

kirkkautta kidutuskammiossa

Richard Wurmbrand

Donations to help late Reverend Richard
Wurmbrand missionary work may be sent to:
The Richard Wurmbrand Foundation, PO Box
4124, Torrance, CA 90510, USA
<https://richardwurmbrandfoundation.com>
or to: Help For Refugees, PO Box 5161,
Torrance, CA 90510, USA,
<https://helpforrefugees.com>

kustannus oy
UUSI TIE

UUSI TIE
HELSINKI 1975

Kolmas painos

Alkuteos: In God's Underground
Copyright
A/S Bookma Copenhagen
Suomennos Risto Soramies

Omistettu kristityille marttyyreille,
jotka uhrasivat henkensä palvellessaan
Jumalaa ja kuolivat urheasti kärsit-
tyään kidutusta kommunistien käsissä.

En pysty tässä mainitsemaan kaikkia niitä, jotka ovat osoittaneet ystävällisyyttään ja antaneet apunsa minulle vankilasta pääsyäni ja länteen tuloni jälkeen. Olen heille kaikille kiitollisuuden velassa. Mutta erityisesti tahtoisin kiittää pastori Stuart Harrisia, Euroopan kristillisen lähetyksen johtajaa sekä pastori John Moseley'a, joka toimii "Mission to Europe's Millions"-lähetyksen palveluksessa. Nämä lähetykset vievät evankeliumia kommunistimaihin lähettämällä niihin salaa Raamattuja ja muita kristillisiä kirjoja ja auttavat maanalaisia pastoreita ja vainottujen kristittyjen perheitä. Oli iltamyöhä, kun he tulivat ensi kerran piskuiseen ullakkohuoneeseen Bukarestissa, jossa asuin perheineni vankilasta päästyäni. Heiltä kuulimme ensimmäiset uutisemme lännestä — lännen kristityt eivät olleetkaan unohtaneet meitä, vaan rukoilevat päivittäin meidänkin puolestamme. He toivat myös ensimmäiset avustukset puutteessa oleville perheille. Minä ja monet muut olemme suuressa kiitollisuuden velassa heille.

R. W.

Kansi Erkki Alanen

ISBN 951-619-054-5

ARI-paino Saarijärvi 1975

ESIPUHE

Olen luterilainen pappi. Olin vankina runsaat 14 vuotta eri vankiloissa kristillisen uskon tähden, mutta se yksin ei ole syy tämän kirjan ilmestymiseen. En ole koskaan pitänyt siitä, että syyttömästi vangittujen ihmisten pitää muka kirjoittaa tai saarnata kärsimyksistään. "Auringon kaupunki"-teoksen suurenmoinen kirjoittaja, Campanella, joutui virumaan vankilassa 27 vuotta; mutta sen, että häntä kidutettiin, ja että hän makasi piikkimatolla 40 tuntia, ovat kertoneet keskiaikaiset elämäkertakirjailijat eikä hän itse.

Vankilavuodet eivät tuntuneet minusta liian pitkiltä, sillä ollessani yksin sellissä löysin sellaisen ilon Jumalassa, joka on uskon ja rakkaudenkin tuolla puolen: syvä, ennen kokematon onnen hurmio, jota ei voi verrata mihinkään tässä maailmassa. Ja tullessani vankilasta olin kuin palaamassa takaisin tasangolle vuoren huipulta, josta voi nähdä useita kilometrejä ympärilleen maaseudun rauhaa ja kauneutta.

Ensiksi minun pitäisi selittää, miksi tulin länteen runsaat kaksi vuotta sitten. Pääsin vankilasta vuonna 1964 useiden tuhansien muiden poliittisten ja uskonnollisten vankien kanssa siitä syystä, että Romanian kansantasavalta oli omaksunut "ystävällisemmän" lännenpolitiikan. Minulle annettiin maan pienin seurakunta. Siihen kuului 35 jäsentä. Jos kirkkoon tulisi 36, minulle sanottiin, se aiheuttaisi vaikeuksia. Mutta minulla oli paljon sanottavaa, ja monet halusivat kuunnella. Matkustin salaa eri kaupunkeihin ja kyliin saarnaamaan ja lähdin pois ennen kuin poliisi sai kuulla, että heidän alueellaan on vieras mies. Mutta tämäkään ei voinut jatkua. Valtio erotti pastorit, jotka autoivat

minua, ja minusta olisi voinut tulla uusien pidä-
tysten ja kidutusten avulla saatujen tunnustusten
aiheuttaja. Olin vain taakkana niille, joita halusin
palvella, ja myös vaarana.

Ystäväni yllyttivät minua lähtemään maasta, että
voisin puhua lännessä maanalaisen kirkon puolesta.
Länsimaitten kirkonjohtajien lausunnoista kävi sel-
västi ilmi, että jotkut eivät tienneet ja toiset eivät
halunneet tietää totuutta kommunistimaissa tapah-
tuvasta uskonnollisesta vainosta. Euroopasta ja
Amerikasta tuli korkeita kirkonmiehiä ystävyysvie-
railuille ja he istuivat juhla-aterioilla kiduttajiem-
me ja vainoojijemme kanssa. Kysyimme heiltä syy-
tä. "Tiedättehän, että kristittyinä meidän tulee ol-
la ystävällisiä kaikille, myös kommunisteille", he
vastasivat. Miksi he eivät sitten osoittaneet ystä-
vyyttä niille, jotka olivat kärsineet? Miksi he eivät
kysyneet sanaakaan niistä papeista, jotka olivat
kuolleet vankilassa tai kidutuksissa? Tai jättäneet
edes vähän rahaa näiden perheille?

Canterburyn arkkipiispa tri Ramsey tuli vuonna
1965 ja kävi jumalanpalveluksessa. Hän ei tiennyt,
että seurakunta oli koottu virkamiehistä, salaisen
poliisin miehistä ja heidän vaimoistaan — sama
yleisö on paikalla aina vastaavissa tilaisuuksissa.
Se oli kuunnellut vierailevia rabbeja ja mufteja, piis-
poja ja baptisteja. Kun he palasivat kotimaahansa,
me saimme lukea heidän hyväksyvät lausuntonsa
Romaniassa vallitsevasta vapaudesta. Muuan eng-
lantilainen teologi kirjoitti kirjan, jossa hän julisti,
että Kristus olisi ihaillut kommunistien vankilajär-
jestelmää.

Pian minulta otettiin saarnalupa pois. Jouduin
mustalle listalle ja jatkuvaan tarkkailuun ja silmäl-
läpitoon. Silti joskus saarnasin vaarasta piittaamat-
tomien ystävien kodeissa; niinpä en yllättynyt, kun
tuntematon mies pyysi minua kotiinsa. Salaiset neu-
vottelut länteen siirtymisestääni olivat jo silloin käyn-
nissä. Mies antoi osoitteen, mutta ei nimeään.
Kun menin, hän oli yksin.

"Haluan tehdä teille palveluksen", hän sanoi.

Huomasin, että hän oli salaisen poliisin mies. "Eräs ystäväni sanoo, että teistä vaaditut dollarit on jo saatu. Varmaan haluaisitte lähteä maasta heti. Ystävänäni on huolissaan. Te olette mies, joka puhuu suoraan, mitä ajattelee, ja te olette juuri päässyt vankilasta. Joidenkuiden mielestä olisi parasta, että viipyisitte maassa vähän aikaa vielä, tai että joku perheestänne jäisi takaamaan hyvän käytöksen. Vapauttamisenne on tietysti ehdoton..."

En luvannut hänelle mitään. Heillä oli dollarit, ja se sai riittää. Lännen kristillisiltä järjestöiltä oli tullut 2500 punttaa lunnaita minusta. Kansalaisten myymisellä kansantasavalta saa budjettinsa avuksi ulkomaista valuuttaa. Romanianlaisessa kassassa sanotaan: "Myisimme pääministerimme, jos vain joku hänet ostaisi." Juutalaisia myydään Israeliin 1000 punnan henkilöhintaan, samoin Romanian saksalaisia Länsi-Saksaan ja armenialaisia Amerikkaan. Tiedemiehet, lääkärit ja professorit maksavat kukin 5000 punttaa.

Seuraavaksi minut haettiin avoimesti poliisin päämajaan. Eräs virkailija sanoi minulle: "Passinne on kunnossa. Voitte lähteä milloin vain ja minne vain, ja saatte saarnata niin paljon kuin teitä huvittaa. Mutta älkää puhuko meitä vastaan. Pysykää pelkässä evankeliumissa. Muuten teidät vaiennetaan. Voimme vaikka palkata gangsterin, joka tekee sen 1000:sta dollarista, tai voimme hakea teidät takaisin, kuten muille pettureille on käynyt. Voimme pilata maineenne järjestämällä raha- tai sukupuoliskandaalin." Hän päästi minut menemään. Siinä oli minun ehdoton vapauttamiseni.

Tulin länteen. Lääkärit tutkivat minua. Eräs heistä sanoi: "Teissä on yhtä paljon reikiä kuin seulassa". Hänestä oli uskomatonta, että luuni olivat tervehtyneet ja tuberkuloosini parantunut ilman lääkettä. "Älkää pyytäkö minulta hoito-ohjeita", hän sanoi. "Pyytäkää häneltä, joka on pitänyt teidät hengissä; häneltä, johon minä en usko."

Nyt alkoi uusi pappistehtäväni maanalaisen kirkon palveluksessa. Tapasin Norjassa Skandinavian

lähetykseen kuuluvia ystäviämme. Kun saarnasin siellä, alkoi etupenkissä istuva nainen itkeä. Hän kertoi myöhemmin, että vuosia aikaisemmin hän oli lukenut vankilaan joutumisestani ja oli siitä lähtien rukoillut puolestani. "Tulin kirkkoon tietämättä, kuka saarnaa tänään. Kuunnellekseni huomasin, kuka te olitte ja aloin itkeä." Sain kuulla, että tuhannet olivat rukoilleet puolestani, ja he rukoilivat edelleen kommunistien vankiloissa olevien puolesta. Lapset, joita en ollut eläessäni tavannut, kirjoittivat: "Tulkaa meidän kaupunkimme — olemme rukoilleet teidän puolestanne ja saaneet vastauksen."

Kirkoissa ja yliopistoissa kaikkialla Euroopassa ja Amerikassa huomasin, että vaikka ihmiset syvästi liikuttuivat sanomastani, he eivät uskoneet olevansa todella vaarassa. "Täällä kommunismi olisi toisenlaista", he sanoivat. "Meillä on vain vähän kommunisteja, ja hekin ovat vaarattomia." Niin mekin Romaniassa luulimme, kun puolue oli vielä pieni. Maailma on täynnä pieniä kommunistipuolueita, jotka vain odottavat. Kun tiikeri on pieni, sen kanssa voi leikkiä, kun se kasvaa, se nielee ystävänsä.

Tapasin länsimaisia kirkonjohtajia, jotka neuvovat saarnaamaan vain evankeliumia ja välttämään hyökkäyksiä kommunismia vastaan; saman neuvon sain myös Bukarestin salaiselta poliisilta. Mutta väärä on mainittava nimeltä. Jeesus nimitti fariseuksia kyykäärmeiksi, ja juuri siksi hänet ristiin-
naulittiin — ei vuorisaaunan takia.

Arvostelen kommunismia ankarasti, koska rakastan kommunisteja. On mahdollista vihata syntiä ja kuitenkin rakastaa synnintekijää. Kristittyjen velvollisuus on voittaa kommunistien sielut; jos epäonnistumme siinä, he valloittavat lännen ja hävittävät kristinuskon myös meidän keskuudestamme. Punaiset johtajat ovat onnettomia ja sääliittäviä miehiä. Heidät voidaan pelastaa, ja Jumala toimii ihmisten kautta. Hän ei itse tullut johtamaan Israelia Egyptistä, vaan lähetti Mooseksen. Meidän täytyy voittaa kommunistijohtajia Jumalalle kaikilta aloilta: taiteen, tieteen ja politiikan. Voittamalla ne, jotka

muokkaavat ihmismiellä rautaesiripun takana, voimme voittaa samalla ne, joita he johtavat.

Svetlana Stalin, kristittyjen suurimman massamurhaajan tytär, oli kasvatettu mitä ankarimmassa kommunistisessa kurissa. Kuitenkin hän kääntyi. Se osoittaa, että kommunismia vastaan on olemassa parempi ase kuin ydinpommi: Kristuksen rakkaus.

R. W.

I OSA

1.

Ensimmäinen puolikas elämästäni päättyi helmi-kuun 29. päivänä 1948. Kävelin yksikseni kadulla Bukarestissa, kun musta Ford jarrutti terävästi kohdallani ja kaksi miestä hyppäsi autosta ulos. He tarttuivat käsiini ja sysäsivät minut takapenkille, erään kolmannen vartioidessa minua pistoolilla kuljettajan vieressä istuen. Auto kiiti pyhäillan hiljaisen liikenteen läpi, kunnes Calea Rahova-kadulta ajoimme teräsportista sisään. Kuulin porttien kahtavan takanamme.

Ryöstäjäni olivat kommunistien salaisen poliisin miehiä. Tämä oli heidän päämajansa. Siellä minulta anastettiin paperini, pikkutavarani, solmioni ja kengännauhani, lopulta jopa nimeni. "Tästä lähin", sanoi päivystävä virkailija, "olette Vasile Georgescu". Se oli tavallinen nimi. Viranomaiset eivät halunneet edes vartijoiden tietävän, ketä he vartioivat. Olin näet ulkomailla melkoisesti tunnettu ja minua saatettaisiin tiedustella sieltäkäs. Minun tuli monen muun lailla kadota jäljettämiin.

Calea Rahova oli uusi vankila ja minä sen ensimmäinen vanki. Mutta vankila ei ollut minulle uusi kokemus. Sodan aikana fasistit, joilla oli valta Hitlerin päivinä, vangitsivat minut, ja myöhemmin kommunistit tekivät samoin. Sellin sementtiseinässä oli korkealla pikkuinen ikkuna, nurkassa kuvaan kuuluva ämpäri ja lisäksi kaksi vuodelaveria. Istuin odotellen kuulustelijoita; tiesin jo mitä he kysyisivät ja mitä minun piti vastata.

Tunnen pelon kyllin hyvin, mutta sillä hetkellä en pelännyt. Tämä pidätys ja kaikki sen jälkeen tuleva oli vastausta erääseen rukoukseeni, ja toivoin, että siihenastinen elämäni saisi näin uutta merkitystä. En tiennyt, mitä outoja ja valtavia löytöjä minulle oli varattuna.

Isälläni oli kotonamme kirja, joka neuvoi nuoria suunnittelemaan mm. tuomarin, lääkärin ja upseerin uraa. Ollessani noin viiden vuoden ikäinen hän otti kirjan esiin ja kyseli veljiltäni, miksi he halusivat tulla. Kun he olivat valinneet, isä tuli minun, kuopuksen, luo. "Ja mikäs sinusta tulee, Richard?" Katsoin uudestaan kirjan nimeä, joka oli "Ammatinvalinnan yleinen opas", ja ajattelin asiaa. Sitten vastasin: "Haluaisin ruveta yleiseksi oppaaksi."

Siitä on nyt kulunut 50 vuotta, niistä 14 vankilassa, ja olen usein ajatellut noita sanoja. Sanotaan, että teemme jo varhain elämämme tärkeitä valintoja; enkä keksikään parempaa ilmaisua työlleni kuin "yleinen opas". Kristityksi papiksi ryhtyminen oli kuitenkin kaukana omistani ja juutalaisten vanhempieni ajatuksista. Isäni kuoli, kun olin 9-vuotias, ja perheeltämme puuttui aina rahaa ja usein leipääkin. Kerran eräs mies tarjoutui ostamaan minulle puvun, mutta kun menimme kauppaan, ja räätäli toi parhaan pukunsa, mies sanoi: "Aivan liian hyvä tällaiselle pojalle." Muistan vieläkin hänen äänensä. En käynyt kunnon kouluja, mutta meillä kotona oli paljon kirjoja. Ennen kuin olin kymmentäkään, olin lukenut ne kaikki ja tullut yhtä suureksi epäilijäksi kuin Voltaire, jota ihailin. Kuitenkin uskonto kiinnosti minua. Seurasin ortodoksien ja roomalaiskatolilaisten rituaaleja ja kerran näin tutun miehen synagoogassa rukoilemassa sairaan tyttärensä puolesta. Tyttö kuoli seuraavana päivänä, ja kysyin rabbilta: "Mikä Jumala voi hyljätä noin epätoivoisen rukouksen?" Hänellä ei ollut vastusta. En saanut uskoa kaikkivoipaan olentoon, joka antoi niin monen kuolla nälkään ja kärsiä, vielä vähemmän uskoin, että hän oli lähettänyt maailmaan niin hyvän ja viisaan miehen kuin Jeesus Kristus.

Kasvoin aikuiseksi ja menin mukaan Bukarestiin liike-elämään. Menestyin, ja ennen kuin oli 25-vuo-

tias, minulla oli runsaasti rahaa tuhлата loistaviin baareihin ja kabareenäytäntöihin sekä "Pikku Pariisiksi" kutsutun pääkaupunkimme tyttöihin. En välittänyt, mitä tapahtui, kunhan vain uusien sensaatioiden nälkäni tuli tyydytetyksi. Sitä elämää kadehti moni, mutta minut se jätti syvään masennukseen. Tiesin, että se oli teeskentelyä, ja että siten heitin jotakin pois kuin roskaa, jotakin, joka oli minussa hyvää ja käyttökelpoista. Vaikka olin varma, ettei Jumalaa ole, toivoin sydämessäni, että asia olisi toisin, että olemassaololle kaikkeudessa olisi jokin syy.

Kerran menin kirkkoon ja seisoin muiden kanssa neitsyt Marian patsaan edessä. He rukoullivat, ja yritin sanoa heidän kanssaan: "Terve Maria, armoitettu... ", mutta tunsin kaiken tyhjäksi. Sanoin patsaalle: "Tosiaan, kiveä sinä olet. Niin monet pyytävät, etkä sinä anna heille mitään."

Naimisiin mentyäniikin tavoittelin muita tyttöjä. Etsin edelleenkin huvituksia, valehtelin, petin enkä kysellyt itseltäni mitään, loukkasin muita, kunnes 27-vuotiaana hurja elämäni yhdessä lapsuuteni puutteiden kansa aiheutti tuberkuloosin. Siihen aikaan se oli vaarallinen tauti, ja välillä näyttikin siltä, että saattaisin kuolla. Pelkäsin. Maaseudulla olevassa parantolassa lepäsin ensimmäistä kertaa elämässäni. Makasin katsellen ikkunasta puita ja ajattelin menneisyyttäni. Se tuli mieleeni kuin tuskallisen näytelmän kohtauksina. Äitini itki takiani, vaimoni itki, monet syyttömät tytöt olivat itkeneet. Olin viettelty ja loukannut, pilkannut ja pettänyt, kaikki petosta. Makasin vuoteessani, ja kyyneleet kihosivat. Siellä parantolassa rukoilin ensi kertaa elämässäni, se oli ateistin rukous. Sanoin suunnilleen näin: "Jumala, tiedän, ettet ole olemassa. Mutta jos sattumalta kuitenkin olet, minkä kiellän, on sinun asiasi ilmaista itseni, eikä minun tehtäväni ole etsiä sinua". Koko ajattelutapani oli ollut siihen asti materiaalistinen, mutta sydämeni ei ollut siihen tyytyväinen. Teoriassa uskoin ihmisen olevan vain ainetta ja kuollessaan hajoavan suoloiksi ja mineraaleiksi. Kui-

tenkin isäni oli kuollut, ja olin ollut muissakin hautajaisissa, enkä ikinä voinut ajatella kuolleita muina kuin ihmisinä. Kuka saattaisi pitää kuollutta lastaan tai vaimoaan mineraalikasana? Meidän mieleemme jää aina tuo rakastettu henkilö! Voiko mieleemme olla niin väärässä?

Sydämeni oli täynnä ristiriitoja. Olin viettänyt tunteita meluisissa huvipaikoissa ja puolialastomien tyttöjen ja kiihottavan musiikin keskellä, mutta halusin myös kävellä yksin hautausmailla joskus talvipäivinä lumen peittäessä haudat. Sanoin itselleni: "Kerran olen minäkin kuollut, ja lumi sataa haudalleni, ja elossa olevat nauravat, halailevat ja nauttivat elämästä. Silloin en voi iloita heidän kanssaan; en edes tunne heitä. Minua ei yksinkertaisesti ole. Pian ei kukaan muista minua. Kannattaako siis mikään?"

Miettiessäni sosiaalisia ja poliittisia ongelmia ajattelin: ehkäpä joskus ihmiset keksivät järjestelmän, joka soisi kaikille vapauden, turvallisuuden ja hyvinvoinnin. Mutta kun kaikki ovat onnellisia, ei kukaan tahdo kuolla, ajatuskin siitä että onnellinen elämä joskus päättyy, voi saada ihmiset yhä onnettomammiksi.

Muistan lukeneeni, että Krupp, josta tuli miljonääri tuottamalla kuoleman aseita, kauhistui kuoleman ajatusta. Kukaan ei saanut sanoa sanaa "kuolema" hänen kuultensa. Hän erosi vaimostaan, kun tämä kertoi veljenpoikansa kuolemasta. Hänellä oli kaikkea, mutta hän oli onneton, koska tiesi, ettei onni voinut kestää; hänen oli jätettävä se jälkeensä ja mädännyttävä haudassaan.

Vaikka olin lukenut Raamatun sen kirjallisuusarvon takia, mieleni sulkeutui sen sanomalle lukiessani, kuinka vastustajat haastoivat Kristusta: "Jos olet Jumalan poika, astu alas ristiltä"; ja sen sijaan Kristus kuoli. Se näytti todistavan, että hänen vihollisensa olivat oikeassa, ja kuitenkin huomasin ajatusteni itsestään palaavan Kristukseen. Sanoin itselleni: "Olisinpa saanut tavata hänet ja pu-

hella hänen kanssaan." Joka päivä mietiskelyni päättyi tähän ajatukseen.

Parantolassa oli eräs naispotilas, joka oli liian sairas tulemaan huoneestaan ulos, mutta jotenkin hän sai kuulla minusta ja lähetti minulle kirjan Ratisbonne-veljeksistä, jotka perustivat järjestön juutalaisten käännättämiseksi. Toiset rukoilivat minun, juutalaisen, puolesta, mutta minä itse tuhlasin elämäni.

Oltuani muutaman kuukauden parantolassa terveyteni kohentui hieman, ja lähdin toipumaan eräaseen vuoristokylään. Siellä ystävystyin vanhan puusepän kanssa. Eräänä päivänä sain häneltä Raamatun. Se ei ollut tavallinen Raamattu, kuten sain tietää myöhemmin: Hän ja hänen vaimonsa olivat joka päivä rukoilleet sen äärellä tuntikausia puolestani.

Makasin mökin sohvalla lukien Uutta testamenttia. Niinä päivinä Kristus tuntui minusta yhtä todelliselta kuin nainen, joka toi minulle ruoat. Mutta eivät kaikki, jotka tuntevat Kristuksen, ole pelastettuja; Saatanakin uskoo eikä ole kristitty. Sanoin Jeesukselle: "Minusta et saa opetuslasta itsellesi koskaan. Haluan rahaa, matkoja, huvituksia. Olen kärsinyt tarpeeksi. Sinun tiesi on ristien tie ja vaikka se olisikin samalla totuuden tie, en aio kulkea sitä." Hänen vastauksensa tuli korviini pyynnön tavoin: "Kulje tietäni! Älä pelkää ristiä! Saat huomata, että se on iloista suurin."

Luin eteenpäin, ja jälleen kyynелеet täyttivät silmäni. Saatoin vain verrata Kristuksen elämää omaani. Hänen muotonsa oli niin puhdas, minun taas saastainen; hänen luontonsa niin epätsekäs, minun taas himokas; hänen sydämensä niin täynnä rakkaudesta, minun taas kaunaa. Tämän viisauden ja totuudellisuuden edessä alkoivat entiset varmat käsitykseni murentua. Kristus oli aina kiehtonut sydämeni syvyyksiä, jonne tietoisuudellani ei ollut pääsyä, ja sanoin nyt itselleni: "Jos minulla olisi hänen mielensä, voisin luottaa sen päätelmiin." Olin kuin

muinaisen kiinalaisen tarinan mies, joka laahusti uupuneena auringonpaahteessa. Hän tuli suuren tammen luo ja lepäsi sen varjossa. "Sattuipa hyvin, että löysin sinut!", hän sanoi. Mutta tammi vastasi: "Ei se ollut sattuma. Olen odotellut sinua 400 vuotta." Kristus oli odottanut minua koko elämäni. Nyt me kohtasimme.

3.

Tämä kääntymys tapahtui puoli vuotta naimisiinmenoni jälkeen. Sabina oli tyttö, joka ei ollut koskaan ajatellutkaan hengellisiä asioita. Kääntymyksenä oli hänelle kauhea isku. Hän oli nuori ja kaunis, ja hänen lapsuutensa oli ollut täynnä puutteita. Ja nyt, kun hän toivoi onnellisemman elämän alkaneen, mies, jota hän rakasti, hänen huvittelukumppaninsa, kääntyi hartaaksi uskovaksi, joka puhui pastoriksi rupeamisesta. Hän tunnusti minulle myöhemmin, että oli suunnitellut jopa itsemurhaa.

Sunnuntaina, kun ehdotin, että menisimme ilta-kirkkoon, hän ratkesi itkuun. Hän sanoi haluavansa nähdä elokuvan. "Hyvä", sanoin, "me menemme, sillä minä rakastan sinua." Kuljimme teatterista toiseen, ja valitsin elokuvan, joka näytti rohkeimmalta. Kun elokuva oli päättynyt, vein hänet kahville, ja hän söi leivoksen. Sanoin: "Mene nyt kotiin nukkumaan. Minä etsin itselleni tytön ja vien hänet hotelliin."

— "MITÄ SINÄ SANOIT?"

— Kuulit aivan oikein. Mene sinä kotiin. Minä haen itselleni tytön ja vien hänet hotelliin."

— Kuinka voit puhuakaan tuollaista!"

— Mutta sinä pakotit minut elokuviin, ja näithän itsekin, mitä sankari teki; miksi minä en voisi tehdä samoin? Jos menemme huomenna ja seuraavana päivänä samanlaisiin elokuviin... Jokaisesta tulee sellainen, mitä hän katselee; mutta jos haluat minun olevan hyvä aviomies, tule joskus kanssani kirkkoon."

Hän ajatteli asiaa. Sitten, varovasti, vähä vähältä

hän alkoi käydä yhä useammin kirkossa. Silti hän ikävöi iloista elämää, ja kun hän halusi mennä juhlimaan, menin hänen kanssaan. Yhtenä iltana menimme juominkelhin. Ilma oli täynnä tupakansavua. Parit tanssivat ja rakastelivat avoimesti. Äkkiä valmoni tympääntyi kaikkeen siihen ja sanoi: "Lähdetään pois! Heti!" Sanoin: "Nytkö jo? Vastahan tulimme." Viivymme puoliyöhön saakka. Taas hän tahtoi kotiin, ja taas minä kieltäydyin. Samoin kävi kello yksi ja taas kello kaksi. Kun näin, että hän todella oli kyllästynyt koko touhuun, suostuin lähtemään.

Tulimme kylmään ulkoilmaan. Sabina sanoi: "Richard, menen suoraan pastorin kotiin ja pyydän häntä kastamaan itseni. Kaste on kuin kylpy kaiken tämän saastan jälkeen." Nauroin ja sanoin: "Olet odottanut jo niin kauan. Voit odottaa aamuun asti nyt. Antaa pastori-paran nukkua."

4.

Meidän koko elämämme muuttui. Aikaisemmin olimme riidelleet aivan mitättömistä. Olisin ottanut Sabinasta eron melkein ilman muuta, jos hän olisi puuttunut minun nautintoihini. Nyt meille syntyi poika. Mihai oli Jumalan lahja, sillä aikaisemmin me emme tahtoneet lasta, joka olisi saattanut häitätä huvitteluamme.

Olimme iloisia, kun pastori George Stevens, anglikaanisen kirkon Bukarestin lähetyksen johtaja, pyysi minua lähetyksensä sihteeriksi. Yritin parhaani mukaan soveltaa liikevalstoani, mutta vaikeuksia tuli, kun yritin lahjoa vakuutusmiestä poistamaan lähetykselle kirjoitettua maksumääräystä. Yllätykseni Stevens ei näyttänyt ymmärtävän järjestykseni. "Mutta kuka on oikeassa?", hän kysyi, "yhdistökö vai me?" Sanoin, että oikeastaan maksumääräys oli oikeutettu. "Sitten meidän täytyy maksaa", hän sanoi. Tämä oli minulle opettava muutos. Vuonna 1940 Romanian ja Englannin suhteet rikkoutuivat.

vat, ja englantilaisten pappien täytyi lähteä maasta. Koska ketään muuta ei ollut, minun täytyi yrittää jatkaa seurakuntatyötä.

O opiskelin ja opettelin saarnaamaan, ja minut vihittiin luterilaiseksi papiksi. Olin harkinnut Romanian keskenään kilpaillevia kirkkokuntia. Ortodoksinen kirkko, johon 4/5 väestöstä kuului, näytti liian kiintyneeltä muotomenoihin. Samanlaiselta tuntui katolinen rituaali. Pääsiäispyhänä kuultuani latinankielisen liturgian ja piispan poliittisen saarnan lähdin kirkosta edes kuulematta omalla kielelläni, että Kristus on noussut kuolleista. Minua miellyttivät protestanttien yksinkertaisemmat jumalanpalvelukset, joissa keskeisen sijan sai opettava ja ihmismieltä kestitsevä saarna. Siten tunsin hengellistä sukulaisuutta Martti Lutheriin, vaikka minulla ei ollut hänen suuruuttaan. Hän oli koleerinen, riitaisa mies, mutta hän myös rakasti Jeesusta niin syvästi, että päätyi ajattelemaan, ettei ihminen pelastu hyvillä teoillaan vaan uskollaan. Niin minusta tuli luterilainen.

Olin aina suhtautunut pappeihin varovasti, varsinkin niihin, jotka saattaisivat kysyä, olinko uskossa. Nyt, vaikkakaan minulla ei ollut pappispukua, haluni ottaa koko maailma seurakunnakseni oli melkein vastustamaton. En saanut kyllikseni uskoon tulleista. Pidin mukanani luetteloa seurakuntani jäsenistä ja otin sen esiin busseissa ja odotushuoneissa ja kyselin itseltäni, mitä kukin heistä teki sillä hetkellä. Jos joku heistä luopui, jouduin tuntikausiksi tuskaan. Se oli ruumiillista kipua, kuin veitsi sydämessäni, ja minun piti pyytää Jumalaa ottamaan se minulta pois. Sen tuskan kanssa en voinut elää.

5.

Itä-Eurooppa jaettiin Stalinin ehdoilla sodan aikaiseksi taloudelliseksi avuksi Hitlerille. 1/3 Romanian aluetta jaettiin Venäjän, Bulgarian ja Unkarin kesken. Natsivaikutus tuki ns. Rautakaartiliikkeen

kasvua, jonka jäsenet yrittivät valjastaa ortodoksisen kirkon poliittisen terrorismin palvelukseen. Pääministeri Calinescun, päävastustajansa, murhaamista edeltäneen koko yön yhdeksän fanaatikkoa oli kasvoillaan kirkon lattialla ristin muotoisessa muodostelmassa. Murhan jälkeen Rautakaarti auttoi Hitlerin suojattia, kenraali Ion Antonescua kaappamaan vallan. Kuningas Carol pakotettiin luopumaan kruunusta nuoren poikansa Mikaelin hyväksi, jonka nimissä Antonescu hallitsi diktaattorina.

Nyt Rautakaartilla oli vapaat kädet käsitellä juutalaisia, kommunisteja, protestantteja. Murha vaelasi kaduilla. Lähetystämme syytettiin petoksista. Minua uhkailtiin päivittäin. Eräänä sunnuntaina näin saarnastuolista ryhmän Rautakaartin vihreäpaitaisia miehiä soluttautuvan äänettömästi kirkon perälle. Seurakunta, joka oli alttariin päin, ei huomannut vieraita, mutta minä näin pistoolit heidän käsissään. Ajattelin: "Jos tämä on viimeinen saarnani, sen täytyy olla hyvä."

Aiheena olivat Jeesuksen kädet. Kerroin, kuinka ne olivat pyyhkineet kyyneleitä, nostaneet lapsia ja ruokkineet nälkäisiä. Ne olivat parantaneet sairaita, ne naulittiin ristille, ja ne siunasivat opetuslapsia Jeesuksen taivaaseenastumisen edellä.

Sitten kohotin ääneni: "Mutta te! Mitä te olette tehneet käsillänne?" Seurakunta katsoi hämmästyneenä. Heillä oli käsissään rukouskirjat. Minä myrskysin: "Te tapatte, lyötte ja kidutatte viattomasti ihmisiä! Vältättekö itseänne kristityiksi? Puhdistakaa kätenne, syntiset!"

Rautakaartin miehet olivat hurjistuneita. Kuitenkaan he eivät halunneet keskeyttää jumalanpalvelusta. He seisoivat aseet valmiina, kun minä rukoulin ja annoin siunauksen, ja yleisö alkoi poistua. Kun melkein kaikki olivat turvallisesti poissa, astuin saarnastuolista alas ja katosin verhon taa. Kuulin juoksuaskeleita ja huutoja: "Missä on Wurmbrand? Juoskaa perään!", ennen kuin pääsin pienestä ovesta ulos. Lukitsin oven perässäni. Tämä salainen ulos-

käytävä oli rakennettu vuosia aikaisemmin. Pääsin käytäviä pitkin eräälle sivukadulle ja niin pakenin.

Sodan jatkuessa monet kristillisten vähemmistöjen — adventistien, baptistien, helluntailaisten — jäsenet murhattiin tai koottiin keskitysleireille juutalaisten kanssa. Vaimoni koko perhe vietiin pois. Hän ei enää koskaan nähnyt heitä. Fasistit vangitsivat minut kolmesti, syyttivät oikeudessa, kuulustelivat, löivät ja vangitsivat. Olin siis hyvin valmistautunut siihen, mitä kommunistit toivat tullessaan.

6.

— Sellini ikkunasta Calea Rahovassa näin pihanurkkauksen. Katsellessani eräs pappi juuri laskettiin portista sisään. Hän kulki asfaltilla nopeasti ja pujahti ovesta sisään: kavaltaja, tullut antamaan tietoja seurakunnastaan.

Tiesin, että joutuisin kuulusteluihin, pahoinpitelyihin, ehkäpä vuosiksi vankilaan, tai kuolisin, ja mietin, oliko uskoni kyllin vahva. Muistin silloin, että Raamatussa oli kirjoitettuna 366 kertaa, eli keran vuoden joka päivää varten "Älä pelkää!". 366 kertaa, ei vain 365, karkausvuosikin on huomattu. Ja se päivä oli helmikuun 29., sattuma, joka sanoi minulle, ettei tarvitse pelätä!

Kuulustelijat eivät kiirehtineet minun tapaamistani, sillä kommunistivankilat ovat kuin arkistoja, joista saadaan tietoja, milloin vain niitä tarvitaan. Minua kuulusteltiin yhä uudelleen koko neljäntoista ja puolen vuoden aikana, jonka olin vankilassa. Tiesin, että puolueen mielestä yhteyteni länsimaiseen lähetysseuroihin ja Kirkkojen Maailmanneuvostoon olivat maanpetoksellisia, mutta oli paljon muitakin tärkeitä, jota he eivät tienneet ja jota en saanut ilmaista.

Olin valmistautunut vankilaan ja kidutukseen, niin kuin sotilas rauhan aikana valmistautuu sodan vaikeuksiin. Olin tutkinut sellaisten kristittyjen elämää, jotka joutuivat samanlaisiin kipuihin ja antautumisen kiusauksiin sekä miettinyt, kuinka soveltai-

sin heidän kokemuksiin. Monet, jotka eivät olleet siten valmistautuneet, murtuivat kärsimyksissään, tai heidät houkuteltiin paljastamaan sellaista, mitä heidän ei olisi pitänyt sanoa.

Papeille kuulustelijat sanoivat aina: "Kristittyinä teidän täytyy luvata kertoa meille koko totuus kaikesta." Koska olin varma, että minua pidettäisiin syyllisenä, sanoinpa mitä tahansa, päätin, että kidutuksissa saattaisin tehdä itsestäni rikollisen, mutta en koskaan kavaltaisi ystäviäni, jotka auttoivat minua evankeliumin julistuksessa. Suunnittelin niin, että kuulustelijani olisivat enemmän ymmällä tutkimuksensa lopussa kuin sen alussa. Aioin johtaa heidät täysin harhaan.

Ensimmäinen tehtäväni oli jollakin tapaa varoittaa työtovereitani ja saattaa vaimoni tiedoksi, missä olin. Sain lähjotuksi erään vartijan toimimaan välittäjänä, sillä vielä silloin perheelläni oli rahaa. Muutaman seuraavan viikon ajan hän kuljetti sanomiamme ja sai siitä noin 500 puntaa. Sitten koko omaisuutemme takavarikoitiin.

Vartija toi tiedon, että Ruotsin suurlähettiläs oli protestoinut katoamiseni takia ja sanonut, että minulla oli monia ystäviä Skandinaviassa ja Britanniassa. Ulkoministerimme, rouva Ana Pauker, vastasi, että olin salaa lähtenyt maasta jonkin aikaa sitten, eikä olinpaikastani ollut tietoa.

7.

Puolueettomana edustajana suurlähettiläs tuskin saattoi edistää asiaa, varsinkaan rouva Paukerin kanssa, naisen, jonka edessä vahvatkin miehet vapisevat. Olin tavannut hänet ja tunsin hänen isänsä, Rabinovici -nimisen pappismiehen, joka murheellisenä sanoi minulle: "Ana on täysin tunteeton kaikkea juutalaista kohtaan." Hän opiskeli lääketiedettä, sitten hän sai opetusta Englannin kirkon lähetyksen taholta ennen kuin omaksui kommunismin ja nai Markel Paukerin, insinöörin, joka myös oli kommunisti. Molemmat joutuivat usein vanki-

laan salaliittoon kuulumisesta, mutta Ana osoittautui yhä väkivaltaisemmaksi partisaaniksi. Hän muutti Moskovaan, ja vähemmän innostunut Markel seurasi häntä. Jossakin sotaa edeltäneessä Stalinin järjestämässä puhdistuksessa Markel teloitettiin. Väitettiin, että hänen vaimonsa ampui hänet; vain harvat epäilivät tämän väitteen todenperäisyyttä. Ana oli vain ulkonaisesti nainen, sisältä hän oli kuin Lady Macbeth: "kiireestä kantapähän täpötäynnä hirveintä julmuutta". Oltuaan sodan loppuajan neuvostokansalaisena Moskovassa, upseerin arvoisena punaisessa armeijassa, rouva Pauker palasi ulkoministerinä. Hänestä tuli johtava tekijä Romaniassa.

Hän oli hyvin uskollinen Venäjälle. Eräänä kauniina päivänä joku kysyi häneltä, miksi hän käveli Bukarestissa sateenvarjo avattuna. Anan väitetään silloin tokaisse: "Etkö ole kuullut säätiedotusta? Moskovassa sataa juuri rankasti."

Kun kuningas Mikaelin johtama poliitikkojen ryhmä oli rohkeasti syössyt kenraali Antonescun valasta ja katkaissut ystävyys-suhteet Saksaan, Moskovaan kutsuttiin kokous, jossa sodanjälkeisen maailman muoto päätettiin. Churchill sanoi Stalinille: "Mitäs mieltä olet, jos te saisitte 90 % Romanian päättävävallasta, ja me saisimme 90 % Kreikan hallinnosta?" Hän kirjoitti nämä sanat paperinpalaselle. Stalin mietti hetken. Sitten hän piirsi sinikynällä suuren koukun tuohon paperiin ja antoi sen takaisin. Miljoona venäläistä sotilasta tulvi Romaniaan. Nämä olivat uusia "liittolaisiamme".

8

Kääntymykseni päivänä olin rukoillut: "Jumala, olin ateisti. Päästä minut nyt Venäjälle tekemään lähetystyötä ateistien pariin. En valita, vaikka myöhemmin joutuisin viettämään lopun elämäni vankeudessa." Mutta Jumala ei lähettänyt minua pitkälle matkalle Venäjälle. Sen sijaan venäläiset olivat tulleet minun luokseni.

Sodan aikana lähetyksemme seurakunta kasvoi voimakkaasti vainoista huolimatta, ja moni entinen juutalaisten ja protestanttien vainooja palveli Jumalaa entisten uhriensa rinnalla. Sodan jälkeen työni jatkui länsimaisten kirkkojen lähetysten palveluksessa. Minulla oli toimisto, kalustoa, sihteereitä — toimintani julkisivu.

Osaan venäjää hyvin. Minun oli helppo puhua venäläisille sotilaille kaduilla, kaupoissa ja junissa. En käyttänyt pappispukua, ja he pitivät minua tavallisenä kansalaisena. Varsinkin nuoremmat miehet olivat ymmällään ja koti-ikäväissään. He olivat iloisia, kun näytimme heille Bukarestin nähtävyyksiä ja kutsuimme heitä ystävällisiin koteihin. Monet nuoret kristityt, jotka osasivat myös venäjää, auttoivat minua. Neuvoisin tyttöjä käyttämään kauneuttaan hyväksi miesten tuomisessa Kristuksen luo. Eräs tyttö näki sotilaan yksin viinikaupassa. Hän istui tämän viereen ja joi sotilaan tarjoaman viinilasin, sitten hän ehdotti hiljaisempaa keskustelupaikkaa. "Sinun kanssasi minne vain!" sanoi venäläinen, ja tyttö toi hänet meille. Sotilas tuli uskoon ja toi toisiakin meille. Me julkaisimme salaa evankeliumeita venäjäksi. Enemmän kuin 100 000 kirjaa jaettiin kahviloissa, puistoissa, rautatieasemilla, kaikkialla missä venäläisiä oli, kolmen vuoden aikana. Kirjat kulkivat mieheltä toiselle, kunnes hajoivat käytössä. Moni meikäläinen pidätettiin, mutta kukaan ei kavaltanut minua.

Me emme kummastelleet vain kääntymysten määrää, vaan myös niiden luonnollisuutta. Venäläiset eivät tienneet mitään uskonnosta, mutta oli kuin he syvällä sydämessään olisivat etsineet totuutta ja nyt ottivat sen riemulla vastaan. He olivat yleensä nuoria talonpoikia, jotka olivat työskennelleet pelolla, kylväneet ja korjanneet. Sisimmässään he tiesivät, että joku hallitsee luontoa, mutta heidät oli kasvatettu ateisteiksi, joita he luulivat nyt olevansa, kuten monet uskovat olevansa kristittyjä, mutta eivät ole.

Tapasin kerran junassa nuoren siperialaisen taide-
maalarin ja matkaa tehdessämme puhuin hänelle
Kristuksesta. "Nyt ymmärrän!" hän sanoi. "Tiesin
uskonnosta vain sen, mitä minulle opetettiin koulus-
sa, että se on imperialismin ase jne. Mutta kävelin
joskus vanhalla hautausmaalla kotini lähetyvillä,
jossa sain olla yksin. Menin usein hautojen keskel-
lä olevaan hylättyyn, pieneen taloon. (Käsitin, että
hän tarkoitti hautausmaan ortodoksista kappelia.)
"Seinällä oli ristille naulattua miestä esittävä maa-
laus. Ajattelin: "Hän oli varmaan suuri rikollinen,
koska sai tuollaisen rangaistuksen." Mutta jos hän
oli rikollinen, miksi hänen kuvansa oli pantu kun-
niapaikalle, aivan kuin Marxin tai Leninin kuva.
Päättelin, että häntä oli ensin pidetty rikollisena,
mutta jälkeempään havaittu viattomaksi, ja katuen
hänen kuvansa oli pantu seinälle."

Sanoin taidemaalari: "Olet osaksi oikeassa."
Perille tullessamme monta tuntia myöhemmin hän
tiesi kaiken, minkä osasin Jeesuksesta kertoa. Ero-
tessamme hän sanoi: "Ajattelin varastaa jotakin tä-
nään, kuten me kaikki teemme. Mutta kuinka voi-
sin enää: minähän uskon Kristukseen."

9.

Teimme työtä myös romanialaisten kommunistien
parissa. Jokaisen kirjan piti läpäistä heidän sen-
suurinsa. Julkaisimme kirjoja, joiden kansilla oli
Karl Marxin kuva ja joissa muutama alkusivu tois-
teli hänen ja Leninin uskonnonvastaisia ajatuksia.
Sensuuri ei lukenut pidemmälle — mikä olikin hyvä,
sillä loput sisällöstä oli täysin kristillistä. Sensoria
miellytti myös erään kirjamme nimi: Uskonto, oop-
piumia kansalle. Koska hänellä oli kasoittain van-
hoja ja uusia kirjoja luettavana, hän ei vaivautunut
katsomaan sisältöä, jossa olisi ollut vain kristillisiä
ajatuksia. Joskus sensuuri läpäisi mitä vain viina-
pullosta.

Romanian kommunistien määrä oli kasvanut tu-
hansista miljooniin, sillä puolueen jäsenkortti saat-

toi merkitä nälän sijasta leipää. Stalin oli asettanut valtaan itse valitsemansa "yhdistyneen rintaman" hallituksen. Sen päänä oli Groza, "kyntäjän rintaman" johtaja. Venäläiset käyttivät valtaa paitsi Ana Paukerin, jonka väitetään "löytäneen" Grozan, myös kolmen puolueveteraanin avulla, joita olivat Lucretiu Patrascanu, oikeusministeri, Teohari Georgescu, joka johti poliisia ja "turvallisuutta" sisäministerinä ja Gheorghe Gheorghiu-Dej, kovaotteinen rautatieteiläinen, joka oli puolueen pääsihteeri.

Osallistuin huomioitsijana ortodoksipappien kokoukseen, jossa Gheorghiu-Dej puhui kommunistien valtaantulon jälkeen. Hyväntuulisesti hän vakuutti papeille olevansa valmis antamaan anteeksi ja unohtamaan. Vaikka kirkolla oli ollut paljon yhteyksiä Rautakaartiin ja muihin oikeistojärestöihin, valtio edelleen maksaisi palkat kuten ennen. Päätteeksi hän puhui kristinuskon ja kommunismin samankaltaisista ihanteista ja sai osakseen suosionosoituksia.

Vähäisemmissä tilaisuuksissa Gheorghiu-Dej puhui rehellisesti ateismistaan ja vakaumuksestaan, että kommunismi on leviävä koko maailmaan. Kuitenkin hän saattoi puhua hellästi vanhasta äidistään, joka täytti heidän kotinsa ikoneilla ja kasvatti Dej'n tyttäret ortodoksisessa uskossa. Entisen hallituksen aikana hän joutui istumaan 11 vuotta vankilassa, jolloin hänellä oli ollut aikaa tutkia Raamattua ja keskustella uskonnosta vankeina olevien lahkolaisten kanssa, joille hän osoitti myötätuntoa. Juuri ennen venäläisten tuloa hän karkasi vankilasta. Hän olisi joutunut kiinni ja diktaattori Antonescu olisi teloittanut hänet, ellei muuan ystävällinen pappi olisi suojellut häntä. Jos uskonto olikin koskettanut Gheorghiu-Dej'n elämää vaikeina päivinä, sillä ei ollut lainkaan tilaa nyt, kun hän oli huipulla. Hän erosi vaimostaan, joka oli odottanut häntä takaisin niin kauan. Muuan filmitähti sai vaimon paikan. Talo oli täynnä palvelijoita ja liehittelijöitä; Dej oli rikas ja kuuluisa eikä hän aikonut kuunnella ketään.

Pappien kokouksessa jonkun johtaessa keskuste-

lua hengellisiin, Dej vastasi puolueen oppilausemmilla. Hän vakuutti, että saisimme täyden omantunnon vapauden Romaniassa, ja kolleegani lupasivat vuorostaan olla aiheuttamatta valtiolle harmia. Kuuntelin ja kätkin vastaväitteeni. Siinä kokouksessa moni pappi ryhtyi kommunistisen elämäntavan airueksi, mutta ennen pitkää kompastui johonkin puolueen oppiin ja päätyi vankilaan.

Uskonnonhävittämistoiminta edistyi reippaasti. Kirkkojen varat ja kiinteistöt kansallistettiin. Kommunistien uskontoministeriö kontrolloi papistoa täysin, maksoi palkat ja vahvisti virkaanasettamiset. Ikääntyvä patriarkka Nikodim, todellinen erakko, valittiin ortodoksien keulakuvaksi. Mutta puolue tarvitsi taipuisamman työkalun, ja Dej muisti juuri sopivan miehen: papin, joka oli piilottellut häntä fasistilta vuotta aikaisemmin. Niin Isä Justinian Marinasta tehtiin piispa, Hän oli ollut syrjäinen seminaarinopettaja Riminlul-Vilceassa. Pian kaikki Romanian 14 miljoonaa kirkossakäyvää ortodoksia tiesi, että hän oli heidän patriarkkansa kaikessa, vaikkei nimeltä.

Seuraavaksi piti repiä hajalleen roomalaiskatolilaiset ja kreikkalaiskatolilaiset, joita oli 2,5 miljoonaa. Kreikkalaiskatolilaiset, ns. uniaatit tunnustivat paavin ylivallan, vaikka pitivät kiinni monista omista perinteistään (mm. papit saivat mennä naimisiin). Nyt heidät väkisin liitettiin kuuliaiseen ortodoksikirkkoon. Melkein kaikki papit ja kaikki piispat, jotka vastustivat näitä pakkohäitä, pidätettiin; heidän hiippakuntansa hävitettiin ja omaisuutensa takavarikoitiin. Roomalaiskatolilaiset, joita käskettiin rikkomaan välinsä Vatikaanin kanssa, kieltäytyivät: hekin saivat kalliisti maksaa vastustuksensa. Kun vankilat olivat täynnä pappeja ja heidän kohtelustaan kuului kolkkoja juttuja koko maassa, vähemmistöuskonnot lopettivat yksinkertaisesti vastarinnan ja jäivät odottamaan kohtaloaan.

10.

Eikä niiden tarvinnut odottaa kauan. 1945 "Kult-

tien kongressi" kutsuttiin koolle Romanian eduskuntataloon, jonne kokoontui 4000 papiston edustajaa. Piispat, papit, pastorit, rabbit, mullahit osoittivat suosiota, kun ilmoitettiin, että toveri Stalin (jonka valtava kuva riippui seinällä) oli kongressin suojeleja. He halusivat unohtaa, että hän oli samaan aikaan maailman ateistijärjestön presidentti. Vapiseva vanha patriarkka Nikodim siunasi kokouksen, ja pääministeri Groza avasi sen. Hän kertoi olevansa itsekin papin poika, ja hänen sekä hänen jälkeensä puhuvien merkkihenkilöiden tuhlailivat lupaukset valtion tuesta saivat osakseen kiitolliset kättentaputukset.

Eräs johtava ortodoksipiispa sanoi vastauspuheensa, että jo ennen olivat monet poliittiset puroset, vihreä, sininen ja kolmivärinen, laskeneet hänen kirkkonsa suureen jokeen, ja nyt hän iloitsi siitä toivosta, että myös punainen puro liittyisi siihen. Johtaja toisensa jälkeen kalvinisti, luterilainen, yli-rabbi nousi vuorollaan puhumaan. Kaikki ilmaisivat halunsa olla yhteistyössä kommunistien kanssa. Vaimoni, joka istui vieressäni, ei kärsinyt kauempaa. Hän sanoi: "Mene ja pyyhi tämä häpeä Kristuksen kasvoilta!"

— Jos teen sen, menetät miehesi, vastasin.

— En tarvitse pelkuriä, mene tekemään se! Sabina sanoi.

Pyysin puheenvuoron ja hyvillään järjestäjät kutsuivat minut korokkeelle. He näkivät jo silmissään lehdissä julkaistun ylistyspuheen, jonka piti Ruotsin kirkon lähetyksen ja Kirkkojen Maailmanneuvoston palveluksessa oleva pastori Wurmbrand.

Puhuin aluksi lyhyesti kommunismista. Sanoin, että pappeina meidän tehtävänä on kirkastaa Jumalaa ja Kristusta — eikä katoavia maallisia voimia — ja edistää hänen iankaikkista rakkauden valtakuntaansa tämän ajan turhuuksia vastaan. Kun jatkoin puhettani, näyttivät papit, jotka olivat tuntikausia kuunnelleet puoluetta imartelevia valheita, kuin heräävän unesta. Joku alkoi taputtaa. Jännitys laukesi ja yht'äkkiä alkoivat suosionosoit-

tukset, aalto aallon jälkeen. Edustajat nousivat seisomaan ja huutamaan. Uskontoasiain ministeri, entinen ortodoksipappi Burducea, joka oli joskus ollut aktiivi fasisti, huusi korokkeelta, että puheenvuoroni oli peruutettu. Vastasin, että minulla oli Jumalan antama puheenvuoro, ja jatkoin. Lopuksi mikrofoni vaiennettiin, mutta silloin salissa oli sellainen sekasorto, ettei kukaan kuullut mitään.

Siihen päättyi kongressi siltä päivältä. Sain kuulla, että uskontoasiain ministeri alkoi peruuttaa pappislupani, ja minua neuvottiin pyytämään apua vaikutusvaltaiselta, uudelta patriarkalta. Useitten yritysten jälkeen onnistuin tapaamaan Justinianin, joka juuri oli palannut Moskovasta, missä hänestä oli tehty suurta numeroa. Mustapartainen, hymyilevä, täynnä uutta arvoansa, mutta ei tyhmä; sellainen oli mies, jonka vallassa oli 4/5 Romanian kirkkokansasta. Päätin äkkiä, että voisin käyttää tämän ajan hänen kanssaan paremmin kuin puhumalla vain omista asioistani. Niinpä sanoin, että olin rukoillut jatkuvasti hänen puolestaan hänen virkaantumisensa jälkeen. Vastuu 14 miljoonasta sielusta oli varmaan kauhea taakka yhdelle miehelle. Hänestä tuntui kai samalta kuin Ireneuksesta, joka itki ihmisten valittua hänet piispaksi vastoin hänen omaa tahtoaan: "Lapset, mitä olette tehneet? Miten minä voisin olla tähän asemaan sopiva mies? Raamattu sanoo, että piispan tulee olla vanhurskas."

Hän ei sanonut juuri mitään, mutta mentyäni hän kyseli ystäviltään minusta. Vähäksi aikaa puheet työlupani peruuttamisesta loppuivat. Kun poliisi pidätti minut myöhemmin kuudeksi viikoksi kuulusteltavaksi, Justinian oli eräs niistä, jotka varmistivat vapauttamiseni, ja sen jälkeen hän vielä kutsui minut Iashiin, jossa piispanistuin oli, silloin meistä tuli ystäviä. Hän tunsii ällistyttävän vähän Raamattua. Se tosin ei ole harvinaista ortodoksipappien keskuudessa. Hän kuunteli tarkasti, kun muistutin häntä tuhlaajapoikavertauksesta. Tarttuen hänen käteensä sanoin, että Jumala toivottaa kaikki eksyneet tervetulleiksi — piispatkin. Muutkin kris-

tityt kuin minä tekivät kaiken voitavansa tukeakseen Justiniania. Hän oli alkanut rakastaa Jumalaa ja rukoilla, kun puolue, välittämättä hänen tunteistaan, alkoi täydellä voimalla taistella uskontoa vastaan. En tavannut häntä moneen vuoteen.

Jumalan vastainen liike kulki käsikädessä oppositiopuolueiden hävittämisen kanssa, sillä kun Stalin oli saanut kaiken mitä tahtoi sodanaikaisilta liittolaisiltaan, kaikki näennäisdemokratian rippeetkin hyljättiin. Romanian suuri Kansallisten Talonpoikien johtaja Iuliu Maniu joutui 18 toverinsa kanssa oikeuteen vastaamaan väärin syytöksiin, ja vaikka hän oli yli 70-vuotias, hänet tuomittiin 10 vuodeksi vankeuteen. Hän kuoli 4 vuoden kuluttua vankilassa. Seurasi hirmuvallan aika, jolloin arviolta 60 000 "valtion vihollista" teloitettiin.

Oli ironista, että oikeusministeri, 47-vuotias Lucretiu Patrascanu, joka johti tätä joukkopuhdistusta oli ennen sotaa saanut paljon apua Maniulta puolustaessaan vainottuja kommunisteja. Nämä kaksi miestä tekivät kuningas Mikaelin kanssa aseleposuunnitelman, jonka Patrascanu myöhemmin allekirjoitti Romanian nimessä Moskovassa. Kun Maniu oli vaiennettu, Patrascanu ja muut puoluejohtajat pakottivat suuresti rakastetun nuoren kuninkaamme luopumaan kruunustaan.

Nyt maa oli julistettu kansantasavallaksi, mutta kuka johtaisi sitä? Ei varmaankaan sätkynukke Groza. Ana Paukeria inhottiin, jopa puolueessa, toiset olivat keskenään riidoissa. Patrascanun ihailijoista moni piti häntä kansallisena kommunistina, joka johtaisi maan pois stalinistisesta äärimmäisyydestä. Hän oli "länsimainen" kommunisti ja peräisin maanomistajaperheestä. Hyvää tarkoittaen hänestä sanottiin, että hän on pikemminkin romanialainen kuin punainen.

Puolueen keskuskomiteassa johtajuusongelma oli kiivaan väittelyn aiheena.

Tähän asti pastorinurani oli tyydyttänyt minua täysin. Minulla oli kaikkea mitä perheeni tarvitsi. Minulla oli seurakuntalaisten luottamus ja rakkaus.

Mutta en ollut täysin rauhallinen. Miksi minun elämäni sai jatkua normaalisti, vaikka julma diktaattori tuhosi kaiken sen, mikä oli minulle rakasta ja muut kärsivät uskonsa tähden? Useina öinä Sabina ja minä rukoilimme yhdessä, ja pyysimme Jumalaa antamaan kannettavaksemme ristin.

11.

Pidin laajojen pidätysten yhteydessä tapahtunutta vangitsemistani rukousvastauksena, mutta en mitenkään olisi voinut odottaa, että ensimmäinen vankikumppanini olisi itse toveri Patrascanu.

Kun huoneeni ovi Calea Rahovassa aukeni muutamaa päivää pidätykseni jälkeen ja kookas oikeusministeri astui sisään, oletin ensin, että hän oli tullut henkilökohtaisesti kuulustelemaan minua. Miksi tämä kunnia minulle? Sitten ovi lukittiin hänen jälkeensä, vielä oudompaa oli, että hänen paitansa oli auki eikä hänelläkään ollut solmiota. Katsoin hänen hyvin kiillotettuja kenkiään: ei nauhoja! Toinen vanki uuden uutukaisessa sellissäni oli mies, joka oli saattanut kommunismin voimaan maassamme.

Hän istui sellin toiselle lavitsalle ja heitti jalkansa ylös: kovapintaisena intellektuaalina, hän ei aikonut sallia ministeristä vangiksi alentamisen häiritä rauhaansa. Kääriytyneinä päällystakkeihimme maa-liskuun kylmyydessä aloimme jutella. Vaikka tiesin Patrascanun oppien järkyttäneen oikeutta ja aiheutaneen paljon tuhoa, ihmisenä hänestä saattoi pitää ja uskoa hänen vilpittömyyteensä. Hän sivuutti pidätyksensä olankohautuksella. Hän ei suinkaan ollut ensimmäistä kertaa vankilassa. Romanian aikaisemmat vallanpitäjät olivat pidättäneet hänet useasti. Tuntui siltä, että hänen kasvava suosionsa sai puolueen muut johtajat kääntymään häntä vastaan. Hänen työtoverinsa, sisäministeri Teohari Georgescu, oli julistanut hänet eräässä kongressissa muutamaa päivää aikaisemmin luokkasodan porvaripetturiksi. Toinen syyte, että Patrascanu oli mahdollisesti saanut apua imperialistivoimilta, sai tukea Vasile Lu-

calta, talousministeriltä ja Patrascanun edellisen hallinnon aikaiselta vankitoverilta. Syytteitä vahvisti vielä Ana Pauker, joka myös oli hänen entisiä ystäviään.

Häntä vastaan oli juonittu jo jonkin aikaa, Patrascanu kertoi, mutta eräs tapaus erityisesti oli puhunut häntä vastaan kommunistina. Hän oli kysynyt Georgescun virkailijoilta, oliko perää siinä, että vankeja kidutettiin. Tietysti, sanoi ministeriön mies, hehän olivat vastavallankumouksellisia, joita ei pitänyt sääliä, varsinkaan jos eivät antaneet tietoja. Patrascanu suuttui. "Tätäkö varten", hän jyrisi, "puolue oli taistellut nämä vuodet päästäkseen valtaan?" Hänen vastalauseensa kerrottiin Georgesculle, ja seurauksena oli julkinen tuomio kongressissa.

"Kun lähdin kongressisalista", hän sanoi, "näin, että autossani oli uusi kuljettaja". Hän sanoi: "Teidän autonkuljettajanne Ionescu on sairastunut, toveri Patrascanu." Istuin autoon, kaksi salaisen poliisin miestä tuli perässäni, ja täällä minä nyt olen!"

Hän oli varma, että saisi asemansa takaisin, ja kun päivällinen tuotiin, aloin itsekin luulla niin. Ohrapuuron sijasta hän sai kanaa, juustoa, hedelmiä ja pullon viiniä. Patrascanu joi lasin viiniä ja työnäsi tarjottimen pois sanoen, ettei hänellä ollut ruokahalua.

Yrittäessäni syödä ahmimatta hän kertoili kasukuja. Yksi kasu kertoi sveitsiläisestä senaattorista, joka halusi laivastoministeriksi. "Mutta eihän meillä ole laivastoakaan!" sanoi pääministeri. "Mitä sillä on väliä?" senaattori kysyi. "Jos Romaniassa on kerran oikeusministeri, miksei Sveitsissä voi olla laivastoministeriä?" Patrascanu nauroi sydämellisesti tälle kaskulle, vaikka se pilkkasi juuri hänen luomaansa "oikeutta", jonka uhri hän itse nyt oli.

Seuraavana aamuna Patrascanu haettiin sellistä. Luulin, että hänet vietiin kuulusteluun. Illalla hän palasi huonontuulisena kertoen, ettei ollut kuulustelussa, vaan luennoimassa yliopistossa, jossa hän opetti lakia. Puolue halusi hänen pidätyksensä pysyvän vielä silloin salassa. Oltuaan 30 vuotta kommu-

nistien kurin alaisena, hänen oli taivuttava puolueen toiveisiin. Hän puhui minulle, koska ei edes vankilan ulkopuolella voinut puhua kenellekään muulle. Jos hän olisi paljastanut edes vaimolleen, että hän oli "tutkittavana", tai kysynyt kenenkään neuvoa, hän olisi syyllistynyt vakavaan rikokseen. Tämä eristystila kulutti hänen hermojaan, kuten oli tarkoituskin. Vain minun kanssani hän saattoi olla oma itsensä, koska hänellä oli hyvä syy uskoa, etten minä näkisi ulkomaailmaa enää lainkaan.

Kun Patrascanu kertoi minulle elämästään, painin kiinnostuneena merkille, ettei hän ollut tullut kommunistiksi puolueettoman harkinnan kautta, vaan kapinoidakseen aikaisempia vaikeuksiaan vastaan. Hänen varakas isänsä oli kannattanut saksalaisia niin innokkaasti ensimmäisen maailmansodan aikana, että ympärysvaltojen voitettua koko perhe karkoitettiin maasta. Nuoren Patrascanun piti mennä Saksaan saamaan yliopistokoulutusta. Palattuaan hän liittyi ainoaan poliittiseen puolueeseen, joka otti hänet ystävällisesti vastaan. Hänen ensimmäinen vaimonsa, kommunisti, kuoli Stalinin puhdistuksissa, ja hänen uusi vaimonsa oli myös puolueen jäsen, joka sattui olemaan minun vaimoni koulutoveri.

Yritin näyttää Patrascanulle, mistä hänen vakauksensa lähti. "Olette kuin Marx ja Lenin", sanoin, "joiden aatteet ja teot johtuivat myös nuoruuden kärsimyksistä. Marxin sisällä poltti nerous, mutta juutalaisena Saksassa aikana, jolloin antisemitismi rehotti, hän ei löytänyt sille muuta purkautumistietä kuin vallankumouksellisuuden. Leninin veli hirtettiin yritettyään murhata tsaarin. Kiihkosta ja pettymyksestä johtui hänen halunsa kumota koko maailma. Teidän laitanne on paljolti samanlainen."

Patrascanu hylkäsi tämän ajatuksen. Hänen hermonsa löysivät purkautumisen vihanryöpyissä kirkon vääryyksiä vastaan. Borgia-paavien pahat päivät, espanjalainen inkvisiitio, ristiretkien raakuus, Galilein vainoaminen — kaikkia näitä hän käsitteli.

"Mutta juuri kirkon rikokset ja virheet antavat

meille aiheen paljon enemmän ihailla sitä," sanoin.

Patrascanu ällistyi: "Mitä tarkoittatte?"

Sanoin: "Sairaalassa haisevat taudit ja veri, mutta juuri siinä on sen kauneus, sillä se ottaa vastaan sairaat inhoittavine haavoineen ja hirveine tautieneen. Kirkko on Kristuksen oma sairaala. Siellä hoidetaan miljoonia potilaita rakkaudella. Kirkko ottaa vastaan syntisiä, jotka jatkavat synneissään, ja juuri heidän rikoksistaan kirkkoa moititaan. Mielestäni kirkko on toisaalta kuin äiti, joka ei hylkää lapsiaan silloinkaan, kun he syyllistyvät rikoksiin. Sen palvelijoiden teot ja ennakkoluulot ovat sen vääristymiä, mikä tulee Jumalasta nim. Raamatun ja sen opetuksen, jumalanpalveluksen ja sakramenttien vääristymistä. Kaikkine virheineenkin kirkossa on paljon jaloa. Meri hukuttaa tuhansia joka vuosi, mutta ei kukaan kiellä sen kauneutta."

Patrascanu hymyili: "Voisin väittää suunnilleen samaa kommunismista. Sen toteuttajat eivät ole täydellisiä, heidän joukossaan on konnia, mutta se ei merkitse sitä, että meidän teorianamme olisivat mitenkään vääriä."

"Tehkää sitten johtopäätökset tulosten perusteella, kuten Jeesus neuvoi. Surulliset teot ovat tahri-neet kirkon historiaa, mutta se on tuhlailut rakkauttaan ja huolenpitoa kaikkialle maailmaan. Se on tuottanu suuret joukot pyhiä, ja pyhistä pyhin Kristus on sen päänä. Ketkä ovat teidän ihanteenne? Esim. Marx, jonka Rjazanov, Moskovan Marx-instituutin johtaja, kuvaa juopoksi. Tai Lenin, jonka hänen vaimonsa kertoo olleen hurja peluri ja jonka kirjoitukset tihkuvat sappea. Heidän hedelmistään te tunnette heidät. Kommunismi on tuhonnut miljoonia viattomia, ajanut valtioita vararikkoon, täyttänyt maailman valheilla ja pelolla. Missä on sen hyvä puoli?"

Patrascanu puolusti puolueen opin "logiikkaa". Sanoin, etteivät opit sellaisenaan merkitse mitään. "Kohteliaitten nimitysten turvin voidaan tehdä hirveitä tekoja. Hitler puhui Lebensraumin (elintilan) hankkimisesta ja murhasi kokonaisia kansanjouk-

koja. Stalin sanoi: "Meidän tulee pitää huolta ihmisistä kuin kukkasista!" Hän tappoi vaimonsa samoin kuin Teidänkin vaimonne."

Patrascanu oli vaivautunut, mutta hän oli rehellinen: "Pitkän tähtäyksen suunnitelmamme on tehdä maailmasta kommunistinen. Vain harvat tahtovat tukea meitä koko matkan, mutta aina on niitä, jotka omien etujensa vuoksi ovat yhteistyössä kanssamme vähän aikaa. Ensiksi meillä oli Romanian hallitseva luokka ja kuningas puolellamme, he tukivat liittoutuneita natseja vastaan. Kun he olivat palvelleet tarkoituksiamme, me tuhosimme heidät. Me voitimme puolellemme ortodoksikirkon lupausillamme, sitten käytimme pieniä lahkoja sen kukistamiseen. Käytimme maanviljelijöitä suurtilallisista vastaan ja myöhemmin köyhiä talonpoikia maanviljelijöitä vastaan, ja nyt he kaikki joutuvat yhdessä kolhooseille. Tämä on Leninin taktiikkaa, ja se toimii!"

Sanoin: "Jokainen tietää, että teidän kaikki matkakumppaninne on joko vangittu, teloitettu tai jollakin tapaa tuhottu. Miten luulette voivanne jatkaa heidän hyväksikäyttöään ja poisheittämistään?" Patrascanu nauroi: "Koska ihmiset ovat tyhmiä. Eräs esimerkki: 10 vuotta ensimmäisen maailmansodan jälkeen suuri bolsevistiajattelijä Bukharin vastusti aseellista maailmanvallankumousta tarkoittavaa Trotskin suunnitelmaa. Hän väitti, että oli parempi odottaa kapitalistisen maailman riitaantuvan sisäisesti, Venäjä voisi silloin liittyä voittajiin ja saada ruhtinaallisen osan voitetuista maista. Loistava ennustus, mutta kukaan ei ottanut sitä vakavasti. Jos länsimaat olisivat tienneet, että puolet Eurooppaa ja 2/3 Aasiasta joutuisi kommunistien valtaan sodan johdosta, ei sota olisi koskaan syttynyt. Onneksi vihollisemme eivät kuuntele väitteitämme eivätkä lue kirjojamme, niin että voimme puhua avoimesti."

Osoitin hänelle särön hänen väitteistään: "Ettekö huomaa, herra Patrascanu: samoin kuin te olette käyttänyt ihmisiä ja heittänyt heidät sivuun, ovat

teidän toverinne käyttäneet teitä ja heittäneet teidät sivuun? Ettekö ole sokaissut itsenne Leninin oppien pahalla logiikalla?"

Hetkeksi Patrascanun katkeruus paljastui: "Kun Danton joutui giljotiiniin, hän näki Robespierren katsovan korokkeelta ja huusi: 'Sinä tulet vielä perässä!' Vakuutan teille, että he tulevat vielä perässäni! Ana Pauker, Georgescu ja myös Luca!"

Niin kävikin, kolmessa vuodessa.

12.

Sinä iltana emme puhuneet enempää, mutta klo 22.00 ollessamme ja nukkumassa joku avasi oven ja minun uutta nimeäni huudettiin. Kolme miestä seisoi ulkopuolella. Eräs heistä, jonka myöhemmin tunsin Appelina, käski minun pukeutua. Pukeuduin, ja kuiskaten neuvoi Patrascanu pukemaan myös päällystakin — se vaimentaisi iskuja. Mustat silmälaput pantiin silmilleni, niin etten tiennyt minne menin. Minut vietiin pitkin käytäviä huoneeseen, jossa jouduin istumaan tuolille. Sitten otettiin silmälaput pois.

Istuin pöydän edessä räikeän, syyttävän valon häikäistessä silmiäni. Aluksi näin vastapäätä vain epämääräisen varjon, mutta totuttuani valoon tunsin miehen Moravetziksi. Hän oli entinen poliisitarkastaja, joka oli joutunut vaikeuksiin kavallettuaan salaisuuksia kommunisteille. Nyt hän oli saanut pal-kaksi kuulustelijan viran.

"Ahaa, Vasile Georgescu!" hän sanoi. "Pöydällä on kynä ja paperia. Tuokaa tuoli lähemmäksi ja kirjoittakaapa toimistanne ja elämästänne!" Kysyin mikä häntä erityisesti kiinnosti. Moravetz kohotti ivallisesti kulmakarvojaan: "Papin virassa olette kuullut vaikka kuinka paljon synnintunnustuksia. Olemme tuoneet Teidät tunnustamaan meille omat syntinne."

Kirjoitin elämäni suuntaviivat kääntymykseeni asti. Koska ajattelin, että selontekoni voisi joutua puolueen johtajien käsiin ja vaikuttaakin jotain, seli-

tin laajasti, kuinka minun, heidän kaltaisensa ateistin, silmät aukenivat totuudelle. Kirjoitin ainakin tunnin ennen kuin Morävetz otti paperin pois ja sanoi: "Riittää tältä illalta!" Minut vietiin takaisin selliin, jossa Patrascanu jo nukkui.

Taas meni useita päiviä, eikä minua häiritty lainkaan. Kommunistien metodi on päinvastainen kuin yleensä poliisin metodi, joka perustuu pidätyksen aiheuttamaan shokkiin ja saa vangit puhumaan. He antavat mieluummin hänen kypsyä. Kuulustelija ei koskaan ilmaise, mitä hän tahtoo, hän lähestyy saalistaan kautta rantain luodakseen häneen jännitystä ja syyllisyydentunnetta. Kun mies miettii päänsä puhki pidätyksen syytä, jännitystä lisätään toisilla keinoilla: jatkuvasti viivästyvä oikeudenkäynti, äänitetty teloitusr ryhmän ääni, toisten vankien huudot. Hän alkaa tehdä virhepäätelmiä. Erehdys johtaa toiseen, kunnes hän uupuneena hyväksyy syyllisyytensä.

Sitten kuulustelija muuttuu sympaattiseksi. Hän antaa toivoa ja lupaa, että kärsimykset loppuvat, jos vanki myöntää ansaitsevansa rangaistuksen ja kertoo kaiken. Niinpä Appel palasi muutaman päivän kuluttua, ja ensimmäinen lukemattomista kuulusteluistani alkoi.

Appel vei minut tällä kertaa selliäni muutamaa askelta alempana olevaan kellarihuoneeseen. Hän ojensi minulle tuolin, tarjosi makeisia salkustaan ja asettui sohvalle. Hänen työtoverinsa teki muis-tiinpanoja. Jauhaen hampaillaan jotakin Appel tarkasti selontekoni eri kohtia ja huomautti, että ihmisen ajatus määräytyy hänen luokkansa mukaan. Koska en ollut proletaari, oli selvää, että mielipiteeni olivat taantumuksellisia. Olin varma, ettei Appel itsekään ollut proletaari, ja huomautin, että ei kukaan puolueen suurista ajatteli joista ollut "työläinen" siinä mielessä. Marx oli tuomarin poika, Engelsin isällä oli paljon omaisutta, ja Lenin tuli ylhäisöstä. Pelkkä luokka ei koskaan määrää ihmisen vakaumuksia. Appel keskeytti: "Mitä yhteistä teillä on ollut herra Teodorescun kanssa?" "Teodorescu? Se

on melkoisen yleinen nimi. Ketä heistä tarkoitatte?"

Mutta Appel ei vastannut. Sensijaan hän alkoi keskustella Raamatusta, tulevaa Messiasta koskevasta Jesajan profetioista. Vähän väliä yllättäen hän mainitsi ihmisten nimiä, jotka olivat auttaneet minua levittämään kirjoja neuvostosotilaitten keskuuteen tai jakamaan Kirkkojen Maailmanneuvoston avustuksia. Pistekysymykset näyttivät aivan umpimähkäisiltä. Appel oli aina kohtelias eikä koskaan itsepäinen. Reaktioni pikakysymyksiin näyttivät kiinnostavan häntä enemmän kuin vastaukset, ja noin tunnin kuluttua minut vietiin takaisin selliini ajattelemaan, mitä tämä merkitsi.

13.

Patrascanu yritti huvitella kustannuksellani kertomalla puolueen suunnitelmista, jotka tähtäsivät kristinuskon täydelliseen hävittämiseen Romaniasta. Ana Pauker, Georgescu ja muut keskuskomitean jäsenet olivat jo salaa tavanneet Justinianin ja päättäneet, että hän voisi palvella heidän tarkoituspäiriään.

"Justinianilla on yhtä paljon tekemistä Jumalan kanssa kuin minulla Japanin keisarin kanssa", hän sanoi. "Vanha patriarkka Nikodim taas on vanhuudenhöperö. Kuinka kukaan voi kunnioittaa miestä, joka julkaisi sodan alussa yleiskirjeitä kehottaen kaikkia taistelemaan seitsenpäistä bolsevikkilohikäärmettä vastaan, ja myöhemmin, kun erosimme Hitleristä, innosti laumaansa marssimaan kuninkaan puna-armeijan kanssa natsipettoa vastaan? Näin teki patriarkka Nikodim, ja koko maa tietää sen. Nämä ovat kirkon johtajia, eivätkä ole paljon parempia. He eivät johda teitä kovin pitkälle!"

Vastasin: "Jos ette pääse vankilasta niin pian kuin odotatte, saatte tavata esimerkillisempiä kristittyjä. Patriarkka Nikodim on hyvä mies, mutta vanha ja väsynyt. En voi myöskään tuomita tulevaa patriarkka Justianiania ja niitä, jotka on petkutettu ja pakotettu teidän tiellenne. Tilanne on

aivan sama kuin jos käyttäisi tyttöä hyväkseen ja sitten kutsuisi häntä huoraksi.

Ajattelin, että tämä veto saattaisi auttaa keskustelussa Patrascanun kanssa, joka puhui seksuaalisista asiasta karkeasti ja erityisen mielellään. Yritin kertoa hänelle myös, mitä kristillinen rakkaus merkitsee. Mutta hän oli liian täynnä omia vaikeuksiaan kuunnellakseen aluksi juuri mitään. Hän oli lukumiehiä, ja kun ei ollut mitään luettavaa, hän väitteli kanssani ajanvietteeksi. Uskonnosta hän sanoi: "Koulussa elin sen vaiheen läpi. Rukoilin ennen, mutta luovuin siitä." Kysyin häneltä, miksi. "Teidän Jeesuksenne vaatii liikaa varsinkin nuorilta." Sanoin: "En ole itse koskaan ajatellut, että Jeesus vaatisi ihmisiltä mitään. Kun poikani Mihai oli pieni, minä annoin hänelle rahaa, että hän ostaisi syntymäpäivälahjan minulle. Jeesuskin antaa meille ne hyveet, joita hän näyttää vaativan, ja hän tekee meistä parempia luonteita. Mutta ehkäpä teillä ei ollut hyviä uskonnonopettajia." "Varmaan ei. Heitä ei ole kovin tiheässä." Patrascanu nousi istumaan ja haukotteli.

Eräänä iltana hän pyysi minua esittämään kristinuskon tiivistelmänä. Luin ulkoa Nikean uskonnustuksen ja sanoin: "Sanokaa te vuorostanne, mikä kommunistien usko todella on."

Patrascanu mietti tovin. "Me kommunistit uskomme, että tulemme hallitsemaan maailmaa", hän sanoi ja heittäytyi rähjäiselle lavitsalle.

Seuraavana aamuna hänet vietiin pois sellistä. En tavannut häntä enää koskaan. Olimme tulleet aika läheisiksi toisillemme viikon aikana, jonka olimme yhdessä. Minusta tuntui, että paljon siitä, mitä sanoin, kosketti häntä, mutta hänen suunnitelmiinsa ei sopinut myöntää sitä edes itselleen. Vasta vuosien kuluttua kuulin, kuinka hänen oli käynyt.

14.

Seuraava inkvisiittorini, pieni mies Vasilu, joka

puhui mielellään toisesta suupielestä, luki koneella kirjoitetusta paperista kysymyksiä. Ensimmäinen kysymys oli myös kovin: "Kirjoita muistiin kaikkien tuttaviesi nimet, missä tapasit heidät ja min-käläinen suhde sinulla oli heihin." Ystävissäni oli monia, joita halusin suojella, mutta jos olisin jät-tänyt heidät pois, ja poliisi huomasi sen, heitä epäiltäisiin kahta vertaa enemmän. Epäroidessäni Vasilu kivahti: "Älä poimi ja valitse, sanoin kaik-ki." Aluksi kirjoitin tunnettujen avustajieni ja seu-rakuntalaisten nimet. Siitä syntyi pari sivua. Li-säsin parlamentin kommunistijäseniä ja jokaisen kätyrin ja kavaltajan, jonka vain muistin.

"Kysymys numero kaksi: Miksi olet rikkonut val-tiota vastaan?"

— Mistä minua syytetään?" kysyin.

Vasilu löi pöytään. "Tiedät itse, mitä olet tehnyt. Kakista ulos! Kerro meille ensin suhteestasi orto-doksikollegeasi isä Grigoriuun, ja mitä ajattelet hänestä. Kirjoita vain ja kirjoita edelleen!"

Papit joutuivat aina vastaamaan toisistaan: pro-
testanteilta kysyttiin ortodoksipapeista, katolilaisilta
adventisteista jne lahkohenkisen kilpailun edistämi-
seksi. Kaikkea saatettiin käyttää kirjoittajaa vas-
taan. Vankia saatettiin käskä: "Allekirjoita lisä-
nimellä — sillä tavalla täällä toimitaan." Kun van-
ki oli kirjoittanut useita papereita eri nimillä, häntä
saatettiin käskä pettämään ystävänsä samalla va-
roittaen, että jos hän kieltäytyy, kaikki saisivat tie-
tää, että hän on kavaltaja, joka on jo antanut tie-
toja väärällä nimellä. Tämä uhkaus oli kyllin voi-
makas tekemään monista oikeita kavaltajia. Kuu-
lustelujen välillä oli pitkiä yksinäisiä odotusaikoja.
Silloin valmisteltiin uusia kysymyksiä, ja vanki yrit-
ti muistaa, mitä hän oli aikaisemmin kertonut ja
mitä salannut. Kuulustelijat tulivat tavallisesti
kaksittain koneella kirjoitettuine kysymyksineen.
Jos toinen meni ulos, toinen ei puhunut ennen
kuin hän palasi. Jotkut kuulustelijat alkuaikoina
olivat mukiinmeneviä miehiä, joiden piti vain elää
jollakin tavalla. Eräs kuulustelija, jäätyään kahden

minun kanssani, näytti minua vastaan tehtyjä lausuntoja. Monien alla oli miehen nimi, johon olin luottanut, ja saatoin vain aavistaa, millaista painostusta oli käytetty heitä kohtaan.

Olin vielä pitkän prosessin alkuvaiheessa. Vankeja oli määrättömästi ja ammattitaitoisia kuulustelijoita vähän, mutta lisää koulutettiin neuvostomenetelmin joka päivä. Minulla oli ainakin aikaa valmistautua, ja rohkaistuin suuresti, kun partaani ajava parturi kuiskasi korvaani, että Sabina voi hyvin ja jatkoi työtämme. Olin sanomattoman helpottunut. Ajattelin jo, että vaimonikin on ehkä vankilassa ja poikani Mihai näkee nälkää tai joutuu turvautumaan naapureitten apuun. Nyt olin valmis repimään hengellisestä elämäkerrastani esiin niin monta lukua kuin kuulustelijani tahtoivat. Muista asioista kerroin mahdollisimman vähän. Niinkin pieni tieto kuin ystävän käynti länsimaissa olisi voinut johtaa hänen perheensä vangitsemiseen ja hänen itsensä pieksemiseen.

Ja kuulustelut jatkuivat kuukausi kuukaudelta. Vangin piti olla vakuuttunut rikollisuudestaan, ennenkuin kommunistien opit voitiin istuttaa häneen, ja ne juurtuivat vasta silloin kun vanki alistui uskomaan, että hän oli täysin, lopullisesti puolueen vallassa ja luovutti menneisyytensä viimeisetkin sirut.

Romaniassa oli sanonta, jonka mukaan elämä koostuu neljästä autosta (auto = itse): "itsekritiikki", jota sovellettiin säännöllisesti virastoissa ja tehtaisissa, "automobiili", joka vei salaiseen poliisiin, "autobiografia" (= omaelämäkerta), joka siellä pakotettiin kirjoittamaan ja "autopsia" (= ruumiinavaus).

15.

Tietäen joutuvani kidutuksiin päätin mieluummin riistää itseltäni hengen kuin pettää ystäväni. En empinyt asiaa moraalisesti: Kristitylle kuolema merkitsee Kristuksen luo pääsemistä. Minä selit-

täisin, ja Hän varmasti ymmärtäisi. Jos Pyhä Ursula kanonisoitiin siksi, että hän teki mieluummin itsemurhan kuin menetti neitseytensä barbaareille, jotka piirittivät hänen luostariansa, niin minun velvollisuuteni suojella ystäviäni oli myös suurempi kuin elämä.

Nyt piti vain varmistaa itsemurhakeinoni, ennen kuin minua epäiltäisiin. Vartijat etsivät säännöllisesti vangeilta ja selleistä mahdollisia itsemurhaseita: lasinpaloja, narunpätkiä, partaveitsiä. Eräänä aamuna lääkärin käynnillä valitin, etten pystynyt muistamaan kaikkia asioita, joita kuulustelijat vaativat, koska en ollut nukkunut viikkoon. Hän määräsi minulle joka ilta unipillerin, ja vartija tirkisti suuhuni joka kerran nähdäkseen, että pilleri oli nielty. Mutta piilotin pillerin kieleni alle, ja kun vartija oli lähtenyt, otin sen pois. Mutta mihin kätkinsin aarteeni. Ei ruumiiseeni; sille saattaisi käydä miten vain. Ei patjaani, joka piti ravistaa ja kääntää päivittäin. Sellissä oli vielä Patrascanun patja jäljellä. Revin muutaman tikin auki, ja joka päivä piilotin uuden pillerin olkien sekaan.

Kuun lopulla minulla oli 30 pilleriä. Ne kyllä lohduttivat minua pelossani, että sorrun kidutuksissa, mutta vajosin joskus synkkään masennukseen ajattellessani niitä. Oli kesä. Kuulin kotoisia ääniä ulkopuolelta. Tytön laulua. Raitiovaunu kolisi risteyksessä. Äidit huutelivat poikiaan: "Silviu, Emil, Matei!" Siemenhahtuvat leijailivat kevyesti sisään laskeutuakseen sementtilattialleni. Kysyin Jumalalta, mitä hän aikoi tehdä. Miksi minun oli pakko päättää elämä, joka oli vihitty hänen palvelukseensa? Katsellessani eräänä iltana ulos pikku ikkunastani näin pimenevällä taivaalla ensimmäisen tähden ja tulin ajatelleeksi, että Jumala oli lähettänyt tämän valon, joka oli lähtenyt näennäisesti hyödyttömälle matkalleen miljardeja vuosia sitten. Ja nyt se paistoi tyrmäni kaltereitten välistä lohduttaen minua.

Seuraavana aamuna vartija tuli sisään ja sanaakaan sanomatta otti ylimääräisen patjan, jossa oli

pillerivarastoni, ja vei sen jollekulle toiselle vangille. Säikähdin aluksi. Sitten aloin nauraa ja olin huolettomampi kuin moneen viikkoon. Koskapa Jumala ei halunnut itsemurhaani, hän varmaan antaisi minulle voimaa edessäolevien kärsimysten kestämiseen.

16.

Minulle sanottiin, että salainen poliisi oli ollut kärsivällinen, mutta nyt piti päästä tuloksiin. Evers-ti Dulgheru, heidän tähtikuulustelijansa, ei koskaan epäonnistunut siinä. Hän istui pöytänsä ääressä hiljaisena ja uhkaavana, hänen herkat kä-tensä olivat levällään. "Olette pelleillyt kanssam-me", hän sanoi.

Dulgheru oli ollut työssä Neuvostoliiton suurlähe-tystössä ennen sotaa. Fasistien pitäessä valtaa hänet pidätettiin, ja näin alkoi veljeys Gheorghiu-Dej'n ja muitten vangittujen kommunistien kanssa. He huomasivat hänen lujat otteensa, älynsä ja sää-limättömyytensä. Tässä hän siis oli, varustettuna elämän ja kuoleman valtuuksin.

Heti aluksi Dulgheru kyseli minulta puna-armei-jan sotilaasta, joka oli saatu kiinni Raamattujen salakuljettamisesta Venäjälle. Tähän mennessä kuulustelijat eivät ilmeisesti olleet tienneet mitään työstäni venäläisten parissa, mutta vaikka pidätetty sotilas ei ollut kavaltanut minua, saatiin selville, että me olimme tavanneet. Nyt jos koskaan minun piti punnita joka sana, sillä olin jopa kastanut tä-män miehen Bukarestissa ja niin ottanut hänet mukaan toimintaamme.

Dulgherun kysymykset olivat päättäväisiä. Hän luuli haistaneensa jotakin tärkeätä. Seuraavina viikkoina minut väsyttiin monella tavalla. Lavit-sat vietiin sellistä pois, ja sain nukkua tuskin tun-tiakaan yössä, senkin tuolilla pysytellen. Kaksi kertaa minuutissa ovessa oleva tirkistysreikä kilah-ti, ja vartijan silmä tuli näkyviin. Usein, kun juuri torkahdin, hän tuli ja potkaisi minut hereille. Lo-

pulta minulta katosi ajan taju. Kerran herätes-
säni näin, että ovi oli raollaan. Käytävästä kuului
vienoa musiikkia, vai oliko se pelkkä illuusio? Sit-
ten ääni sekoittui jotenkin, ja kuulin naisen nyyh-
kytystä. Hän alkoi kirkua. Se oli minun vaimoni!
"Ei ei! Älkää lyökö minua! Älkää enää! En kestä
sitä!" Sitten kuului lihaan osuvan ruoskan ääniä.
Huuto nousi hirvittäväksi. Ruumiini joka lihas jän-
nittyi kauhun tuskassa. Hitaasti ääni alkoi vaieta
valituksiin, mutta nyt se oli jonkun vieraan ääni.
Se häipyi, ja tuli hiljaisuus. Jäin makaamaan tyl-
sänä, vavisten, likomärkänä hiestä. Myöhemmin
sain tietää, että ääni tuli nauhalta, mutta jokai-
nen vanki, joka sen kuuli, luuli uhrin olevan vai-
monsa tai rakastettunsa.

Dulgheru oli hienostunut barbaari, hän oli oppi-
nut käyttäytymään työtovereittensa, neuvostodip-
lomaattien tavoin. "Valittaen määrään Teille kidu-
tusta", hän sanoi minulle. Koska hänellä oli kaikki
valta vankiloissa, hänen ei tarvinnut välittää muis-
tiinpanoista ja todistajista, ja usein hän tuli yöllä
yksin selliini jatkamaan kuulusteluja. Eräs tärkeä
kuulustelu venyi tuntikausia. Hän kyseli yhteyksis-
täni Englannin kirkon lähetykseen. Mitä olin teh-
nyt siellä? Kerroin, että olin käynyt Westminster
Abbey'ssa. Hän ravostui entistä enemmän. Täyn-
nä kiukkua hän sanoi: "Tiedättekö, että voin käs-
keä teidät teloitettavaksi nyt, tänä yönä vastaval-
lankumouksellisena?" Sanoin: "Herra eversti, nyt
voitte tehdä pienen kokeen. Sanoitte voivanne te-
loituttaa minut. Tiedän sen. Pankaa siis kätenne
sydämelleni. Jos se lyö nopeasti, osoittaen, että pel-
kään, tietäkää, että Jumalaa ei ole eikä iankaik-
kista elämää. Mutta jos se lyö rauhallisesti, kuin
sanoakseen: "Menen hänen luokseen, jota rakas-
tan", silloin teidän täytyy ajatella uudestaan. On
olemassa Jumala ja iankaikkinen elämä!" Dulgheru
sivalsi minua kasvoille ja katui heti itsehillinnän
puutetta.

"Olette hullu, Georgescu!" hän sanoi. "Ettekö ta-
jua, että olette täysin armoillani, ja vapahtajanne,

vai miksi häntä kutsutte, ei avaa yhtään vankilan ovea? Ette koskaan näe Westminster Abbey'a." Sanoin: "Hänen nimensä on Jeesus Kristus, ja jos hän tahtoo, hän voi vapauttaa minut, ja saan myös nähdä Westminster Abbey'n." Dulgheru muljautti minuun päin ja veti kiivaasti henkeä. Sitten hän huusi: "Hyvä on. Huomenna tapaatte toveri Brintsarun."

Olin jo odottanutkin sitä. Everstin apulaisen, majuri Brintsarun, hallussa oli huone, jossa säilytettiin nuijia, patukoita ja ruoskia. Hänen käteensä olivat karvaiset kuin gorillan. Toiset kuulustelijat käyttivät hänen nimeään uhkauksena. Sen aikainen venäläinen runoilija Vosnesensky kirjoittaa: "Näinä sanomattoman kärsimyksen päivinä on onnellinen se, jolla ei ole sydäntä lainkaan", ja Brintsaru oli onnellinen juuri tässä mielessä. Hän esiteli minulle asekokkoelmansa. "Mistäs tykkäät eniten?" hän kysyi, "täällä vallitsee demokratia".

Hän näytteli omaa suosikkiaan, pitkää mustaa kumipatukkaa. "Katsos tuota leimaa!" Siinä luki: made in USA. "Me hoidamme pieksemisen", irvisti Brintsaru keltaisilla hampaillaan, "mutta teidän amerikkalaiset ystävämme antavat meille aseet." Sitten hän lähetti minut takaisin selliin ajattelemaan asiaa.

Vartija kertoi minulle, että Brintsaru oli ennen sotaa ollut erään huomattavan poliitikon apuna, ja häntä pidettiin perheenjäsenenä. Kommunistien vallankaappauksen jälkeen, jonka yhteydessä hän sai korkean aseman salaisessa poliisissa, eräs nuori vanki tuotiin hänen kuulusteltavakseen. Nuorukainen oli yrittänyt aloittaa isänmaallisen liikkeen. Hän oli juuri tuon poliitikon poika. Brintsaru sanoi hänelle: "Pidin sinua sylissäni usein, kun olit pienokainen!" Sitten hän kidutti poikaa ja teloitti hänet omin käsin.

Kumma kyllä, Brintsaru ei täyttänyt pieksemisuhkauksiaan. Yöllisellä tarkastuskierroksellaan hän avasi tirkistysreiän ja katseli minua hetken. "Aina vain siellä, Georgescu? Mitä Jeesus tekee tänä

yönä?" Sanoin: "Hän rukoilee sinun puolestasi." Hän käveli pois vastaamatta mitään. Seuraavana päivänä hän tuli takaisin. Hänen valvonnassaan minut pantiin seisomaan seinää vasten kädet koholla pään yläpuolella niin, että sormenpäät juuri koskettivat seinää. "Pitäkää hänet siinä", Brint-saru käski vartijoita ennen lähtöä.

Vihdoin kidutus alkoi. En halua tehdä siitä suurta numeroa, mutta kidutuksista täytyy kertoa, sillä ne olivat yleensä salaisen poliisin vankien kohtalona. Aluksi jouduin seisomaan tuntikausia, pitkään sen jälkeen, kun kädet eivät enää tunteneet mitään, ja jalat olivat alkaneet vapista ja turvota. Kun kaaduin lattialle, sain leivänkannikan ja vesirypyn ja jouduin taas seisomaan. Vartijat vaihtivat vuoroa. Jotkut heistä pakottivat seisomaan hullunkurisissa tai säädyttömissä asennoissa, ja tätä jatkui lyhyin tauoin monta vuorokautta. Oli vain seinä silmien edessä.

Ajattelin Raamatussa mainittuja seiniä. Muistin jakeen Jesajasta, joka sai minut surulliseksi. Jumala sanoi, että Israelin rikokset olivat rakentaneet seinän hänen ja kansan välille. Kristittyjen epäonnistuminen salli kommunistien voittaa, ja siksi minulla oli tämä seinä edessäni. Sitten muistin erään jakeen: "Jumalani avulla ryntään ylitse muurin." Minäkin voisin rynnätä tämän seinän yli hengelliseen maailmaan Jumalan yhteyteen. Ajattelin juutalaisten vakoojia, jotka tulivat Kanaanin maasta ja kertoivat, että kaupungit olivat suuria ja muurien ympäröimiä, mutta niin kuin Jerikon muurit sortuivat, niin pitää edessäni olevan muurin sortua, jos Jumala tahtoo. Kun tuska yltyi, toistin itselleni jakeen Korkeasta Veisusta: "Rakkaani on gasellin kaltainen ja nuoren peuran. Katso, tuolla hän seisoo seinämme takana." Kuvittelin, että Jeesus seisoi seinäni takana antaen minulle voimaa. Muistin, että niin kauan kuin Mooses vuorella ollessaan piti käsiään ylhäällä, valittu kansa oli voitolla; ehkäpä meidänkin kärsimyksemme auttoi Jumalan kansaa voittamaan taistelunsa.

Gafencu sanoi tyynesti. "Pääministeri, lainlaatijat, virkamiehet kaikki. Panisin vain yhden ehdon. Heidän täytyisi olla sellaisia miehiä kuin juutalaisten muinaiset johtajat: Joosef, Mooses, Daniel, Pietari, Paavali ja Jeesus itse. Sillä jos saamme yhdenkin Ana Paukerin tapaisen juutalaisen lisää, Romania on lopussa."

Gafencu oli joutunut vankilaan ollessaan 19-vuotias. Hän ei ollut nuoruudessaan tuntenut ainoatakaan tyttöä. Kun muut puhuivat seksistä, hän kysyi: "Minkälaista se on?"

Kerran hän kertoi minulle: "Venäläiset siirsivät isäni Bessarabiasta pois. Meillä ei koskaan ollut tarpeeksi syötävää. Minua lyötiin koulussa, sitten jouduin vankilaan karkaamisesta ja rautakaartiin liittymisestä. En ollut ikinä tavannut ainuttakaan hyvää, totuudellista, rakastavaa henkilöä. Sanoin itselleni: "Kristus on pelkkää legendaa. Maailmassa ei ole ketään hänen kaltaistaan nykyään, enkä usko, että on koskaan ollutkaan." Mutta oltuani vankilassa muutaman kuukauden minun täytyi myöntää, että olin väärässä. Näin sairaitten miesten antavan pois viimeisen korppunsa. Olin samassa sellissä piispan kanssa, jossa oli sellaista hyvyttä, että tuntui kuin hänen viittansa kosketus voisi parantaa."

Gafencu oli ollut vuoden huoneessa 4, ja koko sinä aikana hän ei ollut voinut maata selällään. Se tuotti hänelle liikaa tuskaa. Häntä piti jatkuvasti auttaa ylös. Päivä päivältä hän pystyi hallitsemaan ruumistaan vähemmän, usein tehden tarpeensa vuoteeseen. Sitten hänen täytyi odottaa joskus yöllä jopa tuntikausia, kunnes joku tuli puhdistamaan hänet.

Terveemmät potilaat ulkopuolelta joutuivat pesemään pyykin meidän puolestamme, jotka emme voineet auttaa itseämme. He pesivät paitamme, alusvaatteet, tyynyliinat, joskus 20 lakanaa päivässä, vaikka heidän piti saadakseen vettä rikkoo jääpihalla. Minun vaatteeni olivat aina kankeat limasta ja verestä, mutta kun yritin estää erästä ystävää pesemästä niitä, hän vihastui.

Gafencu ei valittanut koskaan. Hän istui vuoteessaan hyvin hiljaa, joskus liikutti päätään vähän nyökätäkseen tai kiittääkseen. Kun saatiin tietää, ettei hän enää elänyt kauan, hänen vanhat ja uudet ystävänsä kerääntyivät hänen vuoteensa ympärille kyynelelmin. Hänen viimeiset sanansa olivat: "Jumalan Henki haluaa mustasukkaisesti meidät itselleen."

Kun hän oli lähtenyt, muut polvistuivat ja rukouksivat. Sanoin: "Jeesus sanoo, että ellei siemen putoa maahan ja kuole, se ei voi kantaa hedelmää, ja että niin kuin siemen syntyy uudesti kauniiksi kukaksi, niin ihmisen kuoltua hänen kuolevainen ruumiinsa uudistuu hengelliseksi ruumiiksi. Ja hänen sydämensä, joka on tullut täyteen kristillisiä ihanteita, on varmasti tuottava hedelmää."

Erään papin rukousta Gafencu käärittiin lakanaan ja kannettiin ruumishuoneeseen. Yön aikana rikoksista tuomitut vangit hautasivat hänet yleiseen hautaan. He tekivät aina tämän työn.

10.

Jatkuva uusien vankien virta Tîrgul-Ocnaan piti meidät selvillä ulkomaailman tapahtumista, ja joskus näytti siltä, että me vangit olimme tuskin huonommassa asemassa kuin "vapaat" työläiset ja talonpojat. Palkat eivät olleet koskaan olleet niin alhaiset. Kahdeksantuntinen työpäivä oli kyllä julistettu, mutta saattoi joutua kahdeksitoista tunniksi työhön, ennenkuin "normi" oli täysi, ja sitten "vapaaehtoinen" työ ja marxismin luennot veivät kaiken ajan perhe-elämältä. Ja joka tapauksessa jokaisessa asunnossa oli ainakin kaksi perhettä.

Lakot olivat laittomia. Uusi tulokas Boris Matei, vanha juro ammattiyhdistysmies kertoi minulle: "Jouduin jo neljäkymmentä vuotta sitten vankilaan taistellesani kahdeksantuntisen työpäivän puolesta, ja nyt kun meillä on kommunistihallitus, teen neijätoistatuntista päivää vankilassa." Hänen rikoksensa oli, että hän kirjoitti Gheorghiu-Dej'lle, puoluepörmölle, nimettömän kirjeen, jossa hän protestoi työ-

tovereittensa puolesta olosuhteitten ankaruutta sanoen, että kaikissa kapitalistimaissa heillä olisi lakko-oikeus. Salainen poliisi tuli hänen vaunuasemalleen ja otti käsialanäytteen 10000:lta työläiseltä. Viikkojen tutkimuksen jälkeen Borista syytettiin lakon lietsomisesta, ja hänet tuomittiin viideksitoista vuodeksi sabotaashyrytyksestä.

Boris pysyi järkähtämättä marxismissaan. Hän ei tuntenut myötätuntoa eriuskoisia ryhmiä kohtaan, joita haalittiin vankilaan hänen kanssaan: vapaa-muurareita, rotareita, teosofejia, spiritualisteja. Ei myöskään runoilijoita ja kirjailijoita kohtaan, jotka oli pantu telkien taa heidän yksilöllisten näkemystensä vuoksi. Heidät oli vuorotellen koottu puolueen päämajaan saamaan määräyksiä ja heillä piti olla parempaa tekemistä kuin tavoitella halua objektiivisen totuuden sirujen metsästämiseen.

Boris selitti, että Lenin oli kirjoissaan korostanut yhden tietyn näkökohdan löytämistä elämässä ja siinä pysymistä.

— "Puolueen linjanko?", sanoin. "Mutta tämä oppi kääntää ylösalaisin kaikki filosofiset käsitykset. Jos katson tätä sellä vuoteestani, näen vain ikkunan. Mutta jos katson sitä sieltä, missä sinä istut, näen oven. Jos katson lattiaa, ei huoneessa ole kattoa. Jokainen näkökohta on oikeastaan sokea kohta, sillä se estää täysin näkemästä toisia näkökohtia. Vasta, kun hylkäämme kaikki "näkökohdat" ja hyväksymme kokonaisuudentajumme, voimme löytää totuuden. Paavali sanoo: 'Rakkaus uskoo kaiken', ei ainoastaan tämän tai tuon ryhmän oppia."

Mutta puhe uskonnosta sai Boriksen vihaiseksi. — "Jumalaa ei ole eikä sielua! On olemassa vain ainetta. Voitko todistaa päinvastaista?" Sanoin: "Ammennat varmaankin väitteesi eräästä kommunistien käsikirjasta, jossa näin seuraavanlaisen suudelman määritelmän: 'Suudelma on kahden huuliparin kosketus, jossa osapuolet vaihtavat bakteereja ja hiilidioksidia keskenään.' Suudelman liittyvä rakkaus, kaipaus tai petos ei mahdu sinun filosofi-

aasi. Tämä henkisten arvojen pois riisuminen vaikuttaa myös elämän aineelliseen puoleen, joka sinusta on kaikkein tärkein. Se hävittää työläisten sydämet, niin että kommunistimaiden tuotteiden huono laatu on tullut suorastaan vitsiksi.

Boris sanoi: "Tiedän sanonnan, että sapatti on ihmistä varten, eikä ihminen sapattia varten, mutta me kaikki olemme olemassa hyödyttääksemme valtiota. Yksilöllisen vapauden ja yksityisomaisuuden menettäminen ovat askeleita kohti maailman vapautta."

Ajattelin sanoa, että koirakin on valmis tappelemaan luustaan, jos joku yrittää viedä sen, mutta jos viidentoista vuoden tuomio ei ollut parantanut Boriksen illuusiota, tuskin väittelykään auttaisi. Hän saattaisi myös olla eräs äsken saapuneita ilmiantajia.

Ilmiantaminen oli levinnyt kuin tauti. Jumalasta puhumisesta tai ääneen rukoilemisestakin saattoi tulla kavalletuksi, jopa vieraan kielen opettelemisesta tai opettamisesta. Sormella osoittaja saattoi usein olla joku ystävä, vankilan ulkopuolella tai sisäpuolella, poika, isä, vaimo, aviomies. Painostus kavaltamiseen oli julman raskas. Kavaltaja oli varmaan pahempi uhka "vapaille" kuin jo kaltereiden takana oleville, ja huoneessa 4 puhe oli vapaampaa kuin missään muualla Romaniassa kuultiin, koska kukaan meistä ei jäisi henkiin.

III OSA

1.

Jonkin aikaa oli puheltu pelokkaasti vankien "uudelleen koulutussysteemistä", jota harjoitettiin Suceavan ja Piteshin vankiloissa. Siellä ei käytetty kirjoja vaan hakkaamista. Opettajina olivat yleensä kelkansa kääntäneet rautakaartilaiset, joista oli muodostettu "Vakaumuksellisten kommunistivankien yhdistys" (VKV). Näiden ryhmien järjestäjien nimiä

olivat Turcanu, Levitkii ja Formagiu. He kuuluivat käyttäytyvän kuin villit.

Pelkäsimme, että prosessi tuotaisiin meidänkin keskuuteemme, mutta Boris naureskeli. Hän ei voinut uskoa, että hänen entiset vasemmistoystävänsä sallisivat julmuuksia.

Hän sanoi: "He tietävät, ettei terrori pysty hävittämään aatteita. Näin kirjoitti Karl Kautsky, sosialidemokraattinen ajattelija Venäjän vallankumouksen alussa." Sanoin: "Muistan, mitä Trotski, sotaministeri vastasi: 'Herra Kautsky, te ette tiedä, milaista terroria me aiomme käyttää.' On ironista, että Trotskin omat aatteet on terrorilla hävitetty Venäjällä yhtä tehokkaasti kuin kapitalismikin."

Apotti sanoi: "Pelkään, että terrori ja kidutus säälimättömästi ja pitkään käytettyinä voivat murskata kenen tahansa vastustuksen, jollei tapahdu Jumalan ihmettä." — "En usko ihmeisiin", Boris sanoi. "Pärjään hyvin ilman niitä, kiitos. Vielä mikään ei ole liikuttanut minun vakaumuksiani."

Vankilan ilmapiiri huononi Piteshistä tulleen uudelleenkoulutusjohtaja Formagiun lyhyen käynnin jälkeen. Hän määräsi systeemin pantavaksi käytäntöön. Tähän mennessä, vaikka meitä oli rääkätty melkein koko päivä, tiesimme aina, että ennen pitkää vartijat menisivät syömään tai nukkumaan. Nyt muuttivat "Vakaumukselliset kommunistivangit" keskuuteemme. Heillä oli valta hakata ja määrällä tahtonsa mukaan, työkaluinaan kumipamput. Viranomaiset olivat valinneet heidät pahimmista ja väkivaltaisimmista vangeista, eikä heitä päässyt pako: Jokaista viittäkymmentä vankia kohden oli kymmenen tai kahdenkymmenen "VKV":n ryhmä, ja heidän lukunsa kasvoi jatkuvasti. Ne, jotka julistivat haluavansa tulla kommunisteiksi, joutuivat todistamaan kääntymyksensä käännättämällä toisia samalla tavalla.

Hienomman julmuuden kaudet keskeyttivät raa'an väkivaltaisuuuden, jolloin lääkärit valvoivat, etteivät vangit kuolleet. Usein itse lääkäritkin olivat VKV-

miehiä. Tunsin erään tri Turcun, joka tutkittuaan sellitoverinsa ehdotti taukoa, antoi miehelle vastustuskykyä lisäävän ruiskeen ja sanoi uudelleenkoulutajille uuden alkamisajan. Turcu sai päättää, milloin vanki ei enää kestänyt ja milloin hänet heitettiin takaisin selliinsä odottamaan seuraavaa päivää.

Mielettömyyden aalto tunkeutui vankilaan. Tuberkuloosipotilaat riisuttiin, pantiin makaamaan kivilattialle ja kasteltiin jääkylmällä vedellä. Sianruokaa heitettiin maahan monta päivää nälässä olleiden miesten eteen, heidän piti nuolla se suuhunsa kädet selän taakse sidottuina. Viheliäisintäkään nöyryytystä ei säästetty. Useissa vankiloissa VKV-pomot pakottivat miehet nielemään ulostusta ja juomaan virtsaa. Jotkut itkivät ja rukoilivat saada käyttää edes omaansa, ei toisten. Jotkut tulivat hulluiksi ja alkoivat kirkuen pyytää lisää. Tuomitut joutuivat myös esittämään seksuaalisia perverssioita julkisesti. En ollut kuvitellut, että tuollaiset ruumiin ja sielun häväistykset olivat mahdollisia.

Ne, jotka pysyivät uskossaan, saivat pahimman kohtelun. Kristittyjä sidottiin neljäksi päiväksi ristihin, ja joka päivä ristit pantiin lattialle. Toiset vangit pakotettiin virtsaamaan heidän kasvoilleen ja ruumiilleen. Tämän jälkeen ristit (niihin sidottuine uhreineen) pantiin seinälle takaisin.

Huoneeseen 4 tuotu katolinen pappi kertoi, että eräänä sunnuntaina Piteshin vankilassa hänet oli tyrkätty makkiin ja käsketty laulamaan messu ulostukselle ja antamaan sitä miehille pyhänä Ehtoolisena.

— "Tottelitteko?" kysyin. Hän kätki kasvot käsiinsä ja itki. — "Olen kärsinyt enemmän kuin Kristus", hän sanoi.

Nämä tapahtuivat vankilan johdon kehotuksesta ja Bukarestista tulleiden käskyjen perusteella. Turcanu, Formagiu ja muut spesialistit kulkivat vankilasta toiseen värväten VKV-miehiä ja valvoen, ettei tämä toiminta lopahda. Puoluejohtajia, jopa keskuskomitean jäseniä, mm. Constantin Doncea ja sisä-

ministeriön alisihteeri, Marim Jianu tulivat seuraamaan tätä urheilua. Boris, joka oli ollut Jianun työtoveri, murtautui vartijoiden läpi protestoidakseen. Mutta jos Jianu tunsikin entisen työtoverinsa, hän ei ainakaan myöntänyt sitä: "Meitä ei liikuta, jos sika lyö toista!" hän sanoi. Toisin sanoen puolue sanoutui irti kiduttajista, mutta antoi heidän kiduttaa. "Vie-kää hänet pois", sanoi Jianu. Borista hakattiin, kunnes hän huusi armoa.

Vanha ammattiyhdistystaistelija murtui täysin. Jouduttuaan nöyryytyksiin ja kidutuksiin yötä päivää jotakin paloi pois hänestä. Hän ryömi suutelemaan häntä hakkaavien miesten käsiä. "Kiitos toveri", hän sanoi, "olet tuonut minut valoon." Sitten hän alkoi liverrellä kommunismin iloista ja kuinka rikollinen hän oli ollut pysyessään erehdyksissään. Tällaisen romahduksen jälkeen hänen itsekunnioituksensa vaati täydellistä näkemysten muutosta, sillä muutoin hän olisi omissa silmissään ollut naurettava. Boris liittyi VKV-ryhmään. Hänen pampunsa ensimmäisiä uhreja oli tri Aldea.

Venäjältä tuotu uudelleen-koulutussysteemi sai uskomattomia aikaan. Vangeilta pääsi salaisuuksia, joita he olivat suojelleet monta kuukautta kuulusteluissa. He kavalsivat ystäviä, vaimoja, vanhempiaan. Siksi pidätettiin tuhansia ihmisiä.

2.

Näihin aikoihin ryhmä sairaita miehiä tuotiin lyijykaivoksilta erityisselliin Tîrgul-Ocnaan. Heihin liitettiin toisia vankeja, jotka huomautettiin, että tulokasissa oli myös pappeja, tunnustivat näille syntinsä ja siten saavuttivat heidän luottamuksensa. Kaivoksesta tulleet kertoilivat vapaasti salaisista uskonnollisista ja poliittisista toimistaan. Sitten heidät siirrettiin isompaan selliin "uudelleen koulutettaviksi" — ja he saivat huomata puhuneensa ilmiantajille.

Eräs heistä tuotiin piestynä ja verisenä huoneeseen

4. Hän kertoi, että valvova "kouluttaja" oli riski jäykästi hymyilevä nuori mies, joka pilaili kaiken aikaa. "Sattuks tämä?" hän kysyi. "Oi anteeksi! Koetetaan jotakin muuta. Tuntuiko kivalta?"

"Jos joskus saan tuon miehen käsiini", uhri sanoi, "nyljen hänet elävältä."

"Oikein", kähisi vanha maanviljelijä Badaras. "Suola ja pippuria lisäksi — juuri niin!" Badaras rukoi päivittäin: "Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimesissä Jumala tuhoa kommunistit, pane heidät kärsimään, lyö niitä sikoja!"

"Miksi sanot noin?" kysyin häneltä. "Tuollainen ei sovi kristitylle."

Hän heristi nyrkkiään taivasta kohti rukoillen: "Puhun näin, sillä Jumala ei päästä paratiisiin ketään, joka ei kiroa noita äpäriä!"

Monet Badarasin kaltaiset elivät vain sitä päivää varten, jolloin he voisivat kiduttaa kiduttajiaan, uskoen helvettiin siksi, että kommunistit korventuisivat siellä.

"Emme saa antaa periksi vihalle", sanoin. "Nämä miehet, mm. Boris ovat sortuneet hirveässä puristuksessa."

Mutta Boris oli nyt arka puheenaihe huoneessa 4. Yritettyään todistaa kommunistiksi kääntymyksensä pieksämällä tri Aldean, joka osoitti avoimesti halveksimisensa Turcua ja muita VKV-lääkäreitä kohtaan, oli Borisista tullut vankilan vihatuimpia miehiä. Aldea kärsi valtavia tuskia selässään ja harteissaan olevien paiseiden tähden, ja Boris oli lyönyt juuri selkään. Vangit olisivat antaneet henkensä Aldean edestä, joka uhrasi elämänsä heille. Pieksennän jälkeen tohtorille etsittiin vuode huoneesta 4. Sitten joku tuli sanomaan, että eräs vakavasti sairas vanki halusi tavata hänet.

"Tohtori on liian sairas liikkumaan", sanoi apotti.

Aldea kysyi: "Kuka hän on?"

"Boris," sanoi mies.

Aldea väännyi tuskissaan vuoteesta ja kaikki olivat vaiti hänen kävellessään huoneesta.

Apotti Iscu kertoi joskus Tonavan-Mustan Meren kanavan orjaleirillä saamistaan kokemuksistaan, joissa tuhannet kuolivat pahoinpitelyyn ja nälkään. Kanavan rakentaminen oli alkanut suurelta osalta venäläisten yllytyksestä (sen avullahan he pystyivät tyhjentämään Romanian sen tuotteista entistä nopeammin) ja myös hallituksemme arvovallan kohtamiseksi. Se oli valtava suunnitelma, ja siitä oli tullut sellainen kommunismin saavutusten symboli, että insinööriryhmän varoittaessa, ettei joesta todennäköisesti riittänyt vettä sekä kanavaan että kastelujärjestelmään, heidät ammuttiin "talouselämän sabotööreinä". Romanian varoja heitettiin tuhlaillen suunnitelmaan, ja yli 200 000 poliittista ja yleistä vankia ahersi sen kimpussa 1949 ja 1953 välillä.

Apotti löysi itsensä Poara-Albasta, joka oli reitin varren vankisiirtoloita. He asuivat parakkirähjissä piikkilangan ympäröiminä, ja 12000 ihmisen piti kukin siirtää käsin 8 m³ maata joka päivä. He työnsivät kottikärryjä jyrkkiä penkereitä vartijoiden lyödessä. Talvella lämpötila laski -25 asteeseen, ja tynnyreissä tuotu vesi jäättyi umpeen. Taudit olivat yleisiä. Moni vanki karkasi leirin kielletyille alueille toivoen tulevansa ammutuksi.

Kaikkein raaimmat vangit pantiin johtajiksi ns. prikaateihin, joissa oli n. 100 vankia. He saivat palkan tuloksista ruokana tai tupakkana. Kristityt kerättiin ns. pappisprikaatiksi, jossa mies piestiin jopa ristinmerkin tekemisestä, mikä on ortodokseilla refleksinomainen liike. Ei ollut lepopäivää, joulua eikä pääsiäistä.

Kuitenkin Poarta-Albassa apotti sanoi saaneensa nähdä mitä jaloimpia tekoja. Nuori katolinen Isä Christea sai ilmiantajaksi kääntyneen ortodoksipapin vihat päälleen. Tämä kysyi häneltä: "Miksi suljet silmäsi niin usein? Et kai vain rukoile? Vaadin sinulta totuuden: uskotko vielä Jumalaan?" Myöntävä

vastaus merkitsi vähintään ruoskintaa. Isä Christea harkitsi. "Andreescu, tiedän, että klusaat minua niin kuin fariseukset kiusasivat Jeesusta voidaksesi syyttää minua. Mutta Jeesus sanoi heille totuuden, ja minäkin sanon sinulle. Kyllä, uskon Jumalaan."

"No!. Uskotkos myös paaviin?" Andreescu jatkoi.

Christea vastasi: "Uskon myös paaviin."

Andreescu kiiruhti poliittisen upseerin luo, joka tuli paikalle ja huusi nuoren miehen rivin eteen. Christea oli laiha, uupunut ja tutisi rievuihinsa. Upseeri oli hyvinsyönyt, talvitakissa ja päässään venäläinen turkishattu.

"Kuulin että uskotte Jumalaan", hän sanoi.

Isä Christea avasi suunsa vastatakseen, ja sillä hetkellä ymmärsi, miksi Matteuksen evankeliumissa sanotaan ennen vuorisaarnaa, että Jeesus "avasi suunsa ja puhui" — outo ilmaisu, eihän kukaan puhu suljetuin suin. Nyt Christea oli vasta avannut huulensa, mutta jokainen tajusi, että arvokas helmi voisi tulla hänen suustaan tällä ratkaisun hetkellä. Paikalla olevat kristityt olivat täynnä kunnioitusta.

Christea sanoi: "Kun minut vihittiin papiksi, tiesin, että historian aikana tuhannet papit olivat maksaneet uskonsa hengellään. Ja aina alttarille mennessäni lupasin Jumalalle: 'Nyt palvelen sinua kauniissa viitassa, mutta vaikka minut pantaisiin vankilaan palvelen sinua yhä. Niin, herra luutnantti, vankila ei ole peruste uskontoa vastaan. Minä uskon Jumalaan.'"

Hiljaisuuden rikkoi vain tuulen humina. Luutnantti ei näyttänyt löytävän sanoja. Lopulta hän sanoi: "Uskotteko myös paaviin?"

Vastaus kuului: "Pietarista saakka on aina ollut paavi. Ja kunnes Jeesus palaa, on aina oleva paavi. Nykyinen paavi ei ole tehnyt rauhaa kommunismin kanssa, eivätkä sitä tee hänen seuraajiansakaan. Kyllä, minä uskon paaviin!"

Apotti päätti kertomuksensa sanoen: "Minusta oli valkea antaa anteeksi ortodoksiveljelleni, josta oli tullut kavaltaja, enkä ole Rooman seuraaja, mutta

sillä hetkellä olisin tahtonut huutaa: "Viva il Papa!"

"Mitä Isä Christealle tapahtui?" joku kysyi.

"Hänet lukittiin viikoksi karsseriin, jossa voi vain seistä, eikä nukkua, sitten hänet piestiin. Ja kun hän ei vielääkään suostunut kieltämään uskoa, hänet vietiin pois. Emme nähneet häntä enää ikinä."

4.

Uudelleen koulutus sai päivittäin uusia uhreja, ja yleisesti alettiin ajatella, että ellei jotakin tapahdu, pian me kaikki "kääntyisimme" tai kuolisimme. Huoneeseen 4 kantautui huhu jonkinlaisesta protestin sikiämisestä kommunistivankien keskuudessa, jotka olivat meistä rohkeimpia, sillä vartijat olivat heidän suhteensa varovampia: tämän päivän vangit olivat eilisen hallitsijoita ja saattaisivat olla myös huomisen hallitsijoita.

Kristityt väittelivät, mitä pitäisi tehdä: pitäisikö meidän liittyä mahdolliseen kapinaan? Vai oliko aika "kääntää toinen poski"? Monet vangit olivat taistelua vastaan.

Sanoin: "Jeesusta kuvataan usein nöyränä ja hiljaisena, mutta hän oli myös taistelija. Hän ajoi kauppiaat temppelistä ruoskalla ja antoi ensimmäisille seuraajilleen oppaaksi tulisen ja tuiman Vanhan testamentin."

Päätimme auttaa kapinoitsijoita. Emme pystyneet tekemään salassa paljoakaan keskuudessamme olevien kavaltajien sekä antisemitistien ja juutalaisten, talonpoikien ja suurtilallisten, ortodoksien ja katolilaisten välisten epäluulojen takia.

Tirgul-Ocnan kaupungin viikoittainen huvi oli jalkapallo-ottelu vankilaa lähellä olevalla kentällä. Vappuna, joka sattui samanaikaisesti raa'an, uuden koulutusaallon kanssa, kuulimme että työn päivän ottelu olisi kentällä klo 17.00, ja että koko kaupunki olisi paikalla. Siinä oli tilaisuutemme mielenosoitukseen. Merkiksi oli sovittu ikkunan rikkominen.

Pian pelin alkamisen jälkeen kuului jostakin vai-

mea lasin helähdys, ja koko vankila oli yht'äkkiä kuin hullujenhuone. Ikkunat lensivät pirstaleiksi, lautasia ja mukeja viskottiin ulos, tuoleja lyötiin säpäleiksi. Joku alkoi rytmikkään huudon: "Auttakaa! Auttakaa!" Ylemmistä ikkunoista, joista näkyi kentälle, miehet huusivat: "Meitä kidutetaan täällä! Isiänne, veljiänne ja poikianne murhataan!" Peli katkesi, yleisö nousi jaloilleen ja sadat kerääntyivät vankilan muurien lähistölle. Sisällä oli joku vanki leikannut ranteensa ja vartijat alkoivat huitoa nuijillaan, sotilaat hajottivat väkijoukon kadulta kiväärinperiä heilutellen. Nyt jäi tehtäväksi panna vankila järjestykseen ja laskea tappiot. Niihin kuului mm. Boris, joka oli kolkattu maahan hänen yrittäessään pelastaa toista vankia vartijoitten jaloista. Taas tri Aldea joutui hoitamaan häntä. Lähetimme hänelle ystävällisiä viestejä, mutta emme saaneet vastausta. Sitten saimme kuulla, että hänet oli siirretty toiseen vankilaan.

Utinen kapinasta levisi pian koko maahan. Varsinaisiin kostotoimiin ei ryhdytty, ote vain tiukentui. Ne joita epäiltiin alullepanijoiksi siirrettiin toisiin vankiloihin, monet heistä kuolivat jäädessään ilman Tirlul-Ocnaa lääkehoitoa.

5.

Apotti Iscu yski yhä pitempään joka päivä. Hänen vuosia nälässä ollut ja kanavalla vilustunut ruumiinsa räjäkkääntyi hirveissä kohtauksissa. Me makasimme ja katselimme hänen lähestyvää kuolemaansa. Joskus hän ei tuntenut auttamaan tulleita ystäviä. Kun hän oli tajuissaan, hän rukoili kuiskaten tunteita, ja aina hänellä oli lohdutuksen sanoja toisille.

Tirlul-Ocnaan tuli toisiakin kanavalta päässeitä, ja heidän kertomuksensa sen kauhuista toivat mieleen Israelin orjuuden Egyptissä. Lisäkatkeruutta aiheutti se, että kanavalla piti sorrettujen ylistää sortajiaan. Vankien keskuudessa oli kuuluisa säveltäjä. Hänet pakotettiin säveltämään ylistyshymnejä

Stalinille, ja niiden säestäminä prikaatit marssivat työhön.

Kerran eräs mies kaatui ja lääkäri julisti hänet kuolleeksi, mutta eversti Albon, Poarta-Alban vihatu komendantti, huusi: "Roskaa!" Hän potkaisi ruumista ja sanoi: "Pankaa hänet töihin!"

Vuoteeni oli apotin ja nuoren Vasilescun välissä. Vasilescu oli toisenlainen kanavan uhri. Hän oli yleinen rikollinen ja joutui pappisprikaatin johtoon. Hän teetti papeilla työtä, kunnes he täysin uupuivat. Mutta jostakin syystä eversti Albon alkoi vihata häntä, ja hän sai myös raa'an kohtelun, niin että oli lähellä kuolemaa. Hänen tuberkuloosinsa oli päässyt pahaksi.

Vasilescu ei ollut syntyjään paha nuori mies. Hänen kasvonsa olivat karkeatekoiset, kulmikkaat; kiharat, tummat hiukset kasvoivat alas hänen otsallaan, mikä sai hänet näyttämään villiltä nuorelta sonnilta. Hän oli oppimaton, mutta liian ihastunut siihen, mitä hän piti hyvänä elämässä ryhtyäkseen pysyvään työhön. Hänen elämänsä oli ollut kovaa. Hän oli kuin Mackbethin palkkamurhaaja: "Mies moinen olen, jota iskuillaan maailma härnäs niin, sen kiusaks että voin tehdä vaikka mitä."

Hän kertoi: "Kun joutuu noille leireille, tekee mitä vain voi päästäkseen pois — mitä tahansa! Ja Albon sanoi, että jos teen mitä he käskevät, he päästävät minut vapaaksi." Hän halusi vaatteita, tytön tansseihin vietäväksi, ja puolue tarjosi hänelle mahdollisuuden valita kiduttajiin tai kidutettaviin kuumumisen.

"He veivät meidät ryhmänä erikoisleirille, jossa salaisia poliiseja koulutettiin", hän sanoi. "Meidän piti mm. ampua kissoja ja koiria ja sitten lopettaa henkiin jääneet teräspiikein!" Sanoin: 'En voi tehdä sitä!' Kaveri sanoi: 'No sitten me teemme sen sinulle!'"

Nyt Vasilescu katui elämäänsä. Hän kertoi yhä uudelleen niistä hirvittävyksistä, joita hän oli tehnyt kanavalla. Hän ei ollut säästänyt apottiakaan. Vasilescu oli selvästi kuolemaisillaan, ja yritin loh-

duttaa häntä vähän, mutta hän ei voinut levätä. Yhtenä yönä hän heräsi huohottaen. "Pastori, loppu on tulossa", hän sanoi. "Rukoilkaa puolestani!" Hän torkahti ja heräsi taas ja huusi: "Minä uskon Jumalaan!" Sitten hän alkoi itkeä.

Varhain aamulla apotti Iscu kutsui kaksi vankia vuoteensa ääreen ja pyysi: "Nostakaa minut seisomaan!"

"Olet liian sairas liikkumaan", he sanoivat.

Koko huone oli suunniltaan. "Mitä nyt?", äänet sanoivat.

"Anna meidän tehdä se!"

"Te ette voi tehdä tätä", hän sanoi. "Nostakaa minut ylös!"

He nostivat hänet. "Vasilescun vuoteelle", hän sanoi.

Apotti istui nuoren miehen viereen, joka oli ki-duttanut häntä, ja pani kätensä hellästi hänen kädelleen ja sanoi lempeästi: "Ole rauhassa. Sinä olet nuori. Tuskin tiesit, mitä teit." Hän pyyhki rievulla hikeä pojan otsalta. "Annan sinulle anteeksi koko sydämeistäni. Ja niin antaisivat muutkin kristityt. Ja jos annamme anteeksi, niin varmasti Kristus, joka on meitä parempi, antaa anteeksi. Taivaassa on sinullekin paikka." Hän otti vastaan Vasilescun syntunnustuksen ja antoi tälle ehtoollisen ennen kuin hänet vietiin takaisin vuoteeseen. Yön aikana sekä apotti että Vasilescu kuolivat. Uskon että he menivät taivaaseen käsi kädessä.

6.

Tri Aldea sanoi, että minulle pitäisi suorittaa pneumotorax. Se kestäisi muutaman minuutin ja siihen kuului onton neulan työntäminen keuhkopussiin, niin että ilma voi tulla sisään ja ympäröidä keuhkot. Se oli melko tuskatonta, ja nukahdin kohta sen jälkeen. Herätessäni näin ilokseni professori Poppin istumassa vuoteeni laidalla. Hän oli ollut poissa monta kuukautta Jilavan vankilassa; hänkin oli kärsinyt

paljon uudelleenkoulutuksessa. Juttelimme monta tuntia.

Professori kertoi, että Jilavassa oli moni tehnyt itsemurhan. Samoin muissa vankiloissa. Gherlassa ja Piteshissä miehet heittäytyivät ylemmistä kerroksista alas, kunnes tasanteitten välit tämän estämiseksi täytettiin langoilla. Jotkut viilsivät ranteet auki lassilla, toiset hirttäytyivät, jotkut kuolivat juotuaan puhdistusnestettä. Muuan vanha ortodoksi-isäparka oli hypännyt yläpetiltä lattialle rikkoen pääkallonsa. Hän oli tehnyt tämän monta kertaa ennen kuin onnistui tappamaan itsensä.

"Häntä oli kidutettu", professori sanoi. "Hän pelkäsi murtuvansa joutuessaan uudestaankouluttajien käsiin ja pettävänsä uskonsa. Hän oli hyvin ankara mies; eräs vanki tunnusti hänelle joskus auttaneensa kommunisteja, ja isä Ioja kielsi häneltä ehtoollisen 15 vuodeksi!"

Jotkut itsemurhan suorittajat olivat kuuluisia, kuten George Bratianu, huomattava hahmo Romanian sotaa edeltäneessä politiikassa. Hän ei keksinyt muuta keinoa henkensä riistämiseen kuin nälkäkuoleman, huomaamattomasti vankien keskuudessa, jotka eivät tienneet eivätkä välittäneet. Liberaalisen puolueen johtaja Rosculet oli tappanut itsensä Sighetin vankilassa. Hän oli eräs niistä, jotka luulivat, että "paikalliset" kommunistit eivät olleet samanlaisia kuin venäläiset, mutta kun Puolue oli käyttänyt hänen nimeänsä kulttuuriministerinä, se heitti hänet vankilaan vastavallankumouksellisenä. Uudelleenkoulutuksen raakuudet aiheuttivat levottomuutta monessa vankilassa, ja huhut kiersivät koko maassa. Kaksi erillistä tapausta toi totuuden julki.

Tarkastuskäynnillään Tirgul-Ocnassa vihattu salaisen poliisin eversti Sepeanu huomasi uuden suoja-aitauksen. "Miksi tämä on rakennettu?" hän kysyi komendantti Brumalta. "Laudat olisi voitu paremmin käyttää näiden vastavallankumouksellisten pieksemiseen." Hän nauroi sydämellisesti.

Tapaus herätti rajua vimmaa. Kapinamieliläla kytyhän Tirgul-Ocnassa. Eräs entinen majuri huusi: "Jo-

takin täytyy tehdä tässä asiassa!" Hän päätti olevansa oikea mies sen tekemiseen. Kun Sepeanu oli mennyt, majuri pyysi, että Bukarestista tuotaisiin tletty kuulustelija kuulemaan salaisuuden, jota hän ei ollut tunnustanut.

Kuulustelija tuli. Majuri kertoi hänelle: "Tiedätte, että istun 20 vuotta sotasyyllisenä venäläisten vankien teloituttamisesta. Prikaatin komentajana en ampunut näitä miehiä itse. Voin kertoa teille kuka sen teki. Hän oli luutnantti nimeltään Sepeanu, joka on nyt salaisen poliisin eversti."

Niinpä Sepeanu joutui myös oikeuteen sotarikoksista ja tuomittiin 20 vuodeksi. Oikeudenkäynnin aikana hän kertoi, mitä vankiloissa tapahtui uudelleen koulutus-systeemin puitteissa.

Toinen tapaus oli yhteydessä erääseen toiseen salaisen poliisin upseeriin. Eversti Virgil Weiss oli ollut Ana Paukerin ja muiden hallituksen jäsenten ystävä. Hän riitautui heidän kanssaan ja joutui Piteshin vankilassa Turcanun käsiin, joka oli "Vakaumuslisten kommunistivankien" johtaja.

Kidutuksissa Turcanua avustanut mies kertoi minulle myöhemmin, että eversti Weiss pyörtyi kolme kertaa tunnissa, kun he käsittelivät häntä. Hänet herätettiin kylmällä vedellä. Hän sanoi: "No hyvä, kerron kaiken, minkä olen salannut, ja katsotaan voivatko pomonne salata sen." Turcanu uskoi nyt osuneensa salaisuuksiin, joilla hän vihdoinkin saisi luvattun vapauden. "Jos nyt valehtelet, tapan sinut!" Weiss sanoi: "Minulla on tärkeitä asioita sanottavana, mutta ei sinulle. Ne koskevat pettureita korkeilla palkoilla."

Hänet vietiin Bukarestiin, jossa hän sai olla useita viikkoja sairaalassa. Puolueen keskuskomitean jäsenet, Paukerin klikin vastustajat, haastattelivat häntä siellä. Hän paljasti, että hallitsevat ministrit Pauker, Luca ja Georgescu olivat käyttäneet Weissin apua saadakseen väärät passit, joilla he tarvittaessa voivat lähteä Romaniasta äkkiä. He olivat siirtäneet myös suuria summia Sveitsin pankkeihin.

Tiedot välitettiin puolueen pääsihteerille Gheorg-

hiu-Dej'lle, joka oli pääjuonittelija Paukerin ryhmää vastaan.

Eversti Weiss kertoi uudelleenkoulutuksesta ja näytti Dej'n ystäville sen vaikutuksia omaan ruumiiseensa. He kauhistuivat. Uusi käänne puolueen kohtaloissa oli odotettavissa. He saattaisivat pian itse joutua samaan kohtaloon. Jotkut eivät olleet tienneet kohtuuttomuuksista ja toiset eivät olleet tietävinään, mutta nyt alettiin asiasta kysellä. Johtavat "uudelleenkouluttajat" joutuivat salaisen poliisin kuulusteluihin, ja useat heistä, mm. Turcanu saivat kuolemantuomion.

Uudelleenkoulutus-skandaalia käytettiin aseena sisäministeriötä vastaan, jonka johdossa oli Theohari Georgescu, ja poliittisessa puhdistuksessa 1952 Romaniaa kommunistien valtaantulosta lähtien hallinnut triumviraatti kukistettiin. Eversti Weissin paljastamat muut ministerit, Vasile Luca ja Ana Pauker, joutuivat syntipukeiksi katastrofaalisesta inflaatiosta ja kollektivisoinnin aikaansaamasta hävityksestä.

7.

Moni huoneeseen 4 meitä auttamaan tullut oli maanviljelijä, joka oli kapinoinut maansa väkisin tapahtunutta kollektivisointia vastaan. Romanian vankilat olivat heitä täynnä. Useat tuhannet olivat joutuneet teloitusryhmän eteen.

He kertoivat hirveitä tapahtumia. Heidän omaisuutensa anastettiin, ja vuoden 1949 maareformilain mukaan he eivät saaneet korvausta. Jouduttuaan yhdessä yössä irtolaisiksi, joilla ei ollut mitään menettävää, he taistelivat vastaan. Viranomaisia ammuttiin helposti, hakattiin ja poltettiin elävältä bensiinillä. Kaikki turhaan. Maanviljelijät eivät olleet järjestäytyneet. Heidän kapinansa sattuivat eri aikoihin eri alueilla, niin että hallitus pystyi aina kukistamaan ne.

Muuan juro, vanha lammassarfari Ghica kertoi: "Salainen poliisi näytti minulle kahta ruostunutta

kivääriä. 'Kaivoimme nämä teidän ladostanne', he sanoivat. 'Jos liitytte kolhoosiin, voitte välttyä oikeudenkäynniltä.' No, minä suostuin. Mutta kun he tulivat hakemaan eläimiäni, menetin malttini ja yritin estää heitä. He pieksivät minut ja täällä olen istumassa 15 vuotta. Olen menettänyt kaiken: maani, lampaani, vaimoni, lapseni!" Kaikki maanviljelijät valittivat menetyksiään juuri tuossa järjestyksessä.

Eräs toinen kertoi, kuinka häneltä oli riistetty karja. Hän pyysi saada pitää lehmänkellot. Virkailijat nauroivat, mutta antoivat periksi. Hän vei kellot aittaansa ja sitoi ne naruun. Hän istui siellä koko yön soittaen silloin tällöin kelloja. Aamun tultua hän juoksi kylän läpi puoluetoimistoon ja iski sihteerin kuoliaaksi.

Eräällä kolmannella maanviljelijällä oli kaksi kyn-töhevosta. Hänen suurin ilonsa oli ruokkia ja harjata niitä. Kun ne vietiin häneltä, hän poltti kolhoosin tallin.

Sinä vuonna joutui vankilaan vähemmän maalaisia. Puolueen johtajana ollessaan Gheorghiu Dej teki itsestään pääministerin 1952 ja tavoitteli suosiota hidastamalla kollektivisointia. Luca, Pauker ja Georgescu erotettiin asemastaan.

Talvi tuli ankarine lumimyrskyineen. Katosta roikui paksuja jääpuikkoja, ja harmaa kuura kuvioi ikkunat. Ulkosalla pakkanen salpasi hengen. Jo joulukuussa oli lunta kahden metrin verran. Se oli kylmin talvi sataan vuoteen, sanottiin. Meillä ei ollut lämmitystä, mutta siihen asti kukin oli saanut pitää pari kolme huopaa, sääntömääräisen yhden sijasta, sillä aina miehen kuollessa huoneesta 4 otimme hänen vuodevaatteensa. Sitten pidettiin tarkastus ja meille jäi yksi peite kullekin. Nukuimme vaatteet päällä koko talven. Usein meillä ei ollut leipää. Myytäviksi liian mädäntyneistä porkkanoista tehty keitto oheni ohentumistaan.

Jouluaattona juttelu vankilassa vakavoitui. Riideltiin vain vähän, ei kiroiltu, vähän naurua. Joka mies ajatteli rakkaintaan, ja tunsimme yhteyttä muu-

hun ihmiskuntaan, joka oli meille tavallisesti niin kaukainen.

Puhuin Kristuksesta, mutta koko ajan käteni ja jalkani olivat teräskylmät, hampaani kalisivat ja jäinen nälkäalue mahassani tuntui leviävän koko ruumiiseen, kunnes vain sydän eli. Kun lopetin, alkoi muuan yksinkertainen maalaispoika kertoa edelleen. Aristar ei ollut koskaan käynyt koulua. Kuitenkin hän puhui niin luonnollisesti syntymänäytelmää kuvaten kuin se olisi tapahtunut hänen omassa tallissaan sillä viikolla, ja kaikkien kuulijoiden silmissä oli kyynel.

Joku alkoi laulaa sinä iltana vankilassa. Aluksi hänen äänensä oli hiljainen, tuskin erotin sitä mieltäni hallitsevilta ajatuksilta, jotka kohdistuivat vaimooni ja poikaani. Mutta ääni paisui ihanasti kuulaassa ilmassa, kunnes se kaikui käytävillä ja kaikki lopettivat vähäksi aikaa sen, mitä olivat tekemässä.

Olimme hyvin hiljaa hänen lopettaessaan. Vartijat olivat kerääntyneet huoneeseensa hilikaminan ympärille, he eivät liikkuneet koko iltana. Aloimme kertoa juttuja, ja kun minua pyydettiin, muistin äskeistä laulua ja kerroin tämän vanhan juutalaisen legendan:

Israelin kuningas Saul toi hoviinsa Daavidin, paimenen, jota kunnioitettiin Goljatin tappajana. Daavid rakasti musiikkia, ja ihastui nähdessään valtaavan kauniin harpun palatsissa. Saul sanoi: "Maksoin tuosta soittimesta paljon, mutta minua petettiin. Siitä tulee vain rumia ääniä."

Daavid otti sen yrittääkseen soittaa ja sai siitä niin hienon hienoa musiikkia, että joka mies liikuttui. Harppu tuntui nauravan, laulavan ja itkevän. Kuningas Saul kysyi: "Mistä johtuu, että kaikki kutsumani muusikot saivat tästä harpusta vain riitasointuja, ja sinä saat siitä musiikkia?"

Daavid, tuleva kuningas, vastasi: "Ennen minua kukaan yritti soittaa näillä kielillä omaa lauluansa. Mutta minä lauloin harpulle sen laulua. Minä muistin sitä, että se oli ollut nuori puu, linnut visersivät sen latvassa ja sen vihreälehtiset oksat kukkivat aurin-

gon paisteessa. Muistutin sitä päivästä, jolloin miehiä tuli kaatamaan sen, ja te kuulitte sen itkevän sormieni alla. Sitten muistutin, ettei tämä ollut loppu. Sen kuolema puuna merkitsi uuden elämän alkua, jossa se ylistäisi Jumalaa harppuna, ja te kuulitte sen riemuitsevan käsissäni.

Samoin silloin kun Messias tulee, moni yrittää laulaa hänen harpullaan omaa lauluansa, ja hänen sävelensä ovat rumia. Meidän täytyy laulaa hänen harpullaan hänen laulujaan, laulaa hänen elämästään, tuskistaan, iloistaan, kärsimyksistään, kuolemastaan ja ylösnousemisestaan. Vain silloin musiikki on oleva todellista."

Juuri tällaisen laulun kuulimme sinä jouluna Tîrgul-Ocnan vankilassa.

8.

Aristar kuoli helmikuussa. Meidän piti kaivaa syvän lumen läpi ja rikkoa raudankovaa maata haudataksemme hänet vankilan pihalle apotti Iscun, Gafencun, Bucurin ja kymmeninen muiden rinnalle, jotta hän oli tuntenut huoneessa 4. Hänen vuoteensa sai Avram Radonovici, joka oli ollut Bukarestissa musiikkikriitikkona.

Avram osasi pitkiä jaksoja Bachin, Beethovenin ja Mozartin partituureista ja pystyi hyräilemään niitä tuntikausia, ja se oli yhtä hyvä kuin sinfoniakonsertti. Mutta hän toi mukanaan vielä arvokkaamman lahjan. Hänen tuberkuloosinsa oli yltänyt selkärankaan. Sentähden Tîrgul-Ocnaan tuotaessa hänen ympärillään oli kipsilasta, ja meidän katsellessamme hän työnsi kätensä harmaan kuoren rintaosaan ja veti esiin pienen, repaleisen kirjan. Kukaan meistä ei ollut nähnyt minkäänlaista kirjaa vuosiin. Avram makasi hiljaa käännettä sivuja, kunnes huomasi häneen kiinnitettyt uteliaat, innokkaat katseet. "Onko kirja sinun?" kysyin. "Mikä se on? Mistä sait sen?" "Se on Johanneksen evankeliumi", Avram sanoi. "Onnistuin piilottamaan sen kipsiini poliisin

hakiessa minut." Hän hymyili. "Haluaisitko lainata sitä?"

Otin kirjasen käsiini kuin elävän linnun. Ei mikään henkeni pelastava lääkekään olisi ollut kalliimpi minulle. Olin osannut Raamattua ulkoa paljon ja opettanut sitä pappisseminaarissa, nyt muistin siitä yhä vähemmän joka päivä. Olin usein yrittänyt muistutella itseäni Raamatun puuttumisen eduista, sillä lukiessamme Jumalan puhetta profeetoille ja pyhille voimme unohtaa kuunnella, mitä hän haluaa sanoa meille.

Evankeliumi kulki kädestä toiseen. Oli valkea antaa sitä edelleen. Luulen että vankeus oli raskaampaa lukeneille miehille. Tehdastyöläiset ja maanviljelijät joutuivat vaihtelevampaan seuraan kuin ennen, mutta lukeva mies oli kuin hiekalle heitetty kala.

Moni oppi evankeliumin ulkoa ja me keskustelimme siitä joka päivä; mutta piti varoa paljastamasta salaisuutta kenelle vain. Tämän evankeliumin avulla moni tuli Kristuksen tykö. Heidän joukossaan oli professori Popp, joka oltuaan monien elävien kristittyjen parissa oli jatkuvasti lähestynyt uskoa. Johanneksen sanat saattoivat työn loppuun, mutta vielä oli yksi este.

"Olen taas yrittänyt rukoilla", professori sanoi. "Poikana oppimieni ortodoksikaavojen ja sen lisäksi, että vaadin Kaikkivaltiaalta palveluksia, joihin minulla ei ole oikeutta, ei ole paljon sanottavaa. Kuin Hamletin kuninkaalla, sanani lentävät korkealla, mutta ajatukseni pysyvät alhaalla."

Kerroin hänelle pastorista, joka kutsuttiin vanhan miehen kuolinvuoteelle. Hän istuutui vuoteen lähellä olevaan nojatuoliin, mutta vanha mies sanoi: "Älkää istuko siihen!" Pastori otti jakkaran, kuunteli hänen synnintunnustuksensa ja antoi hänelle ehtoollisen.

Vanha mies virkosi ja sanoi: "Saanen kertoa tuon nojatuolin tarinan. 50 vuotta sitten poikana ollessani kysyi vanha pastori, oliko minulla tapana rukoilla. Vastasin: 'Ei. Ketä pitäisi rukoilla? Jos

huudan täyttää kurkkua, ei edes yläkerran mies kuule, saati sitten Jumala taivaassa.' Vanha pastori vastasi lempeästi: 'Älä sitten yritä rukoilla! Istu vain hiljaa aamulla pitäen toista tuolia edessäsi. Kuvittele, että siinä istuu Jeesus Kristus niin kuin hän istui monissa kodeissa Palestiinassa. Mitä sanoisit hänelle?' Sanoin: 'Ollakseni rehellinen sanoisin, etten usko häneen.' Pastori sanoi: 'No, se ainakin osoittaa, mitä mielessäsi todella on. Voisit jatkaa ja esittää haasteen: jos hän on olemassa antakoon siitä todisteen! Tai jos et pidä siitä, miten Jumala johtaa maailmaa, sano se hänelle. Et olisi ensimmäinen, joka valittaa. Kuningas Daavid ja Job sanoivat Jumalalle, että hän oli heidän mielestään epäoikeudenmukainen. Ehkäpä haluat jotakin? Sano siis tarkalleen, mitä haluat. Jos saat sen, kiitä häntä. Kaikki tämä kuuluu rukouksen maailmaan. Älä toista pyhiä fraaseja! Sano mitä sydämelläsi todella on!'"

Kuoleva mies jatkoi: "En uskonut Kristukseen mutta uskoin vanhaan pastoriin. Miellyttääkseni häntä istuin tuon nojatuolin edessä ja kuvittelin Kristuksen istuvan siinä. Muutaman päivän se oli kuin peliä. Sitten tiesin, että hän oli kanssani. Puhuin oikealle Jeesukselle todellisista asioista. Etsin johdatusta ja sain. Rukouksesta tuli keskustelua. Nuori mies, 50 vuotta on kulunut, ja puhun joka päivä tuossa tuolissa istuvan Jeesuksen kanssa."

Pastori oli paikalla, kun mies kuoli ojentaen käteensä viimeisillä voimillaan nojatuolissa olevaa näkymätöntä ystävää kohti.

Professori kysyi: "Niinkö pitää rukoilla?"

Sanoin: "Ajattelen mielelläni, että Jeesus seisoo lähelläni ja että voin puhua hänelle niin kuin sinulle. Ihmiset, jotka tapasivat hänet Nasaretissa ja Beetlehemissä, eivät hokeneet rukouksia hänelle. He puhuivat, mitä sydämellä oli, ja niin meidänkin pitäisi tehdä."

Popp sanoi: "Mitä arvelet, miksi monet niistä, jotka puhuivat hänen kanssaan Palestiinassa 2000 vuotta sitten, eivät tulleet hänen seuraajikseen?"

Sanoin: "Juutalaiset rukoilivat satoja vuosia Messiaan tuloa. Kaikkein kovaäänisimmin rukoi Sanhedrin, korkein neuvosto. Mutta kun hän tuli, he pilkkasivat, sylkivät ja lähettivät hänet kuolemaan, sillä kaikkein viimeisimmäksi he halusivat sellaista, joka sekoitti heidän mukavan rutiininsa. Tämä pätee tällä hetkellä moniin kansoihin."

Professori Poppista tuli kristitty. Hän kertoi: "Kun tapasin sinut ensimmäisen kerran, aavistin, että sinulla oli jotakin annettavaa minulle." Tuollainen vaisto ei ole harvinainen vankilassa. Kun ulkoinen maailma on leikattu pois näköpiiristä, avautuu uusi aisti näkymättömiin.

Meistä tuli hyvin läheisiä. Joskus istuessamme yhdessä hiljaa, hän sanoi ajatuksen, joka juuri liikkui mielessäni. Näin pitäisi olla, vaikka harvoin on ystävien kesken ja miehen ja vaimon kesken.

9.

Maaliskuussa tuli leutoa. Jääpuikot sulivat ja lunta oli vain pieninä kasoina seinustalla. Paljaisiin puihin tuli nappuja ja me kuulin lintujen laulun. Kylmettyneillä käsillämme ja rääsyihin kiedotuilla jaloillamme ja pakkasen jäykistämällä kasvoillamme tunsimme elämän alkavan jälleen.

Utiset sähköistivät vankilan. Eräs vanki oli viedy kaupungin sairaalaan. Siellä oli lattiaita silvoava nainen itkenyt. Vanki kysyi: "Mikä hätänä?" "Isämme Stalin on kuollut", hän nyhkytti. "Se oli sanomalehdissä tänään."

Me emme vuodattaneet kyyneleitä. Kaikki mietiskelivät innokkaasti, mitä se merkitsisi.

Popp sanoi: "Jos Stalin on kuollut, on stalinismi-kin; diktatuuri ei pysy ilman diktaattoria."

"Mutta kommunismi on jäänyt henkiin ilman Leniniä", joku sanoi.

Muutaman päivän kuluttua kuulin junien viheltävän ja kellojen soittavan sen merkiksi, että Stalin haudattiin Moskovassa. Vankila kaikui naurusta ja kirouksesta. Vartijat näyttivät juroilta ja upsee-

rit olivat hermostuneita. Kukaan ei tiennyt, mitä seuraavaksi tapahtuisi.

Viikkojen epävarmuuden jälkeen tuli muuan korkea virkamies oikeusministeriöstä, ja arvasimme, että hänet oli lähetetty tutkimaan vankilaoiloja. Hiljaisuus tervehti häntä, kun hän kulki sellistä toiseen kysellen valituksia. Monet luulivat sitä ansaksi. Kun hän tuli huoneeseen 4, sanoin: "Minulla on sanottavaa, mutta en aloita, ellette lupaa kuunnella minua loppuun saakka." "Juuri siksi olen tullutkin" virkailija sanoi kohteliaasti.

Sanoin: "Tuomarina Teillä on kuuluisa edeltäjä historiassa, nimeltään Pontius Pilatus. Häntä pyydettiin hoitamaan erään syyttömäksi tietämänsä miehen oikeudenkäynti. 'Ei se mitään', Pilatus sanoi itselleen. 'Pitäisikö minun asettaa virkani uhanalaiseksi juutalaisen ja puusepän tähden?' Vaikka 2000 vuotta on kulunut, ei tätä oikeuden petosta ole unohdettu. Menittepä mihin kirkkoon tahansa koko maailmassa, kuulette sanottavan uskontunnustuksessa, että Jeesus ristiinnaulittiin Pontius Pilatuksen aikana".

Huoneen 4 toiset asukkaat näyttivät huolestuneilta minun takiani.

Sanoin: "Katsokaa sydämeenne, niin huomaatte, että me olemme vääryyden uhreja. Jos olisimmekin syyllisiä puolueen silmissä, meidän tulisi sovittaa rikoksemme vankiloissa, mutta tämä on pidennetty kuolemantuomio. Ennen kuin annatte raporttinne, katsokaa ruokamme, lämmityksen ja yksinkertaisten lääkkeiden puutetta, likaa ja sairautta. Kyselkää kärsimiamme eläimellisyyksiä. Sitten kirjoittakaa totuus. Älkää peskö käsiänne avuttomista miehistä niin kuin Pilatus pesi."

Syyttäjä katsoi minuun synkästi, kääntyi kanta-päällään ja lähti sanomatta sanaakaan. Uutinen siitä, että hän oli kuunnellut minua loppuun, levisi koko vankilaan ja se rohkaisi toisiakin puhumaan. Kuulimme, että ennen kuin hän lähti, komendantin toimistossa oli vaihdettu vihaisia sanoja. Myöhemmin sinä päivänä vartijat olivat kohteliaita, melkein

anteeksipyytäviä. Viikon kuluttua komendantti erotettiin.

Vankilarutiiniin tulleitten parannusten myötä aloin nousta vuoteestani ja kävellä muutaman askeleen joka päivä. Tri Aldea haki virallisen lääkärin tapaamaan minua.

Aldea sanoi: "Emme ymmärrä tapaustasi. Keuhkosi ovat kuin seula, selkänikamat ovat vaurioituneet, en voi panna sinua kipsiin, etkä ole oikeastaan saanut minkäänlaista lääkehoitoa. Et ole parantunut, mutta et myöskään käy huonommaksi. Sentähden sinut siirretään pois huoneesta 4."

Siellä olevat ystäväni olivat hyvin onnellisia. He rohkaistuivat siitä, että kahden ja puolen vuoden jälkeen olin ensimmäinen, joka lähti sellistämme elävänä.

"Miten se on tapahtunut, pastori?" sanoi joku leikkilääkärin. "Miksei tuo vanha ruumiisi tottele lääkärin määräyksiä ja kuole?"

Sanoin: "Luulen, että voisi keksiä lääketieteellisenkin syyn, jos yrittäisi. Mutta sodassa opin selitysten etsimisestä läksyn. Tapasin puoluemiehiä, jotka olivat olleet Venäjällä. Kun kysyin, miksi Neuvostoliitto oli helpottanut uskonnonvastaista taisteluaan sillä kertaa, eräs heistä vastasi: 'Kertokaa te!' Vastasin uskovani, että se oli myönnytys Britannialle ja Amerikalle, jotka auttoivat Venäjää sodassa. Virkailija hymyili: 'Tuon selityksen antaisin minäkin kommunistina. Jos olisin kristitty, sanoisin sen olevan Jumalan vastaus rukoukseen.' Olin hiljaa, sillä hän oli oikeassa. Raamatussa kerrotaan, että kerran aasi ojensi profeettaa. Sanon siis sinulle nyt: 'Jos olen parantunut, se on Jumalan ihme ja rukousvastaus'."

Tiesin, että monet rukoilivat puolestani, tapamani vangit, samoin seurakuntani; mutta vasta monen vuoden kuluttua sain tietää, että tuhannet ympäri maailmaa olivat yhdistyneet tähän rukoukseen.

4. OSA

1.

Huone 4 oli ollut kuin alttari, jonka ääressä miehet muuttuivat ja heidän uskonsa kirkastui. Olin iloinen eloon jäämisestäni, mutta tästä huoneesta lähteminen oli alaspäinmenoä. Palasin jalouden ja itsensäuhraamisen ilmapiiristä riitojen, turhuuden ja teeskentelyjen maailmaan. Oli surullista ja hullunkurista huomata, kuinka monet entiseen yläluokkaan kuuluneet pysyivät illuusioissaan. Nuhruiset "ylhäisyydet" toivottelivat toisilleen "hyvää iltapäivää". Nälkäiset "kenraalit" kyselivät toistensa vointia. He keskustelivat loputtomiin kadonneen rikkautensa palaamisesta.

Eräs näistä, Vasile Donca, sai minulta narunpätjän housunkannattimeksi. Naru oli arvotavaraa vankilassa. Mutta kun seuraavana päivänä puhuin hänelle, hän ei vastannut. Unohdin näet puhutella häntä prikatööriksi.

Donca ja monet muut tekivät mitä vain saadaakseen tupakkaa. Tupakkaa sai vain vartijoilta. Heitä oli kielletty antamasta tupakkaa vangeille, mutta he polttivat yöllä paljon ja heittivät tumpit pihalle. Sellien johtajat ja ilmiantajat pääsivät aamuisin ensiksi ulos, joten heillä oli tumpinkeräysmonopoli. Mutta joskus saattoi muukin vanki tehdä löydön ja niin hänen ystävänsä seisoivat hänen ympärillään ja polttivat tumppeja neulankärjessä.

Eräänä aamuna vartija sytytti tupakan nojaillessaan sellin ovella vuoteeni lähellä. Donca hivuttautui sellin seinää pitkin ja alkoi puhua hänelle matalalla, anovalla äänellä. "Vartija! Paljonko haivat tuosta tupakasta?"

Vartija virnisti: "No mitäs voit tarjota, prikatööri?"

Doncalla ei ollut mitään, mutta hän yritti puijata: "Minulta ei puutu ystäviä korkeilta paikoilta. Sinut palkitaan jokaisesta minuun kohdistamastasi huomionosoituksesta."

"Vaikutusvaltaisia ystäviä, vai?" vartija sanoi.
"Olet siis sittenkin kommunisti, prikatööri?"

"Olen uskollinen romanialainen, kersantti."

"No, jos olisit uskollinen romanialainen kommunisti, prikatööri, voisin kai antaa sinulle tämän tupakan."

Donca epäröi ja katsoi vaivihkaa ympärilleen. Vartija liikahti kuin lähteäkseen pois. "Odota", huudahti Donca. "Tietenkin olen uskollinen romanialainen kommunisti!"

Vartija vinkkasi toverinsa katsomaan tätä pilaa. "Tanssit siis Venäjän pillin mukaan! Tanssi kuin venäläinen karhu!" Hän piti tupakkaa kädessään. Donca alkoi hyppiä vuorojalkaa kädet levällään ja tuskallinen ilme kasvoillaan. Vartijat räjähtivät nauramaan. Vangit käänsivät päänsä pois Doncan ryömiessä jalkojen välistä lattialle heitetyn tupakan perässä.

Kun Donca siirrettiin muualle, hänen vuoteensa sai eräs toinen upseeriston entinen jäsen, kenraali Stavrat. Olkipoletit eivät tee upseeria enempää kuin puku munkkia, ja Stavrat oli kaikkea sitä, mitä Donca ei ollut. Vaikka hän oli pienikokoinen, hän teki pelkällä persoonansa voimalla vankitovereistaan kääpiöitä. Päältä kova ja heikkoutta halveksiva, kuitenkin täynnä ystävällisyyttä ja hyvää mieltä; hänestä oli mukava sanoa sellin asukkaille: "Miehet!"

Juliu Stavrat oli kenraali ilman saappaita. Hän oli antanut omansa pois. Käytimme yhdessä minun saappaitani ja menimme niissä vuoropäivinä pihalle voimistelemaan. Pian hänen tulonsa jälkeen sallittiin ensimmäisen kerran ruokapakettien vastaanottaminen. Ja yhden niistä sai kenraali Stavrat. Hän avasi sen jännittyneen yleisön katsellessa. Haukoimme henkeämme. Kinkkua, savustettua makkaraa, hedelmäkakkua, suklaata: kuinka paljon olikaan hänen vaimonsa uhrannut voidakseen ostaa sellaista. Stavrat, joka oli elänyt tähteillä kahdeksan vuotta, kääri paketin kiinni ja tuli minun vuoteeni

viereen. "Pastori, olkaa hyvä ja jakakaa tämä miesten kesken!"

Stavrat oli ensin kristitty, sitten vasta sotilas. Kun kuulimme Venäjän räjäyttäneen ensimmäisen atomipomminsa, hän sanoi: "Sitten emme enää saa odottaa amerikkalaisten laajaa sotilaallista interventiota: on parempi, että me mätänemme vankilassa kuin että miljoonat kuolevat atomisodassa."

"Luuletko, että se tuhoaisi ihmiskunnan?" kysyin häneltä.

"Sekä ihmiskunnan tulevaisuuden että sen menneisyyden", hän sanoi. "Kukaan ei jää kertomaan aikojen halki tapahtuneesta kamppailustamme ja edistyksestämme."

Stavratilla oli syvä kiinnostus historiaan. Hän osasi puhua kauniisti Romanian menneisyydestä.

"Mutta jos ydinsota ei ratkaise mitään", hän lisäsi, "eivätkä sivistys ja kommunismi voi elää yhdessä, en tiedä, mikä on oikea vastaus."

"Elävä kristinusko", vastasin. "Se voi muuttaa suurten ja pienten ihmisten elämän. Muistathan monet barbaarihallitsijat kuten Ranskan Klodovikin, Unkarin Stefanuksen, Venäjän Rurikin, jotka kääntyivät tehden maistaan kristittyjä. Se voidaan tehdä uudestaan. Silloin näemme rautaesiripun sulavan."

"Aloitetaanko Gheorghiu-Dejstä", hymyili Stavrat. "Hurja käsky!"

2.

Gheorghiu Dej oli nyt diktaattorimme, hänen kaikki kilpailijansa olivat hävinneet. Hän myönsi avoimesti, että oli syyllistytty vakaviin virheisiin. Vaka-vimpia oli Tonavan—Mustanmeren kanavasuunnitelma. Kolmessa vuodessa oli tuhlattu kymmeniä miljoonia markkoja ja menetetty tuhansia ihmisiä, mutta vain kahdeksan suunnitellusta 70 km:stä oli tehty loppuun. Johtavia insinöörejä ja leirien johtajia syytettiin sabotaasheista. Kolme sai kuolemantuomion. Kaksi teloitettiin tutkimatta. Muut kolmekymmentä saivat vankeutta 15 vuodesta elinkauti-

seen. Uusi tutkimus todisti nyt, ettei Tonavasta riittänyt vettä tarpeeksi kanavaan. Täsmälleen tämän olivat insinöörit sanoneet aikaisemmin, minkä vuoksi heidät silloin ammuttiin. Kanava hylättiin. Ainoa käyttökelpoinen, mitä tästä Romanian suurimmasta kommunismin ensimmäisen vuosikymmenen aikaisesta ajan ja rahan sijoituskohteesta jäi jäljelle, olivat työleirit. Niihin voitiin nyt sijoittaa van-kiylijäämää.

Kun puhuimme tästä fiaskosta, professori Popp otti minut syrjään. Hän sanoi: "Olen salannut sinulta jotakin siitä asti, kun tulin takaisin Tîrgul-Ocnaan. Tri Aldea ajatteli, että siinä tilassasi se olisi ollut liian suuri järkytys. Vaimosi on nyt vankilassa, ja hän on ollut kanavalla."

Popp oli saanut kerätyksi tiedot kanavalla työssä olleilta eri vangeilta. Sabina oli pidätetty kaksi vuotta myöhemmin kuin minä. Häntä vastaan ei esitetty syytettä. Hän johti naisia seurakunnassamme diakonissana, ja hänelle sanottiin, mitä hän sai puhua, mutta hän ei suostunut siihen. Poarta-Albassa hän joutui toisten naisten kanssa lapiomaan maata kottikärryihin ja kärräämään pitkiä matkoja. Joukkoon kuului koulutyttö-patriootteja ja porttoja, seurapiirinaisia ja uskonsa tähden kärsiviä. Kilometri neljän leirissä sai komendantti Kormos myöhemmin pakkotyötuomion kolmenkymmenen tyttövangin raiskaamisesta. Virallinen syyte oli "virka-vallan arvon häpäiseminen".

Vaimoni joutui kuuluisan eversti Albonin, Poarta-Alban päällikön käskyvaltaan. Hän söi ruohoa karjan tavoin. Rottia, käärmeitä, koiria, kaikkea syötiin. Jotkut koiraa syöneet sanoivat sen olevan hyvää. Kysyin heiltä: "Söisittekö sitä uudelleen?" "Voi emme!" he sanoivat. Sabina oli pikkuinen ja hento, ja niinpä vartijoiden mieluisin huvi oli heittää hänet jääkylmään Tonavaan ja onkia jälleen ylös. Mutta hän jäi henkiin. Kanavatyön lopahtaminen pelasti hänen henkensä. Toisten vankien kanssa hänet lähetettiin valtion maatilalle, jossa kasvatettiin sikoja. Myös siellä työ oli raskasta.

Professori sanoi, että muuan Vacarestin vanki oli puhunut vaimoni kanssa sairaalassa.

"Hän on ollut kovin sairas", Popp sanoi, "mutta hän jää eloon. Hän tietää sinun olevan turvassa. Hänen naisvankitoverinsa puhuvat pastorista, jonka uskottiin olevan kuolemaisillaan ja joka saarnasi seinien läpi. He kertoivat vaimollesi, että äänesi lakkasi kuulumasta 1950. Ja silloin ilmeisesti kuolit. Mutta vaimosi sanoi ei, sillä hän uskoi sinun olevan elossa, kaikista todisteista huolimatta."

Tämä uutinen melkein tuhosi itsehillintäni. Yritin rukoilla, mutta synkkä pimeys laskeutui mieleeni. En puhunut kenellekään päiväkausin. Sitten eräänä aamuna näin vankilan pihalla hyvin arvokkaan vanhan papin vartijain huoneen lähellä, valkoinen parta kylmässä tuulella liehuen. Hän oli juuri saapunut ja hänet oli jätetty siihen. Hänen ympärillään seisoskeli useita upseereja. "Mitä tämä vanha pappi täällä tekee?" joku heistä kysyi. "Hän on tullut kuuntelemaan teidän synnintunnustuksianne," joku pilkkasi.

Sen isä Suroianu pian tekikin. Hänen ympärillään oli sellainen pyhyiden kehä, että yht'äkkiä tunsin haluavansa kertoa hänelle koko totuuden. Vaikka en usko sakramentaaliseen rikkiin, minäkin tunnustin hänelle epätoivon tunteeni ja syntejä, joita en ollut koskaan ennen kertonut. Pahuuden juuria ei paljasteta ripissä usein. Mutta mitä enemmän syytin itseäni, sitä enemmän isä Suroianu katsoi minuun, ei halveksien, vaan rakkaasti.

Suroianulla oli suurempi syy surra kuin kenelläkään toisella meistä. Suuri murhe oli ulottunut koko hänen perheeseensä. Hänen rammalta tyttäreltään oli riistetty aviomies, joka oli kanssamme Tirlgul-Ocnassa. Toinen tytär miehineen oli saanut 20 vuoden tuomion. Yksi hänen pojistaan oli kuollut vankilassa. Toinen, johon Suroianu oli asettanut suuret toiveensa pappina, oli kääntynyt häntä vastaan. Hänen lastenlapsensa oli erotettu koulusta tai työstä vanhempiensa "puolueenvastaisen toiminnan" takia. Kuitenkin isä Suroianu, yksinkertainen itseoppinut

mies käytti päivänsä toisten rohkaisemiseen ja ilahduttamiseen.

Koskaan hän ei tervehtinyt sanomalla "hyvää huomenta", vaan aina raamatullisesti "iloiitse!" Hän sanoi minulle: "Päivänä jolloin et voi hymyillä, älä avaa kauppaasi. Hymyyn tarvitaan 17 kasvolihasta, mutta murjotukseen 43!"

Kysyin häneltä: "Teillä on ollut niin paljon onnettomuutta. Kuinka voitte iloita aina?"

"Niin, on suuri synti olla iloitsematta", hän sanoi. "Aina on hyvä syy iloon. Taivaassa ja sydämessä on Jumala. Tänä aamuna sain palan leipää. Se oli hyvää! Katso nyt, aurinko paistaa! Ja monet täällä rakastavat minua! Poikani, jos et jonakin päivänä iloitse, olet menettänyt sen päivän! Sitä päivää et koskaan saa takaisin."

3.

Saatoin minäkin iloita, ainakin siinä mielessä, että nyt täyttyi minulle pappisvihkimyksestäni asti rakas toiveeni: olla vankilapastorina. Normaalielämässä pappi soittaa kelloja ja odottaa ihmisiä kirkkoon, mutta täällä seurakuntani oli "kirkossa" kanssani, ei yhtenä aamuna viikosta vaan joka päivä ja koko päivän. Heidän oli kuunneltava minua, joskus ehkä vastenmielisesti.

Lazar Stancu, terävä kielimies, jonka rikos oli erään ulkomaisen tietotoimiston hyväksi toimiminen, keskeytti sanoen: "Ei enää kristinuskoo, olkaa hyvä! On muitakin kiinnostavia uskontoja."

"No, minä tiedän jotakin konfutselaisuudesta ja buddhalaisuudesta", sanoin. Kerroin erään Uuden testamentin vähän tunnetun vertauksen.

"Hämmästyttävää", Stancu huudahti ja ylisti vertauksen kaunista ja omaperäistä ajatusta.

"Hauskaa, että pidit siitä", sanoin ja selitin, että se todellisuudessa oli Kristuksen opetus. "Miksi tavoittelet toisia uskontoja?" kysyin. "Oliko kysymys vanhan romanialaisen sananlaskun viisaudesta: "Naapurin kana on aina kalkkuna"? Vai vain rau-

hattomasta älyllisestä uutuuden metsästyksestä?

Stancu sanoi: "Bernard Shaw väitti kerran, että ihmiset on lapsuudesta asti niin rokotettu pienillä kristinuskon annoksilla, etteivät he yleensä tajua sen ydintä."

Eräs nuori vanki hypähti eräänä iltana pystyyn huutaen: "Lopeta, lopeta, lopeta!" Tuli hiljaista. Hän oli äsken tullut ja toiset vangit katselivat häntä hämmästyneinä. Hän kääntyi ja juoksi vuoteelleen. Hän heittäytyi sille pitkäkseen. Menin hänen luokseen. Hänen kasvonsa olivat hienon herkäät, mutta leuka ja kaula olivat omatekoisen siteen peitossa. Hän katseli minua kyynelten läpi ja käänsi selkänsä. Arvaten, että vain ärsytin häntä sillä hetkellä puhumalla, annoin periksi.

Tri Aldea sanoi pojan nimeksi Josif. "Mukava poika, mutta hän saa koko iäkseen mätähaavojen arvet kasvoihinsa. Hänelläkin on luutuberkuloosi." Hän kertoi minulle, että neljä vuotta sitten ollessaan vasta neljäntoista ikäinen Josif oli pidätetty hänen yrittäessään paeta Saksaan, missä asui hänen sisarensa. Salainen poliisi pani hänet koulutettujen koirien vahdittavaksi, jotka hyppäsivät häntä kohden ja loksauttivat hampaansa hänen kurkkunsa kohdalla, jos hän liikahti. Kauhuhu ja pelko oli täyttänyt hänen mielensä, hän kertoili yhä uudestaan tunneista, jotka hän oli ollut rajalla koirien armoilla. Sitten hänet vietiin poliittisen vehkelyn pelinappulaksi epäiltynä Bukarestiin ja kidutettiin tietojen saamiseksi, joita hänellä ei ollut. Sen jälkeen hänet lähetettiin pakkotyöläisjoukossa kanavalle, missä hän näki nälkää ja sairastui tuberkuloosiin.

Seurasin Josifia hänen kotiutuessaan keskuuteemme. Hänessä oli luonnollista rehellisyyttä ja avoimuutta, jota elämä ei ollut pilannut. Toisinaan unohtaen huolensa hän heilautti pörrötukkansa taakse ja nauraa hohotti jollekin ikivanhalle vankilavitsille. Mutta hänen kätensä osui usein vauriointuneihin kasvoihin. Se teki kipeää, mutta vielä kipeämpi oli ajatus hyvän ulkonäön menettämisestä koko iäksi.

Olin varma, että voisi auttaa häntä, ja odotin aikaani.

4.

Muutaman kuukauden ajan Stalinin kuoleman jälkeen saimme vastaanottaa paketteja kerran kuukaudessa. Odotimme niitä innokkaasti. Saimme postikortteja, ja kirjoitin kotiin pyytäen ruuan lisäksi tupakkaa ja "tohtori Filonin vanhoja vaatteita".

En pitänyt tupakasta, mutta koska miehet niin epätoivoisesti tahtoivat tupakkaa, pyysin aina sallitun määrän antaakseni sen muille. Tuloksena oli, että ne joille minulla ei ollut antaa, pahastuivat, ja ne joille annoin, luulivat usein, että annoin toisille enemmän.

Perhettäni askarrutti tri Filonin vaatteita koskenut pyyntöni. Tohtori oli pieni mies, minä taas kookas. Toivoin heidän arvaavan, että todellisuudessa halusin häneltä streptomysiiniä. Aldea kertoi minulle, että sosialistinen lääketiede nyt hyväksyi tämän kymmenen vuotta aikaisemmin Amerikassa keksityn lääkkeen arvon. Jos saisin sitä vähän, hän voisi hoitaa minua. Mutta me emme saaneet pyytää sitä paketteihimme.

Tuberkuloosin lisäksi kärsin myös usein toistuvista hammassärkykohtauksista, jotka vaivasivat meitä kaikkia. Hampaat mätänivät nopeasti ruuan ja hoidon puutteessa, tai katkeilivat lyönneistä. Joskus nilkkojeni ympärillä oli 25 kilon kahleet, enkä voinut kävellä edes muutamaa askelta tuskaa lieventääkseni. Mutta pahimmillaan se oli tänä Tirlgul-Ocnan kautena. Yksi ylähammas piti minua tuskassa koko päivän, auringon laskiessa kipu siirtyi alaleukaan. Meillä ei ollut hammaslääkäreitä eikä helpotuksen toivoa. Pascalin sanotaan taistelleen hammassärkyä vastaan matemaattisin probleemein, minä taas yritin valmistaa saarnoja. Kipu sopii ilmeisesti paremmin laskujen kuin saarnojen tekoon, sillä nämä saarnat olivat kurjia. Aloin runoilla, mutta ne olivat epätoivon runoja.

Yritin unohtaa kivun juttelemalla Josifille. Istuin hänen viereensä ja kysyin, miksi hän oli niin vihas-
tunut, kun puhuin. Hän sanoi: "Vihaan Jumalaa!
Jos puhut hänestä enemmän, kutsun vartijat." Hä-
nen silmänsä täyttyivät kyynelistä. "Jätä minut rau-
haan!"

Mutta pojan hyvä luonto tuli aina esiin ja pari päivää myöhemmin hän kertoi minulle toiveistaan tavata sisarensa Saksassa ja matkustaa hänen kanssaan sukulaisten luo Amerikkaan. "Sinun täytyy sit-
ten ruveta opiskelemaan englantia", sanoin. "Alkaisin mielelläni, mutta kuka minua täällä opettaisi?"

Sanoin voivani antaa hänelle tunteja, jos hän ha-
luaisi.

"Voisitko tosiaan?" Hän ilostui kovasti ja osoit-
tautui loistavaksi oppilaaksi, vaikkei meillä ollut kir-
joja, paperia eikä kynää.

Kerroin hänelle lukemistani englanninkielisistä kirjoista ja panin hänet toistamaan perässäni kap-
paleita Raamatusta, joita osasin ulkoa.

5.

Josif ei ollut ainoa vanki, joka uhkasi ilmiantaa minut, mutta todellinen vaara keskuudessamme oli-
vat salaiset kavaltajat. Usein nämä käyttivät teko-
isänmaallisuutta palvelemaan tarkoituksiaan, varsin-
kin nuorien kohdalla.

Vuosikausia Romanian vuorilla pysytelleet sissit innostivat useita nuoria muodostamaan omat kom-
munismin vastaiset ryhmänsä, niin että 17—18-vuo-
tlaita poikia ja tyttöjä tuotiin laumoittain vankiloii-
hin. Tîrgul-Ocnassa oli kanssamme jopa 14-vuotias.
He kuuntelivat innokkaasti älykkään entisen everstin Armeanun kertomia tarinoita kuninkaastamme Ste-
fan Suuresta ja muista isänmaan sankareista, jotka olivat taistelleet vierasta valtaa vastaan.

Kenraali Stavrat, joka ennestään tunsî Armeanun, sanoi: "En luota tuohon mieheen. Meidän täytyy pitää häntä silmällä."

Myöhemmin sinä päivänä kävelin hitaasti Armea-

nun ja nuoren Tiberiu-nimisen sissin ohl. "Minut saatiin kiinni", sanoi Tiberiu, "mutta toiset jatkavat taistelua..." Kun kävelin uudestaan ohl, kuulin hänen kertovan, että heidän joukossaan oli nuori tyttö. Nähdessään minut lähistöllä, taputti Armeanu häntä harteille ja meni pois.

Pyysin Josifia kuuntelemaan, Armeanu ei varmaan panisi häntä merkeille. Muutamaa iltaa myöhemmin hän tosiaan kuuli keskustelunpätkiä.

"Eikö noin komealla kaverilla kuin sinä ole tyttöä?" Armeanu kysyi Tiberiulta. "Tietysti sinulla on, ja varmaan myös sievä. Mikä hänen nimensä on?... Maria. Mistä hän on kotoisin?... Jaa, tunnen paikan. Tunsin sieltä jopa perheen, jonka nimi on Celinescu ja jossa oli samanniminen tytär... Ai, sinun Mariasi on neiti Cuza. Entä hänen isänsä?... Vai kapteeni? Ei kai vain 22. rykmentissä?... Ai, 15:ssä. Jaa, jaa."

Tämän tiedon jälkeen minäkin uskoin Armeanun olevan agentti, ja että Maria-tyttö pidätettäisiin muutaman päivän kuluttua. Kenraali Stavrat halusi puhutella häntä heti, mutta tiesin, että emme voineet todistaa mitään. Kun tapasin Armeanun seuraavan kerran yksinään, viritin keskustelun. Hän kysyi, miksi olin vankilassa, ja näin tässä pienen mahdollisuuden. "Vakoilusta", sanoin lisäten, että uskalsin puhua vapaasti hänenlaiselleen kansallismieliselle. "Minun pidätykseni ei merkitse mitään. Olen vain pikku nappula järjestössämme." Sirottelin enemmänkin vihjeitä ja sallin hänen udella "yhdysmiesten" nimiä ja osoitteita. Näin hänen kasvoillaan ovelan voitokkaan katseen: hän luuli saaneensa tiedot, jotka vapauttaisivat hänet varmasti.

Kun seuraavana päivänä sellit aukaistiin, Stavrat näki Armeanun heti kulskivan vartijalle. Aivan kohta eversti käskettiin "lääkärintarkastukseen", jolla tekosyyllä ilmiantajat saatiin keskusteluihin. Sitteen poliittinen upseeri lähetti hakemaan minut. Hän kuvitteli jo varmaan saavansa uuden tähden olkapäälleen, sillä yrittämättäkään varjella Armeanua hän heti vaati minulta täyden selostuksen mainitsemastani suuresta kansainvälisestä vakoiluverkosta.

"Herra luutnantti", vastasin, "jos annatte eilen Armeanulle antamani tiedot eteenpäin, saatte Bukarestin hämmästyttämään. Siksi kehottaisin, ettette tekisi sitä. Vahingoittaisitte vain itseänne."

"Mitä tarkoittatte?" hän kysyi.

Sanoin: "Keksin koko jutun. Halusin tarkistaa Armeanua koskevan epäilykseni. Nyt tiedän."

Upseeri tuijotti minua epäuskoisena. Sitten hän räjähti nauramaan.

Selliin palatessani kerroin Stavratille. Hän tarttui Armeanuun: "Urheita miehiä on kuollut sinun komennostasi, ja nyt sinusta on tullut petturi."

Armeanu yritti kehuskella, mutta siitä päivästä lähtien häntä syrjittiin. Vuosia myöhemmin kuulin hänen kuolleen vankilassa. Hänen kavalluksensa toivat hänelle häpeää.

6.

Josifin katkeruus laantui, ja kerran englannintuntimme jälkeen kysyin: "Miksi sanot vihaavasi Jumalaa?"

"Miksi?" hän toisti. "Sano minulle ensiksi miksi Jumala loi tuberkelibasillin." Hänen mielestään keskustelun täytyi päättyä tähän.

"Voin selittää", sanoin, "jos vain kuuntelet hiljaa".

Hän vastasi surullisena: "Kuuntelen koko yön, jos voit sen tehdä."

Varoitin häntä, että saattaisin ottaa hänen sanansa todesta. Sanoin, että tämä ongelma kosketteli ihmiskärsimyksen ja pahuuden juuria. Josif ei ollut ainoa, joka kysyi, miksi tällaista saattoi tapahtua armollisen Jumalan nähdessä; varmaan me kaikki vangit olimme kysyneet saman kysymyksen, eikä vastauksia ollut yksi, vaan useita.

"Ensiksikin meillä on taipumus sekoittaa epämiellyttävä ja paha. Miksi susi on paha? Koska se syö lampaista, ja tämä taas häiritsee minua. Haluan syödä lampaat itse. Suden on pakko syödä lammas elääkseen, minun ei taas tarvitse, sillä voin syödä

muutakin. Vielä pahempaa on, ettei sudella ole velvollisuuksia lammasta kohtaan, kun taas me kasvatamme sitä sen koko elämän, syötämme ja juotamme sitä, ja kun se luottaa meihin täysin, väänämme sen niskat nurin. Eikä kukaan pidä meitä pahana.”

Josif istui ja katseli minua päätään käsiin nojaten.

”Sama juttu basilleista. Yksi basilli elää ja nostaa taikinan, toinen elää ja tuhoaa lapsen keuhkot. Kumpikaan niistä ei tiedä mitä tekee, mutta minä hyväksyn toisen ja tuomitsen toisen. Eivät siis asiat itsessään ole hyviä tai pahoja, me leimaamme ne sen mukaan, ovatko ne meille mukavia. Haluamme koko maailmankaikkeuden mukautuvan meihin, vaikka me olemme äärettömän pieni osa siitä.”

Selli oli pimeänä ja odottamattoman hiljaa. ”Toiseksi se mitä sanomme ’pahaksi’ on usein vain keskenäistä hyvää.”

”Tuota on vaikea todistaa minun tapauksessani”, Josif keskeytti. Sanoin: ”Sinulla oli 4000 vuotta sitten kaima, jonka hänen veljensä myivät orjuuten. Egyptissä hän joutui kärsimään monia muita vääryyksiä. Sitten hän kohosi pääministeriksi ja pystyi pelastamaan maan ja omat kiittämättömät veljensä kuolemasta nälkään katovuosina. Ennen kuin pääset tarinan loppuun, niin kuin Joosef, et siis voi tietää onko tähän mennessä tapahtunut kääntyvä pahaksi vai hyväksi. Kun taidemaalari maalaa henkilökuvan, aluksi näkyy vain epämääräisiä värejä. Kestää jonkin aikaa ennen kuin malli tulee esiin. Kaikki ihailivat Mona Lisan kuvaa, mutta Leonardolta meni 40 vuotta siihen. Vuoren rinne tuntuu raskaalta kiivetä ennen kuin voi nauttia näköaloista huipulla.”

”Mutta miehet, jotka kuolevat täällä vankilassa, eivät saa koskaan nähdä ’maisemia’”, Josif sanoi.

”Toisaalta vankilakausi voi auttaa heidät huipu’le. Olisiko toveri Gheorghiu-Dej koskaan tullut Romaniassa valtaan, jos hän ei olisi ollut vankilassa niin kuin mekin?”

”Entä ne jotka eivät enää koskaan saa nähdä vapautta?”

"Lasarus kuoli köyhänä ja sairaana, mutta Jeesus kertoi, että enkelit veivät hänet ikuiseen autuuteen. Kuoleman jälkeen saamme kaikki oikeuden. Vain jos saamme nähdä kaiken lopun, voimme toivoa ymmärtävämme."

Josif lupasi ajatella asiaa.

7.

Eräs nopea apu hammassärkyyn on hyvä uutinen, ja saamani kirje nosti mieleni taivaaseen asti, sillä se kertoi vaimoni olevan vapaa. Tosin hän ei saanut lähteä Bukarestista, mutta pian poikani saisi käydä minua tapaamassa! Kirje päättyi siihen. Sen enempää ei saanut antaa tietoja.

Lähtiessäni Mihai oli 9-vuotias ja nyt 15. En pystynyt kuvittelemaan poikaani niin varttuneena. Olimme aina olleet hyvin läheisiä. Aloin huolehtia tapaamisesta yötä päivää. Vihdoin minut vietiin suureen halliin, jossa minun piti istua koppiin kolmella kalterilla peitetyn ikkunan taa. Niin pienestä ikkunasta toisella puolella oleva vieras saattoi nähdä vain pienen osan kasvoistani. Vartija huusi: "Mihai Wurmbrand!" Hän tuli ja istui eteeni. Hän oli kalpea, laiha ja kuoppaposkinen, pienine viiksenalkuneen.

Hän sanoi kiireesti, siltä varalta, että hänet keskeytettäisiin: "Äiti sanoi, että vaikka kuolisit vankilassa, et saa olla surullinen, sillä tapaamme paratiisissa."

Lohduttavat ensisanat! En tiennyt itkeäkö vainauraa. Kokosin ajatukseni: "Kuinka hän voi? Onko teillä kotona ruokaa?" "Äiti voi taas hyvin", hän sanoi. "Ja meillä on taas ruokaa. Meillä on rikas Isä."

Kuuntelemassa olevat vahdit virnistivät. He luulivat vaimoni menneen uusiin naimisiin.

Jokaiseen kysymykseen Mihai keksi vastaukseksi jonkin Raamatun jakeen, joten sallitussa muutamassa minuutissa sain vain vähän tietoja perheestäni. Hän sanoi kuitenkin jättäneensä minulle paketin portinvartijalle.

Sain paketin seuraavana päivänä, vaikka kuukauden kiintiöni oli jo täynnä. Mihai oli näet osoittanut sen "Richard Wurmbrandille". Muut paketit menivät vankilanimelläni, Vasile Georgesculle. Vähän myöhemmin rajoitukset astuivat taas täysin voimaan: ei vierailuja, ei kirjeitä, ei paketteja.

8.

Ennen kuin helpommat ajat päättyivät, kiskoi eräs vartija koria selliimme. Siinä oli lakanoita ja pyyhkeitä. Näitä käsittämättömiä ylellisyystarvikkeita oli enemmän kuin tarpeeksi kaikille.

"On tapahtunut laskuvirhe", sanoi vaatturi Emil. "Tehdään ylimääräisiä vaatteita! Saan tästä määrästä muutaman lämpimän paidan."

Ion Madgearu, lakimies, sanoi vaivautuneesti: "Se olisi valtion omaisuuden varastamista."

"Ei sitä kukaan tiedä! Ei näitä ole muistiin pantu!"

"Olen poliittinen vanki, enkä rikollinen."

"Olet pölkkypää!"

Muutkin ottivat kantaa, ja väittely kiihtyi. Josif vetosi minuun. Sanoin: "Koko tämä 'valtion omaisuus' on varastettu meiltä. Meille on jätetty vain rääsyt. On oikein, että otamme takaisin, mitä voimme. Velvollisuutemme perheitämme kohtaan on tehdä kaikkemme selviytyäksemme talvesta. Tilanne on sama kuin vartijan tullessa aamulla puoliunessa kysymään: 'Kuinka monta teitä on tässä sellissä?' Yritämme silloin suurennella lukujamme saadaksemme lisää leipää, se on myös oikein!"

Madgearu sanoi: "Minusta on parempi pitäytyä lakiin."

"Mutta jokainen laki tekee vääryyttä jollekulle", vastasin. "Laki kieltää miljonääriä, jolta ei puutu mitään, varastamasta, ja sanoo saman sinulle ja niille, joilla ei ole mitään. Jeesus myönsi Daavidin olleen oikeassa kun tämä kovassa nälässä söi häneltä kiellettyä."

Madgearu mukautui lopulta meihin muihin, mutta

kertoi myöhemmin, että hänellä oli erityinen syy tällaisten kompromissien välttämiseen.

"Olin aikoinani valtionsyyttäjä ja olen lähettänyt satoja vankilaan. Ajattelin: 'Sillä ei ole väliä, mitä sanon, puolue heidät joka tapauksessa panee vankilaan.' Kun jouduin myöhemmin syntipukiksi jostakin virheestä ja sain itse 15 vuotta, murruin. Minut lähetettiin Valea Nistrului lyijykaivokselle. Siellä ystäväystyyn erään kristityn vangin kanssa. Hän jakoi ruokansa ja oli hyvä paimeneni. Minusta tuntui, että olimme tavanneet aikaisemmin, ja kysyin miksi hän oli vankilassa. Hän sanoi: 'Autoin erästä ystävääni vaikeuksissa niin kuin nyt sinua. Hän tuli maatilalleni pyytäen ruokaa ja suojaa. Sitten hänet pidätettiin partisaanina ja minä sain 20 vuotta.' Sanoin: 'Törkeätä!' Hän katsoi minuun oudosti... Sitten muistin. Juuri minä olin ollut syyttäjänä hänen tapauksessaan. Mies ei koskaan nuhdellut minua, mutta hänen esimerkkinsä pahan palkitsemisesta hyvällä sai minut kääntymään kristityksi."

9.

Josif lauleskeli koettaessaan Emilin ylimääräisistä pyyhkeistä hänelle tekemää paitaa. Se oli kuin tunika päänreikineen, mutta Josif oli iloinen saadessaan jotakin puhdasta ihoansa vasten. "Valtion omaisuutta! Kaikkihan nykyään varastavat", hän sanoi iloisesti.

Stavrat sanoi: "Hänestä se on itsestään selvää. Kymmenessä vuodessa meistä on tullut varkaiden, valehtelijoiden ja pikku vakoojien kansa. Maanviljelijät varastavat ennen omistamiltaan mailta, maatyöläiset varastavat kolhooseistaan, parturi varastaa partaveitsen omasta liikkeestään, jonka osuusliike on anastanut. Sitten hänen täytyy peitellä varkautensa. Maksoitko sinä, pastori, kaikki verosi tarkasti?"

Myönsin, etten nähnyt mitään syytä antaa seurakunnan rahoja ateistiselle puolueelle.

"Seuraavaksi aletaan koulussa opettaa varastamista oppiaineena", sanoi Stavrat.

Josif huomautti: "Minä en kuunnellut mitään koulussa. Opettajat sanoivat, että Bessarabia, jonka kaikki tietävät olevan meiltä varastettu, on muka aina ollut osa Venäjää."

"Hyvä poika!" sanoi kenraali.

"Toivon, että hylkää myös heidän uskonnonvastaiset opetuksensa", lisäsin ja kerroin hänelle tuntemastani professorista, joka luennoi säännöllisesti ateismia. "Tehtyään ristin merkin yksin huoneessaan pyytäen anteeksi Jumalalta hän meni ja sanoi ylioppilaille, ettei Jumalaa ole."

"No tietenkin", Josif sanoi, "häntähän vakoiltiin." Hän ei voinut kuvitellakaan maailmaa, jossa ei tarvitse pälyillä ympärilleen ennen kuin avaa suunsa.

Puhe kääntyi uuteen ilmiintajaan Jivoiniin, joka oli paennut Jugoslavian armeijasta ja pidätetty rajalla vakoilijana. Päästäkseen vankilaviranomaisten suosioon, hän näytteli antititoistia ja sai vartijat vaikeuksiin kantelemalla heistä, jos he helpottivat sääntöjä.

"Muutamat meistä ovat päättäneet antaa Jivoinille päihin", Josif sanoi.

"Jos me kaikki käymme hänen kimppuunsa yhdessä, ei meitä voida rangaista kovin pahasti."

"Odottakaa vielä päivä", sanoin. "Minulla on ajatus, joka käy ehkä paremmin."

Koska Jivoin oli tottunut siihen, että koko selli käänsi hänelle selkänsä, hän oli mielissään, kun otin hänet erilleen ja kyselin hänen kotimaastaan. Pian hän kertoi kroaatti-vitsejä ja serbialaisia sananlaskuja ja muisteli Montenegron kauneutta, sen lauluja ja tansseja. Hän innostui vähitellen yllytyksistäni.

"Minkälainen olikaan teidän uusi kansallislaulunne", kysyin.

"Vol, se on valtava. Etkö ole kuullut sitä?"

"En, mutta haluaisin kovasti."

Riemuissaan Jivoin pomppasi pystyyn ja kohotti äänensä lauluun. Ulkopuolella olevat vartijat eivät

tunteneet tätä titoistista hymniä, ennen kuin hän tuli kertosaakeeseen. Silloin Jivoin otettiin kiinni ja juoksutettiin tulistuneen poliittisen upseerin puheille.

"No se oli sen jutun loppu", Josif sanoi. Me nau-roimme.

Pian Jivoinin raivaamisen jälkeen sellimme siirrettiin entinen rautakaartilainen, kapteeni Stelea viereisestä sellistä. Sinne häneltä oli mielipahaksi jäänyt vanha sotakaveri.

"Mikä hän oli nimeltään?" kysyi kenraali Stavrat.

"Ion Coliu, Stelea vastasi. "Hänet pantiin selliini Tirlgul-Ocnaan tuloni jälkeisenä iltana, ja oli hienoa keskustella menneistä."

Stavrat kysyi, oliko Stelea kertonut Coliulle salaisuuksia, joita hän oli kätkenyt kuulusteluissa ja ki-dutuksissa.

"Kerroin kaiken ", Stelea sanoi. "Hän oli ollut lä-hin ystäväni monta vuotta. Hänelle uskon vaikka henkeni."

Kun Stavrat kertoi Stelealle, että Ion Coliusta oli tullut Tirlgul-Ocnaan pilkatuin houkutuslintu, tämä ei voinut uskoa sitä. Minua pyydettiin vahvistamaan asia. Stelea istui vuoteellaan monta tuntia kuin rä-jähdyksestä sekaisin mennyt sotilas. Sitten hän hyp-päsi pystyyn ja alkoi huutaa ja tapella meitä vas-taan hysteerisesti, kunnes vartijat kantoivat hänet pois.

Joka vankilassa on varattu huone niille, jotka ro-mahtavat. Heidät jätetään raivoamaan ja karju-maan, täyttämään tarpeensa lattialle, tappelemaan itsensä kanssa joskus kuolemaan saakka.

10.

Josifin tuomiosta oli enää viikkoja jäljellä. Hän suunnitteli tulevaisuuttaan ja kertoi minulle: "Sak-sassa sisareni hankkii meille luvan matkustaa Ame-rikkaan. Opettelen kunnolla englantia ja hankin am-matin!"

Mutta hän vihasi epämuodostuneita kasvojaan. Eräänä iltana kerroin hänelle, kuinka sokeasta, kuu-

romykästä Helen Kelleristä tuli Amerikan suurimpia persoonallisuuksia. Josif oli haltioissaan kuvattessani, miten Keller opiskeli hyväksi pianistiksi apunaan hampaitten välissä vain soiva puunkappale, jonka toinen pää oli kiinnitetty pianoon, ja kuinka hänen työnsä avulla kustannettiin tuhansille sokeille sokeainkirjoitusta.

"Eräässä kuuluisassa kirjassaan hän sanoo, että vaikei hän ollutkaan nähnyt tähtitaivasta, hänellä oli taivas sydämessään. Sentähden hän pystyi esittämään Jumalan luomistyön kauneutta maailmalle, jolla oli kaikki aistit, mutta joka usein ei osaa niitä käyttää."

Kerroin hänelle, että Helen Keller kuului varakkaaseen perheeseen. Jos hänellä olisi ollut niin kuin muilla tytöillä "onni" omistaa kaikki aistit, hän olisi ehkä pirstonut elämänsä turhuuksiin. Sen sijaan hän käytti ns. "pahan" virikkeeksi aivan uudenlaisten korkeuksien saavuttamiseen.

Josif intti: "Helen Kellerin tapaus sattuu yhdelle tuhansista."

"Ei. Hänen kaltaisiaan on useita. Venäläinen kirjailija Ostrovski oli sokea, halvaantunut ja niin köyhä että hänen täytyi kirjoittaa romaaninsa käärepaperiin. Tänään se on maailmankuulu. Suuret miehet ovat usein olleet sairaita. Schiller, Chopin, Keats sairastivat tuberkuloosia kuten mekin. Baudelairella, Heinellä ja omalla runoilijallamme Eminesculla oli syfilis. Tiedemiehet kertovat, että tuollaisten sairauksien aiheuttajat kiihdyttävät hermosolujamme ja siten kohottavat älykkyyttämme ja havaintokykyjämme. vaikkakin lopuksi saattavat aiheuttaa mielisairautta tai kuoleman. Tuberkuloosi voi tehdä huonon miehen pahemmaksi, mutta hyvät tulevat paremmiksi, he näkevät elämänsä kuluvan loppuun ja haluavat loppuaikansa tehdä kaiken mahdollisen hyvän."

Josif auttoi usein huoneessa 4. Sanoin: "Etkö ole havainnut joihinkuihin tuberkuloosista kärsiviin laskeutunutta erityistä rauhaa, lempeyttä ja kirkkautta?"

Hänen silmänsä välähtivät: "Tosiaankin, kummallista!"

Sanoin: "Ihmiset pitivät tuhansia vuosia erästä seinillä kasvavaa homesientä pahana. 25 vuotta sitten Sir Alexander Fleming löysi siinä olevan hyvän, ja niin keksittiin penisilliini, joka parantaa niin monia sairauksia. Kunnes sen oikea käyttö tunnettiin, sitä pidettiin pahana. Ehkäpä myöhemmin opitaan käyttämään tuberkeli-basillia ihmisten hyväksi. Kun tämä meidän parantumaton sairautemme kerran lopullisesti voitetaan, voi olla, että lapsiimme rokotetaan sitä pieninä annoksina kirkastamaan heidän älyään.

Jumala loi taivaan ja maan ja sinun elämäsi ja paljon muuta kaunista, Josif! Sinun kärsimyksilläsi on merkitystä kuten Jeesuksenkin, sillä juuri hänen ristinkuolemansa pelasti ihmiskunnan."

Josif hytisi uudessa paidassaan, joka oli jo alkanut rääsyyntyä.

Otin sukulaisteni lähettämän villakankaisen takin esiin ja revin siitä vuorin itselleni. Suostuttelin häntä ottamaan takin. Hän heilautti kätensä kapean rintansa yli näyttääkseen, kuinka lämmin hänellä oli.

Josifin kääntymys alkoi tuona päivänä. Vielä tarvittiin jotakin sysäisemään hänet uskoon.

Se tapahtui leipäannosten jakamisen yhteydessä. Leivät pantiin joka aamu riveihin pöydälle. Jokaisen palan piti olla 100 grammaa, mutta jotkin olivat aavistuksen verran isompia, jotkin pienempiä. Usein oli erimielisyyksiä siitä, kenen vuoro oli valita ensimmäiseksi, ja riitoja siitä, kenen piti olla viimeinen. Mehet kysyivät toistensa neuvoja; mikä oli suurin jäljelläoleva pala. Toimittuaan neuvon mukaan he epäilivät joutuneensa harhautetuiksi, ja ystävyys-suhteet katkeroituvat muutaman mustan leivänmurusen takia. Kun eräs juro Traillescu niminen vanki yritti pettää minut, Josif tarkkaili. Sanoin Traillesculle: "Ota minunkin palani. Tiedän että sinulla on kova nälkä."

Hän kohautti olkapäitään ja ahtoi leivän suuhunsa.

Sinä iltana käänsimme Uuden testamentin jakeita englanniksi ja Josif sanoi: "Olemme nyt lukeneet melkein kaiken, mitä Jeesus sanoo, mutta minkälainen hän olisi ollut ihmisenä."

Sanoin: "Minäpä kerron. Ollessani huoneessa 4, siellä oli pastori, joka olisi antanut pois kaiken, mitä hänellä oli, viimeisen leipäpalansa, lääkkeensä, takkinsa hartioiltaan. Minäkin olen joskus antanut näitä pois, vaikka olen halunnut pitää ne itse. Mutta toisinaan taas, kun on ollut tarvitsevia nälkäisiä ja sairaita, saatoin olla hyvin hiljaa, en välittänyt. Tämä toinen pastori oli todella Kristuksen kaltainen. Tuntui kuin hänen kätensä kosketus olisi voinut parantaa ja rauhoittaa. Eräänä päivänä hän puhui pienelle vankiryhmälle, ja eräs heistä teki saman kysymyksen, jonka sinä teit minulle: 'Minkälainen Jeesus on? En ole koskaan tavannut sellaista miestä, jota kuvaillet, niin hyvää ja rakastavaa ja totuudellista.' Ja pastori vastasi täynnä suurta rohkeutta, yksinkertaisesti ja nöyrästi: 'Jeesus on sellainen kuin minä.' Ja tämä mies, joka oli usein saanut pastorilta ystävällisyyttä, vastasi hymyillen: 'Jos Kristus oli sinun kaltaisesi, niin sitten rakastan häntä.' Noin voi ihminen sanoa vain hyvin harvoin, Josif. Mutta minusta kristittynä oleminen tarkoittaa juuri tuota. Häneen uskominen ei nyt niin suuri asia ole. Hänen kaltaisekseen tuleminen on todella suurta."

"Pastori, jos Jeesus on sinun kaltaisesi, niin minäkin rakastan häntä", Josif sanoi. Hänen katseessaan oli viattomuutta ja rauhaa.

Tämä hetki meni ohi ja me jatkoimme oppituntia. Kerroin, mitä Jeesus vastasi juutalaisille, jotka pyysivät merkkiä voidakseen uskoa häneen. Juutalaiset sanoivat: "Esi-isämme saivat leipää taivaasta. Mooses hankki sen heille." Ja Jeesus vastasi: "Minä olen elämän leipä. Joka tulee minun luokseni ei enää koskaan janoa eikä isoa. Teidän esi-isänne söivät ja kuolivat, minä puhun leivästä, joka tulee taivaasta. Jos joku syö tätä leipää, hän ei koskaan kuole."

Seuraavana päivänä Josif oli työssä huoneessa 4,

kuten usein muulloinkin. Kun tapasimme illalla, hän sanoi: "Haluan ennen kaikkea olla kristitty." Kas-toin hänet peltimukista saamallamme vesitilkalla. Sanoin: "Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen Nimeen." Katkeruus lähti hänen sydäimestään täysin ennen kuin hän pääsi vapauteen.

Lähtöpäivänään hän syleili minua. Hänen silmissään oli kyyneleet. Hän sanoi: "Olet auttanut minua kuin oma isäni. Nyt voin seistä yksin Jumalan avulla."

Tapasimme uudestaan vuosien kuluttua. Hän oli kristitty, mutta nyt hän oli ylpeä arvesta, jota oli ennen vihannut.

11.

Vankilaviranomaisemme pääsivät pian Stalinin kuoleman aiheuttamasta pelästyksestään. Siperian orjaleireillä oli ollut vakavia vaikeuksia, ja he päättivät olla osoittamatta mitään heikkoutta. Vanhat rajoitukset astuivat voimaan ja uusia keksittiin. Ikkunat suljettiin ja maalattiin, vastoin lääkäreiden protesteja. Saatoimme aukaista niitä vain tuuman verran öisin, kun vartijat eivät katselleet. Kesällä kuumuus ja löyhy olivat kauheita.

Myös vankilan ulkopuolella kirkon kärsimykset lisääntyivät. Kuulimme eräältä vastapidätetyltä ortodoksipapilta, miten patriarkka Justinianista oli tullut täysin puolueen työkalu.

Hänen pahimpia tekojaan oli äiti Veronican, koko Romanian kunnioittaman nunnan kohtelu. Vuosia sitten oppimattomana maalaistyttonä Veronica väitti nähneensä näyssä neitsyt Marian, joka ilmestyi hänelle pellolla ja sanoi, että paikalle piti perustaa luostari. Useitten samanlaisten ilmestysten jälkeen alkoi virrata lahjoituksia, ja 200 nuorta tyttöä puki nunnan kaavun ylleen. Vuosien kuluessa pyhän Neitsyen temppelistä tuli pyhiinvaelluspaikka kuten Lourdesista, ja kommunistien valtaantulon jälkeen sai legenda, jonka mukaan Maria pelastaisi Romanian, uutta merkitystä. Eräänä päivänä saapui Jus-

tinian kiiltävässä mustassa autossaan ja aloitti vallankäyttönsä erottamalla luostarikirkon papit. Kirkon päämiehenä hän sitten sanoi nunnille, että he hukkasivat aikaansa valmistautuessaan tulevaan elämään. Olisi paljon parempi lähteä luostarista ja ottaa ilo irti maailmassa. Miksi kieltäytyä seksuaalisista oikeuksistaan jonkin tulevaan autuuteen kohdistuvan illuusion takia?"

Nunnat sulkipäivät hänelle korvansa. He kieltäytyivät lähtemästä suojistaan. Justinianin käyntiä seurasi siis salaisen poliisin ratsia. Sisaret, jotka eivät suostuneet rikkomaan valaansa, joutuivat häpeällisesti pahoinpidellyiksi, ja lopulta luostari suljettiin.

Uutinen järkytti Romaniaa. Jonkin aikaa oli puoluekin huolissaan. Äiti Veronica joutui kovan painostuksen alaiseksi salaisessa vankilassa ja panttiin tunnustamaan, että hänen näkynsä olivat harhoja. Päästyään vankilasta hän meni naimisiin ja sai lapsia. Siihen päättyi Romanian Lourdes.

Toinen isku uskovaisille oli Petrache Lupun kohdalo. Hänet tunnettiin Oltenian pyhänä paimenena. Vuosia sitten paimentaessaan laumaansa hän oli nähnyt vanhan miehen hahmon. Tämä esittäytyi Jumalaksi ja julisti, että pitää rakentaa enemmän kirkkoja ja antaa lisää rahaa köyhille. Vaikka Lupu oli syntymästään kuppatautinen ja puhui tuskin ymmärrettävästi, hänen tarinansa uskottiin. Tuhannet tulivat tapaamaan häntä. Kun sota alkoi ja hänet pantiin rintamalle joukkoja innostamaan, yrittivät sotilaat kilpaa suudella hänen kättään. Hän kulki lohkolta toiselle julistaen, että Jumala tahtoi heidän tappavan enemmän venäläisiä. Kommunistien vangittua Petrache Lupun, hän kysyi vankitoveriltaan, milloin amerikkalaiset pelastaisivat heidät. "Miksi odottaisimme jenkkejä?" he sanoivat. "Sinun 'Vanha Miehesi' varmasti vapauttaa meidät ennen sitä?" Lupu kähisi: "Niin hän tekisikin, mutta hänellä ei ole pyssyä!"

Ortodoksinen pappi kertoi surullisena toisen tapauksen. Se koski ihmeitä tekevää munkkia Arsene Bocaa. Hänen seuraajansa sanoivat, ettei heidän tarvinnut

tunnustaa hänelle syntejään, hän näki ne yhdellä katseella. Boca oli jonkin aikaa vankilassa. Sitten hän luopui tavoistaan, meni naimisiin ja eli kuten muut.

Monet puolueen uskonnonvastaisista iskuista vain karsivat herkkäuskoisen taikauskon oksia tehden todellisen uskon entistä terveemmäksi. Mutta ihmisluonto on sellainen, että jos uskonnollinen taikausko revitään irti liian rajusti, sen voi korvata ateistinen taikausko. Kohtuuttoman pyhien kuvien kunnioituksen sijaan tulee Stalinin, massamurhaajan pylvästä, ja toinen riivaa on ensimmäistä pahempi.

12.

Uusi vankierä saapui ja eräs pahasti piesty vanki kysyi minua. Kuljin professori Poppin kanssa käytävällä.

Se oli Boris. Vanha ammattiyhdistysmies oli ollut useissa vankiloissa uudelleen koulutuksen päätyttyä. Hän makasi kivilattialla, johon vartijat olivat hänet heittäneet. Sellin muut asukkaat olivat ulkona voimistelemassa, eikä kukaan ollut häntä auttanut ennen kuin Popp kulki ohi. Autoimme hänet lavitsalle. Hänen nuhruinen paitansa oli liimautunut ihoon hyytyneellä verellä. Hitaasti ja tuskallisesti me lloitimme sen irti, ja tuoreita sekä vanhoja ruoskan iskuja ristiin rastiin täynnä oleva selkä peljastui. Siinä oli hänen palkkansa yhteistyöstä kouluttajien kanssa, ja hänen tovereittensa palkka, jotka luulivat saavansa puolueen suosion patukkaa heiluttamalla.

Vangit alkoivat tulla harjoituksista, ja monet heittivät halveksivia ja vihaisia katseita Borisiin.

"Tätä minä pyysin", sanoi vanha toveri Poppin puhdistuksessa haavoja.

"Sait mitä pyysit!" joku sanoi.

Boris tarttui käteeni: "Tapasin erään tuttuani. Patrascanu lähetti sinulle viestin."

Boris sanoi, että Lucretiu Patrascanu, entinen kommunistien oikeusministeri, vankitoiverini pidätykseni jälkeen 1948, oli kuollut. Stalinin loppua

seuranneena vuonna puoluepomot pelkäsivät yhtä paljon kuin vartijatkin, että joutuisivat vastavallankumouksen jalkoihin. He pitivät vangittua Patrascanua miehenä, jolla oli suosiota ja joka saattaisi johtaa maan liberalisointia ja kostaa heille. Oltuaan 6 vuotta vankilassa hän joutui pikaolkeuteen, ja sai kuolemantuomion.

Boris oli ollut hänen seurassaan lyhyen aikaa. Hän sanoi että Patrascanua, joka oli nähnyt niin paljon vaivaa kommunismin valtaan saattamiseksi, kidutettiin ennen kuolemaa. Hän valitti kylmyyttä, ja hänet puettiin paksuihin vaatteisiin ja kahlittiin. "Onko vielä kylmä?" he sanoivat ja kuumensivat selliä, kunnes ilmaa haukkoen ja läpimärkänä hiestä hän pyysi katkaisemaan höyrylämmityksen. Niin tehtiinkin, kun hänet oli ensin riisuttu paitasilleen. Sitten annettiin sellin lämpötilan laskea nollaan. Patrascanua siis vuorotellen paistettiin ja jäähdytettiin, ja koska hän ei kuollut, hänet vietiin ulos ja ammuttiin.

Boris kertoi: "Hän sanoi minulle: 'Jos vielä näet Wurmbrandin, sano, että hän oli oikeassa!'"

Tri Aldea tuli. "Meidän täytyy viedä sinut huoneeseen 4", hän sanoi Borisille.

13.

Olin Borisin kanssa kuoleman huoneessa niin paljon kuin vain voin, ja muutaman päivän kuluttua hän näytti toipuvan. Vaikkei hän ylpeydeltään voinut myöntää, hän oli onnellinen päästyään takaisin ihmisystävällisyyden ilmapiiriin.

Hän nyökkäsi naapuriinsa, Jehovan todistajaan päin. "Vanha Losonczi rukoilee puolestani. Hän rukoilee kyliksi meidän molempien edestä." Kohottaen ääntään hän sanoi: "Losonczi, sinähän kerrot kaiken Jumalalle, vai?"

Vanha kaveri vastasi: "Pyydän häneltä hyvää meille kaikille."

"Et ole vielä saanut vastausta", Boris sanoi. "Ehkä hän vetää sinua nenästä, koettelee sinua kuin Jobia!"

Hän tarttui ranteeseeni: "Taitaa olla aika vaikea selittää, vai mitä? Vuodesta toiseen miehet rukoilevat vapautta, saada uutisia perheistään, yhtä nauttimisen arvoista ateriaa. Mitä he saavat? Ei mitään!"

Boris jatkoi: "Olin Jilavassa, Romanian pahimassa vankilassa. Ystäväni rukoili: 'Jumala, jos rakastat meitä, anna meille jotakin syötävää ilman matoja.'"

"Paraniko ruoka?" Losonczi kysyi.

"Ei, vaan paheni!"

Sanoin: "Kun lääkäri hoitaa sinua, eikö hänen tarvitsekin usein aiheuttaa kipuja? Ajatteles eläimiä, jotka kuolevat tieteellisissä tutkimuksissa. Jos vaikka koirat tietäisi, että se mitä se joutuu kokemaan, saattaa pelastaa miljoonien korkeampien olentojen hengen, eikö se suostuisi tuskiin halukkaasti, jopa kuolemaan? Uskon, että meidän kärsimyksemme voivat auttaa tulevia sukupolvia. Jeesus kantoi kiipunsa tietäen, että se pelastaisi ihmiskunnan."

Losonczi puuttui asiaan: "Kaikkialla maailmassa joka päivä ihmiset sanovat 'Isä meidän' ja julistavat, että hänen valtakuntansa tulee, eikä se tule, mutta luulen tietäväni syyn. Koska ne jotka rukoulevat eivät todella tahdo sen tulevan! He sanovat: 'Tulkoon sinun valtakuntasi!' mutta se ei ole sydämen rukous. Itse asiassa he tahtovat rautakaartin takaisin tai amerikkalaisten tulevan tai kuninkaan palaavan, tai tulevan kenen tahansa, joka auttaisi heitä."

Boris kuunteli vakavasti.

"Mutta alvan varmasti kaikkein viimeiseksi he ajattelevat taivaan valtakuntaa, vaikka he varmasti saisivat sen, jos he sitä ajattelisivat ja toimisivat sen hyväksi. Kylässäni meillä oli rukouskokous köyhien puolesta. Kaikki olivat läsnä paitsi rikas tilallinen, jonka tuoli oli tyhjä. Meidän ajattellessamme kuinka paljon häntä parempia me olimme, saapui hänen poikansa tuoden neljä säkkiä vehnää. Hän pani ne kirkon portaille ja sanoi: 'Isäni on lähettänyt oman rukouksensa.' Se mies teki jotakin luodakseen Jumalan valtakunnan."

Sanoin: "Siinäpä vastaus, Boris! Raamattu lupasi, että juutalaiset palaisivat maan ääristä ja saisivat valtakunnan Palestiinassa, mutta profetia ei olisi ehkä toteutunut vielä tuhanteen vuoteen, jos Herzlin ja Weizmannin kaltaiset eivät olisi tehneet työtä ja taistelleet täyttääksensä sen."

Muut lähellä olijat tässä kuoleman huoneessa, kolkot, hartaat miehet kyselivät minulta rukouksen merkityksestä. Puhuin ajatukseni ääneen: "Monet katsovat Jumalaan kuin rikkaaseen mieheen, jolta anovat suosionosoituksia. Monet turvautuvat talka-uskoon. Mutta vankilassa olevat kristityt tietävät, että meidän täytyy saavuttaa puhtaampi uskonnon muoto, vaikka se ei ole kalkkien ulottuvilla. Rukouksemme ovat mietiskelyä, alistumista ja rakkautta."

Miljoonat puhuttelevat Isää joka päivä. Mutta koska me olemme Jumalan lapsia maan päällä, ja lapsilla on isänsä velvollisuudet, silloinhan nämä rukoukset kohdistuvat myös meihin. Elkö Isä, jota kaikki rukoilevat, ole sydämessäni?"

"Siis kun sanon: 'Pyhitetty olkoon nimesi', minun pitää pyhittää Jumalan nimi, 'Tulkoon valtakuntasi', minun täytyy taistella suurta osaa maailmaa hallitsevien hullujen petojen vallan lopettamiseksi. 'Tapahtukoon sinun tahtosi', ja hyvien ihmisten, ei pahojen tahto. 'Anna meidän syntimme anteeksi', minunkin siis pitää antaa anteeksi. 'Äläkä saata meitä kiusaukseen' minun täytyy varjella toisia joutumasta kiusaukseen. 'Päästä meidät pahasta' minun siis täytyy tehdä voitavani vapauttaakseni ihmisen synnistä."

Losoncziista ja minusta tuli ystäviä. Hän oli mielenkiintoinen mies. Maanviljelijä, jonka yksinkertainen hyvä järki paistoi Jehovan todistajien merkkillisten käsitysten läpi. Huomasin, että lahko oli valinnut hänet, eikä hän lahkoa. Pettynään ortodoksikirkkoon ja etsiessään uskontoa henkilökohtaisen kriisinsä jälkeen hän tarrautui ensimmäiseen tapaamaansa uskoon. Tällaisia suurista tunnustuksista paenneita oli monia. Jos Losonczi olisi vedetty laillisesti hyväksytyihin lahkoihin, baptisteihin tai

adventisteihin, hän ei olisi kärsinyt 20 vuottansa lainsuojattomana (Jehovan) 'todistajana'.

Eräänä päivänä puhuessani hänen kanssaan hän kysyi minulta: "Tiedätkö, miksi olen täällä?" Hän sanoi, ettei syy ollut ainoastaan puolueen viha. Todistajien ankaraa asennetta kohtaan. "Vuosia sitten lankesin suureen seksuaaliseen syntiin. Kaduin ja pyysin, että Jumala antaisi minun kärsiä ja sovittaa sen. Sovitan sitä yhä."

Losonczin kunto ei ollut sellainen, että hän olisi nyt kuunnellut toista oppia. Hän oli kuolemaisillaan.

"Entisten pyhienkin oli vaikea kukistaa lihallista luontoaan", sanoin. "Jeesus tiesi tämän. Hän sovitti syntimme, eikä sinun ole enää tarvis sitä itse sovittaa." Hän vastasi: "En voi unohtaa."

Muutaman päivän kuluttua tulin huoneeseen ja näin Losonczin vuoteen tyhjänä. Hän oli kuollut yöllä.

14.

Vanha mies oli kuollut ajatellen nuoruutensa seksuaalista syntiä. Tässä kärsimyksessä hän ei ollut yksin. Seksi oli jatkuva tuskantuottaja kaikille vangeille. Vangit istuivat tuijottaen tyhjyyteen, ajatukset täynnä kuvitelmia miehistä ja naisista sukupuoliaktissa ja sen kaikissa vääristymissä. He yrittivät saada helpotusta loputtomista jutuista ja usein kiusoittelivat minua vihjällevillä kysymyksillä.

Naineet miehet kärsivät eniten ajatellen, mitä heidän vaimonsa tekivät. Yli puolet oli tuomittu avioeroon poissaollessaan. Vaimoja painostettiin voimakkaasti eroamaan 'vastavallankumouksellisista'. Vaimoilla, jotka hylkäsivät vangitut miehensä toisten miesten tähden, ei ollut syytä vastustaa painostusta.

Ahdistavan seksikeskustelun johtaja oli omien sanojensa mukaan omistanut tavaratalon ja vietellyt monia kauniita myyjättäriä. Lihava keski-ikäinen mies Nicolas Frimu ylpeli vankilan lempinimestään

"Suuri rakastaja". Hän kehuskeli usein nuoresta näyttelijävaimostaan, joka kuulemma jumaloi häntä.

Kun hänet kutsuttiin komendantin toimistoon, hän odotti kuulevansa tuomion johdosta esittämänsä valituksen tuloksen. "Pääsen pian ulos", hän sanoi, "ja sitten —!" Hän suuteli sormiaan äänekkäästi.

Hän tuli pian takaisin raivosta punaisena. "Valitukseni on hylätty ja vaimoni on eronnut minusta ja mennyt uudelleen naimisiin!" hän jyrisi.

Hän kuvaili monta minuuttia taukoamatta, miten hän kostaisi naiselle ja hänen uudelle miehelleen, valtion teatterin johtajalle. Toiset hylätyt aviomiehet yllyttivät häntä huudoin ja katkerin nauruin, keksien yhä uusia kammottavia rangaistuksia.

Sanoin: "Mutta kuinka moni meistä olisi uskollinen vaimolleen, jos olisimme vapaita ja he vankeilassa?"

"Älä ala luennoida!" huusi Frimu.

Sanoin: "Olen pahoillani huonosta uutisestasi. Mutta sinä kerrot aina tytöistä, joita olet johtanut harhaan. Kuinka voit odottaa naisten pysyvän puhtaina sinunlaistesi miesten kanssa?"

Novac, rovasti, joka tavallisesti oli pidättyväinen ja ujo, yllätti meidät sanomalla: "Ei aina pidä syyttää miestä. Yritin tehdä vaimoni onnelliseksi. Luulin onnistuneeni. Kun menin kotiin ensimmäisen vankilajaksoni jälkeen, vieras avasi ulko-oveni. Vaimoni tuli ulos ja sanoi: 'Olen naimisissa hänen kanssaan. Mene siis tiehesi!' Yritin puhua hänelle, mutta hän ei kuunnellut. 'Minulla on ollut kyllin huolia, en enää halua vastavallankumouksellisia kotiini', vaimo huusi. Vietin siis ensimmäisen yönä vapaudessa rautatieaseman odotushuoneessa."

"Mikä hullu!" sanoi Frimu.

Lentäjä Petre kysyi: "Entä toinen yö?" Rovasti punastui ja kääntyi pois.

Emil, maanviljelijä, täräsi vihasta kertoessaan edelliseltä rangaistusajaltaan paluustaan. "Koirani vaistosi minut jo tien puolivälistä. Se repi ketjunsä irti aidasta ja juoksi minua vastaan, ja kun kumaruin, se hyppi ja nuoli kasvojani. Sitten menin ta-

looni ja löysin vaimoni vuoteesta toisen miehen kanssa!"

Hän tuijotti meihin: "Kumpi näistä kahdesta oli koira, pastori?"

15.

Kommunistipuolue yritti tarkoituksellisesti tuhota moraalin. Mutta kunnioitettiinko kristillistä opetusta sukupuoliasioista muutenkaan? Ei siltä tuntunut vankilan keskusteluista päätellen. Muutama kristitty vanki yritti saada asiasta selvän pyytämällä rehellistä vastausta yksinkertaiseen kysymykseen: "Oletko aina noudattanut kristillisen kirkon pääsääntöjä ajatuksissa, sanoissa ja töissä puhtaana pysymisestä ennen avioliittoa ja uskollisuudesta avioliitossa?" 300 vangista, kaikki nimellisesti kristittyjä, kaksi vastasi myöntävästi. Toinen oli vanha, pyhä isä Suroianu ja toinen muuan 15-vuotias poika.

Istuimme vertaillen tietoja. Kenraali Stavrat sanoi: "Kirkon täytyy ajatella uudestaan. Armeija ei voi käydä taisteluun, jos ei kukaan tottele käskyjä."

"Jos pappi saarnaa sellaista, mitä ei kukaan noudata, ei hänen muullekaan puheelleen anneta arvoa", huomautti lehtimies Stancu.

"Me emme voi vastustaa Raamattua", intti rovasti Novac.

"Emme tietenkään", sanoin, "mutta vaikkemme saa sovitella synnin kanssa, meidän täytyy ymmärtää paremmin syntistä. Raamatun aikoina naisilla oli hunnut ja puvut yllään kuin teltat. Silloin täytyi olla paheiden mestari johtaakseen tytön harhaan. Nykyään heidän vaatteensa on suunniteltu miesten viettelemiseksi, ja mahdollisuuksia on runsaasti.

Muistakaapa vain, kuinka Jeesus käsitteli aviorikoksesta kiinni saatua naista. Kukaan paikalla olevista ei voinut heittää ensimmäistä kiveä. He hiipivät pois ja Jeesus kysyi: "Nainen, eikö kukaan tuominut sinua? Mene, äläkä enää tee syntiä."

Rovasti sanoi huolissaan: "Nuorilla on nykyään

lupa niin paljon. He tarvitsevat opetusta."

Myönsin mutta lisäsin: "Meidän täytyy myös opettaa, että sukupuolisuus on Jumalan lahja ihmiskunnalle. Meidän täytyy sanoa koko totuus vapauttaaksemme sen kaikista rivouden tahroista. Siinä on jotakin jumalallista. Maailman vanhin uskonnollinen kirja 'Maneva-Darma-Sostra' sanoo: 'Nainen on alttari, jolle mies tuo siemenensä Jumalalle otollisena uhrina.'"

"Meistä useimmat katsovat naista paljon arkipäiväisemmin", valitti Stancu. "Hän on käyttötavaraa. Huvittelukohde tai hyvin puettu nukke mukana kuljetettavaksi. Siivous- tai keittiöorja tai epäjumala, jonka palveluksessa mies voi mennä suunniltaan. Kukaan ei näytä pitävän häntä tasaveroisena, ei edes seksuaalisessa nautinnossa."

"Tärkeintä on valita kumppaniksi sellainen, joka tekee onnelliseksi", rovasti sanoi.

"Tai päinvastoin", ehdotin. "Muuan onnellisimpia tuntemiani miehiä valitsi yksinkertaisen maalaistytön, koska päätteli, ettei tämä voisi saada ketään toista."

"Mikä romantikko", pilkkasi Stancu. "Avioliitto on vain liikesopimus. Kun vanhempani keksivät mukavan tytön tarpeeksi suurine myötäjäisineen, tehtiin sopimus. Me olemme olleet tyytyväisiä kulkiessamme eri teitä."

"Et ole siis oikeastaan lainkaan naimisissa", sanoin.

"Liitto kyllä solmittiin kirkossa!"

"Minusta aineellisin perustein solmittu avioliitto ei ole pätevä Jumalan silmissä, vaikka sen Rooman paavi slunasi."

16

Nuori mies Paul Cernei, joka oli joskus kuulunut Rautakaartiin, makasi viereisellä vuoteella. Heilauttaen jalkansa lattialle hän sanoi: "Tässäpä teille todellinen ongelma, sellainen joka pilasi elämäni... Jokin vuosi sitten tapasin tytön. Olkoon hänen nimensä vaikka Jenny. Me rakastuimme. Hän ei anta-

nut minun koskaan saattaa itseään kotiin, joten lopulta päätin käydä pyytämässä hänen isältään lupaa avioliitollemme. Kun löysin heidän kotinsa ja ilmoitin nimeni, tuli isä ulos ja sanoi: 'Poikani, Jenny on kertonut minulle kaiken sinusta! Katsoin häntä kauhuissani. Hän oli rabbi, Daavidin tähti rinnassaan. Minä taas olin antisemitisti. En tiennyt mitä tehdä. Mutisin, etten ollut aavistanutkaan Jennyn kuuluvan juutalaisperheeseen, ja kävelin tieheni.'

Hetken tauon jälkeen hän jatkoi: "En enää koskaan nähnyt tyttöä. En mennyt naimisiin. En voinut unohtaa häntä. Olen kuullut, että Jennykin on vielä naimaton."

Cernei kertoi tarinansa liikuttavasti. Stavrat sanoi: "Kun pääset vapaaksi, ei ehkä ole liian myöhäistä..."

"Mutta jos pääsisimmekin naimisiin", Cernei kysyi, "kumman pitäisi vaihtaa uskontoa? Minä olen ortodoksi ja hän juutalainen."

Sanoin: "Joko sinun uskosi merkitsee sinulle jotakin, etkä siis voi vaihtaa sitä mihinkään maailmassa, tai sitten se ei merkitse, jolloin voit sen hyvinkin hyljätä. Mutta koska rakastatte toisianne, ettekö voi molemmat pitää mieleisenne uskonnon?"

"Haluaisin myös lapsia", hän vastasi. "Meidän täytyisi kasvattaa heidät jompaankumpaan uskontoon."

Ajattelin, että lasten kasvaessa Cernei ja hänen vaimonsa voisivat molemmat esittää uskonsa kunnioittaen toisiaan ja antaa lasten itse valita myöhemmin: "Sinä voisit rakkautesi avulla nöyrästi ohjata Jennyn totuuteen."

"Hänen vanhempansa eivät ikinä hyväksyisi uskonnon vaihtamista", Cernei sanoi.

"Tietenkin hänen pitäisi kuunnella heitä, mutta silti taipua, jos tietää vanhempiensa olevan väärässä."

Stavrat pudisti päätään: "Kunnioita isääsi ja äitiäsi", hän lainasi.

"Mutta kenraali", Cernei sanoi, "isäni lähti kotoa ollessani vielä kehossa, äitini pakeni jonkun toisen kanssa. Minut on kasvatettu orpokodissa."

Kukaan ei keksinyt ratkaisua ongelmaan.

"Olisinpa silloin, sinä päivänä pysähtynyt ajattelemaan, ennen kuin kävelin tieheni", sanoi Cernei.

Kuinka usein kuulinkaan vankien puhuvan noin. Olemme kuin autoja valot taaksepäin suunnattuina. Taakse katsoessamme näemme aiheuttamamme vahingot ja ihmiset, joita olemme loukanneet. Tajuaamme liian myöhään, että pysähtyminen ja perheilemme, terveydellemme tai vain itsekunnioituksellemme aiheutuvien kustannusten laskeminen olisi saanut meidät toimimaan toisin.

Kun Cernei lähti luotamme, kenraali sanoi: "Hän on kunnan nuori mies. Ihmiset nykyään aina syyttävät huonoa kasvatusta harhautumisestaan, mutta huono veri vaikuttaa myös asiaan. Huolehdimme eläinten siittämisestä. Mutta häpeällisiä, arvottomia rikollisia ei estetä siittämästä omaa lajiaan."

Kristitty ei voi olla välittämättä tästä perinnöllisyyden perusongelmasta. Me yritämme parantaa alkuisia tai rangaista rikollisia, mutta emme koskaan kehoita tulevia vanhempia ajattelemaan, onko heidän perintötekijöissään sellaista, mikä vahingoittaisi vielä syntymättömiä. Sukupuolisuutta ei ole tarkoitettu vain vauvojen maailmaan hankkimiseksi; sillä on oma arvonsa elämän jalommaksi ja onnellisemmaksi tekemisessä. Ja tällä me puolustaudumme, kun saatamme lapsia huolimattomasti maailmaan hetken nautinon takia ja unohdamme, että luominen on pyhä toimi.

Useimmat vangit, joilta aina puuttuu ruokaa, pitävät seksuaalisia tarpeita yhtä tärkeinä. Viimeisellä tuomiolla ihmisiä nuhdellaan nälkäisten ruokkimatta jättämisestä, ja jotkut sanovat, että heitä nuhdellaan myös, jolleivät ole tyydyttäneet puolisonsa rakauden janoa, milloin sen olisivat voineet tehdä ylentäen ja ilahduttaen puolisoaan.

On tietenkin olemassa seksuaalista vääryyttä, niin kuin yhteiskunnallista ja taloudellista vääryyttä. Se on ihmiskunnan suurten kärsimysten eräs syy. Mutta kuitenkin jokainen laki, jopa Jumalan laki, on josain määrin välttämättä epäoikeudenmukainen vaatiessaan samaa erilaisilta ihmisiltä erilaisissa olosuh-

teissa. Laki asettaa samat säännöt rikkaille ja köyhille, voimakkaasti ja heikosti sukupuolisille, yksinkertaisille ja älykkäille.

Avioliiton pitää olla kunniakysymys. Se on kannettavaksi otettu velvollisuus: olla uskollinen. Rakkaus on mieliala ja kaikki mielialat vaihtuvat: kukaan ei rakasta tai vihaa samassa määrin ainaisesti. On luonnonlaki, että tunteen voimakkuus vähenee ihmisten vanhentuessa. Se ei siis voi taata myöskään onnellista avioliittoa. Tarvitaan jotakin muuta: päätöstä olla uskollinen, päätöstä tehdä toinen onnelliseksi.

Koska on ilmeisen mahdotonta tyydyttää jokaisen seksuaalisia tarpeita, keskustelimme naimattomuuden vaihtoehtoista. Katolilaiset puhuivat pappien selibaatin puolesta.

Sanoin: "Jos selibaattiin ryhdytään, ja avioliitto hyljätään valalla, eikä pappi jaksaisikaan pidättäytyä, hänen uskonsa voi tuhoutua."

"Siitä voi tulla luova voima", sanoi professori. "Tuskinpa Spinoza, Kant, Descartes, Newton, ja Beethoven tunsivat naista niin kuin Raamattu sanoo."

Mielestäni paras apu oli opettaa ihmiset jalostamaan tämä luonnollinen vietti yhteiskunnalle ja Jumalalle hyödyllisiksi teoiksi. Käsitykseni mukaan naimattomuus oli vain harvoja varten. Kuitenkin meidän tulee yhä enemmän ymmärtää, että ruumiimme eivät ole meidän käyttäöksemme niitä itsekkäissä huvituksissa, vaan Jumalan temppeleitä pyhitettäväksi Hänen palvelukseensa.

17.

Popp ja minä vuorottelimme valvoessamme Borista, joka makasi huoneessa 4 yskien heikosti. Tri Aldea sanoi: "Jos hän syö, hän voi kestää kymmenen päivää. Minun käyntini eivät oikeastaan auta häntä. Hän katuu katkerasti pienesensä minua. Hänelle on vahingollista nähdä minua."

Kysyin, voitaisinko hänet siirtää minun selliini. Aldea järjesti sen. Boris kannettiin siis minua lä-

himpänä olevaan vuoteeseen. Minä hoitelin häntä hänen viimeisen viikkonsa ajan.

Hän kuihtui silmissämme. Hänen tukkansa hupeni muutamaksi hiukseksi. Hänen poskensa kutistuivat. Hän hikoili kuumeisena pyyhkiessäni häntä joka päivä. "Kaikki päättyy kohta", hän mumisi. "Kerran eräs pappi sanoi minulle: 'Mätänet vielä helvetissä'. Käyköön niin!"

"Mikä sai hänet sanomaan niin?" kysyin.

"Kirosin Jumalaa kärsimysteni tähden. Hän sanoi, että saisin iankaikkisen rangaistuksen."

Pastori, Valentin nimeltään, puuttui asiaan: "Thmiset kiroavat kommunistipuoluetta, mutta lopulta se vapauttaa heidät. Jos helvetti olisi loputon, olisi Jumala salaista poliisia pahempi."

Boris avasi silmänsä: "Tarkoitatko, ettet usko ikuisen tuleen?"

"Raamatun oppi loputtomasta helvetistä on totta epäilemättä subjektiivisesti, mutta mikä on helvetti? Dostojevski sanoo sitä omantunnon tilaksi, ja hän oli ortodoksiuskova. 'Karamazovin veljeksissä', hän kirjoitti helvetistä: 'Uskon, että se on kärsimystä, koska ei ole kykyä rakastaa.'"

"No eipä tuollainen helvetti kovin paha ole", Boris sanoi.

Sanoin: "Et ehkä ole koskaan tiennyt minkälaista voi olla siellä, missä ei ole rakkautta. Kun pahoilla on vain pahat kumppaneinaan, kuvittele, millaista se on! Sanotaan, että Hitler mennessään helvettiin katseli ympärilleen, kunnes löysi Mussolinin. 'Millaista täällä alhaalla on?' hän kysyi. Mussolini vastasi: 'No, ei tämä niin kauheaa, mutta pakkotyötä on paljon!' Sitten hän alkoi nyyhkyttää. 'No Duce' sanoi Hitler, 'anna kuulua, mikä on pahinta'. 'No olkoon: Stalin on työväenpuolueen johtajana!'"

Boris hymyili: "Olisipa tosiaan kurja tavata vanha pomoni Ana Pauker siellä alhaalla." Hän makasi ajatellen. "Tuo katolinen pappi, joka sanoi, että joutuisin palamaan Jumalan pilkasta, oli hyvä mies. Hän ei koskaan tehnyt pahaa kenellekään. Silti hänen mielestään Jumala pelkästä kostonhalusta kiduttaisi

minua loputtomiin. Jumala, johon hän uskoi, oli pahempi kuin hän itse."

Pastori Valentin sanoi: "Epäilemättä helvetissä olivat tuntevat rangaistuksen loputtomaksi. Tässä mielessä Raamattu sanoo sitä ikuiseksi, niin kuin vankila tuntuu meistäkin ikuiselta. Mutta pahimmissakin olosuhteissa näemme ihmisten alkavan rakastaa Jumalaa ja tajuavan tehneensä väärin. Rikas mies Jeesuksen kertomuksessa köyhästä Lasaruksesta osoittaa sydämenmuutoksen merkkejä helvetissä! Hän oli ollut itsekäs, nyt hän huolehti veljistään. Luonnossa ei mikään ole lopullisesti kiinni missään. Jos helvetissä on jotakin kehitystä hyvyyttä kohti, se avaa toivon oven!"

Boris huusi heikosti lähivuoteilla oleville vangeille: "Hyviä uutisia, pojat! Pastori Valentin sanoo, ettemme kuitenkaan korvennu iankaikkisesti!"

Miehet nauroivat. Frimu, Stavrat ja muut tulivat luoksemme. "No", Frimu kysyi, "minkäs rangaistuksen minä saan?"

Frimu oli ahdas mies. Sanoi: "Varhaiskristityt kertoivat miehestä, joka helvettiin mennessään näki yllätykseen pitopöydän katettuna. Hän tunsikin monia historiallisia hahmoja pöydän ympärillä. 'Juhlitteko aina näin?' hän sanoi. 'Kyllä vain. Me saamme tilata mitä vain!' 'No mikä on sitten rangaistuksenne?' 'Se, että emme saa viedyksi suuhun sitä kättä, jossa on ruokaa.' Uusi tulokas keksi ratkaisun: 'Mutta elkö jokainen voisi syöttää naapuriensa ja antaa tämän syöttää itseään?' 'Mitä!' huusi toinen. 'Auttaako häntä? Kärsin mieluummin edelleen nälkää!'"

Kenraali Stavrat sanoi: "Koulussa ja kirkossa minulle on opetettu, että Jumala rankaisee iankaikkisesti niitä, jotka kuolevat katumatta ja ilman uskoa. Tämä on hyväksytty dogmi."

"Mielesi on sen hyväksynyt, mutta ehkä ei sydämesi, kenraali. Näemme ympärillämme miesten kiroavan Jumalaa ja kieltävän hänen olemassaolonsa, koska he kärsivät vääryyttä. Aivan varmasti heidät tuomitaan tekojensa, sanojensa ja ajatustensa mu-

kaan. Entä sitten? Entä jos näkisit vento vieraan kuoleman vaarassa, sinä varmasti ensimmäiseksi juoksisit auttamaan häntä. Jos kristitty todella uskoo, että hänen lähimmäisensä kituu helvetissä iankaikkisesti, täytyisi yrittää yötä päivää taivuttaa hänet katumaan ja uskomaan. Kuinka surullista onkaan, ettei tätä tapahdu.”

18.

Borisin vanhat ennakkoluulot rapisivat vähitellen, mutta ilostumisen sijasta hän masentumistaan masentui. ”Tunnen tuhlanneeni elämäni”, hän sanoi. ”Pidin itseäni viisaana. Olen johtanut suuren joukon ihmisiä harhaan viimeisinä 50 vuotena. Jos sinun Jumalasi elää, ei Hän tahdo minua taivaaseen! Menen siis alas ja liityn tuohon emäsika Paukeriin — minua pelottaa nyt todella!”

Usein kun hän ei saanut unta, hän pyysi minua puhumaan kanssaan.

”Kuka rukoilee puolestani, kun olen mennyt?” hän kysyi. Hän luuli, että luterilaiset kielsivät kuolleitten puolesta rukoilemisen. Sanoin, ettei Luther vain halunnut ihmisten luulevan voivansa tehdä syntiä mielin määrin ja sitten palkata papin rukoilemaan heidät pois kiirastulesta.

Pastori Valentin sanoi: ”Me rukoilemme vankito-veriemme puolesta, joita kuolee joka päivä. Ei olisi rakkauden mukaista lopettaa rukousta juuri, kun sielu lähtee ruumiista, vain siksi että katolilaiset ja protestantit kiistelivät julkisesta rukouksesta 400 vuotta sitten.”

”Entä auttaako rukous heitä?”

”Kyllä”, hän sanoi. ”Jumalan edessä kaikki ovat eläviä. Samoin he ovat minulle eläviä, ja jos he elävät, olen varma, että rukous auttaa heitä.”

”Sinuna en tuhlaisi rukouksia minulle.” Hän nau-rahti ja sai yskänkohtauksen.

Valentin sanoi: ”Olen varma, että olet tehnyt myös paljon hyvää. Varmasti on monia huonompiakin ih-

misiä. Mutta rukollen kaikkein pahimpien puolesta: Stalinin, Hitlerin, Himmlerin, Berijan."

"Mitä sinä rukoilet?" Boris kysyi minulta heikolla äänellä.

Sanoin: "Jumala anna anteeksi suurille syntisille ja rikollisille, ja kaikkein huonoimmille, myös minulle."

Istuin Borisin kanssa pitkät ajat. Oli niin hiljaista, että saatoimme kuulla Frimun kerskuvan ääneen seuraavasta sellistä. Hänen seksuaalisille urotöilleen naurettiin ja kitkatettiin.

Boris oli hiljaa muutaman tunnin. Luulin hänen nukkuvan. Akkiä hän mutisi: "Millaista se voi olla?"

"Mikä niin?" kysyin häneltä.

"Jumalan tuomio. Istuuko hän korkealla istuimella sanoen: 'Helvettiin, taivaaseen... helvettiin, taivaaseen' sielujen tullessa Hänen eteensä? En voi itse ymmärtää sitä."

Kerroin hänelle mitä itse kuvittelin.

"Jumala istuu valtaistuimella takanaan suuri verho, ja yksitellen tulemme Hänen eteensä. Sitten Jumala viittaa oikealla kädellään ja verhon takaa tulee toinen toistaan kauniimpia olentoja, niin loistavia, ettemme kestä niitä katsella. Kukin olento käy yhden tuomittavan eteen. Me joita syytetään kysymme: 'Kuka tämä kanssani oleva kaunis olento on?' Jumala vastaa: 'Se olet sinä sellaisena kuin olisit, jos olisit totellut minua.' Ja sitten tulee tottelemattomille katumuksen iankaikkinen helvetti."

"Katumuksen", Boris kuiskasi.

Yön aikana hän sai verenvuotokohtauksen. Minulla oli vaikeuksia hänen kanssaan. Sitten hän vajosi horrokseen. Hän makasi hiljaa silmät sokeasti kattoon tuijottaen tunnin ajan. Hänen pulssinsa oli heikko, mutta silti sormiini tuntuva. Akkiä hän veti kätensä pois ja nousi puolittain istumaan. Hän päästi huudon, joka tuntui repivän sielun ruumiista irti: "Herra Jumala, anna minulle anteeksi!"

Jotkut lähellä olevat vangit heräsivät ja murahtelivat vihaisesti, kunnes nukahtivat uudestaan.

Kun aamu tuli, aloin pestä ruumista ja valmistaa

sitä hautaukseen. Sitä tehdessäni joku tiedotti saman käytävän eräässä sellissä olevalle ortodoksipiispalle, että mies oli kuollut. Hän tuli ja alkoi rituaalin. Minä jatkoin työtäni. Silloin tällöin piispa keskeytti ja sähisi minulle: "Nouse! Osoita minulle kunnioitusta!" Mutta en katsonutkaan ylös. Kun rituaali oli lopussa, piispa nuhteli minua taas.

Sanoin: "Missä te olitte, kun tämä mies teki kuolemaa koko viime viikon. Annoitteko hänen huulilleen maljan, kun hän tahtoi vettä? Miksi tulette vasta nyt pitämään seremoniaa, joka ei merkinnyt hänelle mitään?"

Olimme molemmat vihaisia. Hänen rituaalinsa tuntui niin ontolta verrattuna tuohon yksinkertaiseen sydämen syvyyksistä tulleetseen huutoon: "Herra Jumala, anna minulle anteeksi!"

19.

Kevät 1955 toi poliittisen lauhtumisen merkkejä. Joukko vankiloiden komendantteja pidätettiin "sabotaashista". Türgul-Ocnaan tuli monia orjatyöläisiä, jotka olivat olleet sabotöörin uhreja. Heille piti löytää vuoteet, ja minä kuulin ryhmään, joka määrättiin kesäkuun alussa valmistautumaan siirrettäväksi toiseen vankilaan.

Tri Aldea sanoi: "Sinä et ole kunnossa siirrettäväksi, mutta me emme mahda mitään. Pidä huolta itsestäsi, ja jos saat käsiisi vielä streptomysiiniä, älä anna sitä pois!"

Monin kyynelin hyvästelin ystäväni. "Tapaamme jälleen — tiedän sen", professori Popp sanoi.

Kuulin nimeäni huudettavan ja liityin pihalla olevaan miesjonoon. Olimme eriskummallinen kokoukuma paljaksi ajettuine päinemme ja monin paikoin paikattuine pukuinemme, kullakin käsissään rääsykasa — koko omaisuus. Jotkut pystyivät tuskin kävelemään. Kuitenkin meidät, jotka kärsimme pitkää rangaistusta, käskettiin astumaan askel eteen ja makaamaan maassa sillä aikaa kun nilkkoihimme pantiin kahleet.

Poliittinen upseeri seisoi sepän vieressä tämän kulkiessa miehestä toiseen. Kun minun vuoroni tuli, upseeri hymyili epämiellyttävästi. "Kas, Vasile Georgescu! Varmasti voitte sanoa jotakin rautoihin joutumisestanne?"

Maaten kyljelläni katsoin ylös ja vastasin: "Kyllä herra luutnantti, voin vastata teille laululla."

Hän pani kätensä selän taa ja sanoi: "Olkaa hyvä! Uskon, että me kaikki kuulisimme mielellämme teitä."

Lauloin tasavaltamme hymnistä ensimmäiset sanat: "Murrettu kahleet taaksemme jäävät..." Sepän työ kesti enää muutaman iskun, ja kiusallisessa hiljaisuudessa lisäsin: "Te laulatte, että murtuneet kahleet jäävät taakse, mutta tämä hallitus on pannut kahleisiin enemmän ihmisiä kuin mikään toinen."

Luutnantti ei ollut vielä keksinyt vastausta, kun vartiotuvasta huudettiin kuljetuksen saapuneen. Meidät vietiin asemalle ja sullottiin vaunuihin. Siellä me makasimme tuntikausia ennen kuin juna alkoi kitistä ja mennä rämistellä maan halki. Pienten maalattujen ikkunoiden raoista näimme välähdyksiä metsästä ja vuorista. Oli lämmin ja kaunis kesäpäivä.

5. OSA

1.

Matka Bukarestista tasankojen yli länteen oli noin 300 km. Mutta pysähdyksiä oli niin usein, että se kesti melkein kaksi vuorokautta. Tieto päämäärästäme levisi junassa jo ennen kuin surullisen kuuluisan sata vuotta vanhan Craiovan vankilan muurit tulivat näkyviin.

Kahleemme irrotettiin kivipäällysteisellä pihalla, ja meitä hätisteltiin iskuin pitkin paksun lian peittämiä käytäviä. Pieninä ryhminä meidät tyrkittiin käytävän varrella oleviin selleihin. Niiden sisältä kuului äänekkäitä vastalauseita: "Täällä ei ole tilaa! Tukeh-

dumme jo nyt!" Vartijat ahtoivat uudet tulokkaat sisään väkisin. Olimme kuin maanalaisessa junassa ruuhka-aikana, ovimiesten heilutellessa pamppuja.

Potku selkärankaani sai minut kompastelemaan eteenpäin ja ovi kalahti takanani. Sellin löyhkä sai minut voimaan pahoin. Aluksi en nähnyt mitään. Tunnustelin ympärilleni ja vedin käteni takaisin osuttuani melkein alastomaan hikiseen ruumiiseen. Vähitellen tottuessani kattolampun hämärään valoon näin lavitsarivejä kerroksittain, täpötäynnä huohottaen makaavia miehiä. Lisäksi lattialla istui tai nojasi seiniin samoin puolialastomia miehiä. Kukaan ei voinut liikahtaa herättämättä naapuriaan, jonka kiroukset herättivät kaikki muut.

Olin tässä sellissä seuraavat kaksi kuukautta. Pääsin ulos vain käydessäni tyhjentämässä likasankomme viemärikaivoon.

Kerroin vangeille olevani pastori ja rukoilin lyhyesti. Muutamat kirosivat minua, mutta monet kuuntelivat hiljaa. Sitten joku huusi nimeäni pилlossa olevalta yllälavitsalta.

"Tunsin äänesi", hän sanoi. "Kuulin puheesi monta vuotta sitten kulttien kongressissa."

Kysyin, kuka hän oli. Hän vastasi: "Puhellaan huomenna."

Pitkä yö päättyi viideltä erään vartijan suorittamaan aamusoittoon. Hän iski kiskonpätkeä rautatangolla. Yllälavitsan mies, pieni kaveri, kääre päänsä ympärillä, tuli alas puristamaan kättäni.

"Hyvä, että tunsin äänesi pimeässä", hän sanoi katsellen minua verestävin silmin. "En olisi tuntenut sinua ulkonäöltä. Huomaan, että puolue on todella costanut protestisi. Oletpas laiha!"

Hän oli Hodja Nassim, joka oli edustanut pientä muslimiyhdyskuntaa vuonna 1945 kulttien kongressissa.

Ystävyytemme alkoi yrittäessäni syödä ensimmäistä ateriaani Craiovassa. Keiton kehno, rasvainen haju edelsi sen selliin tuloa. Määdäntyneen kaalin suikaleita ja pesemättömiä sisälmyksiä kellui sak-

kaisessa liemessä. Mutta syöminen oli velvollisuus ja tyhjensin lautaseni.

"Miten sinä pystyit?" Hodja kysyi. Hänen vatsansa oli kapinoinut.

Sanoin sen olevan kristillinen salaisuus: "Ajatelen Paavalin sanoja: 'Iloitkaa iloitsevien kanssa.' Silloin muistelen amerikkalaisia ystäviäni, jotka nyt syövät pariloitua kanaa, ja kiitän heidän kanssaan Jumalaa ottaessani ensimmäisen lusikallisen. Seuraavaksi iloitsen englantilaisten ystävien kanssa, jotka ehkä juuri syövät paahtopaistia, ja saan niellyksi toisen lusikallisen. Ja näin käyden läpi monia ystävämailta iloitsen iloitsevien kanssa ja pysyn hengissä."

Hodja ja minä jouduimme nukkumaan samalla laivitsalla kuumat nihkeät yöt. Olin iloinen, etten joutunut lattialle.

"Makaat hyvin hiljaa", hän sanoi toisten yskiessä ja kääntyillessä ympärillämme. "Mitä ajattelet? Auttaako Paavali sinut nytkin?"

Vastasin: "Kyllä, sillä nyt iloitsen lännessä asuvien kanssa ajatellen heidän mukavia kotejaan, heidän kirkkojaan, heidän lomasuunnitelmiaan, heidän kuulemaansa musiikkia ja rakkautta, joka heillä on vaimojaan ja lapsiaan kohtaan. Ja sitten muistan tuon Roomalaiskirjeen jakeen toisen osan: 'Itkeviä itkevien kanssa.' Olen varma, että lännessä useat tuhannet ajattelevat meitä ja yrittävät auttaa meitä rukouksin."

2.

Kaikki vangit tuntevat itsetehostuksen tarvetta. He väittelevät mielellään. He tulistuvat yhdestä sanasta. Ja löytäessään jonkun, joka ei maksa loukkausta loukkauksella, he piinaavat häntä sitä enemmän. Craiovan olosuhteissa vaikeuteni olivat melkein voittamattomat. Kun saarnasin, jouduin korotamaan ääneni huokausten ja teeskennellyn kuorsauksen yli. Vangit olivat äärimmäisen kyllästyneitä. Heillä ei ollut sisäisiä voimavaroja, ja he kai-

pasivat tuttuja harrastuksiaan. Huomasin saarnojen muuttuvan keskusteluiksi ja keskustelujen riidoiksi. Mutta ken osasi kertoa jutun, erittäinkin rikosjutun, sai varmasti yleisön. Kerroin siis heille keksimiäni jännitysjuuttuja, joissa kristillinen sanoma oli keskeisessä mutta huomaamattomassa asemassa.

Suosituin sankarini oli Pipa-niminen roisto, jonka jokainen romanialainen tunsi. Kerroin kuinka äitini oli pikku tyttönä nähnyt hänet oikeudessa eikä koskaan voinut unohtaa hänen villiä, metsäläistä ulkonäköään.

Pipan vanhemmat olivat varakkaita. Hänen ollessaan vielä poikanen he kuolivat. Hän jäi holhoojan huostaan, joka vei petoksella hänen omaisuutensa. Pipa sai työtä majatalosta, jonka omistaja lupasi säästää hänen palkkansa, niin että palatessaan asepalveluksesta Pipa voisi perustaa oman liikkeen. Kun Pipa palasi armeijasta, majatalon omistaja kielsi sopimuksen, ja sokeassa kiukussa nuorukainen iski hänet kuoliaaksi.

Pipasta tuli lainsuojaton. Vuoristossa olevasta "pesästään" käsin hän teki ryöstöretkiä, aina majataloihin. Vuosien mittaan hän tappoi 36 majatalon isäntää (tässä kohden kuului hämmästyneitä viheltyksiä yleisön joukosta). Häneltä ei puuttunut seuraakaan. Kahden muun lainsuojattoman kanssa hän meni alas kylään parhaissa varastamissaan vaatteissa. He saivat kolme tyttöä syömään kanssaan. Viinissä oli nukuttavaa lääkettä, ja he kantoivat tytöt luolaansa.

Tämä kalkki oli totta. Mutta tässä kohden minun muunnelmassani pitivät tytöt herättyään ryöstäjänsä käden etäisyydellä kertoen heille juuttuja "Tuhannen ja yhden yön" tyyliin. Lopuksi koko juuttuni kaunein tyttö esitteli evankeliumin kertomuksen ja voitti lainsuojattomat Kristukselle.

Metsänvartija Radion sanoi: "Pastori, olen kuullut monta rikosjuuttua, mutta en yhtään sellaista kuin sinun juuttusi, joissa lopuksi aina rikollinen, uhri ja poliisi menevät yhdessä kirkkoon."

Suosittu oli myös kertomukseni Dillingeristä, jon-

ka tie nälkäisestä irtolaisesta Amerikan pahimmaksi gangsteriksi oli monen selliläisen elämän kaava. Tuhoutunut lapsuus tai sosiaalinen vääryys ovat tavallisimmat lähtökohdat rikollisen uralle, ja Dillingerin ura oli alkanut elokuvateatterin kassan muuttaman dollarin ryöstöstä.

Kun ymmärsimme, kuinka Pipasta ja Dillingeristä oli tullut sellainen kuin he olivat, saatoimme sääliä heitä, sanoin. Säälistä syntyi rakkaus ja rakkaus ihmiskunnan keskuudessa oli kristinuskon päätarcoitus. Me tuomitsemme ihmisiä, mutta kuinka harvoin tarjoammekaan rakkautta, joka voisi varjella heidät rikoksesta.

Olisin voinut puhua vuorokauden ympäri tyydyttämättä jutunnälkää. Siirryin klassikkoihin, joilla oli kristillisiä näkökantoja: Dostojevskin 'Rikos ja rangaistus', Tolstoin 'Ylösnousemus'. Kerroin ne erillisinä jaksoina.

Muutkin vangit kertoivat usein omia juttujaan, hassuja tai murheellisia tai molempia. Radion, joka oli pitkä ja hoikka kuin ennen hoitamansa puut, oli elänyt yksitoikkoista elämää, kunnes eräänä päivänä kulkiessaan kahden ystävänsä kanssa metsän läpi katsoi taakseen ja näki metsän tulella.

"Kun pääsimme seuraavaan kylään, meidät pidätettiin ja jouduimme syytteeseen palon sytyttämisestä", hän sanoi. "Meitä piestiin, kunnes tunnustimme sen tehneemme sabotaashina sikäläistä kolhoosia vastaan. Mutta oikeudenkäynnissämme oikea syylinen paljastui, ja meidän syytteemme hyljättiin.

Emme tosin päässeet vapaiksi. Meidät vietiin takaisin poliisiasemalle, missä sanottiin: 'Tunnustakaa, mitä muuta olette tehneet!' "Kidutuksissa tunnustimme täysin tuulesta temmatun sabotaashisuunnitelman. Olisin sanonut mitä tahansa kivusta päästäkseni!" He saivat 15 vuotta kukin.

Tällaisia kohtaloita oli Craiovassa monta. Ennen pitkää tunsimme toisemme läpikotaisin. Ilmapiiri oli hermostunut, hyvin sähköinen. Kukaan ei sietänyt ristiriitoja, ja kaikki suhteellisuuden ja logiikan taju oli tiessään.

Kertoessani omin sanoin Knut Hamsunin romaanin 'Nälkä' kirkastuivat monet silmät, ja illallistauon aikana vanki Herghelegiu kertoi minulle, kuinka hän oli liikuttunut. Ehdotin, että hän tarjoaisi leivästään Hodjalle, joka pelkäsi keitossa olevan sianlihaa, jonka Koraani kieltää. Mutta jos Herghelegiu olikin liikuttunut sydämessään, hänen vatsansa ei liikuttunut, ehdotukseni ei saanut vastakaikua.

Älymystön edustajat olivat sanojen vankeja. Jos joku mainitsi jonkin amerikkalaisen tieteellisen keksinnön, sitä pilkattiin USA:n propagandana. Jos joku kertoi uudesta venäläisestä kirjailijasta, hänet hyljättiin valtion palkkaamana työjuhtana. Katolilaiset torjuivat kuulemattakaan juutalaisten filosofien viisauden. Juutalaiset tiesivät tuskin mitään kirkon ajatuksista.

Kerran käytin erään uskonnollisen kirjan ajatuksia, joita olin mietiskellyt öisin. Tuomio langetettiin heti: "Läpeensä luterilaisuutta!" huusi muuan ortodoksikuuntelija. "Huomaa helposti, että olet protestantti", sanoi toinen. Muutaman päivän kulluttua keskustellessani saman parin kanssa, lainasin laajasti 'suuren romanialaisen kirjailijan' Naie Ionescun kirjaa 'Totuuden ongelma'. Se sai riemukkaan vastaanoton. Päättelin: jos haluan, että mieliala kuunnellaan reilusti, ne on paras julkaista nimettömästi, sillä mainitsemiä kirjat olivat yksi ja sama.

Ylioppilas Alexandru sai isällisiä hymyjä lausueksaan itse kirjoittamiaan säkeitä. Ehdotin hänelle hiljaa, että hän lukisi toisen runon, jonka ilmoitimme olevan Shakespearen sonetti. 'Yliveto!' sanoivat kriitikot kuorossa. Paljastamatta Alexandrun salaisuutta sanoin, ettei tulisi yli-ihannoida kuuluisia nimiä. Shakespeare, Byron, vain englantilaisia runoilijoita mainitakseni, ihannoivat usein arvottomia aatteita.

Vanha ratsuväen upseeri oli toista mieltä: "En ole lukutoukka, mutta olen aina ihaillut Gunga Dinä. Kipling loi todella sotilaan sankarihahmon!"

Sanoin: "Gunga Din saattoi hyvin olla minua pa-

rempi mies, mutta hän antoi henkensä taistellessaan brittien kanssa omaa kansaansa vastaan. Mitä sanoisit, jos romanialainen kuolisi taistellen venäläisten puolella omia maanmiehiään vastaan?"

Muuan englannin kielen tutkija puolusti Shakespearen ajatuksen jaloutta.

Vastasin, että Shakespearen kirjoittaessa uskonpuhdistuksen ja puritanismin ongelmat saivat jopa kadunlakaisijat väittelemään kiihkeästi. Kuitenkin historioitsija, jolla olisi vain Shakespearen näytelmät luettavinaan, tuskin tietäisi kristinuskon silloin edes saavuttaneen Englantia.

"Missään hänen näytelmässään ei ole ainuttakaan kristittyä henkilöä", sanoin, "paitsi ehkä köyhä Cordelia. Claudius surmasi kilpailijansa. Kuningatari nai miehensä murhaajan. Hamlet uneksii kosta, ei halua toimia eikä voi unohtaakaan. Polonius on vehkeilijä. Ophellian ainoa pakotie on mielisairaus. Othello on ammattitappaja. Desdemona oli pelkkä mielistelijä. Iago on kyynisyyden ja petoksen hirviö... Shakespeare oli suurenmoinen runoilija ja synnynnäinen psykologi, mutta hänellä ei ollut aavistustakaan kristitystä henkilöahmosta."

Tutkija sanoi: "Ehkäpä ei ole olemassakaan 'kristittyä henkilöahmoa' kuvattavaksi."

Sanoin hänelle huomaavani, että hän oli ollut vankilassa vasta muutaman viikon. Jos hän olisi ollut kauemmin, hän tietäisi paremmin. Hän tulisi vielä näkemään jotakin siitä hyvydestä, jota olin kokenut: synnintekijät tunnustivat syntejään viimeisillä hengenvetoillaan, pyhät antoivat anteeksi murhaajilleen, niin kuin mekin lopulta toivomme saavamme anteeksi. Lausuin hänelle muutaman säkeen, jotka osoittivat kuinka suuri kristitty runoilija Shakespearesta olisi voinut tulla:

"Kuin syvän soinnun, kuolevain kielen
kerrotaan tempaavan mielen.

He puhuvat vähän, ei paljon turhaa.

Totuutta henkii, ken sanansa tuskassa henkil."

Kuinka hyvin hän olisikaan voinut sovittaa tämän katkelman Jeesuksen viimeisiin sanoihin ristillä.

Pieni Hodja osasi opettaa paljon Jumalan tahtoon alistumisesta. Hän mainitsi meille usein, että jokainen Koraanin, tuon Raamatun jälkeen maailman eniten levinneen kirjan, luku alkaa rukouksella: "Allahin, armollisen, lempeän nimessä". Hän yritti tehdä tästä kehotuksesta osan arkielämäänsä. Viidesti päivässä Nassim polvistui kovalle lattialle ja kumarsi Mekkaan päin.

Miehet tekivät hänestä pilaa. Sanoin heille: "Kun englantilainen pyytää: bread, saksalainen: Brot ja italialainen: pane, he kaikki pyytävät samaa asiaa: leipää. Cheorghe on katolilainen, siksi hän tekee ristinmerkin näin. Ortodoksiuskova Carol tekee sen näin. Ion, baptisti, ristii kätensä. Miksei siis Nassim osoittaisi rukouksiaan itää kohti? Me kaikki lähestymme Jumalaa eri tavoin, mutta Hän näkee ulkomuotomme läpi rakkauden ja sydämen kunnioituksen. Siihen meidänkin pitäisi katsoa."

Vangit tulivat ja menivät, ilma vain ei vaihtunut. Aina kun miehiä lähti, tuli toisia heidän tilalleen. Ja minä aloin seurakuntatyöni uudestaan.

Uusien tulokkaiden joukossa oli kenraali Calescu, sotaoikeuden entinen päällikkö, joka taisteli vanhat taistelunsa suurella innolla uudestaan. Hän myönsi, että taistelut oli tosin yleensä käyty naisten kama-reissa, ja hänen parhaat päivänsä olivat olleet sodan aikana. "Niin paljon sieviä vakoilijoita — yritin päästää heidät vapaiksi, jos he olivat minulle ystävällisiä!"

Jos Calescu ei puhunut naisista, hän puhui ruuasta. Eräänä iltana hän kuulutti: "Tänään on syntymäpäiväni, kutsun teidät kaikki illalliselle!" Ja koska hän nuorena miehenä oli vettänyt monta iloista vuosipäivää Pariisissa: "Lähdemme Maximiin. Olkaa hyvät!" Suunnilleen pari tuntia hän hinnoista välittämättä kestitsi meitä parhaalla, mitä

talo saattoi tarjota. "Maitre d'hôtel!" hän huusi. "Mitä suosittellette? Bouillabaise kaikista kaloista rikkaassa saffronkastikkeessa? Ehkäpä se on aluksi liikaa? Entä foie gras Périgordin tryffeleiden kera, sekä paahtoleipää ja tuoretta Normandian voita? Tämähän on selvä! Sitten canard l'orange — tehän pidätte sorsasta, pastori, vai mitä? Entä coq au vin? Ja Hodjalle shaslik liekehtivässä miekassa!"

Jokaisen annoksen mukana seurasi suurenmoinen viinilista: Burgundy ja Hock, iso pullo šamppanjaa, kultainen Chateau Yquem likööriä ja vanhaa konjakkia. Ja sikaarit vielä: Henry Clay, Romeo y Julietta. Tämä nautintojen panoraama ei tuntunut loppuvan. Sitten ovi aukesi ja sisään tuotiin tavanomainen tynnyri mätäneviä sisälmyksiä ja kaalia.

Näissä puheissa ruoista, kuten seksiunelmissakin voitti mielikuvitus. Calescua yksinkertaisemmat keksivät kuvitelmia banaanitäytteisistä kanoista, mansikkahilloon peitetyistä perunoista ja monista muista ruokalajeista, jotka onneksi olen unohtanut.

Craiovan ruoka oli todellakin huonointa, mitä olen missään tavannut, paitsi yhtenä päivänä. Silloin toivat vartijat täydelliseksi ja uskomattomaksi yllätykseksemme ison kannullisen sipulikeittoa, toisen kannun oikeasta lihasta tehtyä muhennosta, valkoista perunamuhennosta, tuoreita porkkanoita, kaksi sämpylää joka miehelle ja suuren korillisen omenia. Odotimme jo melkein jonkin Calescun sikaa-reista täydentävän aterian.

Mitä se merkitsi? Vangit näkevät jokapäiväisen rutiinin pienissäkin muutoksissa suuren merkityksen ja odotimme siis uusia ihmeitä. Iltapäivällä kenraali Calescu huusi ikkunan ääreltä innoissaan: "Naisia, kirottu — ja lähdössä!" Kaltereitten taa kerääntyi suuri joukko tirkistämään alas. Komentantti saattoi puolta tusinaa hyvin puettuja naisia portille. Vartija sanoi, että he olivat lännestä tulleita 'demokraattisten naisten' edustajia. He olivat vilpyneet tunnin ja lähtivät nyt esittääkseen kommenttinsa ruuan loistavuudesta.

Seuraavan viikon aikana ruoka oli entistäkin huo-

nompaa. Kuulimme myöhemmin, että Britanniassa, Ranskassa ja Yhdysvalloissa kiersi tieto Romanian mallivankiloita koskevasta silminnäkijän kuvauksesta.

5.

Siihen aikaan oli useita tällaisia järjestettyjä käyntejä. Kun Venäjän johto vaihtuu, seuraa tavallisesti lyhyt suojasää, ja nyt Stalinin seuraajien välillä olleen salaisen taistelun jälkeen marsalkka Bulganin kohosi ministerineuvoston puheenjohtajaksi.

Calescu sanoi tämän entisen sotaministerin valtaantulon merkitsevän, että 'amerikkalaisten olisi pakko vihdoinkin taistella'. Vankilassa kulkenut huhu tuki hänen mielipidettään. Presidentti Eisenhowerin "omia sanoja" lainattiin asiasta puhuttaessa: "Ompelen vain viimeisen napin univormuuni ja Itä-Euroopan vangit pääsevät vapaiksi!"

Calescu unelmoi kuninkaan palaamisesta valtaistuimelleen, kunhan vain puna-armeija ensin lyötäisiin. Tämä usko monarkiaan oli myös maanviljelijöiden ja maatyömiesten usko. Syy oli yksinkertainen: "Kun meillä oli kuningas, minulla oli pellot ja karjaa. Kun häntä ei ole, minulla ei ole mitään."

Romanian entisenä kansallispäivänä monet sellin asukkaat yhtyivät jumalanpalvelukseen, johon sisältyi myös rukouksia kuningas Mikaelin ja kuningassuvun puolesta. Ilmiantajat pitivät turvallisempaan katsoa toiseen suuntaan. Mutta sellimme tasavaltalainen koulumestari Constantinescu esitti perusteita monarkiaa ja sen "turhia seremonioita vastaan".

Metsänvartija Radion sanoi: "Loisto ja kunnia eivät ehkä merkitse sinulle mitään, mutta ne kuuluvat luonnostaan kuninkaalle. Hänen ei tarvitse pyrkiä niihin. Hän ei ole kuin poliitikko, jonka täytyy saada nimeä sodilla ja vallankumouksilla, jotka tapahtuvat aina meidän kustannuksellamme. Hän

jättää meidät rauhaan, siksi olen kuninkaan puolella!"

Radion sai puolelleen myös kenraali Calescun, joka mielellään pilaili uskonnosta.

"Jos Jeesus todella osasi muuttaa veden viiniksi", Calescu sanoi, "miksei hän pannut kauppaa pystyyn ja ansainnut suurta omaisuutta?"

Radion sanoi: "On totta, ettei kukaan elossa oleva voi todistaa Vapahtajan tehneen tätä ihmettä, mutta voin silminnäkijänä todistaa, että Hän voi muuttaa viinin huonekaluiksi."

"Hämmästyttävää!" tirskei Calescu.

Radion sanoi: "Kyllä. Ennen kääntymystäni käytin joka pennin juomiseen, eikä vaimollani ollut edes tuolia, jolla istua. Kun luovuin viinasta, säästimme rahat ja kalustimme sensijaan kotimme."

Kevät toi mukanaan uutisia, tällä erää virallisia, jotka lopettivat kenraali Calescun sotaleikit. Venäläiset olivat luvanneet vetää joukkonsa Itävallasta, ja ensimmäinen Idän ja Lännen huippukokous kymmenen kylmän sodan vuoden jälkeen pidettiin Genevessä.

Pian "rauhanomainen rinnakkaiselo" oli muotia, Constantinescu oli sitä täynnä: "Miksei Länsi eläisi sopusoinnussa kommunistisen Idän kanssa?" hän intti.

Sanoin: "En ole poliitikko, mutta sen tiedän, ettei ainakaan kirkko voi koskaan tehdä rauhaa ateismin kanssa, enempää kuin poliisikaan voi tehdä rauhaa gangstereiden tai tauti terveyden kanssa."

"Vihaat siis ateisteja?" Constantinescu sanoi.

Vastasin: "Vihaan ateistista uskoa, mutta rakastan ateisteja, samoin kuin vihaan sokeutta, mutta rakastan sokeita. Koska ateismi on hengellisen sokeuden eräs laji, sitä vastaan täytyy taistella."

Constantinescun pitkille kasvoille tuli pilkallinen hämmästys: "Puhutte taistelusta, pastori? Minä kun luulin, että kristityt kääntävät toisen posken. Elkos pyhä Fransiskus säästänyt suden niiltä, jotka halusivat tappaa sen ja sanonut: 'Älkää tappako veli sutta, hän on myös Jumalan luoma'".

"Ihailen pyhää Fransiskusta suuresti", vastasin. "Mutta jos en ammu veli sutta, hän syö sisar lampaan. Tehtäväni suden tappajana, jos en voi sitä muuten hillitä, on rakkauden sanelema. Jeesus käski meidän rakastaa vihollisiamme, mutta hän itsekin käytti voimaa, kun ei ollut muuta keinoja. Jumala ottaa pois päivittäin tuhansia ihmishenkiä: Hänen luontoonsa kuuluu yhtä hyvin antaa kuolema kuin elämäkin."

Insinööri Glodeanu, Craiovan uusi tulokas, sanoi kuunnelleensa BBC:n lähetyksiä, joissa sanottiin, ettei länsivaltojen pitäisi enää yrittää sekaantua kommunistiblokin sisäisiin asioihin.

Minä vastustin: "Mutta jos alan tehdä reikää veneen pohjaan, jossa me molemmat olemme ja sanon: 'Älä sekaannu, tämä on minun veneenpuoliskoni', suostuisitko? Et! Minun puolellani oleva reikä lopulta hukuttaisi meidät molemmat." Jatkoin, että kommunistit olivat kaapanneet kokonaisia maita ja yrittivät myrkyttää nuorison vihalla. Suunnitelma voimassa olevan järjestyksen kumoamiseksi koko maailmassa ei ollut jonkun maan sisäinen asia. "Se on kansainvälistä roistoutta!" sanoi Calescu.

Constantinescu innostui: "Ei Länsi voi aina olla oikeassa, kenraali", hän sanoi, "elkä Stalinkaan kokonaan paha ollut, hänhän sanoi jopa: 'Ihminen on kaikkein arvokkainta pääomaamme'."

"Siksiköhän meitä pidetään lukkojen takana", irvisteli Calescu.

Mutta Constantinescu intti, että kommunismin valtakaudella oli ollut teollista ja jopa kultturellista edistystä. "Sitä ette voi kieltää", hän sanoi.

Vastasin: "Muinaisessa Egyptissä käynyt olisi hämmästelty faraon monumentteja, mutta Jumala ei niitä ihaillut. Ne olivat orjien työtä, joita vapautamaan Jumala lähetti Mooseksen. Nyky-Venäjällä ja sen satelliittimaissa orjat rakentavat talot, tehtaات ja koulut, joista puhut. Ja mitä sitten kouluissa opetetaan? Kaiken länsimaisen vihaamista".

"Kommunistit sanovat suunnittelevansa tulevaisuutta", sanoi Constantinescu, "pari sukupolvea ehkä

uhrataan, mutta nyt lasketaan perustus ihmiskunnan tulevalle hyvälle."

Sanoin: "Tehdäkseen tulevat sukupolvet onnelliseksi, ihmisten täytyy itsekkin olla hyviä. Mutta kommunistijohtajat haukkuvat toisiaan jatkuvasti pahimmiksi rikollisiksi. Neuvostoliiton voimakkaimmat miehet ovat toveriensa murhaamia. Kuinka voi kommunisti olla onnellinen tietäessään voivansa kaa-tua seuraavassa puhdistuksessa?"

"Heissä on hyvyyttäkin", vastusti Constantinescu. "Ei kukaan ole täysin paha, ja kommunistit ovat ihmisiä, joissa on jotakin Jumalan kuvasta."

Vastaukseni oli: "Olen samaa mieltä. Hitlerissäkin oli jotakin hyvää. Hän paransi useimpien saksalaisten osaa. Hän teki maastaan Euroopan vahvimman. Hänen kuolemaansa ja viime hetkillään solmimaansa avioliittoa Eva Braunin kanssa voidaan pitää liikuttavana. Mutta kuka voisi ajatella tätä, kun hän murhasi niin monia miljoonia? Hitler voitti maailman Saksalle ja tuhosi sen sielun, jopa ennen häviötänsä. Kommunistien edistys on tehty myös sielun kustannuksella, murskaamalla ihmisen tärkein ominaisuus, hänen persoonallisuutensa."

"Et voi maalata kaikkia kommunisteja samalla maalilla", Constantinescu sanoi. "Esimerkiksi Titoa pidetään lempeänä diktaattorina."

"Mutta heillä kaikilla on sama päämäärä: viedä kommunistinen vallankumous koko maailmaan ja hävittää uskonto juurineen. 'Lempeä' Tito on tappanut tuhansia vihollisiaan ja pannut ystäviään vankilaan."

"Sanon silti, että edistystä on tapahtunut," Constantinescu sanoi.

"Minä puolestani en ihaile sellaista edistystä, joka on tapahtunut kyynelin ja verin, näyttäköön se kuinka vaikuttavalta tahansa ulkoapäin. Ei koskaan ole yksikään kansa valinnut kommunismia vapaissa vaaleissa tai päässyt siitä eroon vapailla vaaleilla."

"Maailma tahtoo rauhaa, mikä on sinun vaihtoehtosi — atomisotako?"

Sanoin: "Ei ydinsota ole vaihtoehto, kukaan ei

sitä halua. Maailmassa on suuri huumausaineongelma, mutta emme suinkaan suunnittele käyttää Hitlerin ratkaisua: koota narkomaanit kaasukammioihin. Siitä huolimatta emme voi käydä 'rauhanomaiseen rinnakkaiseloon' huumausainekaupan kanssa. Ratkaisu on löydettävä, vaikka meidän pitäisi taistella 50 vuotta. Kuinka voidaan elää rauhassa ihmisten kanssa, jotka eivät pysy rauhassa edes keskenään, koska heidän johtajansa haluavat vain valtaa ja lisää valtaa? Kommunistit tuudittavat uneen epäilyksemme suunnitellessaan uutta kaappausta."

En pystynyt järkyttämään Constantinescun päätöstä suhtautua neuvostohahmoihin sen mukaan, miltä he näyttivät. Kumartuen lavitsaltani tempasin hänen tyynynsä, pienen muhkuraisen henkilökohtaisten tavaroiden nyytin, jota hän käytti pääalusenaan. Hänen kallonsa kolahti seinään, hän tulinui.

"Mutta mikset voi elää rauhanomaisesti kanssani?" kysyin. "Olen valmis olemaan ystäväsi, nyt kun olen varastanut koko omaisuutesi."

Mutta minun piti palauttaa hänen omaisuutensa ennen kuin keskustelu kääntyi muihin asioihin.

Constantinescu oli kommunismiin suuntautuneen toiveajattelun uhri. Leninin ja Stalinin koulussa koulutetut miehet näkevät hyväntahtoisuuden heikkoutena, jota voi käyttää hyväksi. Mutta heidän itsensä tähden meidän täytyy tehdä työtä heidän häviökseen. Ei rakkaus ole kaikkeen sopiva yleislääke: eihän se korvaa esim. laastaria. Kommunistijohtajat ovat kansainvälisiä rikollisia, ja vasta kun rikollinen on voitettu, hän katuu. Vain silloin hänet voidaan johtaa Kristuksen luo.

Aina kun ongelma nousi Rooman senaatissa, Cato sanoi: "Tuhotkaa ensin vihollisemme Kartaago, ja sitten järjestyy kaikki muu! Delenda est Carthago! Olin varma, että Lännen kohtalo oli joko tuhota kommunismi tai joutua sen tuhottavaksi.

Halu esittää kommunismi paremmassa valossa ennen huippukokouksia poisti joitakin vankilajärjestelmän pahimpia äärimmäisyyksiä vankilajärjestelmässä. Salciassa, jossa rangaistusmenetelmiin oli kuulunut vankien nilkoista hirttäminen ja naisten heittäminen hyiseen veteen tuntikausiksi, pidätettiin koko henkilökunta. Virallisten tietojen mukaan 58 ihmistä oli kuollut "prikaatin johtajien" kilpaillessa, kuka pystyisi tappamaan työllä eniten vankkeja. Salciasta Craiovan vankilaan selvinneet sanoivat kuolemantapauksia olleen jopa vähintään 800.

Salcian henkilökunta sai pitkät tuomiot oikeudellisen närkästymisen osoitukseksi, ja tällä puhdistuksella oli nuhteleva vaikutus toisiin vankiloihin. Pieksentä loppui. Vartijat tulivat varovaisen kohteliaiksi. Kun Jilavan komendantti eversti Gheorghiu kysyi valituksia ja sai ohrapuurolautasen silmilleen, ei syyllinen saanut muuta rangaistusta kuin vuorokauden eristysselliä.

Uudistukset olivat lyhytaikaisia. Pian pieksennästä ja solvauksista tuli jälleen kerran rutiinia, ja suunnilleen vuotta myöhemmin, kun oikeudenkäynnit oli ulkomailla unohdettu, saivat Salcian massamurhaajat virkansa takaisin ylennyksineen. Vain yleiset rikolliset, jotka olivat olleet edellisten työkaluja toisten kiduttamisessa, jäivät vankiloihin.

Tämän vankiloissa tapahtuneen mullistuksen aikana minut siirrettiin monta kertaa. Nämä painajaismatkat ovat mielessäni muodostuneet yhdeksi ainoaksi. Sulkiessani silmäni näen lauman kuoppaposkisia, kaljupäisiä tuomittuja pehmeästi nyökkyvinä junan liikkeitten tahdissa. Meillä oli aina yli kahdenkymmenen kilon kahleet, jotka raastoivat vaatteittemme läpi ja tekivät haavoja, jotka aliravitussa tilassamme eivät olleet parantua kuukausiin.

Eräällä matkallamme pysähdyimme yöllä ja hiljaisuuden rikkoi tuskan huuto: "Minut on ryöstetty!" Nousin istumaan ja näin Danin, bukarestilaisen taskuvarkaan liikkuvan nuokkuvalta hahmolta toiselle

ja ravistavan kaikki here lle. Dania kirottiin ja tönnittiin, mutta hän vain mylvi: "Olin piilottanut 500 leitä, ja nyt kaikki on hävinnyt! Se oli ainoa, mitä minulla tässä maailmassa oli!"

Toivoen voivani hiljentää hänet sanoin: "Ystäväni, toivon ettet epäile pastoria varkaudesta, mutta jos epäilet saat tutkia minut läpikotaisin."

Toisetkin antoivat Danin tutkia rauhan vuoksi, mutta mitään ei löytynyt. Vihdoin juna lähti liikkeelle, ja yksitellen nukahdimme. Heräsin aamutuimaan uuteen, entistä pahempaan hälyyn. Kaikki muutkin 18 vankia oli ryöstetty.

"Arvasinhan, että keskuudessamme on varas!" huusi Dan.

Muutamaa päivää myöhemmin Poarta-Albassa, seuraavassa pysähdyspalkassamme kerroin jutun miehelle, joka kärsi yhtä vuotta varkaudesta. Räjähden nauramaan hän sanoi: "Olen tuntenut Danin jo vuosia. Hän halusi vain saada selville, missä kukin teistä piti tallella jotakin varastamisen arvoista!"

Poarta-Albassa oli monia "Daneja", siellä pidettiin poliittisia ja yleisiä rikollisia yhdessä. Kerran torkahdin pienen ryhmän pelatessa kotitekoista noppaa. Heräsin siihen, että jalkaani kutitti. Nousin istumaan ja hieroin silmiäni nähdäkseni erään vangin aukaisevan kengännauhojani. Toinen kenkä oli jo häipynyt.

"Mitä teet kengilläni?" ärähdin.

"Voltin ne juuri noppapelissä", hän virnisti ja loukkaantui, kun en luopunutkaan niistä.

Varkailla on aivan oma maailmansa. Huomasin, että he mielellään puhuvat urotöistään, mitä uhkarohkeammista, sen parempi. He rakastivat jännitystä, niin kuin toiset juopottelua, uhkapeliä tai naisia. Ihmettelin antaumusta, jolla he tekivät työtään.

Eräänä iltana useimpien vankien ollessa ulkosalla, ovi rämähti auki ja vartijat tyrkkäsivät sisään taskuvarkaan, jonka jokainen tunsi nimellä "Sormi". Hän kieri lattialla huohottaen ja valittaen, kun autoin hänet vuoteeseen. Aloin pestä verta hänen tur-

vonneesta suustaan veteen kastetulla rievulla. Näytti siltä, että hän oli näpistellyt keittiöstä.

"Et ole mikään paha mies, pastori", Sormi sanoi. "Kun pääsen ulos ja saan seuraavan hyvän potin, en unohda sinun osuuttasi."

Sanoin toivovani, että hän löytäisi paremman elinkeinon. Hän nauroi: "He hukkaavat vain alkaansa minua hakatessaan", hän sanoi. "Rakastan työtäni, En luovu siitä koskaan."

Panin käteni hänen harteilleen ja sanoin: "Kiitos. Olet opettanut minulle suuren läksyn."

"Mitä tarkoitat?" Sormi kysyi.

"Jos lyönnit eivät saa sinua lopettamaan tapojasi, miksi minunkaan pitäisi kuunnella niitä, jotka haluavat minun muuttavan omani? Minun täytyy panna vähintään yhtä paljon ajatusta sielunvoittamiseen kuin sinä panet seuraavan keikkasi suunnitteluun. Mitä enemmän kuuntelen sinun ja ystäväsi juttuja, sen enemmän opin."

Hän virnisti tuskallisesti: "Teette pilaa, pastori."

Sanoin: "En. Esimerkiksi: sinä teet työtäsi öisin. Jos ensimmäisenä yönä epäonnistut, yrität seuravana yönä taas. Minunkin pastorina pitäisi viettää yöni rukouksessa, ja jos en saa mitä tahdon, en saisi silti antaa periksi. Sinä varastat toisilta, mutta varkaiden kesken vallitsee rehellisyys: meidän kristittyjenkin pitäisi olla yhtä keskenämme. Ja vaikka te vaarannatte vapautenne ja henkenne rahan vuoksi, heti sitä saatuanne tuhlaatte sitä surkeilematta. Mekään emme saisi arvostaa rahaa liiaksi. Te varkaat ette salli rangaistuksen häiritä itseänne. Ei meidänkään pitäisi käpertyä kärsimyksissä. Niin kuin tekin panette kaiken alttiiksi, niin pitäisi meidänkin tehdä, tietäessämme, että voitettavana on Paratiisi."

Poarta-Alban vankila oli kanavaprojektin työleirin jäännös. Siellä oli vaimonikin ollut pakkotyössä. Tiesin hänen nyt elävän jotenkin Bukarestissa. Ei kulunut tuntiakaan, etten ajatellut häntä. Asuimme pitkissä, karuissa parakeissa, joihin kuhunkin mahtui 50 miestä. Kaikkialla oli hylättyjä parakkeja ja

vihannespenskejä, jotka Sabina varmasti tuns. Tämä alakuloinen lohdutus otettiin minulta pois, kun muutaman viikon kuluttua minun käskettiin valmistautua siirtoon.

Sormi tuli heittämään hyvästit. Hänellä oli kumpuninaan Calapod, hurja konna, jota oli pelätty kaikkialla maaseudulla. Hän löi minua selkään kiljuen: "Onkos tämä se pyhä pappi, joka tykkää varkaista ja ryöväreistä!"

"Herra Calapod", sanoin, "ei Jeesuskaan arkaillut verrata itseään varkaaseen. Hän lupasi: 'Minä tulen kuin varas yöllä.' Niin kuin nekään, joita olet ryöstänyt, eivät koskaan tienneet, milloin olit tulossa, et sinäkään ole valmis, kun Jeesus eräänä yönä tulee hakemaan sieluasi."

7.

Craiovan ja Poarta-Alban kosteassa kylmyydessä vietetyt viikot ja kahleissa ajettut matkat pahensivat tuberkuloosiani. Saavuin seuraavaan vankilaani Cherlaan Transsylvanian vuorille sellaisessa kunnossa, että minut pantiin "sairaalaksi" sanotun osaston selliin. Lääkärimme, nuori Marina- niminen nainen sanoi tämän olevan hänen ensimmäinen työpaikkansa. Toiset potilaat kertoivat, että ensimmäisinä päivinä hän oli kalvennut kulkiessaan sellistä toiseen. Hänen koulutuksessaan mikään ei ollut valmistanut häntä näkemään likaa, nälkää, yksinkertaisten lääkkeitten ja välineitten puutetta ja välinpitämätöntä julmuutta. Luultiin jo, että hän pyörtyisi, mutta hän jatkoi.

Marina oli pitkä, herkkä tyttö, jonka uupuneita kasvoja reunusti vaalea tukka. Tutkittuaan minut hän sanoi: "Te tarvitsette hyvää ruokaa ja paljon raitista ilmaa."

Minun oli pakko nauraa: "Ettekö tiedä missä olemme, tri Marina?"

Kyynleet kihosivat hänen silmiinsä: "Näin minulle sanottiin lääketieteellisessä tiedekunnassa."

Muutaman päivän kuluttua korkea-arvoisia upsee-

reja tuli käynnille. Tri Marina pysäytti heidät sellemme ulkopuolella käytävässä: "Toverit, näitä miehiä ei ole tuomittu kuolemaan. Valtio on palkannut minut pitämään heidät hengissä niin kuin teidät on palkattu pitämään heidät turvassa. Pyydän vain olosuhteita, jotka sallivat minun tehdä työtäni."

Miehen ääni sanoi: "Olette siis tuomittujen lainsuojattomien puolella!"

"Ehkä te pidätte heitä lainsuojattomina, toveri tarkastaja", hän vastasi "mutta minulle he ovat potilaita".

Olosuhteet eivät parantuneet. Sen sijaan kuulin uutisen, joka oli minulle kaikkien lääkeluettelon lääkkeiden arvoinen. Ennen Geneven huippukokousta sallittiin sukulaisten käydä tapaamassa meitä.

Jännitys kohosi korkealle. Olimme kaikki hermostuneita. Hetken joku saattoi olla täynnä iloa, ja heti taas kyynelissä. Jotkut olivat olleet 10 tai 12 vuotta ilman tietoa perheistään. Minä en ollut nähnyt Sabinaa kahdeksaan vuoteen.

Tuo päivä saapui, ja kun nimeni huudettiin, minut marssitettiin kaikuvaan käytävään ja pantiin seisomaan pöydän taa. Parinkymmenen metrin päässä näin vaimoni toisen pöydän takana. Komendantti upseereineen ja vartijoineen seisoivat välillämme olevan seinän lähellä kuin valmiina tuomitsemaan tennisottelun.

Katsoin Sabinaa, ja minusta näytti, että nämä hänen kärsimyksensä kymmenen vuotta olivat antaneet hänelle rauhan ja kauneuden, jota en ollut koskaan ennen nähnyt. Siellä hän seisoivat kätet ristissä, hymyillen.

Tarttuen pöytänsä huudahdin: "Onko kotona kaikki hyvin?"

Ääneni kuulosti oudolta huoneessa. Hän vastasi: "Kyllä, me olemme kaikki terveitä, kiitos Jumalalle."

Komendantti keskeytti: "Täällä ei saa mainita Jumalaa."

"Elääkö äitini vielä?" kysyin.

"Ylistys Jumalalle, hän elää."

"OLEN SANONUT JO TEILLE, ETTEI JUMALAA SAA MAINITA."

Sabina kysyi: "Kuinka voit?"

"Olen vankilan sairaalassa."

Komendantti: "Ette saa sanoa, missä te olette vankilassa."

Yritin taas: "Entä oikeudenkäyntini, onko tuomion muuttumisen toivoa?"

Komendantti: "Ette saa puhua oikeudenkäynnistänne."

Näin se jatkui, kunnes sanoin: "Mene kotiin Sabina-kulta, eivät he anna meidän puhua."

Vaimoni oli tuonut mukanaan korillisen ruokaa ja vaatteita, mutta hänen ei sallittu antaa edes ome-naa. Kun minut vietiin pois, katsoin olkapääni yli ja näin, että aseistetut vartijat veivät hänet salin toisella puolella olevasta ovesta. Komendantti sytytti uuden tupakan ajatellen jotakin muuta.

Sinä iltana tri Marina pysähtyi vuoteeni jalkopäähän: "Voi, voi!" hän sanoi, "ja minä kun luulin, että vaimonne käynti auttaisi teitä."

Meistä tuli ystäviä. Hän kertoi, ettei hänelle ollut opetettu uskonnosta mitään, mutta hän piti itseään ateistina: "Eivätkö nykyään kaikki ole sitä?"

Eräänä päivänä ollessani Marinan ja erään toisen kristityn vangin kanssa yksin pienessä komerossa, joka toimi Marinan vastaanottohuoneena, mainitsin, että oli helluntai.

"Mikä se on?" hän kysyi.

Päivystävä vartija tutki mappeja. Odotin siis, kunnes hän lähti etsimänsä kortti mukanaan. Sitten vastasin: "Se on päivä, jolloin Jumala antoi kymmenen käskyä tuhansia vuosia sitten."

Kuulin vartijan lähestyvät askeleet ja lisäsin äänekkäästi: "Ja tänne koskee, kun yskin, tohtori."

Vartija pani kortin takaisin mappiin ja meni taas.

Niinpä jatkoin: "Helluntai on myös päivä, jolloin Pyhä Henki tuli apostoleihin."

Taas vartijan askeleita, jatkoin kiireesti: "Yöllä särky selässäni on kauhea."

Tri Marina puraisi huultaan, ettei nauraisi. Jatkoin keskeytynyttä saarnaani hänen koputellessaan rintaani ja käskiessään minua yskimään ja tirkistellässään kurkkuuni, kunnes hän lopuksi purskahti nauruun: "Lopettakaa jo!" Hän haukkoi henkeään ja pani nenäliinan suulleen vartijan tylsien kasvojen taas ilmestyessä ovelle. "Kertokaa myöhemmin."

Kerroin hänelle evankeliumin kertomuksen seuraavina viikkoina, ja kun minä ja toiset Gherlalaiset olimme tuoneet tri Marinan Kristuksen luo, hän vaaransi itsensä vielä enemmän auttaakseen meitä.

8.

Vuosia myöhemmin toisessa vankilassa kuulin, että hän oli kuollut reumakuumeeseen, joka oli vaikuttanut hänen sydämeensä. Hän oli aina tehnyt liikaa työtä.

Minut siirrettiin takaisin Vacarestiin, vankilasairaalaan, jossa olin ollut kuukauden päästyäni eristysrangaistuksesta sisäministeriön alapuolella olevista selleistä. Paikka oli entistä ahtaampi. Tuberkuloosipotilaat joutuivat olemaan samassa huoneessa ja vaihtamaan tartuntoja toisista taudeista kärsivien kanssa.

Kaksi minua kuulustelemaan tullutta salaisen poliisin miestä kysyi minulta huvittuneesti, mitä nyt ajattelin kommunismista. "Mitäs minun pitäisi sanoa?" vastasin. "Tunnen vain sen vankiloiden sisäpuolen."

He virnistivät, ja toinen sanoi: "No nyt saatte oppia lisää eräältä VIP:ltä (etukirjaimet sanoista very important person = hyvin tärkeä henkilö. Suom. huom.): Vasile Luca, vanha talousministeri, on selissä."

Lucan erottaminen valuuttaskandaalien takia marraskuussa 1953 oli auttanut Ana Paukerin klikin tu-

hoamisessa. Theohari Georgescun, sisäministerin, kanssa hänet oli erotettu puolueesta ja nyt kaikki kolme olivat eri vankiloissa viisivuotisen valtakautensa uhrien kanssa. Vallassa ollessaan Luca oli saanut paljon imartelua, mutta vähän rakkautta. Nyt vartijat ja vangit ottivat tilaisuudesta vaarin näyttääkseen halveksuntaansa. Luca istui yksin selimme nurkassa pureskellen rystysiään ja mutisten itsekseen. Vanha, sairas ja mahdoton tunnistaa mieheksi, jonka valokuva oli niin säännöllisesti ollut sanomalehdissä.

Luca ei löytänyt helpotusta kärsimyksiinsä. Olivatpa kristityn kärsimykset millaiset tahansa, hän tiesi käyvänsä uskonsa tähden samaa tietä, jota Kristus oli kulkenut. Mutta koko elämänsä kommunismin puolesta työskennelleellä Lucalla ei ollut toivoa eikä uskoa jäljellä. Jos kansallismieliset saisivat vallan tai amerikkalaiset tulisivat, Luca toverineen olisi ensimmäisiä hirtettävien joukossa. Sitä ennen he saivat kärsiä rangaistusta entisiltä puoluetovereiltaan. Luca oli lähellä murtumispistettä tavatesamme.

Hän kertoi, että poliittisen alentamisensa jälkeen hänet pakotettiin kidutuksissa tunnustamaan mielettömiä syytteitä. Sotaoikeus tuomitsi hänet kuolemaan, mutta tuomio lievennettiin elinkautiseksi.

"He tiesivät, etten kestäisi kauan", hän sanoi yksien.

Hän sai raivokohtauksia puoluevihollisiensa vastaan. Eräänä päivänä, kun hän ei voinut syödä selimme työnnettyä ruokaa, tarjosin hänelle leipääni. Hän otti sen nälkäisesti.

"Miksi teit sen?" hän murahti.

"Olen oppinut vankilassa paastoamisen arvon."

"No, mikä se mahtaa olla?"

Sanoin: "Ensiksikin se osoittaa, että henki on ruumiin herra. Toiseksi se säästää minut ruuan takia syntyviltä riidoilta ja kovalta tunteilta, jotka ovat niin yleisiä. Kolmanneksi — jos kristitty ei paastoa vankilassa, millä tavoin hän voi sitten auttaa muita?"

Luca myönsi, että pidätyksensä jälkeen hän oli saanut apua ainoastaan kristityiltä. Sitten pulpahti hänen katkeruutensa taas esiin.

"Mutta tunnen paljon enemmän pappeja, jotka ovat ensimmäisen luokan roistoja. Puolueen keskuskomitean jäsenenä pidin lahkoja ja uskontokuntia tiukalla. Osastollani oli kortisto kaikista papeista, myös Teistä. Aloin jo ajatella, oliko Romaniassa yhtään pappia, joka ei pian olisi takaovellani koputtelemassa pimeän tulon jälkeen. Mikä veljeskaarti!"

Sanoin, että ihminen saattaa alentaa uskonnon, mutta uskonto jalostaa häntä sitäkin enemmän. Tämän todistaa pyhän joukko: eivät ainoastaan menneet, vaan ne monet suuret kristityt, joita voi tavata nykyään.

Luca alkoi vihastua. Hänen kaunansa maailmaa vastaan ei sallinut hänen myöntää mitään hyvää kenessäkään. Hän toisteli tuttuja ateistien väitteitä kirkon harjoittamasta tieteestä vainosta. Muistutin häntä suurista tiedemiehistä, jotka olivat olleet kristittyjä — Newtonista ja Kepleristä Pavloniin ja puudutuksen keksijää Sir James Simpsoniin.

Luca sanoi: "He vain mukautuvat sen ajan käsitelmiin."

Sanoin: "Tunnetteko Louis Pasteurin julistuksen, hänen joka keksi mikrobit ja rokotuksen? 'Je crois comme une charbonnière le plus que je progresse en science.' Hän uskoi viime vuosisadan kaivosmiehen tai kaivosnaisen tapaan. Tällä miehellä, joka suurimman osan elämästään oli tieteellistä tutkimusta suorittavan joukon pää, oli yksinkertaisimman ihmisolennon usko."

Luca sanoi ärtyneesti: "Entä ne kaikki tiedemiehet, joita kirkko on vainonnut?"

Pyysin häntä sanomaan heidän nimensä.

"Galileo, tietenkin — hän joutui vankilaan. Giordano Bruno, joka poltettiin..." hän lopetti.

Sanoin: "Muistatte siis vain kaksi tapausta 2000 vuoden ajalta! Se on kirkon voitto verrattuna mihiin tahansa ihmismittaan. Verratkaa vaikka puolue-

een tilastoja yksin täällä Romaniassa kymmenen viime vuoden aikana. Monia tuhansia viattomia ammuttu, kidutettu ja heitetty vankilaan. Teidät itsennekin on tuomittu väärin valoin, uhkauksin ja lahjuksin saaduilla todisteilla! Kuinka monta oikeuden väärinkäyttöä luulette olleen kaikissa kommunismin hallitsemisissa maissa?"

Eräänä iltana puhuin viimeisestä ehtoollisesta ja Jeesusuksen sanoista Juudaalle: "Minkä teet, tee se pian!"

"Mikään ei saa minua uskomaan Jumalaan, mutta jos uskoisin, rukous, jonka hänelle esittäisin olisi: 'Minkä teet, tee se pian'."

Hänen tilansa huononi. Hän sylki verta ja kuumeessa hänen otsaltaan tuli kylmää hikeä.

Tällöin minut siirrettiin toiseen vankilaan. Ennen kuin läksin hän lupasi ajatella sieluaan. En voi millään tietää, mitä tapahtui, mutta kun ihminen alkaa väitellä itsensä kanssa, mahdollisuudet totuuden löytämiseen ovat pienet. Kääntymykset ovat yleensä yht'äkkisiä. Sanoma lävistää sydämen, ja sen syvyyksistä nousee heti jotakin uutta ja parantavaa.

Tapasin monia Lucan kaltaisia tuohon aikaan ja keskustelin usein ystävien kanssa, kuinka kommunistijohtajia ja heidän työtovereitaan pitäisi kohdella, kun kommunismi kaatuu. Kristityt vastustivat kosta, mutta olivat eri leireissä: jotkut sanoivat, että anteeksiannon täytyy olla täydellinen ja toiset, että Jeesus käskiessään Pietarin antamaan anteeksi ei 7 kertaa vaan 70 kertaa 7 oli asettanut rajan, jonka kommunistit olivat jo aikaa sitten ylittäneet.

Minun näkemykseni on: tuomittuamme kunkin erikseen ymmärtäen häneen vaikuttaneita pahoja voimia, meillä on oikeus vain panna väärintekijä asemaan jossa hän ei voi tehdä enempää pahaa. Kommunistithan jo paljon aikaa ja voimia käyttäen rankaisivat toisiaan. Stalin myrkytti Leninin, sanotaan. Hän murhautti Trotskin jääpuikolla. Hruštšov vihasi niin "toveriaan", että tuhosi tämän maineen ja ryösti hänen hautansa. Luca, Theohari Georgescu,

Ana Pauker ja niin monet muut olivat oman julman systeeminsä uhreja.

9.

Seuraava matkani tapahtui maanteitse kuorma-autossa, jossa oli sanat "Valtion Ravintoyhtiö". Poliisin autoissa oli usein tällaisia tekstejä, etteivät ihmiset tietäisi, kuinka monia liikuteltiin, ja ehkäpä myös pelastusyritysten pelosta. Mukanani oli kaksi miestä. Toinen oli entinen Rautakaartin johtomies, jolla oli 25 vuotta. Toinen, pikkuvaras, oli pian pääsemässä vapaaksi puolen vuoden tuomion jälkeen.

"Näitä en enää tule näkemään", sanoi rautakaartilainen riemuissaan kahleitaan kolistellen. Sitten selkänsä minulle kääntäen hän kertoi varkaalle, että "poliitikot" oli sovittu päästää vapaiksi ennen huipukokousta, ja että hän olisi ensimmäisiä vapautettavia. Varas taas selitti, että hän tahtoi kunnon työpaikan, mutta kukaan ei hänelle sitä antanut.

Rautakaartilainen oli myötätuntoinen. Tarttuen naapurinsa hihaan hän sanoi: "Kuule, emmekö voisi auttaa toisiamme? Nyt venäläiset ovat antaneet periksi ja amerikkalaiset ovat täällä kuukauden kuluessa. Minulla on heidän keskuudessaan vaikutusvaltaisia ystäviä. Ehdotan, että vaihtaisimme henkilöllisyyttä, seuraavalla pysäkillä sinä saisit minun nimeni ja minä sinun. Ja heti kun minä pääsen sinun paikallasi vapaaksi, alan valmistaa tietä amerikkalaisten tulolle. Sinä minun nimelläni pääsisit poliittisena vankina vapaaksi heti, kun he tulevat. Jätä loput minulle — tulevaisuutesi on selvä!"

Varas oli riemuissaan. Kun vaunut kääntyivät van-
kilan pihalle, miehet vastasivat toistensa nimiin ja marssitettiin eri osastoille. Kymmenen päivän kulluttua rautakaartilainen, joka oli mennyt lyhyen rangaistuksen osastolle, pääsi vapaaksi. Varas näki viikkojen ja kuukausien kuluvaan kuulematta amerikkalaisista mitään. Huomatessaan mahdollisesti joutuvansa kärsimään toisen miehen tuomion kokonaan, hän kertoi komendantille totuuden. Rauta-

kaartilainen metsästettiin kiinni ja varas luuli vihdoin pääsevänsä vapaaksi. Sen sijaan hän joutui oikeuteen fasistirikollisen pakoon auttamisesta ja sai oman 20-vuotisen tuomionsa.

Niin nämä kaksi joutuivat elämään yhdessä, kuten monet muutkin toisiaan vastaan rikkoneet.

Uusi vankila oli nimeltään Jilava, joka merkitsee "kostea paikka" romaniaksi. Se oli oikea nimi. Sisään mennessään kuorma-auto ajoi alas jyrkkää luiskaa ja vajosimme maan alle pimeyteen. Jilavan syvimät tasot olivat yli kymmenen metrin syvyydessä. Se oli suunniteltu linnakkeeksi, ja ympärillä olevine vallihautoineen se saattoikin jäädä huomaamatta ohikulkijalta. Lampaat laidunsivat sen päällä, ja tuhansien multatonnien alla tunsimme olevamme elävänä haudattuja. Jilava oli suunniteltu 500 sotilaalle, mutta nyt sen täytyi pitää 2000 vankia perättäisissä, huonosti valaistuissa selleissä ja tunneleissa, jotka silloin tällöin laajenivat pieniksi pihoiksi, joilla miehet voimistelivat. Joissakin kohdin juoksivat purosot seinillä, jotka kosteus oli laikuttanut vihreiksi.

Viereisellä laverilla oleva mies, entinen Odessan poliisipäällikkö eversti Popescu sanoi olosuhteiden olleen paljon pahemmat hänen tullessaan. 100 miestä oli puristettu pieneen selliimme, jonka ikkunat olivat korkealla, jolloin jotkut olivat tukehtuneet kuoliaiksi.

Popescu kertoi piilotellessaan venäläisiltä 12 vuotta sodan jälkeen luolassa, jonka suut oli tukittu. Hän nukkui oljilla ja söi, mitä ystävät työnsivät pienestä raosta. Mutta lopulta salainen poliisi löysi hänet.

Hänen kyyristeltyään tuossa ahtaassa tilassa niin pitkään hänen jalkansa olivat halvaantuneet. Kesti kuukausia ennen kuin hän osasi taas kävellä.

Popescun karkeasta puheesta huomasi heti, että uskonto oli ollut monta vuotta hänen ajatustensa ulkopuolella. Kysyin kuinka hän oli viettänyt aikansa yksinäisessä luolassa.

"Tein romaanin", hän sanoi. "Jos kirjoittaisin sen muistiin, se olisi 5000 sivua, mutta kukaan ei uskaltaisi julkaista sitä."

Ymmärsin syyn Popescun lukiessa otteita siitä. En ollut koskaan kuullut sellaista rivouden ryöppyä.

Ruoka-aikamme kuulutettiin huudoin käytävässä. Otin mätäporkkanasoppani naapurin vuoteen laidalle ja istuin hetkeksi juttelemaan. Hän oli nuori radioinsinööri, joka oli lähettänyt länteen isänmaalliselle ryhmälle tietoja, ja hän mainitsi, että hänet oli tuotu Kristuksen luo morsen avulla.

"Se tapahtui viisi- kuusi vuotta sitten. Minua kuulteltiin sisäministeriön selleissä, ja ollessani siellä tuntematon pastori naapurisellistä naputteli Raamatun jakeita minulle seinän läpi."

Kun hän kertoi sellinsä sijainnin, sanoin: "Minä olin tuo pastori."

Hänen avullaan rakensin kristittyjen ytimen, joka levitti vaikutustaan koko vankilaan. Mutta oli yksi mies, jonka kaikki jättivät yksin.

Gheorge Bajenaru oli ortodoksipiispan poika. Hänet tunnettiin 'Romanian pahimpana pappina'. Hän väärensi isänsä nimen kunniakirjoihin ja tutkintotodistuksiin. Hän kavalsi sen koulun varat, jossa hänen vaimonsa oli ollut johtajattarena. Kun vaimo teki itsemurhan peittääkseen miehensä syyllisyyden, Bajenaru ei osoittanut katumusta. Hän jopa ilmiantoi oman isänsä rahasta. Sitten hän meni länteen näyttellen pakolaista. Hänestä tehtiin piispa kaikille Romanian ortodoksipakolaisille. Hän sai heiltä sekä Kirkkojen Maailmanneuvostolta varoja. Ja kommunistit odottivat...

Bajenaru oli ollut maailmallinen, pöyhkeä mies, ruumiiltaan kuin härkä, mutta nyt hän oli laiha ja kutistunut. Hän kertoi minulle, mitä oli tapahtunut. Hän oli mennyt Itävaltaan erään varakkaan romanialaisen häihin ja viipynyt siellä muutaman päivän. Lähtlessään eräänä yönä ranskalaisten vyöhykkeellä olevasta ravintolasta hän kuuli askeleita takanaan. Nuija kolahti hänen päähänsä. Bajenaru tointui hetkessä ja kääntyi tappelemaan. Neljä miestä nahisteli hänen kanssaan. Hän tunsu neulan työntyvän jalkaansa.

"Heräsin neuvostovyöhykkeellä. Seinässä oli tir-

kistyslasi, enkä nähnyt miestä, joka katseli minua. Musta partani oli poissa. Hiukseni oli leikattu ja värjätty punaisiksi. Ihoni oli valkaistu hiuksiini sopivaksi. Minut lennätettiin Moskovaan. Kuulustelijat Ljubljankan vankilassa luulivat minun olevan avainhenkilö anglo-amerikkalaisessa vakoiluverkossa.

He halusivat tietää Kirkkojen Maailmanneuvoston suunnitteluista rautaesiripun takana ja romanialaisten pakolaisten vehkeilystä lännessä. En voinut kertoa heille mitään. Olin vain nautiskellut. Venäläiset eivät uskoneet minua. 'Hyvä, teidän armonne' he sanoivat, 'me virkistämme muistianne leikkauksessa'."

Bajenaru nosti kätensä ja näytti, että siinä ei ollut enää kynsiä.

"He rikkoivat ne yksitellen", hän sanoi. "Lääkärillä oli valkoinen takki. Samoin kahdella sairaanhoitajalla. Kaikki ajateltavissa olevat tieteelliset keinot olivat käytössä, paitsi puudutus."

Bajenarua kidutettiin viikkoja. Hän oli melkein mielisairas venäläisten huomattaessa, ettei hänellä sitenkään ollut mitään kerrottavaa ja lähettäessä hänet Bukarestin salaiselle poliisille. Siellä häntä kidutettiin taas.

Jilavassa hänen kuulustelunsa jatkui yhä. Ja hänen tullessaan kuulusteluista sellimme vangit syyttivät häntä kavaltamisesta. Hän toivoi itsekin voinansa sovittaa tekemänsä. Kärsimys oli puhdistanut hänet. Mutta toiset eivät sitä uskoneet, vaikka Bajenaru osoitti sydämenmuutoksensa monin tavoin. Kerran kun hän piti julkista liturgiaa rukoillen ääneen kuninkaan ja kuningassuvun puolesta, joku kanteli vartijoille. Hänet vietiin 'mustaan huoneeseen' minun ja muutaman muun papin kanssa, jotka olivat ilmiantajien uhreja.

Meitä tyrkittiin alas jyrkkiä rappuja ikkunattoomaan maanalaiseen tyrmään linnakkeen syvyyksissä. Se oli todennäköisesti vanha ammusvarasto: yksikään kranaatti ei voinut läpäistä seiniä sinne asti. Katosta tippuva vesi piti 'mustan huoneen' lattian märkänä ja kesälläkin se oli raa'an kylmä. "Meidän

täytyy liikkua koko aika", kuului ääni pilkkopimeästä. Aloimme siis kävellä kehää liukastuen liejuisella lattialla ja jatkoimme, kunnes monen tunnin kuluttua meidät päästettiin ulos uupuneina ja mustelmilla.

Toiset sanoivat meillä olleen onnea. Miehet oli usein riisuttu alasti ennen 'mustaan huoneeseen' lukitsemista. Tarinaa siitä kuinka 18 miehen ryhmä oli selvinnyt siellä hengissä kaksi päivää, kerrottiin yhä. He olivat kaikki olleet keski-ikäisiä tai vanhoja kansallisen talonpoikaipuolueen jäseniä. Välttyäkseen paleltumiselta he muodostivat itsestään ihmiskäärmeen pimeydessä. Kukin tarttui edessään olevaan lämmitelläkseen ja he polkivat ympäri loputtomana kehänä liassa yltäpäältä. Usein joku pyörtyi, mutta toiset nostivat hänet aina ylös vedestä ja pakottivat jatkamaan.

Bajenaru rukoili edelleen kuninkaan puolesta. Kun hänet vihdoin pantiin oikeuteen, hän palasi sanoakseen tyynesti, että hänet oli tuomittu kuolemaan. Hän oli saavuttanut nöyryyden. Olen huomannut, että nöyrät miehet, jotka ovat tehneet raskaita syntejä, voivat usein kestää vainoa paremmin kuin hyvin hengelliset kristityt. Pyhä Johannes Chrysostomos, joka eli roomalaisten kilpa-ajojen aikoina, sanoi kerran: "Jos ajoihin joutuisivat vanhurskauden ja ylpeyden hevosilla vedetyt vaunut ja myös synnin ja nöyryyden vetämät, uskon, että jälkimmäiset olisivat taivaassa ensin."

Eversti Popescu ehdotti, että Bajenarun pitäisi anoa armoa. Bajenaru vastasi: "En tunnusta näitä tuomareita. Tottelen Jumalaa ja kuningasta."

Kun Bajenaru oli siirretty tuomittujen selliin, sanoi Popescu: "Ehkäpä olimme väärässä yrittäessämme olla hänen tuomareitaan."

Emme kuulleet hänestä mitään neljään kuukauteen, sitten hän palasi selliimme. Hänen tuomionsa oli lievennetty elinkautiseksi. Vaikka koko hänen luontonsa oli muuttunut, ei vankien enemmistö häntä hyväksynyt. "Tuo on vain uusia koukkujasi, sinä piru!" he sanoivat. Se oli väärin. Bajenarulle oli tarjottu vapautusta, jos hän olisi suostunut työhön sa-

laisen poliisin palveluksessa. Hän lisäsi: "Lähden vankilasta, kun viimeinen pappi vapautetaan."

Hänen kuolemantuomionsa hylkäämiseen suhtauduttiin kierosti, sillä oli yleisempää, että rangaistusta kovennettiin kuin lievennettiin. Kommunismin valitessa valtio voi milloin tahansa panna tuomitulle vielä kovemman rangaistuksen. Olipa eräälle 12 vuotta istuneelle sanottu ilman selityksiä, että hänen tuomiotaan oli tarkistettu. Hänet ammuttiin seuraavana päivänä.

Bajenaru pantiin toiseen selliin, jossa vangit potkivat ja pieksivät häntä. Hän yritti kahdesti itsemurhaa. Sitten hänet siirrettiin toiseen vankilaan, jossa hän kuoli.

10.

Ensimmäisessä teloituksessa minun Jilava-aikani kuoli kaksi veljestä nimeltään Arnautoiu. He olivat eläneet metsässä sisseinä vuosikausia, kunnes muuan nainen tuli käymään heidän piilopaikassaan. Sotilaat seurasivat hänen jälkiään ja saivat veljekset kiinni.

Teloitus tapahtui tylyin elein. Aamun koitteessa vartijat asettuivat käytävälle jonoon ja satojen silmien seuratessa sellien ovenraoista ja tirkistysrei'istä komendantti johti pienen kulkueen pihalle. Kaksi vanhempaa upseeria tuli ensin, sitten veljekset kahleitaan kantaen. Molempien sivuilla oli kaksi vartijaa, heitä seurasi lääkäri ja konetuliasein varustetut vartijat. Kuulimme vasaran iskut kylmässä aamuilmassa, kun miesten kahleet hakattiin irti. Heidän päähänsä vedettiin säkit, ja heidät työnnettiin autoon, joka ajoi heidät kappaleen matkaa pelolalle, jossa heidät ammuttiin takaraivoon, aivan läheltä. Me kuulumme laukaukset.

Pyöveli oli mustalaisverinen Nita, joka sai 500 lein palkkion kerralta. Hän oli parhaiten käyttäytyvä vartijamme: häntä kutsuttiin Jilavan Mustaksi Enkeliksi.

"Annan heille aina viimeisen tupakan sellissä en-

nen kuin heidän vuoronsa tulee", hän kertoi. "Yritän rohkaista heitä, eikä se ole niin kovin vaikeaa kuin luulisi, sillä he kaikki luulevat viimeiseen saakka pelastuvansa."

Näin myös 19-vuotiaan Lugojanun tapauksessa. Hänen isänsä, entinen ministeri, oli kidutettu kuoliaaksi vankilassa. Poika muutaman ystävänsä avustamana teki kostohyökkäyksen miliisejä vastaan. Yksi kustajista puhui kiinni jouduttuaan. Niin Lugojanu ja 8 toveria tuomittiin kuolemaan.

Ensimmäiset kaksi marssitettiin pihalle. Sitten toinen pari. Muut kuulivat heidän kahleittensa irrottamisen ja myös laukaukset. He kuulivat vartijoiden tulevan hakemaan loputkin. Yksi kertoi myöhemmin: "Olin täysin tyyni, näin Pyhän Neitsyen ja hän puhui minulle hyvin lempeästi. Olin varma vapautuksestani." Sellin ovi aukeni, komendantti tuli. Bukarestista oli tullut sanoma, että jäljellejääneiden tuomiot piti lieventää. Vankilassa näin tämän salaisen voiman toimivan usein. Se tuki miehiä heidän viimeisillä hetkillään.

Mustan Enkelin kohteliaisuus oli tavallaan anteeksipyyntö hänen hirveästä työstään. "En ole hirviö", hän tavallaan tahtoi sanoa. Toisilla vartijoilla ja heidän vankisuojaiteillaan ei ollut tätä tarvetta.

Jilavan henki oli erityisen keho. Se oli siirtovankila, jossa miehet usein tapasivat vanhoja vihollisiaan. Monet vangit olivat entisiä poliiseja. Vanhat poliisit, nekin, jotka olivat toimineet kommunismia vastaan, oli jätetty virkaan kahdeksi vuodeksi kouluttamaan puolueen kokelaita. Nämä kokeneet pantiin pidättämään joitakuista entisiä tovereitaan. Sitten heidät pidättivät vuorostaan heidän kouluttamansa miehet. Tuomioiden jälkeen kymmenet tällaiset poliisit joutuivat samaan selliin, sillä lopulta ei vanhan vallan yksikään virkamies läpäissyt puhdistusta.

Eräänä päivänä keskinäiset syytökset heitettiin sikseen, sillä kaikkia jäytävä viha sai uuden kohteen.

Hänet heitettiin selliimme eräästä toisesta sellistä — mustelmilla, tukka hajallaan, likaisena, leuka

riippuen. Hän katsoi ympärilleen kauhuissaan. Sitten kohosi huuto: "Albon!"

Poarta-Albon komendantti, jonka vastuulla oli tuhansien kuolema, oli tehty kanavan epäonnistumisen syntipukiksi. Muistimme, miten eversti Albon oli tervehtinyt uusia tulokkaita leirillään: "Professorit, lääkärit, lakimiehet, papit — kaikki viisaat ystäväni! Täällä teidän aivoillenne ei ole käyttöä, vain käsillenne — teidän herrasmieskäsillenne! Saatte työstänne palkaksi hengittämänne ilman. Älkää luulko pääsevänne vapaiksi, paitsi kuoleman kautta, tai jos kanavatyö päättyy ja minut pannaan telkien taa!"

Nyt Albon katsoi meihin kuin hypnotisoitu jänis. Eräs vanki tarttui häntä kauluksesta ja kiskoi jaloilleen. Toinen käänsi hänet ympäri ja potkaisi nivuksiin. Albon kaatui iskujen ryöppyyn huutaen hysteerisesti.

Yritin pelastaa hänet. Miehet kääntyivät minuun päin: "Vai olet tämän murhaajan puolella!"

Albon kömpi ylös veren ja lian sotkemana, naurujen ja virnistysten säestämänä. Hän kaatui taas kävellessään ovelle, ja sai haavan lavitsan terävästä reunasta. Uudessa kahakassa häneltä revittiin paita yltä. Hän piti käsiä kasvojensa suojana. Lopulta hän kaatui ja makasi hiljaa lattialla.

Albonia kohdeltiin näin joka sellissä, kunnes hänet siirrettiin Ocnele-Marin vankilaan, jonka viranomaiset olivat varanneet erotetuille upseereille ja virkamiehille.

Muutaman päivän kuluttua tunsin toisenkin tutun kasvon. Eversti Dulgheru, joka oli kuulustellut minua viikon eristysrangaistukseni aikana, oli nyt päätenyt vankilaan. Kerroin hänelle, mitä Albonille tapahtui, ja hän yritti pysyä erossa vaikeuksista, mutta väistämättä joku toinen huomasi hänet pian.

Hän kertoi minulle, että häntä oli syytetty poliisin hyväksi tapahtuvasta vakoilusta ennen kommunistien päiviä. Se oli tavallinen syyte, kun puolue halusi tehdä rikollisen jostakusta omastaan. Hän kertoi, kuinka hänet oli pidätetty. Hän meni selliin kuulustelemaan vankia kolmen alaisensa saattamana. He

avasivat kohteliaasti sellin oven ja sattoivat evers-
tin sisään. Sitten he sulkivat oven jälkeensä. Dul-
gheru löysi itsensä lukittuna tyhjään selliin. Hän ta-
koi ovea vaatien päästä ulos. Hänen miehensä nau-
roivat. Hän kuuli jonkun sanovan: "Tällä kertaa
joudutte te jäämään!"

Kun Dulgherun henkilöllisyys huomattiin Jilavassa,
hän sai myös vankien vihat ja joutui siirrettäväksi
Ocnele-Mariin. Puolueen vankila oli pian yhtä täysi
kuin muutkin.

Pian hänen lähtönsä jälkeen minut siirrettiin
Bukarestiin kuulusteluihin. Moottoripyöräilijän lasien
tapaiset laput pantiin silmilleni ennen kuin minut
vietiin autolla muutama kilometri pääkaupunkiimme.
Salaisen poliisin päämajassa asepuukuinen upseeri
tuntui kysymyksillään yrittävän saada pikemminkin
selville asenteeni hallitusta kohtaan kuin udella tie-
toja. Hän ei antanut vihjettäkään minun tapaami-
sen todellisesta tarkoituksesta.

Paikka oli täpö täynnä ja "salaisia" vankeja oli
samoissa selleissä. Jouduin selliin yhdessä tukevan,
juron miehen kanssa. Hän oli Vasile Turcanu, "uu-
delleen kouluttajien" päällikkö, joka oli saanut kuole-
mantuomion samalta hallitukselta, jolta oli saanut
tappamisen valtuudet. Puolue oli pitänyt häntä hen-
gissä kolme vuotta suunnitellen, kuten yleensäkin,
ilmoittaa hänen teloituksestaan, kun ilmeni jokin
tarve ajatusten kääntämiseen pois poliittisista vää-
rinkäytöksistä.

Turcanu kuvaili, kuinka sisäministeri Theohari
Georgescu oli pidätetty vuoden 1953 puhdistuksissa.
Hän oli istunut toimistossaan puhelinrivin takana
kolmen hänen oman henkivartijansa astellessa sisään
pistooleineen. He panivat Georgescun kasvotusten
oman kultaisissa kehyksissä seinällä riippuvan muo-
tokuvansa kanssa, ja hänen piti pudottaa housunsa
tarkastusta varten.

Yritin tuoda Turcanun elämään kristillisyyttä nii-
nä muutamina tunteina, jotka olin hänen kanssaan.
Mutta miehelle, joka on niin syvästi kietoutunut vä-
kivallan oppeihin, voi tehdä vain vähän. Hämmäs-

tyttävin salaisen poliisin selleissä sieppaamani uutinen oli Stalinin julkinen tuomitseminen murhaajaksi ja tyranniksi seuraajansa Hruštševin toimesta. Ensimmäiset tiedot, kuinka Berija ja hänen kuusi huippumiestään teloitettiin jouluaattona 1953, sekä tuhannet pienemmät salaiset neuvostoagentit oli juuri julkaistu. Ja Stalinin arvon alentaminen oli alkanut Romaniassa. Gheorghiu-Dej, Romanian uusi diktaattori, otti käyttöön kansanvaltaisemman politiikan. Dej halusi itse elää mukavasti, ja hänen temperamenttinsa oli ainakin parempi kuin Paukerin ryhmän.

11.

Jilavaan mukaan tuomani uutinen sai sellissä aikaan metelin. Kaikki riemuitsivat siitä, että Stalin oli pudotettu jalustaltaan. He toivoivat sen jouduttavan omaa vapautustaan.

Mutta Popescu sanoi: "Tunnen puolueen. Se tuomitsee rosvon, mutta korvaa rosvotulle."

"Joka tapauksessa Stalinin juttu on nyt ohi", sanoi toinen vanki.

"Palakoon helvetissä!" huusi toinen.

Naurun ja riemuhuutojen säestäminä kaksi vankia tanssi yhdessä villisti huutaen törkeitä huomautuksia "Josef-sedästä". Vain vartijat olivat hiljaa. Stalinin alennus jätti heidän tulevaisuutensa epävarmaksi.

Popescu huudahti minulle: "Et näytä kovin onnelliselta, pastori!"

Sanoin: "En voi iloita kehenkään kohdistuvista vihanpurkauksista. Emme tunne Stalinin kohta-
loa. Ehkä hän pelastui viime hetkellä, kuten ristin ryöväri."

"Mitä! Kaikkien rikostensa jälkeen?" joku kysyi.

"Ehkäpä hän on kuin rikas mies, jolla oli vain muutama katumuksen hetki elämässään ja kuitenkin pääsi taivaaseen," sanoin.

Kerroin heille miehestä, joka oli elänyt riistämällä köyhiä ja alkanut vihata suuresti kylän pappia vain

siksi, että tämä oli hyvä. Kadulla vastaan tullessaan mies aina sylki papin kasvoille, ja tämä salli sen ajatellen: "Tämä on nautinto tuolle miesparalle." Kuitenkin kerran vuodessa rikas mies, jonka nimi oli Bodnaras, meni kirkkoon. Se tapahtui aina pitkänäperjantaina, ja hänen kuullessaan ristiinnaulitsemiskertomuksen, hänen lihaville poskilleen vierikaksi kyyneltä. Pian hän kuivasi ne ja poistui ennen kolehdin keruuta.

Eräänä pitkänäperjantaina suuri seurakunta odotti jumalanpalveluksen alkua. Pappia ei kuulunut, ei myöskään Bodnarasta. Kului tunti. Vihdoin joku katsoi alttarin taa, siellä oli pastori lattialla pitkälään hengittäen tyynesti silmät ummessa, sellainen autuuden katse kasvoillaan, että ihmiset huomasivat hänen olevan pyhässä hurmiossa.

Sinä aamuna oli Bodnaras kuollut ja joutunut tuomiolle, ja perkele asetti kaikki hänen pahat tekonsa vaakaan. Hänen suojelusenkelillään ei ollut muuta pantavaksi vaa'an toiseen kuppiin kuin kaksi kyyneltä, jotka hän oli joka vuosi vuodattanut. Kuitenkin nuo kyyneleet painoivat tarkalleen yhtä paljon kuin kaikki hänen pahat työnsä.

Mikä nyt neuvoksi? Bodnaras alkoi täristä ja hikoilla. Mutta juuri sillä hetkellä Jumala katsoi muualle ja rikas mies pihisti muutaman pahan teon vaa'asta. Vaaka heilahti hyvän puolelle.

Mutta Jumala näkee pois katsoessaankin. Hän sanoi surullisena rikkaalle miehelle: "Koko luomakunnasta ei ole kukaan koskaan yrittänyt pettää minua tuomiopäivänä." Ja katsellen ympärilleen taivaassa hän kysyi: "Kuka puolustaisi tätä miestä?"

Enkelit olivat vaiti. Jumala sanoi: "No, ei tämä ole Romanian Kansantasavalta. Emme me voi tuomita ketään antamatta hänen puolustautua."

Ei edes rikkaan miehen suojelusenkeli ryhtynyt toimeen. Hän sanoi: "Mutta hänen kaupungissaan on pappi, joka on luonnoltaan niin pyhä, että ehkä haluaisi puhua hänen puolestaan."

Niinpä pappi tuotiin taivaaseen. Hänen ruumiin-

sa jäi maahan. Bodnaras luuli viimeisen mahdollisuutensa menneen nähdessään tämän usein nöyryyttämänsä miehen, mutta pastori hyväksyi pyynnön heti.

"Taivaallinen Isä", hän aloitti "kumpi meistä on parempi, sinä vai minä? Jos minä olen sinua parempi, tule alas istuimeltasi ja anna minun istua paikallasi, sillä minä soin katkeroitumatta Bodnarasille joka päivä ilon sylkeä päälleni. Jos minä voin antaa hänelle anteeksi, varmasti voit sinäkin.

Toinen vetoomukseni on, että Jeesus kuoli ristillä ihmisen syntien tähden, ja vaikkakin meidän onnettomassa maassamme saatamme saada samasta rikoksesta monta rangaistusta, ei ole oikein että Bodnarasin pitäisi kärsiä synneistään, kun ne on jo rangaistu Jeesuksen ruumiissa.

Ja kolmanneksi, Jumala, käytännöllinen kysymys: Mitä menetät, jos hän pääsee taivaaseen? Jos paratiisi on liian pieni, voit laajentaa sitä. Jos et halua panna pahoja hyvien joukkoon, tee toinen taivas kadotetuille sieluille, anna heillekin vähän onnea."

Nämä sanat miellyttivät Jumalaa niin, että Hän huudahti heti Bodnarasille: "Mene nyt taivaaseen!" Rikas mies pinkaisi matkaan. Sitten Jumala kääntyi papin puoleen syvästi liikuttuneena sanoen: "Jää tänne vähäksi aikaa puhumaan kanssani."

"Kiitos", sanoi pastori, "mutta jumalanpalvelukseni on vielä kesken, ja kaikki odottavat kirkossa päätäkseen kotiin päivälliselle. Minun pitää mennä takaisin suorittamaan velvollisuuteni ja varoittamaan ihmisiä synneistä. Mutta opetan heille, että myös sinä täytät velvollisuutesi antaessasi anteeksi, sillä sinun rakkautesi on annettu pahimmillekin syntisille. Jos sinä alat tuomita ihmistä hänen rikkomustensa mukaan, ei meistä kukaan voi paeta."

Selli kuunteli tarinaa hiljaa.

"No puolustaisitko sinä Stalinia Jumalan edessä?" Popescu kysyi.

"Ken tietää onko Stalin itkenyt syntejäänsä?" sanoi. "Psykologit sanovat: mitä suuremmat ihmi-

sen rikokset ovat, sen vähemmän hän on niistä vastuussa. Emme voi tuomita normaaililla mittapuulla hullua Hitleriä, joka polttaa uuneissa miljoonia syyttömiä, joita hän ei ole koskaan tavannut, emmekä massamurhaaja Stalinia, joka tappaa tuhansia omia tovereitaan — sellaiset eivät ole normaaleja.”

Eversti Popescu sanoi: ”Olen tässä sellissä kuullut paljon kristillistä opetusta, mutta tämä oli parasta ja vaikeinta käytännössä.”

12.

Keväällä 1956 pesi muutama pääsky sellin ikkunan lähellä korkealle kattoon. Eräänä päivänä sirkutus ilmoitti, että munat olivat kuoriutuneet. Eräs vanki seisoi toisen harteilla ja tirkisti pesään. ”Niitä on neljä!” hän huudahti. Lintuvanhemmat eivät tuntuneet ollenkaan lepäävän. Nyt emme enää puhuneet vapautuksestamme, vaan laskimme kuinka monta kertaa ne lensivät edes takaisin poikasiasyöttäen: 250 matkaa päivässä! Muuan vanha maa-laismies sanoi: ”Ne lentävät 21 päivän kuluttua”. Muut nauroivat. ”Saattepa nähdä”, hän sanoi. Kahdentenakymmenentenä päivänä ei ollut tapahtunut mitään, mutta kahdentenakymmenentenä yhden-tenä nuoret linnut lensivät piipitellen ja räpytellen. Olimme hyvin tyytyväisiä. ”Jumala on järjestänyt heidän aikataulunsa”, sanoin. ”Sen hän pystyy tekemään myös meille.”

Viikot kuluivat, ja Stalinin alentaminen näytti todellakin tuovan uuden suojasään. Se ei voinut kestää kauan. Kuitenkin moni vanki pääsi vapaaksi armahduksen nojalla. Olisinko minä heidän joukossaan? Tämä ajatus sai minut vain surulliseksi: Jos minut nyt päästetään, mitä hyötyä minusta olisi? Poikani on varttunut ja tuskin muisti isäänsä. Sabina oli tottunut elämään yksin. Kirkolla oli toisia pastoreita, joista oli vähemmän harmia.

Varhain eräänä aamuna rikkoi nämä mietteeni huuto: ”Kuulustelu heti! Liikkeelle!” Takaisin komenteluun, pelkoon, kysymyksiin, joihin minun

piti keksiä väärät vastaukset! Aloin koota tavaroitani vartijoiden hätistellessä: "Äkkiä, äkkiä! Auto odottaa!" Juoksin vartijan kanssa käytävissä ja pihan yli. Rautaovi toisensa jälkeen avattiin portaita kulkiessamme. Sitten olin ulkona.

En nähnyt yhtään autoa, vain virkailijan, joka antoi minulle lapun. Otin sen. Se oli Oikeuden päätös, että olin armahduksen nojalla vapaa. Tuijotin sitä typerästi. Saatoin vain sanoa: "Mutta olen istunut vasta 8 1/2 vuotta kahdestakymmenestä."

"Lähtekää heti. Tämä tulee korkeimmalta oikeudelta."

"Minulla on melkein 12 vuotta jäljellä."

"Älkää väitelkö! Ulos!"

"Mutta katsokaa minua!" Rääsyinen paitani oli harmaa liasta. Housuni olivat tilkuista yhteen ommellut. Saappaani olisivat voineet kuulua Charlie Chaplinille. "Ensimmäinen poliisi jo ottaa minut kiinni."

"Ei meillä ole teille vaatteita. Menkää!"

Virkailija kääntyi takaisin. Portti kalahti, ja säppi pantiin paikalleen. Vankilan muurien ulkopuolella ei ollut ristin sielua. Olin yksin tyhjässä keisäisessä maailmassa. Lämmin kesäkuun päivä oli niin hiljainen, että saatoin kuulla hyönteisten surisevan touhuissaan. Pitkä valkoinen tie ulotti kauas hämmästyttävän vihreitten puiden alla. Kastanjalehdon varjossa oli lehmiä laitumella. Kuinka hiljaista olikaan!

Huusin, että vartijatkin kuulisivat muurien takana: "Jumala auta, etten iloitsisi vapaudesta enemmän kuin siitä, että olit kanssani vankilassa."

Jilavasta Bukarestiin oli viisi kilometriä. Heilautin nyyttini harteille ja lähdin ylittämään peltoa. Nyytissä oli vain haisevia riepuja, mutta vankilassa ne olivat minulle niin arvokkaita, etten ollut harkinnutkaan niiden hylkäämistä. Poistuin tien pinnalta voidakseni kävellä paksussa ruohossa ja kosketella puiden rosoista kaarnaa kävellessäni. Joskus pysähdyin katselemaan kukkasta tai puhkeavaa lehteä.

Kaksi hahmoa tuli vastaan: vanha maalaisparis-

kunta. He pysäyttivät minut ja kysyivät uteliaasti: "Tuletko tuolta?" Mies otti käteensä leun, noin 4 pennin arvoisen kolikon ja antoi sen minulle. Katsoin sitä kädessäni ja halusin melkein nauraa. En ollut koskaan saanut keltään leuta ennen. "Antakaa minulle osoitteeni, että voin maksaa takaisin", sanoin.

"Ei, ei, pidä se", hän kehotti sinutellen kuten Romaniassa lapsia ja kerjäläisiä sinutellaan.

Jatkoin matkaa nyytteineni. Muuan nainen pysäytti minut: "Tuletteko tuolta?" Hän toivoi saavansa uutisia muutama kuukausi sitten pidätetystä Jilavan papista. En ollut häntä tavannut, mutta kerroin olevani itsekin pastori. Istuimme tien varrella olevalle muurille. Olin niin onnellinen löytäessäni jonkun, joka halusi puhua Kristuksesta, etten kiirehtinyt kotiin. Kun vihdoinkin jatkoin matkaani, otti hänkin leun käteensä: "Raitiovaunua varten."

"Mutta minulla on jo leu."

"Ottakaa se sitten meidän Herramme tähden."

Kävelin edelleen, kunnes löysin pääkaupungin laidoilta raitiovaunupysäkin. Ihmiset tungeksivat ympärilleni tietäessään heti, mistä olin tulossa. He kyselivät veljistään, isistään, serkuistaan. Kaikilla oli joku vankilassa. Kun astuin vaunuun minun ei sallittu maksaa. Monet nousivat tarjoamaan minulle penkkiä. Vapautetut vangit eivät suinkaan ole Romaniassa hyljeksittyjä, vaan sankareita. Istuin nyytti sylissäni, mutta juuri vaunun lähtiessä kuulin huutoja ulkoa: "Seis! Seis!" Ja sydämeni melkein pysähtyi. Vaunu töksähti milliisin moottoripyörän kiilatessa eteen. Oli tapahtunut erehdys, he tulivat hakemaan minut pois! Mutta kuljettaja kääntyi ja huusi: "Hän sanoo, että joku seisoo portailla!"

Vieressäni istui nainen, jolla oli korillinen tuoreita mansikoita. Katsoin niitä silmiini uskomatta. "Ettekö ole vielä tänä vuonna syönyt näitä?" "En kahdeksaan vuoteen."

Hän sanoi: "No ottakaa siitä muutama!" ja täytti

käteni pehmeillä kypsillä marjoilla. Söin ne hätäisesti kuin lapsi.

Vihdoin saavuin omalle ulko-ovelleni ja epäröin hetken. Minua ei odotettu, ja olin kauhean näköinen saastaisissa rievuissani. Sitten avasin oven. Eteisessäni oli useita nuoria, heidän joukossaan hontelo nuori mies, joka tuijotti minua ja lausahti: "Isä!"

Se oli poikani Mihai. Hän oli yhdeksänvuotias lähtiessäni, nyt hän oli kahdensantoista.

Sitten tuli vaimoni esiin. Hänen hienopiirteiset kasvonsa olivat kapeammat, mutta hänen tukkansa oli yhä musta. Mielestäni hän oli kauniimpi kuin koskaan. Silmäni hämärttyivät. Kun hän kietoi käntensä ympärilleni, sanoin suuresti ponnistaen: "Ennen kuin suutelemme, minun täytyy sanoa jotakin. Älä ajattele, että tulen vain yksinkertaisesti kurjuudesta onneen! Tulen siitä ilosta, että olen saanut olla Kristuksen kanssa vankilassa, siihen iloon, että saan olla hänen kanssaan perheessäni. En tule vieraitten luota omieni luo, vaan omieni luota vankilasta omieni luo kotiin." Hän nyhkytti ja minä sanoin: "Jos nyt haluat, saat suudella minua." Myöhemmin lauloin hänelle hiljaa pienen laulun, jonka olin tehnyt hänelle vuosia sitten vankilassa laulaakseni sen, jos koskaan enää tapaisimme.

Mihai tuli sanomaan, että paikka oli täynnä vieraita, jotka eivät lähtisi näkemättä minua. Seurakuntamme jäsenet olivat soitelleet ympäri Bukarestia. Ovikello soi jatkuvasti. Vanhat ystävät toivat uusia. Toisten täytyi lähteä, että uudet saisivat seisomapaikkoja. Aina, kun minut esiteltiin jollekulle naiselle, minun piti kumartaa kohteliaasti naurtavissa housuissani, joita kannatteli narunpätkä. Kun kaikki olivat lähteneet, oli jo melkein keskiyö, ja Sabina käski minun syödä jotakin, mutta minulla ei ollut nälkää. Sanoin: "Tänään meillä on ollut kylliksi onnea. Tehkäämme huomista kiitos- ja paastopäivä, jolloin nautimme ehtoollisen ennen illallista."

Ajattelin Mihaita. Kolme vierastamme, eräs heistä

yliopiston filosofian professori, jota en ollut ennen tavannut, oli kertonut minulle sinä iltana, että poikani oli johdattanut heidät uskomaan Kristukseen. Ja minä olin pelännyt, että jäätyään ilman isää tai äitiä hän olisi hukassa! En löytänyt sanoja onnessani.

Mihai sanoi: "Isä, olet joutunut kokemaan paljon. Haluan tietää, mitä olet oppinut kärsimyksistäsi."

Panin käteni hänen ympärilleen ja sanoin: "Mihai, olen melkein unohtanut koko Raamattuni tänä aikana. Mutta neljä asiaa oli aina mielessäni. Ensiksi, että Jumala on olemassa. Toiseksi, Kristus on Vapahtaja. Kolmanneksi, on olemassa iankaikkinen elämä. Ja neljänneksi, että rakkaus on paras tie."

Poikani sanoi: "Juuri tuon halusinkin kuulla." Myöhemmin hän kertoi minulle päättäneensä tulla pastoriksi.

En saanut unta tuona yönä puhtaassa pehmeässä vuoteessani. Nousin istumaan ja avasin Raamatun. Etsin Danielin kirjaa, joka oli ollut suosikkini, mutta en löytänyt sen paikkaa. Silmäni osui sen sijaan Johanneksen kirjeen jakeeseen: "Minulla ei ole suurempaa iloa kuin se, että kuulen lasteni vaeltavan totuudessa." Minullakin oli tämä ilo. Menin poikani huoneeseen, sillä minun täytyi varmistua, että hän todella oli siellä. Olin vankilassa usein uneksinut tästä, herätäkseni vain sellissäni.

Kesti kaksi viikkoa ennen kuin osasin nukkua säännöllisesti. Silloin minua hoidettiin parhaimmassa vuoteessa aurinkoisimmalla osastolla parhaassa mahdollisessa sairaalassa. Koska olin entinen vanki, kaikki tahtoivat auttaa minua kaduilla, kaupissa, kaikkialla ja vieraitten virta alkoi jälleen.

VI OSA

1.

Nyt, kun olin vapaa, toivoin sydämeni pohjasta hiljaisuutta ja lepoa. Mutta kommunismi teki työtään kaikkialla viedäkseen kirkon tuhoamisen pää-

tökseen. Kaipaamani rauha olisi ollut pakoa todellisuudesta ja vaarallista sielulleni.

Sain palata köyhään kotiini, mutta olin onnellisempi kuin moni muu. Meillä oli pikkuinen kaksio, melkein ilman kalustoa. Nukuin vanhassa puusängyssä naapurin lainaamalla pehmeällä patjalla. Vuodetta jatkettiin vastaamaan pituuttani. Vesi saatiin kellarista kolme kerrosta alemmalla, ja lähin käymälä oli toisessa rakennuksessa. En ollut odottanutkaan parempaa. Vankilassa me kaikki tiesimme asuntojen ja ruuan puutteesta ja sen, että kirkkorakennukset oli suljettu ja otettu toiseen käyttöön kuten meidänkin.

Mukava huoneistomme oli takavarikoitu vaimoni pidätyksen yhteydessä. Koska hän vapauduttuaan kieltäytyi eroamasta minusta, ei hän saanut työtä ja joutui elämään äärimmäisessä köyhyydessä parsien naisten sukkia ja eläen tuttaviemme ystävyyden varassa. Hän sanoi, että heillä olisi ollut vaikeaa ilman Mihailta.

Ollessaan kolmentoista vuoden ikäinen Mihai oli saanut tavata äitiään, joka oli kanavalla suorittamassa kolmen vuoden pakkotyötä. Erotettuna vanhemmistaan, eläen hyväntekeväisyydestä hän katkeroitui.

"Lainasin rahat päästäkseni työleirille", hän sanoi. "Tapasimme paikassa, jossa oli kahdet rautakalterit erottamassa toisemme. Äiti oli vangin puvussa, liikaisena ja laihana. Hän itki puoliksi ja joutui huutamaan, että kuulisin. Hän sanoi: 'Mihai, usko Jeesukseen ja ole uskollinen!' Vastasin: 'Äiti, jos sinä voit tällaisessa paikassa yhä uskoa, niin kyllä minunkin täytyy.'"

Palatessaan Bukarestiin Sabina sai tietää, että Mihaista oli tullut pianonvirittäjä, kun hän oli päässyt oopperatalon virittäjän oppipojaksi. Hänen korvansa oli niin tarkka, että hän saattoi tehdä tätä työtä yksinään 11-vuotiaasta asti. Pian hän ansaitsi kyllin auttaakseen äitiään ja maksaakseen koulunsa. Se oli niukkaa elämää, mutta hänellä oli leipää.

Mihain ongelmat puolueen kanssa alkoivat varhain, kun hän voitti mallioppilaalle myönnetyn oikeuden käyttää punaista solmiota ja kieltäytyi sitä käyttämästä, koska se oli "sortajien symboli". Hänet erotettiin julkisesti, mutta hiljaa otettiin takaisin kouluun, kun hälinä oli laannut, sillä hänen opettajansa olivat vain palvelevinaan hallitusta. 14-vuotiaana hänet erotettiin jälleen, koska hän oli sanonut itse lukeneensa Raamattua ja myös sanonut että koulukirjoissa olevat uskonnonvastaaiset hyökkäykset perustuivat valheisiin. Nyt hän yritti jatkaa opintojaan iltakoulussa.

Mihai oli kristitty, ilman rakkauden häivääkään kommunismia kohtaan. Mutta laululintu, jonka pesä on lähellä varisperhettä, oppii epävireisiä säveliä, eikä Mihai ollut paljon muuta kuullut. Vapauteni toisena päivänä minun oli sanottava hänelle, että hän oli väärässä uskoessaan kapitalistimaitten työläisten kuolevan nälkään. Hänen opiskelutoverinsa uskoivat näin ilman muuta, ja muuan tyttö kertoi minulle itkeneensä koulussa Amerikan nälkäisten lasten takia.

Parhaatkin nuoret tuntuivat olevan epätietoisia ja perehtymättömiä. Heiltä ei ollut kielletty ainoastaan kristillisten kirjailijoiden kirjoja; he eivät voineet myöskään ostaa Platonin, Kantin, Schopenhauerin ja Einsteinin kaltaisten ajattelijoiden teoksia. Mihain ystävät sanoivat vanhempiensa puhuvan yhtä ja professoriensa toista, ja usein he kysyivät minun neuvoani. Nuori teologian ylioppilas Cluj'n yliopistosta halusi apuani laudaturtyössään. "Mikä on aiheesi?" "Luterilaisen kirkon liturgisen laulun historia."

Sanoin: "Sinun pitäisi kirjoittaa alkuun, ettemme saisi täyttää nuorten miestemme päätä historiallisilla erimielisyyksillä, kun huomenna he ehkä joutuvat kuolemaan uskonsa tähden." — "Mitä minun sitten pitäisi opiskella?" hän kysyi. Vastasin: "Kuinka valmistautua uhrautumiseen ja marttyyriuteen."

Kerroin hänelle jotakin siitä, mitä olin nähnyt vankilassa, ja hän toi pian ystäviään. Kaikilla oli

sama ongelma kurssinsa suunnittelussa. Kyselin heiltä heidän opintojaan.

Muuan heistä sanoi: "Teologian opettajamme sanoo, että Jumala antoi kolme ilmoitusta. Ensimmäisen Moosekselle, toisen Kristukselle ja kolmannen Karl Marxille." — "Mitä mieltä pastori on tuosta?" — "Mitä enemmän hän puhuu, sitä vähemmän hän tuntuu sanovan."

Näiden keskustelujen tuloksena suostuin menemään Cluj'iin ja saarnaamaan sen katedraalissa. Ylioppilaat halusivat saada kirjojani, mutta kaikki kirjoitukseni oli kielletty.

Ennen kuin lähdin pois, tunsin kutsumusta lunastaa lupaukseni, jonka tein vankilassa Herran Armeijan jäsenille. Se on laisko, samantapainen kuin Pelastusarmeija, jota salainen poliisi ahdisteli helittämättä. Tapaamisestani patriarkka Justinian Marinan kanssa oli jo vuosia, ja ajattelin, että hän saattaisi auttaa. Hänen kirkolle aiheuttamansa vahinko oli suuri, hänen vallassaan oli myös tehdä jotakin hyvää.

Tapasin hänet hänen palatsinsa takaa puistosta. Luulisin, että hän valitsi tapaamispaikaksemme puutarhan siksi, että siellä ei ollut mikrofoneja eikä hänen salakuuntelija-virkailijoitaan. Sanoin: "Te olette patriarkka, ja teidän luoksenne tullaan pyytämään paikkoja ja eläkkeitä, ja Teidän täytyy saarnata ja laulaa kaikkialla. Sen tähden ajattelin että minun pitäisi tulla ja laulaa Teille. Laulan Herran Armeijan laulun, jonka opin vankilassa." Lauloin sen ja pyysin häntä tekemään jotakin näiden hyvien ja yksinkertaisten ihmisten puolesta: "Eivät he saa aina jäädä vankilaan vain siksi, että he kuuluvat tiettyyn lahkoon." Hän sanoi yrittävänsä, ja me puhuimme pitkään.

Yritin kutsua häntä takaisin Jumalan luo. Sanoin: "Getsemanen puutarhassa Jeesus kutsui jopa Juudasta 'ystäväksi' avaten näin pelastuksen tien." Halusin kylvää siemenen, josta saattaisi kasvaa sydämenmuutos. Hän kuunteli hiljaa ja jopa nöyrästi, mutta sanoi voivansa tehdä vain vähän, sillä hä-

nen rinnalleen oli pantu Iasin metropoliitta Justin Moisescu. Jos hän menisi liian pitkälle tai eroaisi, Moisescu saisi patriarkan paikan, ja tilanne olisi pahempi. Justinian oli säilyttänyt tietynlaisen kunioituksen minua kohtaan, mutta vaikka hänen jaettu sydämensä ei rakastanutkaan hänen kättensä töitä, hänen epäröimisensä päättyi aina puolueen vaatimukseen alistumiseen.

Myöhemmin kuulin hänen ottaneen "Armeijan" asian esiin Pyhässä Synodissa, missä häntä vastusti metropoliitta, joka oli hyväksytty (kaikkien romanialaisten joukosta!) ortodoksien edustajaksi Kirkkojen Maailmanneuvostoon. Sitten kulttuuriministeriö oli nuhdellut häntä minun vastaanottamisestani — hänen sihteerinsä oli tietenkin raportoinut käynnistäni, niin kuin patriarkkakin aina raportoi sihteeristään. Justinian oli suostunut tapaamaan "Armeijan" edustajia, mutta kun he tulivat, hän lähetti heidät tiehensä: "Käskikö Wurmbrand teidän tulla, niinkö? Hänenkin olisi jo aika olla taas vankilassa!"

2.

Tieto lupauksestani pitää luentosarja Romanian ikivanhassa yliopistokaupungissa annettiin heti vieranomaisille, varoittaen, että todellinen tarkoitukseni oli hyökätä marxismia vastaan ja aiheuttaa ylioppilaiden keskuudessa sekaannusta tekosyynä kristillisen filosofian luennoiminen. Innokas ilmiantaja tässä tapauksessa oli baptistipappi, joka kertoi vasten kasvojani, mitä oli tehnyt.

Hänen tekonsa ei hämmästyttänyt minua. Olin vapautukseni jälkeen tavannut monia hänen kollegojaan, pappeja, pastoreita, jopa piispoja, jotka antoivat tällaisia raportteja kulttuuriministeriölle. Tavallisesti raportit koskivat heidän omaa laumaansa, ja yleensä papisto oli häpeissään ja suruissaan siitä, mitä teki. He sanoivat tekevänsä sen, ei niinkään oman turvallisuutensa vuoksi, vaan säästääkseen kirkkonsa sulkemiselta. Joka kaupungissa oli kulttuuriministeriöstä salaisen poliisin edustajat, jotka tie-

dustelivat papeilta säännöllisesti seurakuntien käytöstä. He eivät olleet kiinnostuneita politiikasta, vaan halusivat tietää, ketkä kävivät usein ehtoollisella, ketkä yrittivät käännättää ihmisiä, ja mitä syntejä ihmiset tunnustivat. Jotka kieltäytyivät vastaamasta sellaisiin kysymyksiin, erotettiin, ja jos ei "sopivaa" sijaista löytynyt, kirkko suljettiin. Romaniassa oli nyt neljänlaisia pappeja: vankeudessa olevat, ne jotka ilmiantoivat painostuksen alaisina, mutta yrittivät jarruttaa asiain kulkua, ne jotka hartioitaan kohauttaen tekivät, mitä käskettiin, ja ne jotka olivat päässeet ilmiantamisen makuun. Jälkimmäisiä oli vain vähän. Kunniallisemmat viralliset pastorit, jotka eivät suostuneet yhteistyöhön, menettivät pian saarnalupansa. Mutta petturit menestyvät kuten jalankulkijat: olemalla kovia. Ja baptistitoverini oli tällainen mies.

Hänen varoituksestaan otti heti vaarin virallinen vakoilija nimeltään Rugojanu. Kulttuuriministeriölläkin oli luokittelunsa. Jotkut sen palveluksessa olevat olivat veltoja, toiset käyttivät valtaansa "suojelurahan" kiristämiseksi papeilta, mutta Rugojanu oli fanaatikko, joka kulki kirkosta toiseen uupumatta vainuten "vastavallankumouksellisia". Hän tuli itse kuuntelemaan luentoja.

Cluj'ssa oli ensimmäisenä iltana 50:n ylioppilaan ja muutaman teologian opettajan ryhmä. Koska Darwin kehitysteorioineen oli aina esillä teologian luennoilla, yritin käsitellä niitä. Sanoin uuden kehittyneen ja sosialistisen Romanian hylkäävän kaikki kapitalistiset aatteet. Eikö siis ollut outoa, että oli tehty yksi poikkeus englantilaisen porvarin, Sir Charles Darwinin, kohdalla?

Penkissään eteenpäin kumartunut Rugojanu tuijotti minua. Tuijotin häntä takaisin ja jatkoin: "Lääkäri poika haluaa olla lääkäri, säveltäjän poika musiikkimies, taidemaalarin poika taiteilija jne. Jos uskot olevasi Jumalan luoma, silloin yrität olla Jumalan kaltainen. Jos mieluummin uskot polveutuvasi apinaheimosta, olet vaarassa muuttua elukaksi."

Aloitin luentoni maanantaina. Tiistaina yleisöä oli

kaksinkertainen. Viikon loppuun mennessä minua katseli yli tuhat kasvoa — koko yliopisto, siltä tuntui, tungeksi katedraaliin. Tiesin heistä monen olevan halukas kuulemaan totuuden, mutta pelkäävän tarttua siihen seurauksien takia. Kerroin siksi heille neuvon, jonka olin saanut fasistien käsissä uskonsa tähden kuolleelta pastorilta. Hän sanoi: "Silloin annat ruumiisi uhriksi Jumalalle, kun annat sen hakattavaksi ja pilkattavaksi kaikille niille, jotka tahtovat. Tietäessään ristiinnaulitsemisensa lähestyvän Jeesus sanoi: 'Hetkeni on tullut.' Hänen hetkensä oli kärsimyksen hetki, ja hänen ilonsa oli kärsiä ihmiskunnan pelastuksen tähden. Meidänkin pitäisi suhtautua kärsimykseen Jumalalta tulleen tehtävänä. Paavali kirjoitti roomalaiskirjeessä: 'Jumalan laupeuden kautta minä kehotan teitä, veljet, antamaan ruumiinne eläväksi, pyhäksi, Jumalalle otolliseksi uhriksi.'"

Katsoin hiljaista seurakuntaa. Hetkisen tuntui samalta kuin omassa kirkossani sodan aikana rautakaartilaiden hiipiessä sisään aseineen. Uhka oli ympärillä, ei ainoastaan paikassa, jossa Rugojanu teki muistiinpanojaan.

Jatkoin: "Älkää antako kärsimyksen yllättää itseänne! Mietiskelkää sitä usein. Ottakaa Kristuksen ja hänen pyhiensä hyveet yllenne ajatuksen kautta. Pastori, josta kerroin, opettajani, joka kuoli uskonsa tähden, antoi minulle teereseptin kärsimystä vastaan, ja minä annan sen teille nyt."

Kerroin heille tarinan varhaiskristilliseltä ajalta lääkäristä, jonka keisari oli syyttä vanginnut. Muutaman viikon kuluttua hänen perheensä sai tulla tapaamaan häntä, ja aluksi he itkivät. Hänen vaatteensa olivat räjäsyjä, ravintona hänellä oli leipäviipale ja maljallinen vettä joka päivä. Hänen vaimonsa ihmetteli kysyen: "Kuinka voit näyttää niin terveeltä? Sinun olemuksesi on kuin olisit juuri tullut häistä!" Lääkäri vastasi hymyillen löytäneensä lääkkeen kaikkia huolia vastaan, ja hänen perheensä kysyi, mikä se oli. Lääkäri kertoi: "Olen keksinyt teen, joka pätee kaikkia sairauksia ja su-

ruja vastaan. Silhen kuuluu seitsemän yrttiä, ja annan teille niiden luettelon.

Ensimmäinen yrtti on tyytyväisyys: Tyydy silhen, mitä sinulla on. Saatan kyllä hytistä nakertaessani korppua, mutta paljon huonommassa asemassa olisin, jos keisari olisi heittänyt minut alastomana tyrmään ilman ruokaa!

Toinen yrtti on terve järki. Jos iloitsen tai suren, olen silti vankilassa. Miksi siis napista?

Kolmas on vanhojen syntien muisto: Laske ne ja olettaen, että jokaisesta synnistä saat päivän vankeutta, mieti, kuinka monta elämää sinun pitäisi viettää kaltereiden takana —, olet päässyt todella vähällä!

Neljäs on niiden surujen ajatteleminen, jotka Kristus iloisesti kantoi puolestamme. Jos ainoa ihminen, joka koskaan on voinut valita kohtalonsa maan päällä, valitsi tuskan, hän varmaan näki siinä suuren arvon! Huomaamme siis, että rauhan ja ilon kanssa syntyneenä kärsimys pystyy vapahtamaan.

Viides yrtti on tieto siitä, että Jumala on antanut kärsimyksen isän mielellä, ei vahingoittamaan vaan puhdistamaan ja pyhittämään meitä. Kokemamme kärsimys on tarkoitettu puhdistamaan meidät ja valmistamaan meitä taivaaseen.

Kuudes on tieto, että mikään kärsimys ei voi vahingoittaa kristityn elämää. Jos lihan ilot olisivat kaikki, päättäisivät kipu ja vankila ihmisen elämän tarkoituksen, mutta jos elämän ydin on totuus, ei sitä voi mikään vankityrmä muuttaa. Vankilassa ja sen ulkopuolella kaksi ynnä kaksi on neljä. Vankila ei voi lopettaa rakkauttani, eivätkä rautakalterit uskoa. Jos nämä ihanteet muodostavat elämäni, voin olla rauhassa missä vain.

Viimeinen yrtti reseptissäni on toivo. Elämän pyörä saattaa heittää keisarin lääkärin vankilaan, mutta se pyörii edelleen ja saattaa panna minut takaisin palatsiin ja jopa nostaa valtaistuimelle."

Pidin pienen tauon. Täyteen tupattu kirkko oli vaiti. "Olen siitä lähtien juonut tynnyreittäin tätä

teetä", sanoin, "ja voin suositella sitä teille kaikille. Se on osoittautunut hyväksi".

Kun olin päättänyt puheeni, nousi Rugojanu ja tunkeutui ulos katedraalista vilkaisemattakaan taakseen. Astuin saarnastuolista alas, ja yleisöstä kuului keskustelun hyrinää. Ulkopuolella ylioppilaat taputtivat käsiään ja huusivat ja yrittivät koskea käsiini. Soitin Sabinalle, joka iloitsi siitä, mitä olin tehnyt, vaikka tiesi kostotoimenpiteiden seuraavan.

Seuraavana päivänä piispani kutsui minua ja kertoi, että Rugojanu järjesti vaikeuksia. Hänen vielä kertoessaan kulttiministeriön vastalauseesta Rugojanu itse ryntäsi huoneeseen. "Ahaa, Te!", hän huusi. "Mitä yritätte sanoa puolustukseksenne? Oikea kiihotuspuheen tulva. Kuulin sen!"

Kysyin mieheltä, mikä häntä oli erityisesti suuttanut. Kaikki oli, mutta erityisesti kärsimysten parannuskeinoni. — "Mutta mitä pahaa teeparasani oli?", kysyin. "Mistä yrtistä ette pitäneet?"

Hän sanoi haastavasti: "Sanoitte heille, että pyörä aina pyörii. Mutta tässä vastavallankumouksellisessa purkauksessanne olette väärässä. Pyörä ei tule pyörimään, ystäväni; kommunismi on täällä ikuisesti!" Hänen kasvonsa vääristyivät vihasta.

"En maininnutkaan kommunismia", vastasin. "Sanoin vain, että elämän pyörä pyörii jatkuvasti. Esimerkiksi minä olin vankilassa, nyt olen vapaa. Olen ollut sairas, nyt olen parempi. Menetin seurakuntani, nyt saan taas tehdä työtä..."

"Ei, ei, ei! Te tarkoittitte, että kommunismi tulee kaatumaan, ja kaikki he ymmärsivät, mitä tarkoittitte. Älkää kuvitelko, että asia päättyisi tähän!"

Rugojanu kutsui kirkon johtajia kokoukseen piispan palatsiin Cluj'ssa, jossa minut tuomittiin peite-tyin hyökkäyksiin hallitusta vastaan suunnatusta nuorison myrkytysyrityksestä. "Saatte olla varmat, ettei hän enää koskaan saarnaa", huusi Rugojanu kiihottaen itseään hurjaan vimmaan. Lopuksi hän huusi: "Wurmbrandin loppu! Wurmbrandin loppu! Wurmbrandin loppu!" Hän kokosi takkinsa ja hatunsa ja käveli rakennuksesta ulos.

Sadan metrin päässä ovesta kolraa väistävä auto syöksyi jalkakäytävälle ja murskasi hänet seinää vasten. Hän kuoli sillä paikalla.

Kertomus Rugojanun viime sanoista ja niiden seurauksista levisi koko maahan. Noina vuosina Jumala usein näytti merkkinsä.

Toimilupani peruuttaminen ei estänyt minua saarnaamasta, mutta nyt minun piti toimia yhtä salaisesti kuin sodan jälkeen neuvostosotilaitten parissa. Uuden vaaran aiheuttivat vanhojen vankitovereitten käynnit. He tulivat pyytämään neuvoa ja apua. Heistä jotkut, ryhdyttään ilmiantajiksi, yrittivät houkutella minut ansaan. Nämä onnettomat olivat odottaneet vapautumiselta liikaa; löytäessään kotiympäristönsä sekasortoisena he olivat ryhtyneet hakemaan seksuaalista nautintoa saadakseen kadotetun nuoruutensa takaisin. Tämä maksoi yleensä enemmän kuin heillä oli varaa; ja oikotie uuteen alkuun vallanpitäjien kanssa ja nopeisiin voittoihin oli tietojen välittäminen puolueelle. Heidän vapautensa oli murheellisempi kuin vankeutensa.

Paras suojamme ilmiantajia vastaan olivat varoitukset, joita saimme salaisessa poliisissa olevilta ystäviltä. Monilla seuraajillamme oli jonkinlainen työpaikka puolueessa. Muuan nuori pari, joka oli päivätöissä propagandaosastossa, vietti illat kanssamme rukoillen, ja useammin kuin kerran tapasimme erään johtavan salaisen poliisin upseerin kotona hänen poissa ollessaan, koska hänen palvelijattarensa oli meikäläisiä. Toisinaan kokoonnuimme kellareissa, ullakoilla, huoneistoissa, maalaiskodeissa. Jumalanpalveluksemme olivat yhtä yksinkertaisia ja kauniita kuin varhaiskristittyjen 1900 vuotta sitten. Lauoimme ääneen; jos tuli kysymyksiä, se oli syntymäpäiväjuhla; kolmi- tai nelijäsenisillä kristityillä perheillä oli 35 syntymäpäivää vuodessa! Joskus tapasimme ulkosalla. Taivas oli katedraalimme, linnut antoivat musiikkia ja kukat suitsuketta, tähdet olivat kynttilöitämme, enkelit olivat kuoripoikia, jotka sytyttivät ne, ja vasta vankilasta vapautuneen mart-

tyyriin nukkavieru puku merkitsi meille paljon enemmän kuin arvokkaimmat pappiskaavut.

4.

Tietysti tiesin, että ennemmin tai myöhemmin minut pidätettäisiin uudestaan. Unkarin vallankumouksen jälkeen tilanne kehittyi vaikeammaksi kuu-kausi kuukaudelta. Hruštšev julisti uuden seitsenvuotissuunnitelman "taikauskon rippeiden kitkemiseksi". Kirkkoja suljettiin tai muutettiin kommunistikerhoiksi, museoiksi, viljavarastoiksi. Niitä, joita puolueen lehdet herjasivat mustissa kauhtanoissa esiintyviksi huijareiksi, kerättiin kokoon tuhansittain.

Rukoilin: "Jumala, jos tiedät vankilassa miehiä, joita voin auttaa, sieluja, joita voin pelastaa, lähetä minut takaisin, ja kestä sen mielelläni." Sabina joskus epäröi ja sanoi sitten "amen". Tällöin hänessä oli jotakin sisäistä iloa, jonka synnytti tieto, että saisimme pian palvella Kristusta täydellisemmin. Jälleen kerran mietin, oliko kuvamme Herran äidistä, joka seisoi murheen murtamana ristin juurella, vääristynyt; eikö hän ollut myös täynnä iloa siitä, että hänen poikansa olisi maailman Vapah-taja?

He tulivat klo 13 tammikuun 15. pnä 1959. Pikku ullakkomme pantiin sikinsokin tuntikausia kestäneessä etsinnässä. Poikani löysi vyönsä paikaltaan siirretyn kaapin takaa. "Ja kuitenkin ihmiset väittävät salaisen poliisin olevan hyödytön", hän huomautti. "Olen etsinyt sitä kaikkialta." Seuraavana päivänä hänet erotettiin iltakoulusta tämän hävyttömyyden takia.

Kun minut oli viety pois, Sabina otti Raamattuni. Hän löysi paperinpalaselle kirjoittamani lauseen hebrealaiskirjeestä, jossa sanottiin: "Uskon kautta... naiset ovat saaneet ylösnousemuksen kautta kuolleensa takaisin." Olin kirjoittanut sen alle: "Minulla on sellainen nainen vaimonani."

Oli yhä pimeää, ja kaduilla oli jäistä loskaa saapuessamme poliisin päämajaan Bukarestissa. Kävin läpi vastaanottoprosessin, ennen kuin vartijat johtivat minut selliin. Sieltä löysin noin 30-vuotiaan miehen, Draghiciin, joka oli Piteshin vihattuja uudelleenkoulutusjohtajia. Aina sellin oven auetessa hän käännähti ympäri. Hän sanoi: "Anteeksi, että olen niin hermostunut. En ikinä tiedä, tulevatko he hakemaan minua kylpyyn vai ammuttavaksi. Minulla on ollut kuolemantuomio jo neljä vuotta."

Draghici kertoi minulle elämäntarinansa. Poikana hän oli kunnioittanut paikkakunnan pappia, joka sanoi eräänä päivänä: "Isäsi on kelloseppä. Pyydä häntä korjaamaan kirkonkello halvalla." Draghici taivutti isänsä tekemään työn ilmaiseksi. Sitten pappi pyysi viidensadan leun kuittia voidakseen itse panna taskuunsa rahat, jotka hän velotti kirkolta. Virnistäen Draghici lisäsi: "Olin varttunut kristityksi ja antanut vuosien mittaan kirkolle aika kasan rahaa, ellei tuota olisi tapahtunut."

Hänen juoppo isänsä katosi perheen säästöjen kanssa, ja 14-vuotiaana poika liittyi rautakaartiin vihreään paidan, marssilaulujen ja tyttöjen ihailun takia. Muutaman kuukauden kuluttua kaarti syöstiin vallasta. Draghici joutui vankilaan, ja kommunistien saatua vallan hänet aktiivisena fasistina automaattisesti tuomittiin yhdeksitoista vuodeksi vankeuteen. Hänen kärsittyään seitsemän vuotta hänelle luvattiin Piteshissä: "Hakkaa toisia vankeja, pääset vapaaksi." Hän sanoi minulle: "Olin silloin kahdenkymmenen yhden vuoden ikäinen. En halunnut jäädä vankilaan. Siksi tein, mitä käskettiin. Uskoin heitä ja nyt saan kuolla sen tähden."

Minusta näytti siltä, että hän oli jo kuolemaisillaan tuberkuloosiin. "En ansaitse sen parempaa", hän sanoi.

Valveilla maaten, kuunnellen Draghiciin yskintää, ajattelin: "Jos Jumala kysyisi minulta nyt, 'Mitä ajattelet ihmisestä elettyäsi 56 vuotta?', minun pi-

täisi vastata: 'Ihminen on syntinen, mutta se ei ole hänen syynsä. Saatana langenneine enkeleineen ahkeroi tehdäkseen meistä yhtä kurjia kuin hän on'."

Kymmenen vuorokautta selitin Draghiciille: "Ei sinusta tullut rikollinen vapaasta tahdostasi. Mutta sinun syyllisyydentuntosi vaatii sovitusta. Jeesus on ottanut päälleen tämän rangaistuksen, jonka tunnet itse ansaitsevasi."

Kymmenentenä iltana Draghici alkoi kyynelehtiä. Rukoilimme yhdessä, ja hänen omantunnontuskansa ja pelkonsa häipyivät. Niinpä pyyntöni saada auttaa toisia vankeja sai vastauksen jo ensimmäisinä vankilapäivinäni.

6.

Sitten minut vietiin kuulusteluihin Bukarestin Uranus-vankilaan. Salaisen poliisin majuri yritti saada minulta tapaamieni "vastavallankumouksellisten" nimiä.

Sanoin, että olisin iloinen, jos voisin nimetä vastavallankumouksellisia, niin Venäjällä kuin kotonaakin. 30-luvulla tappoi silloinen sisäministeri Jagoda heitä tuhansittain Neuvostoliitossa, mutta lopulta paljastettiin todelliseksi vastavallankumoukselliseksi Jagoda itse. Sitten hänen seuraajansa Berijan aikana salainen neuvostopoliisi surmasi heitä sadointuhansin, kunnes Berijakin ammuttiin. Lisäsin, että vallankumouksen varsinainen vihollinen, miljoonien tappaja oli Josef Stalin, joka jo siihen aikaan oli viety Punaisen torin haudastaan. Ehdotin siis, että olisi paras etsiä vastavallankumouksellisia muualta kuin kirkkoparastani.

Upseeri määräsi minut piestäväksi ja eristysselliin. Olin siellä oikeudenkäyntiini asti. Se oli kymmenen minuutin salainen istunto, joka oli toisto kymmenen vuotta aikaisemmin olleesta oikeudenkäynnistäni. Vaimoni ja poikani olivat läsnä tällä kertaa kuulemassa tuomioni.

Myöhemmin odottelin sellissä siirtoa seuraavaan vankilaan. Puhuessani toisille Kristuksesta tuli

muuan upseeri sisään julistamaan uuden oikeuden päätöksen. Kiitin häntä ja jatkoin puhettani. Tuomio oli lisätty 20:sta vuodesta 25:een.

VII OSA

1.

Kanssani oli toisiakin vastatuomittuja pappeja salaisen poliisin kuorma-autossa. Lyhyen matkan jälkeen se laskeutui jyrkkää luiskaa ja pysähtyi. Sydämeni kylmeni, sillä tiesin joutuneeni takaisin Jilavan maanalaiseen vankilaan. Kuului huutoja: "Ottakaa heidät ulos!" Ja vaunun ovet rämähtivät auki.

Patukkaa heiluttelevien vartijoiden joukko ajoi meidät iskujen kera käytäviä pitkin. He olivat juopotelleet, ja nähdessään pappeja he riemastuivat. Meille heitettiin harmaita, rähjäisiä vankilaunivormuja. Niiltä, jotka vaihtoivat asuaan hitaasti, revittiin vaatteet yltä. Parrat leikattiin naurun remahdusten säestäminä. Päät ajeltiin paljaiksi huolimattomasti. Verisinä ja puolialastomina meidät työnnettiin suureen selliin.

Istuimme kivilattialla yhdessä kyyhöttäen helmi-kuun kylmyydessä. Samassa vartija kurkotti sisään karjuen: "Kaikki papit ulos!" Kuului vaimeaa kikatusta ja hirnumista oven takaa. Menimme ulos uuteen iskukujaan, jonka läpi juoksimme suojellen päätä käsillä parhaamme mukaan. Niitä, jotka kaatuivat, potkittiin raskain saappain ja syljettiin.

Puolen tunnin kuluttua huudettiin taas kaikkia pappeja. Kukaan ei liikahtanutkaan. Vartijat sänäsivät selliin potkiskellen ympäriinsä.

Yritin lohduttaa lähelläni olevia. Eräs oli menettänyt muutaman hampaan, ja hänen huulensa oli pahasti halki. Pestessäni verta hänen kasvoiltaan hän sanoi: "Olen arkkimandriitta Cristescu."

Olimme tavanneet vuosia sitten. Olin odottanut tämän ortodoksipatriarkan tapaamista. Miron Cristescu oli omassa virassaan, ja olin kertonut hänelle vaikeuksistamme. Hän oli pannut kätensä hartioil-

leni ja sanonut: "Veli, Kristus tulee takaisin; me toivomme sitä." Näin pitäisi Jumalan miehen usein sanoa, kuitenkin harva sanoo. En unohtanut häntä. Mutta parta ajettuna ja kasvot veren ja lian sotke-mina ei häntä voinut tunnistaa.

Tunnit kuluivat, ja me istuimme ja hytisimme. Miron Cristescu kertoi, kuinka hän ja toiset patriarkan lähellä olevat olivat yrittäneet estää kirkkoa tulemasta valtion työväliseksi. He luulivat voivansa käyttää patriarkan parempaa luontoa. Mutta Gheorghiu-Dej oli valinnut oikein. Justinian lähetettiin käymään Moskovassa, jossa hänen päätään yhä käännettiin. Hän antoi yhä uusia iskuja katolilaisille ja uniaateille ja kaikille vallassa oleville, jotka eivät suostuneet kompromissiin.

"Ja täällä olen kuten kaikki muutkin", sanoi arkki-mandriitta Cristescu. "Erehdyin yrittämään — minun olisi pitänyt vastustaa alusta alkaen." — "Älä anna tuollaisten ajatusten surettaa itseäsi liikaa", sanoin. Hän kohotti hienot silmänsä kasvojani kohti ja vastasi: "Veli Wurmbrand, tiedän vain yhden surun. Surun siitä, ettei ole pyhä."

Saarnastuolista sanottuna tämä olisi ollut vain kaunis fraasi; tuossa hirveässä sellissä, mielettömän pieksännän jälkeen nämä sanat osoittivat hänen todellisen suuruutensa.

2.

Miron oli kanssani joutuessani muutaman päivän kuluttua saattueeseen, joka oli matkalla vuorille. Monen tunnin kuluttua transsylvanialainen kaupunki Gherla ja sen suurin rakennus, vankila, tulivat näkyviin. Täällä oli vaimoni käynyt tapaamassa minua kahden kuukauden kaudenani vuonna 1956. Siihen liittyi minulle muitakin muistoja. Keisarinna Maria Teresian aikana 1700-luvulla rakennetun vankilan ylimmistä ikkunoista saattoi nähdä vanhat hirsipuut, joita ei enää käytetty, sillä kommunistien teloitustapa oli laukaus takaraivoon. Korkeitten muurien toisella puolen näimme elämän jat-

kuvan kaupungissa. Vangit tuijottivat ulos katsellen muuttuvia tapahtumia ja uneksivat. Mutta puolenpäivän aikaan ei kukaan kestänyt katsella. Juuri silloin lapset pääsivät koulusta, huudellen ja nauraen kirmailllessaan koteihinsa, ja joka mies ajatteli omaa perhettään.

Noin 10000 vankia oli ahdettu alkeellisiin 2000:lle tarkoitettuihin tiloihin, ja vallankäyttö oli yhtä kärkeää kuin uudelleen koulutuksen ensimmäisinä päivinä. Edellisenä kesänä Gherlassa oli ollut vakava kapina. Vangit olivat linnoittautuneet erääseen siipeen vastalauseeksi ikkunaluukkujen kiinnittämiseksi, jotka estivät valon ja ilman tulon. Vartijat murskasivat ovet. Alkoi käsikähmä. Palkalle kutsuttiin milliisi, joka avasi tulen tappaen ja haavoittaen monia vankeja. Rangaistukseksi ruoka-annos vähennettiin nälkätasolle, ja satoja tuomittuja hajotettiin toisiin vankiloihin.

Me, papit ja pastorit, jouduimme pian heidän tilalleen tuhansien muiden poliittisten vankien kanssa, jotka oli otettu uuden pidätysaallon yhteydessä: maanomistajia, armeijan upseereita, lääkäreitä, kauppiaita, käsityöläisiä, jotka eivät suostuneet osuusliikkeisiin, maanviljelijöitä, jotka vastustivat lopullisia maanottoja, joita puolue suunnitteli. Kahden tuhoisan viisivuotissuunnitelman jälkeen Dej oli julistanut kuusitoistavuotissuunnitelman, joka kestäisi vuoteen 1975. — ”Jos kukaan enää jäisi vapaaksi sitä suorittamaan”, muuan vanki sanoi.

Sellit olivat pitkiä, pimeitä, kaikuvia parakkihuoneita, kussakin 80—100 miestä, mutta vain 50—60 lavitsaa. Monet jakoivat vuoteensa. Nukkuminen oli vaikeaa. Koko yön kesti vaellus ylläikäkkyville laskiämpäreille, sen lisäksi meillä oli kymmenisen säännöllistä kuorsaaajaa: kullakin oli yksilöllinen sävelensä. Jos joku lakkasi, liittyi toinen tähän tärinäkuoroon. Eikä päivälläkään voinut levätä, kun kuria pidettiin ruoskin ja raudoitetuin saappain. Vartijat tekivät yllättäen ”turvallisuuksäyntejä” selleihin kolistellen ikkunoiden kaltereita patukoillaan varmistuakseen, ettei niitä ollut viilattu. Samaan aikaan

vangit makasivat kasvoillaan lattialla riveissä laskemista varten. Vartijat kävelivät kunkin päällä tämän nimeä huudettaessa.

Pienimmästäkin sääntöjen rikkomisesta sai vähintään 25 ruoskaniskua, lääkärin tarkkaillessa — sillä miehiä oli kuollut sellaisessa kurituksessa. Vankilassa oli tuskin ainoatakaan, jota ei ollut piiskattu, ja monet olivat saaneet "25" monta kertaa. Mielestämme raihat koskivat enemmän kuin kepit ja patukat. Iskut polttivat kuin tuli: Tuntui kuin selkää olisi paahdettu uunissa, ja hermostoon kohdistunut isku oli voimakas. Huomattavaa oli myös näiden piiskausten raaistava vaikutus vartijoihin, herroihimme. Veri ja valta tuntuivat vaikuttavan heidän parhaisiinsakin kuin juoma, ja he veivät julmuuden myrkyn vankiloista joka päivä ulos yhteiskuntaan.

Joka kerroksessa oli yksi vesitoiletti, ja sinne Miron ja minä veimme laskiämpärit joka päivä. Meidän piti jonottaa toisten vankien kanssa vuoroamme sisällön kaatamiseksi viemäriin. Arkkimandriitta oli siisti ja sivistynyt mies, mutta hän pakottautui näihin toimiin. Eräänä aamuna hän liukastui rasvaisella kivilattialla, ja vähän nestettä läikähti vartijan saappaalle.

"Ääliö!" kiljui mies iskien Mironia kiukkuisesti hartioihin. "Joudut vielä Rozsa Sandoriin!"

Kun lusikoimme myöhemmin velliämme, hän kysyi, mitä tämä merkitsi. "Hautausmaata", vastasin. "Aina ne niin sanovat, älä huoli."

Rozsa Sandor oli vankilan hautausmaa. Sen harmaat syvällä rikkaruohoissa olevat kivet näkyivät myös ikkunoista. Se sai nimensä murhaajasta, joka viime vuosisadalla oli tuomittu 20:ksi vuodeksi ollessaan 19-vuotias. Katsellessaan Gherlan kaltereiden läpi alas hän näki puutarhassa naisen vauva sylissään. Hän katseli heitä päivä toisensa jälkeen. Pappi pyydettiin kastamaan tyttölästä; vietettiin hänen ehtoollisjuhlaansa; hän meni kouluun ja hän kasvoi nuoreksi naiseksi. Koko ajan Rozsa Sandor seurasi. Tytöstä tuli hänen elämänsä: hän päätti, että he menisivät naimisiin, kun hän pääsisi vapaaksi. Vih-

doin se päivä koitti, ja hän pääsi vankilasta. Hän juoksi tien yli ja osui kulkueeseen — hääjuhlaan. Tyttö oli siis päättänyt ottaa hänet vastaan tällä tavoin! Hän juoksi tytön luo ja sanoi: "En voi sanoa, kuinka onnellinen olen, että tulet tänään vaimokseni." Tyttö tuijotti inhottavaa hampaatonta Rozsa Sandoria ja alkoi nauraa: "Mitä tämä vanha hupsu mies tarkoittaa?" hän kysyi. Sitten tarttuen vierellään olevan nuoren miehen käteen hän sanoi: "Tämä on sulhaseni." Rozsa Sandor töllisteli paria. Vihan ja hulluuden vimmassa hän tarttui puukkoon ja iski heidät molemmat kuoliaaksi. Hänet hirtettiin näistä murhista ja haudattiin vankilan hautausmaahan, joka nyt kantoi hänen nimeään.

"Joudut vielä Rozsa Sandoriin!"

Tämä uhkaushuuto muistutti meitä päivittäin vanhenemisestamme. Vangit eivät koskaan tajua, kuinka aika kuluu. Itselleen he pysyvät sen ikäisinä kuin olivat vankilaan tullessaan. He unelmoivat nuorista vaimoistaan ja heiloistaan, joiden luota he lähtivät, eivät koskaan huolten kuluttamista naisista, joiden luo he palaavat.

Gherlan pääportilla oleva kellokin oli pysähtynyt. Se ei liikahtanut kertaakaan niiden kuuden vuoden aikana, jotka olin siellä.

3.

Vankilan komendantti oli pöhöttynyt punakka pikku Nero, joka ei voinut lakata syömästä. Majuri Dorabantun eteen tuodut vangit hämmästyivät, kun kesken sanaryöppyä hänen kätensä livahti laatikkoon ja tuli ulos pitäen sipulimakkaran pätkää tai omenaa.

Ensitätapaamiseni hänen kanssaan oli tyypillinen. Seisoin asennossa kuunnellen rönstyilevää, sekavaa vihan virttä. Tuntui, että oli olemassa vain kaksi asiaa, joita Dorabantu ei vihannut: ruoka ja hänen oman äänensä sointu. "Vai Wurmbrand!" hän huusi ryöpyttäen pöydälle suullisen kakunmuruja. "Munkki, vai!"

Sanoin olevani pastori.

"Pastorit, papit, munkit! Aivan sama minulle. Vedätte köyhiä nenästä saadaksenne itse mukavat olot. Kyllä tiedän!" Hän heilutti käsiään hullunkurisesti kertoessaan kurjista poikavuosistaan. Hän oli paimentanut isänsä lampaista erään Romanian rikkaimpiin kuuluvan luostarin lähellä. Jos lampaat eksyivät kirkon maalle, löylyttivät munkit häntä raa'asti. "Olettekos ikinä nähnyt papin laukaisevan kaksipiippuista haulikkoa nälkäistä lasta kohden, Wurmbrand? Aika pyhä näky!"

Dorabantu valitti, että häntä oli myös riistetty myöhemmin tehtaan työläisenä. Nyt hän siis käytti tilaisuutta hyväkseen maksaakseen kapitalisteille ja papeille takaisin.

Sellissäni oli jokunen hurja tyyppi, murhaajia ja varkaita, jotka nimellisesti olivat poliittisia vankeja, koska olivat tappaneet kommunistin tai koska varkautta kutsuttiin joskus taloudelliseksi sabotaašiksi.

Muut olivat sotarikollisia ja istuivat elinkautista vankeutta venäläisten ja juutalaisten teurastamisesta. He olivat katkeria, vihaisia miehiä.

Kaikki yritykseni tarjota uskonnollista lohdutusta estettiin äänekkäästi. Varsinkin ne, jotka olivat tappaneet juutalaisia, olivat perin katkeria minulle, koska itse olen juutalaista rotua. En koskaan sallanut sitä, ja usein minulta sitä kysyttiin. Osoitin luonnollista rakkautta kansaani kohtaan, vaikka käytin jokaisen oikeutta valita oma uskonsa. Olin valinnut toisen uskon kuin suurin osa kansaani. Kun aloin puhua hiljaa jollekulle yksinäiselle nurkassa, kerääntyivät toiset uhaten ympärillemme. "Olemme käskeneet sinua sulkemaan turpasi!" ärisi johdaja. Nousin seisomaan, ja joku tönäisi minua. Joku työnsi jalkansa eteen, ja kaaduin kasvoilleni. Tunsin hurjan potkun kylkiluissani. Mutta joukon käydessä kimppuuni kuului varoitushuuto.

Kurkistaen tirkistysreiästä oli eräs vartija nähnyt tappelun ja huusi apua. Joukko hajaantui. Sellin oven avautuessa jokainen oli lavitsallaan.

"Wurmbrand!" Komendantti oli käytävillä hiiviskellessään kuullut jutun. Vartija oli tuntenut mi-

nut huoneen pisimpänä miehenä, mutta ei voinut puolipimeässä erottaa hyökkääjiä. "Wurmbrand, kuka sen teki?" Hoitaen haljennutta huulta sanoin, etten voinut vastata.

— "Miksette?"

— "Kristittyinä rakastan vihollisiani ja annan heille anteeksi enkä paljasta heitä."

— "Sitten olette idiootti!" kivahti Dorabantu.

— "Siinä olette oikeassa. Jokainen, joka ei koko sydäimestään ole kristitty, on idiootti."

— "Sanotteko minua idiootiksi?" mylvi komendantti.

— "En sanonut niin. Tarkoitin, että MINÄ en ole niin hyvä kuin kristityn pitäisi."

Dorabantu löi kourallaan otsaansa. "Viekää hänet pois. Kolmekymmentä ruoskaa!"

Hän lyllersi kähisten: "Hullut munkit!"

Palatessani vartijat yhä kuulustelivat vankeja. Koska tietoja ei herunut, ei ketään toista rangaistu. Mutta tämän jälkeen minut vain harvoin keskeytettiin yrittäessäni saarnata.

4.

Toisinaan vankien riidat olivat hassuja, vaikka osapuolten mielestä harvoin. Asuin useissa eri selleissä, joissa aina oli vähintään 60 miestä. Kaikissa oli kaksi kaitaa kalterirakoa ikkunoina. Pitikö niiden olla auki, niin että palelimme vuoteissamme, vai suljettuina saaden ilman tunkkaiseksi ja pahanhajuiseksi, niin että joka aamu heräsimme päänsärkyyn? Aiheesta väiteltiin kirjaimellisesti tuntikausia päivästä toiseen, aivan kuin olisimme olleet eduskunnassa. Oli kaksi puoluetta. Ikkunasta kaukana olevat sanoivat: "Raitis ilma ei vahingoita ketään." Sen lähellä olevat vastasivat: "Tuhannet kuolevat keuhkokuumeeseen joka vuosi."

"Jos voimakkaat aineelliset edut vaativat, että kaksi kertaa kaksi pitää olla jotakin muuta kuin neljä, niin silloin se on", kuuluu muuan Leninin aksioma. Näimme tämän toteutuvan vankilassa.

Vartijat kyllästyivät voimisteluumme. "Tunti on kulunut. Kaikki sisään!" he huusivat. Me vastustimme: "Emme ole olleet edes viittätoista minuuttia." Molemmat puolet uskoivat olevansa oikeassa. Oma etu saneli ajan tajumme.

Yleiset vangit kotiutuivat pian yhtä hyvin täällä kuin ulkopuolellakin. Heillä oli oma rutiininsa, oma arvojärjestyksensä, oma slanginsa. He olivat ihmehen taitavia ruuantähteiden salakuljetuksessa. He kutsuivat vartijoita lempinimillä ja yrittivät kerjätä tupakkaa tirkistysreiästä. He saivat luottamusaseman ja jättivät likaisen työn poliitikoille, kaikkein likaisimman papeille ja tunnustaville kristityille.

Ahtauden takia jouduin pujottautumaan lavitsalle kahden miehen väliin, jotka riitelivät kuin sulkiaan luovat, samaan häkkiin suljetut petolinnut. Pitkä, kuihtunut entinen kersantti Grigore oli ampunut sadoittain juutalaisia käskystä. Hänen vihollisensa Vasie, "taloudellinen sabotööri", teki Grigoresta kaikkien vääryksiensä syntipukin. Vasile, joka oli pieni ja laiha, löysi pian vastustajansa heikon kohdan. Kasvot voitonriemuisina hän sähähti sanansa: "Murhaaja!" Grigore irvisti eikä voinut vastata. Sainoin Vasilelle: "Miksi sanot noin? Hän on vanha ja sairas, emmekä tiedä, missä hän on viettävä ikuisuutensa: Jos Kristuksen luona, solvaat tulevaa taivaan kansalaista, jos helvetissä, miksi lisätä kirouksia hänen kärsimyksiinsä?"

Varas katsoi hämmästyneenä. "Etkö tiedä, kuinka monta venäläistä ja juutalaista tuo rotta on tappanut?"

— "Se tapahtui 20 vuotta sitten kauhean sodan aikana, ja hän on korvannut sitä viidellätoista näälän, pieksännän ja vankilan vuodella. Sanotko minua klovniksi, koska kolmivuotiaana heitin kuperkeikkaa keskellä lattiaa? Tai lukutaidottomaksi, koska en nelivuotiaana osannut lukea? Nuo päivät ovat menneet."

Vasile oli hämillään. Seuraavana päivänä lähelläni alkoi ryhmä jutella siitä, miten he kohtelisivat venäläisiä, jos saisivat vapaat kädet.

"Hirttäminen olisi liian hyvää heille", Vasile kä-
hisi. "Heidät pitäisi nylkeä elävältä..." Lopulta
en enää jaksanut kuunnella ja vastustin sanomalla,
ettei venäläisiä eikä ketään muitakaan pitäisi koh-
della näin.

"Mutta eilen", Vasile protestoi, "puolustit miestä,
joka on tappanut satoja venäläisiä, ja nyt sanot,
että venäläisten tappaminen on väärin!"

Grigore oli syvästi onneton muistaessaan rikok-
sensa ja hän kysyi minulta: "Olenko sovittanut
rikokseni kärsiessäni tällä tavoin, kun kärsimykseni
on pakollista?"

— "Kyllä. — Raamattu sanoo, että joka kärsii li-
hassa, hän lakkaa synnistä." Kerroin hänelle köy-
hystä Lasaruksesta, joka kärsi ja pääsi taivaaseen.
"Jos uskot Kristukseen, pelastut", sanoin.

— "Ihmiset ajattelevat foisin"; hän sanoi. "Ajat-
tele Eichmannia, miestä, joka halutaan hirttää Is-
raelissa."

— "Ei ole todisteita siitä, onko hän kärsinyt, mut-
ta joka tapauksessa mielestäni ei ketään pitäisi syyt-
tää niin kauan sitten tehdyistä rikoksista. Hän ei
ehkä enää ole sama mies. Tiedän, etten itse ole",
sanoin. "Ja olen varma, että monet juutalaiset oli-
sivat samaa mieltä." (Sain vasta vuotta myöhem-
min tietää, että Martin Buber, suuri juutalainen
ajatteli, oli vastustanut Eichmannin tuomiota.)

Grigore sanoi: "En ole enää sama mies, koska
olen katunut tekojani, mutta toiset saattaisivat teh-
dä sen kaiken uudestaan."

"Ei ketään voida rangaista siitä, mitä hän mah-
dollisesti tulevaisuudessa tekee. Pahuus on vain osa
meitä. Kaikkein pahimmillakin on ollut suuria hy-
veitä. Niin on sinullakin, Grigore." Tämä ajatus
ilahdutti häntä vähäsen.

Sellistä ei puuttunut naurua. Apostolien teoissa
kutsutaan iloa todistukseksi Jumalan olemassaolos-
ta, ja ilman tätä uskoa vankiloissa oleva ilo on
selittämätöntä.

Jotkut saattoivat nauraa kärsimyksilleen. Mm.
majuri Braileanu, lyhyt, vilkas entinen upseeri poi-

kamaisine tukantöyhtöineen. Hän toi selliin uuden huhun. Neuvostoliiton ulkoministerin Gromykon ja lännen edustajien välillä piti olla sinä keväänä 1959 uusi huippukokous. Sanottiin, että kokouksen piti olla toukokuun kymmenentenä päivänä. Vangit otettiin käyttöön uuden tervehdyksen: He näyttivät kaikkia kymmentä sormeaan vapautuksen päivän merkiksi.

Konferenssipäivänä vartijat todellakin avasivat sellin ja kutsuivat neljää miestä, majuri Braileanun heidän joukossaan. Olivatko he ensimmäiset vapautetut? Katselimme heitä kateellisina. Mutta pian kuulumme tuskan parahduksia käytävän päässä olevasta komerosta, jossa ruoskinta tapahtui. Ääntä oli mahdoton vaimentaa. Kolmea miestä piestiin, mutta neljäs ei vuorollaan päästänyt ääntäkään saadessaan normaalit 25 lyöntiä. Braileanu tuli toisten perässä selliin kalpeana ja puhekyvyttömänä. Hän vääntäytyi seisomaan: "Hyvät herrat", hän sanoi, "opetan tälle uuden tervehdyksen." Hän nosti kaksi oikean kätensä sormea ja viisi vasemman käden merkitsemään kahtakymmentäviittä.

Juttuja ja arvoituksia kerrottiin tuntimäärin. Jokaisen oli tehtävä osuutensa. Tietynlainen hölynpöly sai meidät nauramaan helpommin kuin mikään muu.

"Mikä kolmivärinen riippuu puussa ja laulaa 'tara-boom-cha-cha'?" kysyi Florescu, puoliromaani varas. Kukaan ei osannut vastata.

— "Silli."

— "Ei silli ole kolmivärinen!"

— "Jos sen maalaa, niin se on."

— "Eikä niitä riipu puussa myöskään."

— "Kyllä riippuu, jos niitä ripustaa."

— "Eivät ne laula 'tara-boom-cha-cha'."

— "Sanoin sen siksi, ettette arvaisi."

Gaston, kaitakasvoinen unitaaripastori, joka käytti paksuja lasia, esitti toisen arvoituksen: "Junassa matkustavalla miehellä on Eeva-niminen vaimo, ja he asuvat punaisessa talossa: Mikä on hänen nimensä." Kaikki näyttivät aprikoivan. — Jos mies

matkusti junassa ja asui yhdessä Eeva-nimisen vaimonsa kanssa punaisessa talossa, miten siitä saisi selville hänen nimensä?" — "Se on helppoa", sanoi Gaston. "Hän on Charles."

— "No mistä tiedät?"

— "Olen tuntenut hänet jo vuosia. Hän on paras ystäväni."

Arkkimandriitta Miron kertoi todeksi vannomansa jutun komendantista: Tarkastellen vankijonoja paraatissa tämä teki joka miehelle saman kysymyksen: "Mikä on rikoksenne?" — "En ole tehnyt mitään, ja sain kymmenen vuotta." Dorabantu kulki edelleen. "Mikä on teidän rikoksenne?" — "Ei mikään, ja sain kaksikymmentä vuotta." — "Valehtelette, sika", sanoi Dorabantu kiivastuen. "Kansantasavallassa ei kukaan saa tyhjistä enempää kuin kymmenen vuotta!"

Pikkuvarkaat ja taskuvarkaat olivat parhaita jutunkertoja. He elivät surkeilematta kyvyillään. Florescu kertoi ryöstäneensä kultasepän Bukarestin Carol-kadulla, jonka molemmin puolin oli kulta-kauppoja. Hän kertoi jutun näin:

Herra Hershcovici, mitä kohteliaain kultakauppias, toivotti hienon nuorenparin tervetulleeksi liikkeeseensä. "Hyvää huomenta", sanoi mies, joka tietenkin oli Florescu. "Tämä on morsiameni, Bukarestin suloisin tyttö!" Ja rikkaimpia myös, heidän löpötelynsä mukaan. "Olemme tulleet valitsemaan sormuksen, tietenkin timanttisen... Ei, ei, nuo ovat liian pieniä." Sormuksista he etenivät tytön äidille annettavaan timanttitaluiseen kelloon, isälle alligaattorinnahkaiseen matkalaukkuun, ja sitten tyttö huomautti: "Voi, emme saa unohtaa piispaa. Hän on setäni eikä siis ota vastaan maksua toimituksesta. Ja tiedäthän traditiomme: Maksamaton toimitus ei kelpaa taivaassa." — "Totta, totta, mutta mitäs piispalle annetaan?" Ja sillä hetkellä molempien silmät osuivat lasikaappiin, jossa oli täydellinen sarja koristeltuja piispan kaapuja. "Tuossahan se on!" huudahti Florescu. — "Mutta voi", sanoi tyttö, "emme tiedä, sopivatko ne hänelle." Florescu katsoi

kultakauppiasta kiireestä kantapähän: "Hän on juuri piispan kokoinen!" Ja Hershcovici, toivoen myyvänsä kalliit kaavut, suostui pukeutumaan kultaiseen kasukkaan. He sitoivat vyön hänen vyötäisilleen ja ahtoivat kimaltelevan hiipan hänen päähensä. "Sopii loistavasti!" sanoi Florescu. "Pitäkää vielä tätä sauvaa."

Tässä vaiheessa pari kahmaisi jalokivet alligaattorilaukkuun ja juoksi kaupasta ulos. Hershcovici lamahtui kauhusta, sitten hän juoksi perään kiljuen: "Varkaita! Pysäyttäkää heidät! Apua!" Juutalaiset kauppiat juoksivat ovilleen ja näkivät Hershcovicin laukkaavan tyhjällä kadulla täydessä ortodoksimetropoliitan asussa. "Hershcovici on mennyt sekaisin!" he huusivat. Kolme heistä otti hänet kiinni ja piteli hänen vastustaessaan: "Ei, ei! Mitä te teette? Varkaat pakenevat!" Niin pakenivatkin sivukatua eivätkä koskaan joutuneet kiinni.

Kun nauru oli lakannut, sanoi pastori Gaston: "Mutta saatiinhan sinut lopulta kiinni, Florescu." Varas ei tahtonut puhua siitä tapauksesta.

"No jospa sinä kertoisit, miksi sinä olet täällä?" hän sanoi.

"Mikäs siinä", sanoi Gaston. "Sekin on hassu juttu. Sain seitsemän vuotta joulusaarnasta, joka käsitteli pyhän perheen pakoa Egyptiin."

Joku seurakuntalainen oli kavaltanut Gastonin. Oikeudenkäynnissä väitettiin, että tuomitessaan Herodeksen yrityksen tappaa Jeesus-lapsi viattomien joukkomurhassa Gaston todellisuudessa hyökkäsi kommunistien uskonnonvastaista kampanjaa vastaan; viittaukset Egyptiin taas ilmaisivat hänen toivomuksensa Nasserin liittymisestä imperialistileiriin.

Pastori Gaston kysyi kuulustelijaltaan myöhemmin, mitä hän todellisuudessa oli tehnyt puoluetta vastaan. "Olen aina pitänyt työläisten puolta. Olen perustanut koulun ja osuusliikkeen. Olen kaksinkertaistanut seurakuntani."

Upseeri nauroi: "Me haluamme sellaisia pappeja kuin teidän naapuriseurakunnassanne. Vanha irstaileva juoppo, jonka kirkko on aina tyhjä."

Gaston kertoli joskus minulle köyhästä lapsuudesta. Hän oli aina ollut nälissään ja varastanut, kun ei ollut mitään syötävää. "Kerran ryöstin kanalan. Minut vietiin kulkueessa kylän halki, kaulassani lappu, jossa oli sana 'varas'." Hän varttui "haluten kumota koko maailman".

Hän opiskeli eri poliittisia ja filosofisia järjestelmiä ja liittyi unitaariseen kirkkoon. Kun poliisi tuli, hänen satojen kirjojensa joukosta löytyi Adlerin "Individuaalipsykologia". — "Ahaa!" sanoi etsivä. "Individualisti!" Ja hän vei kirjan mukanaan todisteena.

5.

Näin uudessa vankijoukossa kauhukseni professori Poppin. Hän näytti sairaalta ja kulki kuin vanha mies. Emme olleet tavanneet vuoden 1956 armahduksen jälkeen, ja kirjeisiini ei tullut vastausta. Popp selitti sinä iltana syyn.

Monien muiden vapautettujen vankien lailla hän oli heittäytynyt nautintojen etsintään. "Olin kuin nälkäinen", hän sanoi. "Pelkäsin, että elämä liukuisi ohitseni. Minun piti todistaa, että voisin vielä iloita. Tuhlailin, join liikaa, jätin vaimon ja otin nuoren naisen.

Sitten kaduin. En ollut unohtanut kristityn valojani. Halusin tavata sinua, mutta sinä olit kaukana. Kerroin kaiken toiselle pastorille ja syytin kommunismia maamme tuhoamisesta. Hän kuunteli ja sitten kavalsi minut."

Popp sai kahdentoista vuoden tuomion. Hänen ensimmäinen vankilakautensa oli tuonut esiin kaiken hänessä olevan voiman ja hyvyyden. Hän oli ollut kuin myrskylintu, joka nousee korkeimmalle vastatuulella ja putoaa, kun tuuli häipyy. Nyt hänen tahtonsa oli heikko. Yritin tuoda hänet takaisin Jumalan luo, mutta elämä tuntui hänestä tarkeituksettomalta.

Hän kertoi saaneensa kuulla "siviilihautaukseltaan" tuomionsa jälkeen. Tämä oli uusi elämän-

tapaus kansantasavallassa. Vastavallankumouksellisen joutuessa vankilaan kokosi puolueen virkailija hänen työtoverinsa, ystävänsä ja perheensä ja sanoi näille: "Toverit, tämä mies on kuollut kaikille ja ainaiseksi. Me olemme kokoontuneet hautaamaan hänen muistonsa." 'Surevien' piti luetella yksitellen hänen rikkomuksensa valtiota vastaan. Poppin leskitytär puhui muitten mukana. Kieltäytyessään hän olisi ehkä menettänyt työnsä, ja hän oli kolmen nuoren lapsen äiti.

Toisena päivänä Popp joutui kanssani työhön. Meidän piti puhdistaa suuren sellin lattia kuuraten se päästä päähän. Vartijoiden valitsema huoneenjohtaja käveli luoksemme, kun olimme melkein lopussa, ja potkaisi likavesisangon kumoon sanoen: "Nyt aloittakaa alusta." Lopulta tuli vartija tarkastamaan. Hän tarttui huoneenjohtajaan työntäen hänen kasvonsa lähelle likaa, jonka oli omissa saappaissaan tuonut. "Saastaa!" hän kiljui. Kuurasimme toisen tunnin saaden potkuja ja hävyttömyyksiä huoneenjohtajalta. Pahempaa sortajaa ei ole kuin sorrettu.

Tämä kokemus sai Poppin tärisemään uupumuksesta. Vaihtelun vuoksi esittelin hänet ruokatunnilla pastori Gastonille. Järkyttynyt katse käväisi Gastonin kasvoilla. Popp yksinkertaisesti käänsi päänsä pois ja sulki silmänsä.

Päivien kuluessa professori käpertyi enemmän itseensä. Meidän piti yllyttää häntä syömään ja auttaa häntä valmistautumaan joka aamu. Hän ei nauranut eikä itkenyt eikä osallistunut sellin elämään. Mutta eräänä aamuna huoneenjohtajan pilailusta kimpaantuneena hän tarttui miehen kurkkuun kuristaen sitä mielipuolen lailla, kunnes kaksi vartijaa mukiloi hänet maahan. Hänet vietiin tajuttomana sairaalasilpeen. Kuulimme seuraavana päivänä, että hän oli kuollut.

6.

Tämä tragedia täytti sellin surulla. Kun toiset ruokailivat Poppin sielun puolesta ortodoksien tapaan

Gaston makasi hiljaa lavitsallaan, ja puhuessamme iankaikkisesta elämästä hän nousi ja käveli pois.

Sinä iltana sellissä puhuttiin kuoleman jälkeisestä elämästä. Gastonilta kysyttiin, mitä hän ajatteli asiasta. "Edistykselliset unitaarit eivät usko yliluonnolliseen henkiinheräämiseen", hän sanoi. — "Mutta me emme puhu edistyksellisille unitaareille", vastasin. "Me puhumme sinulle. Uskaltakaamme olla oma itsemme. Eikä aina 'me katolilaiset, me protestantit, me romanialaiset...'"

— "Puhuen sitten henkilökohtaisesti, en usko siihen."

— "Jos puhut henkilökohtaisesti", sanoin, "se on ensimmäinen askel uskoon, sillä persoonallisuus on Jumalan suurin lahja ihmiselle, se pysyy, kun ruumiis muuttuu. Vety- ja happiatomit minun ruumiisani ovat samoja kuin sinunkin. Ruumiini lämpö voidaan mitata samoin kuin sinunkin. Kaikki ruumiin toiminnot, kemialliset ja sähköiset, ovat samanlaisia kaikilla ihmisillä. Mutta ajatukseni, tunteeni ja tahtoni ovat omani. Fyysinen toiminta on kuin hiilihangan palanen, jossa ei ole mitään merkkiä. Henkinen toiminta on kuin kolikko, jossa on kuninkaan kuva. Miksi sitten sillä olisi ruumiin kohtalo?"

Florescu, joka oli tuonut jakkaransa lähelle, sanoi kiroillen: "Uskon siihen, mitä näen, maistan ja tunnen. Olemme kaikki ainetta niin kuin tämä puupala, jolla istun. Kun kuolen niin kuolen."

Potkaisin jakkaran hänen altaan, se lensi lattian yli, ja Florescu jymähti maahan. Kompuroiden hurjistuneena ylös hän kävi minua kohti, mutta toiset pidättelivät häntä. "Mitäs meinaat?" hän ärisi.

Vastasin tyynesti: "Sanoithan olevasi vain ainetta niin kuin jakkarakin. En kuullut jakkaran valettavan."

Kuului naurua, johon Gastonkin liittyi. "Anteeksi vain, Florescu", sanoin, "halusin vain todistaa, että koska aine ei vastaa rakkaudella tai vihalla, se on sittenkin erilaista kuin me."

Florescu jörötti hetkisen ja puuttui taas asiaan:

"Voisin kai uskoakin, jos kuolleet tulisivat takaisin tapaamaan meitä."

"Olen varma, että ihmiset ovat olleet yhteydessä kuolleisiin. Suuret tiedemiehet Newtonista Sir Oliver Lodgeen ovat uskoneet spiritismiin. Raamattu kuvaa kuolleen Samuelin esiinmanaamisen. Raamattu kieltää sen, mutta sanoo, että se on mahdollista."

Jakkaran aiheuttama häly oli tuonut uusia kuulijoita, ja aloin saarnata avoimesti kuolemanjälkeisestä elämästä. Se ei ollut meille tietopuolinen keskustelun aihe, vaan polttavan ja läheisen kiinnostuksen kohde. Gherlassa kuoli miehiä päivittäin.

"Jos Jumala olisi tehnyt meidät vain tätä elämää varten, hän olisi ensin antanut meille vanhuuden ja viisauden ja sitten nuoruuden ja tarmon. Tuntuu mielettömältä kerätä tietoja ja ymmärrystä vain hautaan vietäväksi. Luther vertaa maanpäällistä elämäämme syntymättömän lapsen elämään: Jos sikiö voisi järkeillä kohdussa, se ihmettelisi, miksi sille kasvaa kädet ja jalat. Lopulta se päättelisi, että täytyy olla maailma, jossa se saa leikkiä, juosta ja tehdä työtä. Niin kuin sikiökin valmistautuu tulevaan olotilaan, niin mekin."

Unohdin vartijat ja korotin ääntäni saarnatakseni kattoon asti ulottuvilla lavitsakerroksilla makaaville vangeille. Silmät katsoivat minuun heikossa valossa, jonka katosta riippuva lamppu sai näyttämään vielä hämärämmältä.

Sanoin: "Ajatelkaa, että väittäisin litran pullossa olevan tilaa kymmenelle litralle maitoa. Sanoisitte minua hulluksi. Kuitenkin päässäni voin pitää ajatuksia vedenpaisumuksesta, joka tapahtui vuosituhansia sitten, vaimostani ja pojastani huoneessa, johon heidät jätin, Jumalasta ja perkeleestä. Kuinka on mahdollista, että pääni rajoitetussa tilassa on koottuna elämän jokapäiväisiä asioita sekä äärettömyys ja iankaikkisuus? Ääretön mahtuu vain äärettömään: Tätä on henki. Vaikka vapaa henkesi voi mennä minne vain ajassa tai avaruudessa, uskotko

silti, että sille kuuluu sama kohtalo kuin tälle huoneelle, joka on ruumis?"

Näitä puhuessani oli sellainen hiljaisuus, jota ei edes kirkossa ole. Kukaan ei haukotellut eikä liikahtanut, ajatukset eivät harhailleet. Likaisine vaatteineen, kuoppaposkineen ja nälän suurentamine silmineen vangit vastaanottivat opetuksen kuolemasta heräämisestä kuin janoinen maa ottaa vastaan sa-teen.

7.

Seuraavana päivänä ennen herätystä nousin ja huomasin Gastonin lavitsan tyhjänä. Sitten näin hänen hennon hahmonsa ikkunaa vasten. Heitin huovan hartioilleni ja menin hänen luokseen. Katsoimme alas kaltereiden lävitse. Valo oli sumuinen. Usva lepäsi pihalla, mutta saatoimme nähdä pääportin vierellä olevan mustien ruumisarkkujen rivin. Niissä oli viimeisen vuorokauden aikana kuolleita miehiä; yksi heistä oli Popp. Tämä oli jokapäiväistä Gherlassa, ja ihmettelin, miksi Gaston oli valinnut tämän päivän noustakseen katsomaan. Yritin saada hänet takaisin nukkumaan, mutta hän ei liikahtanutkaan.

Katsellessamme vartija käveli pihan yli ja kohotti arkkujen kansia, niin että ruumiit tulivat näkyviin. Hänen perässään kulki kömpelö hahmo rautakanki kädessään. Hän kohotti sen ja iski teräksen jokaiseen ruumiiseen vuorotellen.

"Jumala antakoon rauhan heidän sieluilleen", sainoin.

Vartijat varmistivat, ettei kukaan jäänyt eloon, ja ettei mahdollisia karkulaisia ollut ruumiiden paikalla. Gaston vapisi. Panin huovan hänen ympärilleen, mutta hän jäi seisomaan katsellen, kun arkut suljettiin ja lastattiin kuorma-autoon, joka veisi ne Rozsa Sandoriin.

Monta päivää tämän jälkeen Gaston oli vaiti. Mitä hänen mielessään olikin, hän ei kertonut sitä meille. Hän torjui kaikki yritykseni hänen surkeutensa

ymmärtämiseksi ja auttamiseksi. Iltaisin hän kuunteli toisten kertovan juttuja, mutta vain kerran hän liitti oman juttunsa mukaan.

Vangit vilkuilivat toisiinsa. Hän oli ollut hiljaa ja juro niin pitkään, ettei kukaan tiennyt, mitä odottaa.

Hän sanoi: "Juuri ennen pidätystäni istuin ravintolassa. Ajattelin piristää mieltäni hyvällä aterialla. Ripustin päällystakini nurkkapöydän viereen ja tilasin kaikkea, mitä halusin. Toinen asiakas lähelläni katsoi minua huolestuneena ja nousi puhumaan, mutta torjuin hänet: 'Haluaisin syödä rauhassa, meillä kaikilla on omat huolestumme.' Ateria oli hyvä. Sytytin sikaarin ja ajattelin pyytää anteeksi töykeyttäni. Pyysin anteeksi ja sanoin, että hän ehkä nyt haluaisi kertoa huolensa. 'Liian myöhäistä', hän sanoi, 'uuni vain poltti reiän päällystakkiinne.'"

Gastonin juttu aiheutti vähän naurua, mutta hän meni takaisin lavitsalleen ja kävi pitkäkseen pimessä. Erään kerran hän oli kertonut meille monta tuntia, kuinka hän kunnioitti Kristusta suurimpana opettajana mutta ei Jumalana, ja mitä unitaarit hyväksyivät Raamatusta totena ja mitä eivät. Uudelleenarviointi ei jättänyt paljon, mihin tarttua. He eivät olleet liiaksi huolissaan iankaikkisuudesta, hän sanoi. Mutta nyt hän taas alkoi puhua professori Poppista. Todistiko mikään, että jotakin jäi jäljelle tuon kauhean näyn jälkeen, jota olimme yhdessä katselleet aamuvarhaisella? Hän sanoi, että mies tarvitsi neljä asiaa tullakseen toimeen: ruokaa, lämpöä, unta ja naisseuraa. "Ja viimeksimainittu voidaan jättää pois", hän lisäsi. "Vaimoni on mennyt toisen miehen luo, kaksi lastamme ovat valtion lastenkodissa."

— "Et itsekään usko niin", sanoin. "Täällä me saamme näitä kaikkia vain minimin. Kuitenkin kuulet joka päivä naurua ja miesten laulua. Heidän ruumiillaan ei ole syytä laulaa. Heissä laulaa jokin muu. Sinä uskot sieluun, vai mitä? Siihen, jota muinaiset egyptiläiset sanoivat kaa'ksi, kreikkalaiset psyykeksi, hebrealaiset neshamaksi. Miksi muutoin olisit kiinnostunut lastesi kasvatuksesta? Jos hei-

dän kohdallaan kaikki on ohi muutaman kymmenen vuoden kuluttua, miksi kukaan meistä välittää uskonnosta, moraalista tai säädyllisyydestä?"

— "On liian myöhäistä", hän sanoi. "En voi enää muuttua. Elämäni on kytenyt loppuun kuin takkini tuossa ravintolassa. Ihmiset ovat ennenkin yrittäneet varoittaa minua, mutta lopulta asiat ovat menneet liian pitkälle. Minulla ei ole mitään elämisen arvoista. Ja ainoa, mikä estää minua tekemästä itsemurhaa, on kuolemanpelkoni. Eräänä päivänä minulla oli lasinpala, ajoin leikata ranteeni auki, mutta en uskaltanut."

Sanoin: "Ei itsemurha todista mitään muuta kuin, että sielu on voimakas ja kyllin itsenäinen tappaakseen ruumiin omasta tahdostaan. Valkka olisit vapaa ja saisit kaiken, mitä haluaisit, saattaisit tuntea samoin. On hirveää, mitä kuulin vaimostasi ja lapsistasi, mutta minusta tuntuu, että jokin muu valvaa sinua, jokin, mitä et ole kertonut kenellekään."

Gaston oli vaiti.

Jatkoin: "Tunsin vangin, joka tieteni tahtoen näki nälkää voidakseen antaa leipää vankilassa mukana olevalle pojalleen, kunnes kuoli aliravitsemukseen. Tämä osoittaa, kuinka väkevä sielu on. Sellainenkin mies kuin Kreuger, ruotsalainen tulitikkumiljonääri, jolla oli kaikkea, mitä ruumis vain tarvitsee, teki itsemurhan ja jätti kirjeen, joka puhui 'alakuloisuudesta'. Hänellä oli ollut muutakin kuin ruumis: sielu, josta hän ei ollut välittänyt. Mutta sinulla on sisäisiä voimavaroja, sinulla on kristinusko apunasi. Puhu Jeesukselle, hän antaa lohtua ja voimaa."

Gaston huokasi pimeydessä: "Sinähän puhut kuin hän olisi täällä elävänä kanssamme."

"Tietenkin hän elää", sanoin. "Etkö usko edes ylösnousemukseen? Huomenna todistan sen sinulle!"

— "Oletpa härkäpäinen!" hän sanoi. "Olet pahempi kuin kommunisti."

8.

Vankien juttellessa seuraavana iltana muistutin

heille, että pääsiäinen oli lähestymässä, toinen Gherlassa ollessani.

"Jos meillä olisi keitettyjä munia, voisimme värjätä ne punaisiksi ja kolauttaa niitä yhteen ortodoksitavan mukaan", sanoin. Ojensin käteni kuin tarjoten pääsiäismunaa ja sanoin: "Kristus on ylösnoussut!" Vanha maanviljelijä Vasilescu löi nyrkkiäni omallaan ja huusi: "Totisesti Hän on ylösnoussut!" Miehet toistivat kuorossa perinteellisen vastauksen.

"On kummallista sanoa noin", sanoin kääntyen toisten puoleen. "Kuolihan Kristus toki ristillä? Mil-lä voitte todistaa, että Hän on ylösnoussut?"

Kaikki olivat vaiti. Vasilescu nyki viiksiään. "Olen yksinkertainen maanviljelijä, mutta uskon sen, koska isäni ja äitini ja isoisäni ja kaikki pappimme ja opettajamme ovat niin sanoneet. Uskon sen, koska näen, kuinka luonto herää joka vuosi. Lumen ollessa maassa ei voi edes uskoa, että pelloilla olisi viljaa keväällä. Mutta puihin tulee silmut, ja ilma lämpe-nee, ja ruoho vihertyy. Jos maailma voi alkaa uudes-taan elää, voi Kristuskin."

— "Kunnon vastaus", Miron sanoi.

— "Mutta maailmassa, joka vastustaa jokaista kristillistä väitettä, se ei riitä", Gaston sanoi.

— "Minustakin tarvitsemme voimakkaampia to-disteita", sanoin. "Ja niitä on. Rooman imperiumin suuri historioitsija Mommsen sanoo ylösnousemus-ta historian parhaiten todistetuksi asiaksi. Uskot-teko, että klassiset historioitsijat olivat yleensä to-tuudellisia?" Kukaan ei välttänyt vastaan. "He olivat tavallisesti liehakoitsijoita, kuninkaitten imarteli-joita, miehiä jotka ylistivät palkkiosta tai miellyt-tääkseen voimakkaita suojelijoitaan. Kuinka paljon enemmän meidän pitäisikään uskoa Paavalia, Pieta-ria, Matteusta, Andreasta, apostoleja, jotka kuolivat marttyyrikuoleman totuutta julistaessaan!"

Kysyin majuri Bralleanulta: "Kun olit sotaolkeu-
dessa, otitko huomioon todistajan sanojen lisäksi hä-
nen luonteensa?"

— "Tietysti. Todisteiden ollessa ristiriitaisia se oli elintärkeää."

— "Sillä perusteella apostolit ansaitsevat sitä enemmän luottamusta, sillä he käyttivät alkansa hyväntekeemiseen ja saarnamiseen."

— "Viidentuhannen ihmisen ruokkiminen viidellä kalalla ja sen kaltaiset ihmeet panevat uskonilujille", majuri sanoi.

— "Mikä on ihme?" kysyin. "Afrikan lähetyssaarnaajat sanovat, että aluksi heitä luullaan taikureiksi; alkukantainen heimolainen ällistyy tulitikun sytyttämisestä. Pearl Buck kertoi Kiinan syrjäosissa asuville naisille, että hänen maassaan vaunut liikkuvat ilman hevosia. 'Mikä vale!' nämä kuiskuttelivat. Ihme on siis jotakin, mitä korkeampi olento voi tehdä, ja Jeesuksella oli poikkeukselliset voimat."

Gaston oli toista mieltä: "Alkukantainen ihminen voi hyväksyä tuon, mutta järkimiehelle se on vaikeaa."

— "On järkevää uskoa, että Kristus nousi kuolleista. Muutoin meidän täytyy hyväksyä se mahdottomuus, että kirkko, joka on säilynyt 2000 vuotta, olisi rakennettu valheelle. Ajatelkaapa vain, ettei Jeesus eläessään organisoinut kirkkoa eikä kirjoittanut yhtään kirjaa. Hänellä oli kourallinen köyhiä opetuslapsia, joista yksi tiukan paikan tullen kavalsi Hänet rahasta, ja toiset pakenivat ja kielsivät Hänet. Hän kuoli ristillä huutaen: 'Jumalani, Jumalani, miksi minut hylkäsit?' Ja Hänen hautansa suljettiin suurella kivellä."

— "Eipä ollut innostava alku", Braileanu sanoi.

— "No miten sitten selität, että tästä tuli maailmanuskonto?"

— "Opetuslapset kokoontuivat yhteen jälleen", Gaston sanoi epäillen.

— "Mutta mistä he saivat voiman saarnata ja kuolla uskonsa takia?"

— "He voittivat pelkonsa ajan mittaan, luulisin."

— "Kyllä, ja he kertoivatkin, kuinka he sen voittivat: Kolmantena päivänä Kristus ilmestyi henkilökohtaisesti ja antoi heille rohkeutta. Pietari, joka oli pelästynyt palvelijatarta, seisoi nyt Jerusalemissa ja julisti, että hän veljineen oli puhunut Kristuk-

sen kanssa, että Hän oli totisesti ylösnoussut. Pietari sanoi, että he saisivat tappaa hänet ennen kuin hän kieltäisi uudelleen. Sen roomalaiset tekivätkin."

"Oliko siis järkevää uskoa", kysyin, "että Pietari ja muut opetuslapset antautuivat ristiinnaulittaviksi valehtelijan takia? Pietari saarnasi ensimmäisen saarnansa ylösnousemuksesta viidensadan metrin päässä tyhjistä haudasta. Hän tiesi, ettei tosiasiota voinut vastustaa, eikä kukaan Kristuksen vihollinen yrittänyt sitä tehdä."

"Miksi nuhtelevan Kristuksen näkeminen sai tarsoilaisen Sauluksen kääntymään niin helposti Damaskon tiellä? Saulus oli kristittyjen ruoska", sanoin.

— "Ehkä se oli näkö- ja kuuloharha", Braileanu sanoi.

— "Paavali tunsi nämä harhat. Hänenlaiselleen asiantuntijalle näky ei ole todiste. Hän taipui niin pian ja täydellisesti, sillä Sanhedrinin jäsenenä hän tunsi suuren salaisuuden — että hauta oli tyhjä!"

Arkkimandriitta Miron oli istunut ommellen paikkaa housuihinsa keskustellessamme. Hän kohotti voimakkaan valoisan katseensa Gastoniin ja sanoi: "Vuosia sitten sain postikortin veljeltäni New Yorkista. Hän oli käynyt Empire State Buildingin huipulla. Hän ei ensiksi tutkinut perustuksia, pastori Gaston. Se, että talo oli seissyt neljäkymmentä vuotta, todisti, että sen perustukset olivat hyvät. Samoin on kirkon laita, joka on levännyt totuuden varassa 2000 vuotta."

Väittelymme vaikutti Gastoniin. Hänen tuskansa helpottui, ja hänen uskonsa syveni. Hänen itsemurha-alkeensa häipyivät viikkojen kuluessa, mutta hän näytti yhä kantavan syyllisyyden taakkaa.

Kesä toi mukanaan uuden erän vankeja. Meidät siirrettiin eri selleihin, enkä tavannut häntä enää.

9.

Kuukaudet kuluivat saarnatessani ja tehdessäni työtä kahdessatoista sellissä Gherlassa. Minua ran-

gaistiin usein, ja juuri pieksännän avulla tapasin Gastonin uudestaan.

Pelasimme sakkia leivänpaloista tehdyillä napuloilla, kun eräänä päivänä alati käytävillä hiiviskelevä Dorabantu ryntäsi sisään. "Täällä ei pelata uhkapeliä!" hän karjui.

Huomautin, että sakki on taidon peliä ei onnen. Komendantti röyhtäisi rintaansa: "Tjaa! Naurettavaa! Taitokin on onnen kauppaa!" Tyytyväisenä vastaukseen hän kopisteli tiehensä. Kun hän oli mennyt, vangit räjähtivät nauramaan ja alkoivat matkia hänen ääntään. Ovi rämähti taas auki. Dorabantu oli kuunnellut salaa. Wurmbrand ulos!" Muut käskettiin ulos perässäni. "Nauratte vähän toisella tapaa tällä kertaa", komendantti huusi.

Saimme kaksikymmentäviisi iskua kukin, ja myöhemmin meldät siirrettiin eristykselleihin. Löysin siellä Gastonin makaamassa yksinään kasvoillaan lavitsalla. Hänetkin oli piesty. Hänen selkänsä oli täynnä verihaavoja. Yritimme helpottaa kipua paidasta tehdyillä veteen kastetuilla siteillä, ja kun pahin oli ohi, poistin hänen lihastaan tikkuja. Hänen ruumiinsa tärisi kuin kuumeessa. Hän ei aluksi voinut puhua paljon, mutta vähitellen, katkonaisesti hän kertoi saaneensa rangaistuksen saarnaamisesta. Toimen vanki oli antanut hänet ilmi.

Hän sanoi: "Haluan kertoa sinulle jotakin..."

— "Et saa puhua."

— "Nyt tai ei koskaan. Kerron professori Poppista ja pastorista, joka kavalsi hänet..." Hän pysähtyi huulet vavisten.

— "Ei sinun tarvitse kertoa", aloin.

— "En kestänyt painetta! Olin kärsinyt. Kun hän kuoli..." Hän alkoi nyyhkyttää.

Rukoilimme yhdessä. Hän sanoi, ettei saattanut koskaan antaa itselleen anteeksi. "Eihän professoriakaan antanut. Kuinka kukaan voi?" hän kysyi.

"Tietysti saat anteeksi. Poppkin olisi antanut, jos olisi tiennyt kaiken", sanoin. "Anna, kun kerron miehestä, joka oli sinua paljon pahempi. Niin saamme yönkin kulumaan. Hän oli vaimoni perheen mur-

haaja. Vaimoni suutelee vain kahta miestä: aviomiestään ja miestä, joka murhasi hänen perheensä." Kerroin Gastonille tapauksen.

Kun Romania tuli sotaan mukaan Saksan puolel-le, alkoi vaino, jossa tuhansia juutalaisia tapettiin tai karkotettiin. Yksin Iasissa 11 000 teurastettiin yhdessä päivässä. Vaimoni, jolla on sama protestanttinen usko kuin minullakin, on myös juutalaista syntyperää. Asuimme Bukarestissa, josta juutalaisia ei ollut karkotettu, mutta hänen vanhempansa, yksi veljensä, kolme sisartaan ja muut Bucovinaassa asuvat sukulaisensa vietiin Transmistriaan, karuun rajamaakuntaan, jonka Romania oli valloittanut Venäjältä. Ne juutalaiset, joita ei matkalla murhattu, jätettiin sinne näkemään nälkää, ja siellä Sabinan perhe kuoli.

Minun piti kertoa tämä uutinen. Vaimoni voitti itsensä ja sanoi: "En itke. Sinulle kuuluu onnellinen vaimo ja Mihaille onnellinen äiti ja seurakunnallemme rohkea palvelija." En tiedä, vuodattiko hän kyyneliä yksinäisyydessä, mutta sen päivän jälkeen en nähnyt Sabinan koskaan itkevän.

Jonkin ajan kuluttua vuokraisäntämme, hyvä kristitty kertoi minulle suruissaan miehestä, joka asui rintamalomansa aikana talossamme. "Tunsin hänet ennen sotaa", hän sanoi, "mutta hän on täysin muuttunut. Hänestä on tullut peto, joka kehuskelee, kuinka hän vapaaehtoisesti hävitti juutalaisia Transmistriassa ja tappoi satoja omin käsin."

Masennuin syvästi ja päätin viettää yöni rukouksessa, etten häiritsisi huonossa kunnossa olevaa Sabinaa, joka kuitenkin olisi tahtonut valvoa kanssani. Menin illallisen jälkeen yläkertaan vuokraisännän huoneistoon rukoilemaan hänen kanssaan. Nojatuo-lissa istui vetelänä jättiläismäinen mies, jonka vuokraisäntä esitteli Borilaksi. Hän oli juutalaisten tappaja Transmistriasta. Noustessaan seisomaan hän oli minuakin pitempi, ja hänestä uhosi jotakin kauheata, joka oli kuin veren haju. Pian hän kertoili sota-seikkailuistaan ja juutalaisista, joita hän oli teurastanut.

"Kauhea kertomus", sanoin, "mutta en pelkää juutalaisten puolesta — Jumala maksaa heille heidän kärsimyksistään. Kyselen itseltäni levottomana, mitä tapahtuukaan murhaajille, kun he seisovat Jumalan tuomiolla."

Vuokraisäntä esti ikävän välikohtauksen sanomalla, että olimme molemmat hänen vieraitaan, ja kääntämällä puheen puolueettomampiin uomiin. Murhaaja osoittautui olevan muutakin kuin vain murhaaja. Kaikilla on enemmän kuin yksi ominaisuus. Hän oli mukava keskustelija, ja lopulta kävi ilmi, että hän rakasti suuresti musiikkia.

Hän mainitsi, että Ukrainassa palvellessaan hän oli hurmaantunut lauluihin. "Kunpa saisin kuulla niitä vielä", hän sanoi.

Tunsin joitakin näistä vanhoista lauluista. Katsoin Borilaa ja ajattelin, että kala oli käynyt verkkooni.

"Jos haluat kuulla jonkin niistä", sanoin hänelle, "tule minun asuntooni. En ole pianisti, mutta osaan soittaa muutaman ukrainalaisen sävelmän."

Vuokraisäntä vaimoineen ja tyttärineen tuli mukaan. Minun vaimoni oli vuoteessa. Hän oli tottunut hiljaiseen soittoon yöllä eikä herännyt. Soitin tunteen elähdyttämiä kansanlauluja ja huomasin Borilan liikuttuvan syvästi. Muistin, kuinka pahan hengen vaivatessa kuningas Saulia Daavid-poikanen oli soittanut hänen edessään harppua.

Lopetin ja käännyn Borilaan päin. "Minulla on jotakin hyvin tärkeää asiaa", sanoin.

"Puhu ole hyvä", hän sanoi.

"Jos katsot tuon verhon taa, näet jonkun nukkuvan toisessa huoneessa. Se on vaimoni Sabina. Hänen vanhempansa, sisarensa ja 12-vuotias veljensä tapettiin koko muun suvun kanssa. Kerroit tappaneesi satoja juutalaisia lähellä Goltaa, ja juuri sinne heidät oli viety." Katsoen häntä silmiin lisäsin: "Et itsekään tiedä, keitä olet ampunut. Voimme siis olettaa, että sinä olet vaimoni suvun murhaaja."

Hän ponnahti ylös silmät leimuten ja näytti alkovan kuristaa minut.

Kohotin käteni ja sanoin: "Nyt tehkäämme pieni

koe. Herätän vaimoni ja kerron hänelle, kuka olet ja mitä olet tehnyt. Voin sanoa, mitä tapahtuu. Vaimoni ei syytä sinua sanallakaan. Hän syleilee sinua kuin olisit hänen veljensä. Hän tuo sinulle illallista, parasta mitä talossa on.

"Jos siis Sabina, joka on syntinen kuten mekin, voi antaa anteeksi ja rakastaa tällä tavoin, ajattele, miten Jeesus, joka on täydellinen rakkaus, voi antaa anteeksi ja rakastaa sinua! Tule vain hänen luokseen, ja kaikki mitä olet tehnyt, annetaan anteeksi!"

Borila ei ollut sydämetön. Syyllisyys ja hätä siitä, mitä hän oli tehnyt, kulutti häntä sisältäpäin, ja hän oli ravistellut raakaa puhettaan meille kuin rapu saksiaan. Vain kosketus hänen heikkoon kohtaansa, ja koko hänen puolustuksensa murtui. Musiikki oli jo liikuttanut hänen sydäntään, ja nyt odottamansa hyökkäyksen sijasta hän saikin anteeksiantamuksen sanoja. Hänen vastauksensa oli hämmästyttävä: Hän hypähti ylös ja repi kaulustaan molemmilla käsillään niin, että hänen paitansa repesi kahtia. "Oi Jumala, mitä minä teen, mitä minä teen?" hän itki. (Hän kätki kasvot käsiinsä keinuttaen itseään edestakaisin.)

Hän kätki kasvonsa käsiinsä ja äänekkäästi nyyhkyttäen huojutti itseään edes takaisin "Olen murhaaja. Yltä päältä veressä! Mitä minä teen?" Kyyneleet valuivat hänen poskilleen.

Huusin: "Herran Jeesuksen Kristuksen nimessä käsken vihan perkeleen lähtemään sielustas!"

Borila putosi polvilleen vavisten, ja me aloimme rukoilla ääneen. Hän ei osannut rukouksia, hän vain yhä uudestaan pyysi anteeksi ja sanoi toivovansa ja tietävänsä, että hän myös saisi. Olimme yhdessä polvillamme jonkin aikaa. Sitten nousimme ja syleilimme toisiamme ja minä sanoin: "Lupasin tehdä pienen kokeen. Pidän sanani."

Menin viereiseen huoneeseen ja löysin vaimoni nukkumasta rauhallisesti. Siihen aikaan hän oli heikko ja uupunut. Herätin hänet hellästi sanoen: "Täällä on mies, joka sinun pitää tavata. Luulemme,

että hän on murhannut perheesi, mutta hän on tehnyt parannuksen ja on nyt veljemme."

Hän tuli huoneesta aamutakissa ja ojensi kätensä sylleilläkseen Borilaa. Sitten molemmat alkoivat itkeä ja suudella toisiaan yhä uudestaan. En ole koskaan nähnyt sulhasen ja morsiamen suutelevan toisiaan sellaisella rakkaudella ja niin kiihkeästi ja puhtaasti kuin tämä murhaaja ja hänen uhriensa omainen. Sitten, ennustukseni mukaan Sabina meni keittiöön hakemaan ruokaa.

Vaimoni poissaollessa juolahti mieleeni, että Borilan rikos oli ollut niin kauhea, että hän tarvitsi lisäopetusta. Menin viereiseen huoneeseen ja palasin sylissäni nukkuva kaksivuotias poikani Mihai. Borila oli vasta muutama tunti sitten kehunut meille tapaneensa juutalaislapsia heidän vanhempiensa syliin, ja nyt hän oli kauhuissaan; näky oli sietämättömän nuhde hänelle. Hän odotti minun syyttävän häntä. Mutta sanoin: "Näetkö kuinka hiljaa hän nukkuu? Sinäkin olet vastasyntynyt lapsi, joka saa levätä Isän sylissä. Jeesusken vuodattama veri on puhdistanut sinut."

Borilan onni oli liikuttava. Hän jäi meille yöksi, ja kun hän seuraavana aamuna heräsi, hän sanoi: "En ole pitkiin aikoihin nukkunut näin hyvin."

Augustinus sanoo: "Anima humana naturaliter Christiana est" — ihmismieli on luotu kristityksi. Rikos on ihmisluonnon vastainen. Se on sosiaalisen paineen tai monen muun syyn aiheuttama, ja mikä helpotus onkaan päästä siitä eroon, kuten hän oli päässyt!

Sinä aamuna Borila halusi tavata juutalaisia ystäviämme. Vein hänet moniin hebrealaiskristittyihin koteihin. Hän kertoi tarinansa kaikkialla, ja hänet otettiin vastaan kuin palaava tuhlaajapoika. Sitten antamani Uuden testamentin kanssa hän meni rykmenttiinsä erääseen toiseen kaupunkiin.

Myöhemmin Borila palasi kertomaan, että hänen yksikkönsä oli määrätty rintamalle. "Mitä teen?" hän kysyi. "Täytyykö minun taas alkaa tappaa?"

Sanoin: "Ei, olet tappanut enemmän kuin sotilaan

tarvitsee. En tarkoita, ettei kristityn pitäsi puolustaa maataan, jos sitä vastaan hyökätään, mutta sinun ei enää henkilökohtaisesti pitäisi tappaa — paras antaa toisten tappaa. Ei Raamattu sitä kiellä.”

10.

Kertoessani tätä tapausta Gaston tuli rauhallisemmaksi. Lopuksi hän hymyili ja tarttui käteeni ja niin hän nukahti huolettomaan uneen. Aamulla meidät molemmat siirrettiin toiseen selliin. Vankien joukosta löysin Grigoren, joka hänkin oli sotarikollinen, vastuussa juutalaisten teurastamisesta. Hän tunsi Borilan.

Sanoin Gastonille: ”Vaimoni perheen murhaajan tarinaan kuuluu jälkinäytös. Tämä mies voi kertoa sen.”

Grigore kertoi, kuinka hän oli palvellut Borilan kanssa Transmistriassa, missä he olivat teurastaneet juutalaisia. ”Mennessämme takaisin Venäjälle hän oli toinen mies”, hän sanoi. ”Emme voineet käsittää sitä. Hän pani aseensa syrjään, ja henkien riistämisen sijasta hän pelasti niitä. Hän ilmoittautui vapaaehtoiseksi pelastamaan haavoittuneita tulen alta ja pelasti lopulta oman upseerinsa.”

11.

Kuukaudet vaihtuivat vuosiksi, kaksi oli jo mennyt, ja kaikki oli kuin ennenkin, paitsi että kasvoja tuli ja meni. Vankila teki joistakuista pyhiä ja toisista petoja. Oli vaikeaa sanoa, kenestä tulisi pyhä ja kenestä peto; mutta yksi oli varmaa — vankien enemmistö eli jatkuvasti ikään kuin tyhjiössä. He kääntyivät lavitsoillaan tunnista toiseen ilman mitään tekemistä. Juttelu oli koko elämä. Mietin, mitä tapahtuisi, jos tiede tekisi työn tarpeettomaksi. Seksin, elokuvien ja muitten huumausaineiden uutuu-della on rajansa, ja varsin monilla ei ole kuitenkaan muuta mielessään.

Kolmantena vuotenani Gherlassa tilanne helpotui vähän. Saimme vähän enemmän puhevapautta ja muutaman suupalan enemmän ruokaa. Päätte-

limme, että ulkopuolella tilanne muuttui taas. Emme tienneet, millä tavoin, emme myöskään, että kovin koetus oli vielä edessämme.

Eräänä aamuna maaliskuussa 1962 vartijat säntäsivät selleihin huutaen: "Kaikki papit ulos!" Muut keräsivät pikkuomaisuutensa ja menivät jonoihin käytäville. Minä en hätäillyt.

Olimme saaneet uuden komendantin, ankaran Alexandrescun. Tämä siirto, mikä sen tarkoitus oli-kaan, merkitsi lisäharmeja, ja minä tahdoin tehdä työtä ja saarnata esteittä. Havaitsimme, että koko vankila jaettiin luokkaryhmiin: älymystö yhteen selliin, talonpojat toiseen, sotilaat kolmanteen, ja niin edelleen. Tilanahtaus ja vartijoiden typeryys johtivat sekaannuksiin. "Raamatuntutkija"-nimisen lahon muuan jäsen pantiin kirjailijoitten ja opettajien selliin. Hän oli oppimaton työläinen, mutta viranomaisille "tutkija" oli älymystöä.

Kun papisto oli lähtenyt, vartija kysyi minulta, mikä olin. "Pastori", vastasin maalaismurteella. Minut pantiin paimenten ja renkien selliin. "Pastori" on romanian kielessä tavallinen paimenta tarkoittava sana.

Vältin luokkajakoa muutaman viikon. Sitten joku kavalsi minut, ja pieksännän jälkeen minut vietiin selliin, johon papit oli koottu. Se oli oleva kotini koko loppuaikani Gherlassa — luola likaisenharmaine sementtiseinineen. Ainoa valo tuli kapeasta ikkunasta. Lavitsat olivat aivan lähekkäin neljässä kerroksessa. Oli muutama matala penkki ja pöytä. Vankeja, suurin osa pappeja, mutta myös kristittyjä uskovia oli noin sata. Laskiämpärille oli aina jono.

Tullessani sisään, huusi syvä ääni: "Tervetuloa, tervetuloa!" Se oli vanha piispa Mirza, esimerkillinen ortodoksiuskova, jonka hyvyys oli suuri. Hänen kauhunut, musta villapaitansa oli täynnä reikiä. Hänellä oli surulliset, lempeät silmät ja valkoinen hiuskehä.

Päät nousivat, ja tervehdin tuntemiani miehiä, mm. arkkimandriitta Mironia, jonka lavitsa oli piispan ja Gastonin yläpuolella.

Tuona iltana papplen huoneen varaamalla rukous-

hetkellä katolilaiset kokoontuivat yhteen nurkkaan, ortodoksit valloittivat toisen ja unitaarit kolmannen. Jehovan todistajilla oli pesänsä ylälavitsoilla, kalvinistit kokoontuivat alas. Kahdesti päivässä pidettiin nämä eri toimitukset: mutta näiden loistavien palvojen keskuudesta saatoin tuskin löytää kahta eri lahkoihin kuuluvaa, jotka olisivat rukoilleet yhdessä "Isä meidän".

Yhteinen kohtalomme ei suinkaan kasvattanut ymmärtämystä, vaan eripuraisuutta. Katolilaiset eivät voineet antaa ortodoksipapistolle anteeksi yhteistyötä kommunistien kanssa. Vähemmistöt riitelivät "oikeuksista". Joka opinkohdasta kehkeytyi kiistoja. Ja kun, keskustelut käytiin yleensä hienostuneella häijyydellä, joka oli opittu sateisina sunnuntai-ilta-päivinä seminaareissa, joskus tunteet kiehahtivat.

Kun messua vietettiin muutaman metrin päässä evankelisen pastori Hauptin lavitsasta, hän tokaisi muutaman Martti Lutherin sanan.

"Mitä se oli?" kovisti joku katolilainen.

Haupt korotti äänensä ystävällisesti: "Toistin Lutherin sanoja: 'Kaikki Jumalan tuomitsemat bordellit, murhat, varkaudet ja aviorikokset eivät saa aikaan niin paljon vahinkoa kuin paavillisen messun kauhistus'."

Kun jumalanpalvelus oli päättynyt, muuan katolinen isä Fazekas sanoi: "Rakas veli, etkö ole kuullut sanontaa: 'Ihmiskuntaa on kohdannut kolme suurta katastrofia: Lusiferin ja Aadamin lankeemus ja Martti Lutherin kapina'?"

Isä Andricu, ortodoksipappi, liittyi vastahyökkäykseen: "Luther ja Lusifer ovat yksi ja sama!" Näin tuli katolilaisista ja ortodokseista vähäksi aikaa liittolaisia, mutta jo ennen iltaa he kiistelivät Rooman ylivallasta.

Fazekas oli syntyjään unkarilainen ja tämän käänsivät häntä vastaan jopa hänen katoliset ystävänsä. Kun hän ääneen rukoili Neitsyt Mariaa "Unkarin suojeluspyhimyksenä", osoitettiin yleistä tyytymättömyyttä.

"Eikö Pyhä Neitsyt ole myös Romanian suojelija?"
kysyi isänmaallien ortodoksipappi.

"Ei toki, hän on Unkarin suojelija."

Gaston ihmetteli ivallisesti, miksei Neitsyt ollut Palestiinan suojelija, tuntuihan petturuudelta lähteä syntymämaastaan tullakseen toisen maan suojelijaksi.

"Ehkäpä et ole kuullut, että juutalaiset murhasivat hänen poikansa", sanoi Fazekas.

Piispa Mirza yritti tyynnyttää kaikkia lempeästi hymyillen: "Ei Neitsyt ole sidottu mihinkään maahan", hän sanoi. "Hän johtaa kirkkoa, hän on taivaan kuningatar, hän siirtää planeettoja ja johtaa enkelikuoroja!"

Sanoin, ettei silloin jäänyt Jumalalle enää paljon tekemistä.

Toiset protestantit tukivat minua, mutta tavalla, josta en pitänyt. "Miksi meidän pitäisi kunnioittaa Jeesuksen äitiä tällä tavoin?" joku sanoi. "Ei hän voi pelastaa."

Fazekas vastasi: "Mies-parka! Kunnioitatko vain niitä, jotka pelastavat sinut? Herran äiti laulaa ylistyksessään: 'Kaikki sukupolvet ylistävät minua autuaaksi.' He tekevät näin siksi, että hän oli Jeesuksen äiti, ei siksi, että hän jakelisi suosiota."

Vastaus oli hyvä. Kuitenkin, vaikka kunnioitan Mariaa, uskon että hänen osaansa on suuresti liioiteltu ja että tämä sekaannus alkoi jo muinoin. Kun kristityt aikoinaan ajattelivat taivasta, heidän mieleensä tuli itämainen hovi: ylellisyyden, musiikin ja suloisen tuoksun paikka. Jos joku tarvitsi sulttaanilta apua, hän etsi ystävän, joka sanoisi sanan visiirille, joka ehkä veisi sen sulttaanin lempivaimolle ja hän puolestaan miehelleen. Tästä johtui hierarkian ajatus, jossa yksinkertaiset antoivat pyyntönsä papeille, papit pyhimyksille ja pyhimykset Neitsyelle.

Uskoni kalliopohja on, että ihminen voi puhua suoraan Jumalalle, mutta on hetkiä, jolloin väittely saa vain vihaa aikaan. Kerroin toisille kahdesta eri tunnustukseen kuuluvasta marttyyristä, jotka pantiin roviolle samaan aikaan. Heiltä kysyttiin viimeistä

toivomusta ennen tulen sytyttämistä. Molemmat sanoivat: "Sitokaa meidät selätysten, ettei tarvitse katsoa tuota kirottua harhaoppista kuollessani."

Joskus minäkään en voinut peittää tunteitani. Kuuntelin tuntikausia dominikaani-isä Ranghetin jupisevan rukouksiaan alavuoteella.

Lopulta sanoin: "Miksi sinun täytyy tuhat kertaa päivässä huutaa Neitsyttä? Onko hän kuuro, välinpitämätön vai haluton kuulemaan jos pyydän täällä joltakulta palvelua, hän tekee sen, jos voi, mutta en pyydä koko päivää, jollei hän tee sitä."

Ranghet ärsyynyi: "Koska te luterilaiset ette usko Pyhän Isän erehtymättömyyteen, teillä on vielä vähemmän syytä uskoa omaanne", hän sanoi. "Mitä sinun samea näkösi pitää vääränä, on minun mielestäni oikein." Ja hän alkoi taas toistaa: "Terve Maria..." Mutta äänekkäämmin kuin ennen.

"Sinä puhut usein 'Pyhästä Isästä'. Tarkoitatko Jumalaa?" kysyin.

"Tarkoitän Hänen Pyhyytensä paavia", hän vastasi.

"Mielestäni on rienaavaa käyttää ihmisestä Jumalannimeä", vastasin. "Te sanotte häntä Kristuksen sijaiseksi maan päällä, mutta en voi hyväksyä tuollaista sijaista, niin kuin en voi hyväksyä vaimonkaan pitävän minun sijaistani."

"Menet liian pitkälle!" hän huusi.

Minun mielestäni taas hän meni liian pitkälle! Vasta samana päivänä isä Ranghet oli sanonut, ettei koko ihmiskunnan kaikki hengen tai vapauden uhraamiset olleet mitään verrattuna uhriin, jonka hän antoi alttarilla uhratessaan Jumalan Pojan. En voinut hyväksyä, että pappi teki leivänpalasta Jumalan enkä sitäkään, että tähän olisi mitään tarvetta. En voinut uskoa, että iankaikkinen kohtaloni riippuisi ihmisen synninpäästöstä, joka ei ehkä ollut itsekään kovin varma taivaasta.

Etsin aiheita, joista olisimme samaa mieltä. Kun pastori Weingartner, modernisti protestantti väitteli katolilaisten kanssa neitseestäsyntymisestä, minun oli pakko olla katolilaisten puolella. Weingartner

sanoi, ettei voinut hyväksyä tuollaista tieteellistä epätodennäköisyyttä. Vastasin: "On liian myöhäistä tutkia neitseestäsyntymistä historiallisesti, mutta on liian varhaista myöskään hyljätä sitä tieteellisesti mahdottomana. Amerikkalainen biologi Loeb oli jo aikaansaanut syntymän ilman koirassientä infra-organismeissa. Minkä biologi voi tehdä pienille oli-
oille, voi Jumala varmasti tehdä ihmiselle."

Seuraavana aamuna tapahtui jotain miellyttävää. Piispa Mirza tuli luokseni ja sanoi: "Ajattelin illalla Herran rukousta, jossa sanotaan: 'Isä meidän, joka olet taivaissa... anna anteeksi velkamme.' Ei Jeesus käskenyt papille tunnustaa, tai ottamaan synninpäästöä. Hän käski meidän rukoilla Isää. Tämä kysymys ei tietenkään ole yksinkertainen, mutta jos olisin protestantti, käyttäisin tätä argumenttia. Ajattelin ystävyys osoitukseksi antaa sinulle vastalahjan, koska sinä puolustit pyhää neitsyttä."

Piispa asetti näin meille esimerkin. Jos emme pystyneet elämään rauhassa keskenämme, jouduimme ansaan, jonka kommunistit olivat asettaneet: lukitsemalla meidät yhteen he riistivät toisilta vankeilta hengellisen johdon ja me pilasimme asiamme riidoilla. Mutta mitä muuta heillä oli mielessään?

Vankilassa oli ollut jonkin aikaa sähkömiehiä työssä, ja moneen selliin oli asennettu kovaääniset, yksi kullekin seinälle. Saisimme siis kuulla ohjelmaa.

Gaston sanoi: "Siitä ei tule kevyttä musiikkia."

2.

Kun koko vankila oli jaettu eri luokkiin, alkoi luentosarja. Luennot tuntuivat mielettömiltä. Innokas poliittinen upseeri selitti, että auringonpimennys oli tulossa, mutta ei mitään hätää: sosialistinen tiede oli vapauttanut meidät taikauskosta. Hän siirtyi selittämään auringonpimennyksen tapahtumia haukottelevalle professori- ja tohtoriyleisölle. Tapausten piti sattua helmikuun 15. päivänä, ja koska kansantasavallan velvollisuus oli avartaa käsityksiämme, saimme katsella sitä pihamaalla.

Weingartner viittasi: "Jos sattuu satamaan, saisimmeko katsoa pimennystä sensijaan käytävällä?"

"Ei", luennoitsija sanoi vakavana ja alkoi selittää alusta.

Nämä aatteen istuttamisluennot kestivät tuntikauksia. Samoja kohtia jankutettiin yhä uudestaan. Päivän loputtua siirryimme uupuneina ja huonotuisina omiin väittelyihimme.

Nämä alkoivat usein isä Andricusta, jolle Luther ja Lusifer oli yksi ja sama. Hänen äärimmäisyysluonteensa heitti hänet sodanaikaisesta venäläisiä vastaan suunnatusta ristirekkestä kommunismin aatteiden esitaistelijaksi sodan jälkeen. Hän oli matkustanut koko maassa saarnaamassa puolueen hyväksi, kunnes hänen toverinsa päättivät, että "punapappi" oli jo hyödytön. Silloin hänet pidätettiin, piestiin ja tuomittiin kymmeneksi vuodeksi sodanaikaisista toimistaan. Nyt hän oli ortodoksiuskon liian äänekäs puolustaja. "Se on ainoa oikea uskonto!" hän toitteli. "Kaikki muut ovat petosta ja pilkkaa!"

Kysyin kerran: "Isä Andricu, kun sinut kastettiin, tapahtuiko se ortodoksisessa kirkossa?"

"Totta kai, sen teki piispa", hän vastasi.

"Ja opiskelit uskontoa ortodoksikoulussa?"

"Romanian hienoimmassa!"

"Sitten et varmaan pahastu, jos sanon rehellisen, järkevän syyn, miksi olet ortodoksiuskova? Siksi, että 50 vuotta sitten romanialainen ortodoksimies yhtyi romanialaiseen ortodoksivaimoon."

Andricu tulistui, mutta sanoin, että tämä periaate päti suurimpaan osaan meistä. Meidät pannaan muottiin jo varhaisnuoruudessamme ja meille opetetaan vain niitä väitteitä, jotka puoltavat vanhempiemme uskontoa. Kuitenkin olemme vakuuttuneita siitä, että olemme itse ajatelleet asiat niin."

Jatkoin: "Satuin kerran kuulemaan erään tallin asukkaiden keskustelevan uskostaan. Lammas sanoi, että ainoa oikea uskonto oli sanoa: "Bää, bää!" Vasikat sanoivat oikean rituaalin olevan sanoa: "Am-

muu!" Porsaat penäsivät, että oikea ylistyslaulu oli: "Röh, röh!"

"Älä pane eläinten tasolle", Andricu vastusti. "Olen ehkä oppimaton pappi, mutta olen tutkinut toisiakin uskontoja."

Sanoin meidän kaikkien tehneen niin, mutta omalta kannaltamme, joka määrääntyy syntymässä. Kääntyen protestantteihin päin kysyin umpimähkään: "Kuinka moni teistä tuntee Lutherin Wittenbergin kirkon oveen naulaamat 95 teesiä?"

Kaikki tunsivat. Pastori Haupt lainasi Lutherin sanoja: "Tässä seison enkä muuta voi."

Kysyin, osasivatko protestantit myös ulkoa paavin bullasta Lutherin kirkonkirouksen syyt. "Leo X ei ollut hullu", sanoin. "Meidän pitäisi tietää hänenkin syynsä." Mutta heistä ei kukaan ollut luke-
nut tuota historiallista kirjettä.

Tässä vaiheessa isä Andricu vältteli rabbin kanssa, joka kysäisi häneltä: "Oletko sattumalta tutustunut Talmudiimme?"

Andricu tokaisi: "Oletkos sinä vilkaissut Uuteen testamenttiimme?"

Molemmissa tapauksissa oli vastaus selvä: "En."

Estääkseni uuden riidan, kysyin seurueelta: "Tunnetteko Tolstoin tarinan, jossa hän kohta kohdalta selitti uskonsa eräälle rabbille: nöyryys, sävyisyys, kärsivällisyys... 'Emme tarvitse Uutta testamenttia noihin hyveisiin, mekin kunnioitamme niitä', rabbi sanoi. Lopulta Tolstoi sanoi: 'Jeesus on opettanut meille yhden asian, jota juutalainen uskonto ei opeta. Hän käskee meidän rakastaa vihollisiamme.' 'Tätä me emme harjoita', myönsi rabbi, 'mutta ette te kristitytkään'."

3.

Vankilaluentojen jatkuessa huomasin niiden naurettavuuden takana olevan ovelan juonen. Puhujat siirtyivät politiikasta vetoamaan meissä jokaisessa olevaan nautinnonhaluiseen, vastuuttomaan puoleen, jota freudilaiset kutsuvat nimellä 's e'. He kertoivat,

kuinka paljon jätimme vaille tässä maailmassa. He puhuivat ruuasta, juomasta, seksistä; nämä aiheet he tunsivat paremmin kuin marksistisen dialektiikan, vaikkei sitäkään unohdettu. Eräs puhe johti meidät Darwinin apinoiden keskelle. Nuori poliittinen upseeri kahlasikin kehitysteoriaa käsittelevää vihkosta läpi. Se oli täynnä lainauksia Marxin, Leninin ja Darwinin teoksista. Kaiken matkaa tuotiin esiin kristinuskon ja tieteen ristiriita ja sen surulliset seuraukset Amerikassa, jossa miljoonat kuolivat nälkään.

Aluksi meitä kehoitettiin esittämään vastaväitteitä. Kun luennoitsija sanoi, että kuoleman jälkeen ruumiista jäi vain "kourallinen kemikaaleja", kysyin miksi sitten jotkut kommunistit olivat uhranneet henkensä uskonsa tähden: "Kristityn kohdalla it-sensä uhraamista voidaan pitää viisaana. Luopua elämän katoavista arvoista saadakseen iankaikkisuuden, on samaa kuin ostaisi kymmenellä markalla miljoonan. Mutta miksi kommunisti antaisi henkensä, ellei hän myös saavuttaisi siinä jotakin?"

Poliittinen upseeri ei osannut vastata. Huomautin siis, että vastauksen antoi Augustinus sanoessaan: 'Ihmissielu on luotu kristityksi'.

Ateismi on vain tunteittenne naamio. Syvällä sydämessänne, jonne ette koskaan pääse ilman mietiskelyä ja rukousta, uskotte tekin, että ihanteiden mukaan elämisestä seuraa palkkio. Syvällä sydämessänne tekin uskotte Jumalaan."

"Katsotaan, mitä Lenin tästä sanoo!" sanoi luennoitsija ja tarkkaan tutkitusta vihkosestaan, joka oli usein ennenkin häntä innostanut, hän luki: "Jumala-ajatuksella leikittelykin on käsittämätöntä matalamielisyyttä, kaikkein kauheinta kulkutautia. Saastaiset teot, väkivaltaisuudet ja fyysiset taudit ovat paljon vaarattomampia." Hän virnisti: "Onko vielä kysyttävää?"

"Onko Teillä lasta?" kysyin.

"Minulla on tytär nuorissa pioneereissa."

"Olisiko teistä parempi, jos hän sairastuisi kauheaan tautiin, kuin alkaisi uskoa Luojaansa? Niin-

hän Lenin sanoo, että syöpä on parempi kuin uskonto."

Poliittinen upseeri käski minut luokseen ja löi kasvoilleni.

Tässä opivistuttamisrynnäkössä isku tuntui vaatimattomalta hinnalta uskonsa säilyttämisestä. Selvästikin oli pahempaa tulossa. Meistä tuntui, että meitä jatkuvasti vakoiltiin. Aprikoimme äänettömiä koväänisiä.

Vielä vähän aikaa sitten olimme olleet nälissämme, piestyjä, häväistyjä, mutta kukaan ei välittänyt siitä, mitä ajattelimme. "Keksikää sulleissänne min-kälaiset eduskunnat tahdotte, te konnat. Meillä on hallitus Bukarestissa!" tapasi Dorabantu sanoa. Mutta hän oli poissa. Erotettu tilien väärennysten takia.

Luennoitsijoista huomasi, kuinka tämä asenne oli muuttunut. He seurasivat Gheorghiu-Dej'n, Romanian diktaattorin uutta politiikkaa. Hän yritti vapautua Kremlin otteesta ja käydä kauppaa Lännen kanssa. Tästä syystä Dej'n täytyi käyttää "demokraattisempaa" julkisivua. Romaniassa olevien poliittisten vankien armeija oli hänelle häpeä; meitä ei kuitenkaan voinut vapauttaa noin vain levittämään vastavallankumouksellisia oppejamme. Ajatus-tapamme piti muuttaa massa-aivopesulla.

Gherlan vangeille 1962 tämä oli yksi monista teorioista. Vain harvat uskoivat sen. Oltiin epätietoisia, mitä aivopesussa todella tapahtui. Tunnettu kristillinen kirjailija Radu Ghinda, joka oli hiljattain tullut joukkoomme, ilmaisi kaikkien ajatukset: "Jos he eivät ole muuttaneet minua 15 vuodessa, kuinka he siihen nyt pystyisivät?"

Tästä puhellessamme sellin ovi aukeni ja sisään lennähti uusia tulokkaita. Heidän joukossaan oli suuri, häpeilevä hahmo, joka otti muutaman askeleen sinne tänne kuin paetakseen vankien katseita.

Radu Ghinda tunsi hänet ensiksi: "Dalanu!" hän huusi. Mies ryntäsi rutistamaan ystävänsä. Nichifor Dalanu oli ollut tunnettu hahmo Romaniassa. Runoilija, teologisen mystiikan professori, antisemiittisen

'Kansallisen kristillisen puolustusliiton' johtaja. Hän tuli Gherlaan Aiudin vankilasta jatkamaan 25 vuoden tuomiotaan.

Aluksi tuskin tunsin miestä. Hänen suuri mahansa oli kadonnut. Hänen ihonsa oli laskoksilla leuan alla kuten kalkkunalla. Nautiskelijasta ja hurmurista oli tullut vapiseva, laiha ukko.

Aiudin vankitoverit kertoivat meille, mitä siellä oli tapahtunut. Daianu, joka oli tottunut paljoon ruokaan, oli yrittänyt saada toisen ohravellilautasen kokeilta. Vankilanjohtaja oli torjunut hänet. Seuraavana päivänä johtaja oli taas paikalla: "Seis! Tuo mies on liian lihava. Antakaa hänen odottaa huomiiseen."

Seuraavana päivänä Daianun vuorolla johtaja sanoi: "Kertokaapa Daianu, onko Jumala olemassa!" Kokki piti kauhaa valmiina. Daianu mumisi jotakin. "Ääneen, että kaikki kuulemme!" Daianu sanoi: "Ei ole Jumalaa." "Kovemmin, johtaja sanoi. "Ei ole Jumalaa!" huusi Daianu. Johtaja antoi nyökäten luvan tarjoilla. Daianu ahtoi vellin suihin. Tämä näytös miellytti johtajaa niin, että hän toisti sen joka päivä seuraavalla viikolla. Juttu levisi koko Romaniaan, ja myöhemmin ulkomaillekin.

Mutta Daianun kyky kirjoittaa uskonnollisia runoja säilyi. Hänen fasistipäiviensä ystävät kehottivat häntä toistamaan Aiudissa tekemiään runoja. Ne olivat tuskan ja katumuksen lauluja, kauniimpia kuin mitkään hänen ennen kirjoittamansa. Hän ja hänen ystävänsä Radu Ghinda pitäytyivät myös antisemitismiinsä. Heidän hengenheimolaisensa, entiset rautakaartilaiset salakuljettivat ruuantähteitä ja jopa tupakkaa heille pappien huoneeseen. Antisemitismi kuolee hitaasti ja Daianu sekä Ghinda olivat uskonsa marttyyreja.

Kun keskustelimme aivopesun teorioista eräänä iltana, Ghinda pilkkasi: "Roskaa! Pavlov vain puijasi koiriensa käyttäytymiskaavoilla, ja kommunistit sovelsivat hänen ideoitaan Koreassa kääntääkseen amerikkalaisia vankeja puolelleen, mutta nämä me-

todit eivät tehoa oppineisiin ja älykkäisiin ihmisiin.
Emme ole monneja!"

"Emmekä koiria!" sanoi Dalanu.

Kukaan ei ollut eri mieltä.

4.

Pastori Weingartner kertoi meille yksinkertaisesta luonnekokeesta, jonka oli oppinut psykologiaa opiskellessaan: paperin keskustasta vedetään viiva alas, sitten pyydetään henkilöitä piirtämään siitä ensimmäiseksi mieleen tuleva asia. Käytimme saippuota, lautta ja naulaa.

Joku plirsi miekan, toinen kypärän, jotkut kukkia, krusifiksin, kirjan tai geometrisen kuvion. Sanoin: "Tarvitsen toisen laudan, tämä on liian pieni minun piirrokselleni."

Ei yksikään meistä kymmenestä ilmaissut piirroksissaan mystisismin kosketusta, joka kuuluu pappisluonteen sydämeen.

Weingartner nauroi: "Ei ihme, ettei minun annettu seminaarissa tehdä tätä koetta! Meidän kai pitäisi opetella tekemään kenkiä, sillä meistä vain suutarilla näyttää olevan todella hengellinen luonne."

Hän tarkoitti Gelua, lahkouskovaista, joka tunsi hyvin Raamatun. Tämä tuntui ärsyttävän Dalanua. "Mies hyvä", hän sanoi. "Jos haluat kertoa meille kengistä ja niiden valmistuksesta, niin hyvä. Mutta ympärilläsi on miehiä, joilla on teologian loppututkinto Euroopan suurissa yliopistoissa, eivätkä he tarvitse raamattutunteja."

"Olet oikeassa, professori", vastasi Gelu. "Minähän tässä opetusta tarvitsen. Voisitko kertoa, mitä Vanhan testamentin kirja Habakuk kertoo?"

"Hyvin vähäinen profeetta", sanoi Dalanu. "Älä valvaa sillä päätäsi."

"Entä sitten Obadjan kirja?"

Obadjakin oli profeetta, josta ei suutareiden tarvinnut mitään tietää.

"Ehkäpä osaat kertoa minulle Haggaista?"

Dalanu ei osannut. Huoneessa ei ollut ainuttakaan

teologia, joka olisi saanut kolmea lausetta kokoon tästä aiheesta. Gelu hämmästytti meitä lukemalla kokonaisia lukuja näistä profeetoista.

Papit tutkivat Raamattua käsitteleviä kirjoja, mutta eivät Raamattua itseään. Toinen oikeutettu moite heitä vastaan oli, että he tunsivat perusteellisesti dogminsa ja väitteensä, mutta kommunismista, joka juuri niitä tuhosi, he eivät tienneet oikeastaan mitään.

Vuonna 1963 kuulumme uutisen Paavi Johanneksen vetoomuksesta "erossa olevien veljien" sovinnoksi. Ja pian riitelimme, kuinka yhteys voidaan saavuttaa.

"Taistelemme taivastenvaltakunnasta, jota meillä kellään ei ole", sanoin. "Jos meillä olisi, me emme kinastelisi. Niiden, jotka todella rakastavat Kristusta, pitää rakastaa toisiaan. Niin kuin monet sokeat, jotka Jeesus on parantanut, me väittelemme kuinka näkömme palautui. Yksi sanoo: 'Se tapahtui uskon voimalla.' Toinen: 'Hän kosketi silmiäni'. Kolmas: 'Hän hieroi syljellä sekoitettua savea silmäluomiini.' Jos Jeesus tulisi luoksemme, hän sanoisi: 'Olen parantanut teidät eri tavoin. Nyt teidän ei pitäisi riidellä, vaan iloita!'"

Göthe sanoo, että väri on valon tuskaa: kulkiesaan prisman läpi valo hajaantuu osiksi. Hajaantumisessamme totuuden etsinnässä minä näin Kristuksen kantamaa tuskaa.

5.

Seinällä oleva kovaääninen rasahteli vihdoinkin henkiin. "Koe: yksi-kaksi-kolme-neljä", ääni toisti jatkuvasti. Sitten tuli sanoma: "Kommunismi on hyvä. Kommunismi on hyvä. Kommunismi on hyvä." Taas rahinaa. Ääni palasi kasvaneena voimassaan, värähtelyssään ja arvovallassaan:

Kommunismi on hyvä

Kommunismi on hyvä

Kommunismi on hyvä

Se jatkui koko yön seuraavaan päivään saakka. Pian tiedostimme vain hetkittäin nämä nauhoitetut

sanat. Mutta ne työntyivät silti mieliimme, ja kun lopulta ääni katkaistiin jossakin päin vankilaa olevasta keskuksesta, sanat jäivät soimaan mieleeni: "Kommunismi on hyvä. Kommunismi on hyvä. Kommunismi on hyvä."

Weingartner sanoi tämän olevan ensimmäinen askel pitkässä prosessissa. "Hallitsijamme ovat oppineet sen Venäjältä ja venäläiset Pekingistä. Seuraavaksi tulee julkinen rippi. Mao-Tse-Tungin johtamat kiinalaiset joutuvat tehtaissa, toimistoissa ja kaduilla kuuntelemaan luentoja. Sitten heidät pakotetaan tuomitsemaan itsensä ja kertomaan proletariaattia vastaan viisi, kymmenen tai kaksikymmentä vuotta sitten harjoittamistaan juonitteluista. Jos ei tunnustata, joutuu vankilaan härkämpäisenä vastavallankumouksellisena, jos tunnustaa, joutuu vankilaan teoistaan. Ihmiset yrittävät tunnustaa ja kuitenkin olla tunnustamatta, he myöntävät petolliset ajatuksensa, mutta kieltävät toimineensa niiden mukaan. Yksi kavaltaa toisen. Ystävien ja perheenjäsenten välinen luottamus tuhotaan. Sama prosessi on alkanut meilläkin."

Isä Fazekas sanoi: "Saatana apinoi aina Jumalaa. Tuo on kristillisen ripin irvikuva."

"Kuinka kauan sitä kestää?" Gaston kysyi.

"Kunnes uskot, että 'kommunismi on hyvä'. Ehkäpä vuosia", Weingartner sanoi.

Seuraava luennoitsijamme oli pyylevä ja hilpeä. Hän kertoi meille uudesta, ihanasta Romaniasta, joka oli kehittymässä Gheorghiu Dej:n 16 vuotissuunnitelman puitteissa, ja paratiisista, jota puolueen hyväksymät jo nyt nauttivat. Hän kuvaili uskollisten työläisten saamia etuja, hyvää ruokaa, kuohuvaa viiniä, loistavia lomapäiviä Mustallamerellä kaikkialla olevine bikini-tyttöineen.

"Ai niin, unohdin!" hän naurahti. "Useimmat teistä hepuista ette ole nähneetkään bikiniä. Kaveriparat ette edes tiedä, mikä se on! Minäpä selitän. Elämän parhaat puolet eivät ole jääneet mätään Länteen!"

Hänen silmänsä välkkyivät ja äänensä paksuni, kun hän alkoi hekumoiden kuvailla rintaa ja vyötä-

röä ja lanteita ja liitti mukaan irstaaseen puheeseensa matkustelun ja viinin ilot. En ole koskaan nähnyt ihmiskasvoilla sellaista nälkäistä himoa, jonka silloin näin useimmilla ympärilläni olevilla tuossa suuressa hallissa. He olivat rumia ja pelottavia muistuttaessaan kiimaisia eläimiä. Miehen hillitön puhe riisui kasvoilta ihmisäädylisyyden, jäljelle jäi vain aistillinen himo.

Ulkona odottivat niin suuret nautinnot, luennoitsija sanol. "Tuolla on ovi. Te saatte aukaista sen, jos haluatte. Heittäkää yltänne taantumuksellisten aatteittenne roska, joka on tehnyt teistä rikollisia! Tulkaa puolellemme! Oppikaa vapaiksi!"

Näiden puheiden jälkeen puhelimme vain vähän. Nyt ei kukaan ajatellut vaimoja ja kovaa työtä, joka ulkopuolella odotti. Raaka halu, joka on osa elämän-tahtoamme, oli taitavasti herätetty.

Naimisissa olevat protestantti- ja ortodoksipapit kärsivät varmasti paljon enemmän tästä sukupuoliviettiin vetoamisesta kuin katoliset papit, jotka olivat eläneet selibaatissa nuoruudesta saakka.

Edelliset kuukaudet olimme olleet vähällä ruualla ja meitä punnittiin säännöllisesti, että varmasti pysisimme 20 kiloa alle normaalin. Nyt ruoka parani, mutta siinä oli outo maku. Epällin lisätyn afrodisiadia, ja vankina olevat lääkärit vahvistivat myöhemmin käsitykseni, että sukupuolisesti kiihottavia aineita oli pantu ruokkimme. Paljon henkilökuntaa vaihtui, ja nyt lääkärit sekä ilmoituksia tai oikeudenpäättöksiä lukemaan tulleet virkailijat olivat melkein aina tyttöjä. He pitivät tiukkoja, härnääviä pukuja ja käyttivät hajuvettä ja make-upia. He näyttivät tahallaan viipyvän selleissä.

"Teillä on vain yksi elämä", luennoitsijat sanoivat joka päivä. "Se kuluu pian. Kuinka paljon siitä on enää jäljellä? Valitse osasi kanssamme. Me tahdomme auttaa sinua saamaan siitä irti mahdollisimman paljon!"

Tämä egoon, ihmisluonnon itseään tehostavaan ja suojelemaan osaan kohdistunut vetoamus tuli, kun alemmat viedit olivat valloillaan. Lopuksi kuoren

murruttua vedottiin yli-minään, omaantuntoomme, sosiaalsiin ja siveellisiin arvoihin. Luennoitsija sanoi isänmaallisuutemme olleen väärää, aatteemme harhaa ja niiden sijaan he yrittivät istuttaa kommunismin aatetta.

Näille joukkokiihotustilaisuuksille annettiin nimi 'taistelukokous', eikä taistelu koskaan päättynyt: "Mitä tekevät nyt vaimonne?" kysyi hilpeä luennoitsija. "Entä mitä itse haluaisitte tehdä!" Olimme uupuneita, lähellä hysteriaa. Magnetofonit jauhoivat sanomaa, että kommunismi on hyvä, koko sen ajan, jota eivät luennoitsijat käyttäneet. Vangit riitelivät keskenään.

Runoilija Daianu romahti ensimmäiseksi. Erään luennon lopussa hän kavahti pystyyn ja alkoi soper-taa valtiota vastaan tekemiään rikoksia: "Nyt ymmärrän, nyt ymmärrän koko jutun! Olen tuhlannut väärään tarkoitukseen!" Hän syytti maanomistaja-vanhempiaan väärälle tielle joutumisesta. Kukaan ei ollut käskennyt häntä hyökkäämään uskontoa vastaan, mutta hän kirosi ääneen uskonsa, pyhimykset ja sakramentit. Hän rähisi taikauskoa vastaan ja rienasi Jumalaa. Hän puhui ja puhui.

Sitten hypähti Radu Ghinda ylös ja jatkoi samaan tyyliin. "Olen ollut hullu", hän huusi. "Kapitalistien ja kristittyjen valeet ovat johtaneet minut harhaan... en koskaan enää astu jalallanikaan kirkkoon, paitsi sitä sylkeäkseen."

Daianu ja Ghinda kehottivat vankeja luopumaan vanhoista uskomuksistaan suuremmalla innolla kuin itse luennoitsijat. Molemmat olivat lahjakkaita puhujia, ja heidän kommunismin ilon ja vapauden värikkäät ylistyksensä vaikuttivat moniin kuullujiin syvästi, ja he olivat vakuuttuneita näiden puhuvan aidon uskon pohjalta. Ghindan istuuduttua laiha vapiseva ukko huusi: "Kaikki tuntevat minut, kuninkaallisen armeijan kenraalin Silvestrun. Hylkään arvoni ja lojaalteettini. Häpeän sitä osaa, joka minulla oli rikollisessa sodassa liittolaistamme Venäjää vastaan. Palvelin riistäviä luokkia. Häpäisin maani..."

Kenraalia seurasi entinen poliisipäällikkö, joka

"tunnusti", että kommunismi olisi tullut voimaan pikemmin, jollei poliisi olisi estänyt. Aivan kuin hän ei olisi tiennyt, että kommunismi tuli venäläisten toimesta.

Toinen toisensa jälkeen miehet nousivat ja puputtivat tunnustuksiaan. Tämä oli kuukausia kestäneen, suunnitellun nälkiinnyttämisen, halventamisen, pahoinpitelyn ja massasuggestion ensihedelmä. Ensimmäiset perään antaneet olivat Daianun ja Ghindan kaltaisia, joiden elämän oli jo syönyt yksityinen syylisyys. Daianu oli saarnannut asketismia, mutta harastanut mässäilyä ja naisia. Hän kehotti ylioppilailta luopumaan maailmasta Jumalan takia ja itse ryhtyi Hitlerin propaganditiksi. Hän sanoi: "Rakastakaa Jeesusta", mutta itse vihasi juutalaisia. Hän piti itseään uskovana, mutta jokapäiväinen elämä osoittaa, mitä mies uskoo.

Hänen runonsa, niin hienoja kuin olivatkin, ilmaisivat pyrkimystä, ei saavuttamista. Ghindakin oli aatteellisesti antisemitismin ja uskonsa repimä. Ja molemmat miehet jo vanhenivat, olivat olleet yli kymmenen vuotta vankilassa, ja monta vuotta oli vielä edessä.

Muut pappishuoneessa olevat eivät taipuneet niin pian, ja heille oli tallella lisää kärsimyksiä. Päättyiväthän ainakin riitamme. Opimme, että kaikki kirkkokunnat voidaan supistaa kahteen: ensimmäinen on viha, joka saa rituaaleista ja dogmeista tekosyyn toisia vastaan hyökkäämiselle, toinen on rakkaus, jossa kaikenlaiset ihmiset tajuavat yhteytensä ja veljeytensä Jumalan edessä. Välillä näytti, että lähetystyö pappien keskuuteen oli tarpeellisempi kuin muu lähetys. Sitä enemmän näytti selli nyt liekehtivän uhrautumisen ja uudistuneen uskon henkeä. Sellaisina hetkinä tuntui kaikkialla olevan enkeleitä.

Ehtoollista varten tarvittiin leipää, ja monet uhrasivat mielellään osansa. Mutta ortodoksien rituaalit vaativat, että leipä pyhitetään alttarilla, jossa on jäännös jonkun marttyyrin ruumiista. Meillä ei ollut pyhänjäännöksiä. "Meillä on eläviä marttyyreja", isä Andricu sanoi. Leipä ja sairaalasta salakuljetetussa

kolhiintuneessa kupposessa oleva viinitilkka pyhitettiin piispa Mirzan yläpuolella hänen ollessaan sairaana vuoteessa.

6.

Pian "käännytettyjä" vankeja pyydettiin luennoimaan toisille, ja niin he tekivätkin intohimoisesti uskoen vapautuksensa riippuvan yrityksistään. Tieto Daianun ja Ghindan luopumisen kauheista seurauksista kiersi selleissä. Kaksi Rautakaartin jäsentä oli varastanut työpajasta taltan ja repi valtimonsa kuolleen verenhukkaan protestiksi.

Löysin Daianun ja Ghindan sellin nurkasta. "Mitä nyt ajattelette itsestänne, kun luopumukseenne on maksanut kahden teihin uskoneen miehen hengen?" kysyin. Ghinda sanoi: "He kuolivat, että kansa voisi elää!"

"Viikko sitten teitäkin pidettiin kansan vihollisina", sanoin.

Daianu räjähti: "Aion päästä täältä ulos, kärsiköön siitä kuka tahansa!"

Tunteet heitä vastaan voimistuivat niin, että heidät piti siirtää toiseen selliin. Miron sanoi: "Merkilistä, että miehet, jotka kirjoittivat ilmeisesti syvässä kristillisessä uskossa, kääntyivät pettureiksi niin helposti!"

Ehkäpä vastaus on siinä, että Daianu ja Ghinda ylistivät kirjoituksissaan Kristusta hänen lahjojensa — rauhan rakkauden ja pelastuksen vuoksi. Oikea opetuslapsi ei etsi lahjoja, vaan Kristusta itseään ja on sen tähden valmis uhrautumaan loppuun saakka. He eivät olleet Jeesuksen seuraajia, vaan asiakkaita. Kun kommunistit avasivat naapurissa kaupan, jossa hinnat olivat halvempia, he alkoivat käydä kauppaa siellä.

7.

Sairauteni oli taas hyvin pahana. Vuonna 1963 minut siirrettiin vankilan sairaalaan. Oltuani siellä

viikon, joka mies määrättiin ylös. Toiset pystyivät tuskin kävelemään, mutta autoimme toisiamme suu-
relle pihalle, jonne koko vankila oli kerääntynyt. Seis-
soimme valittujen vankien esittäessä tunnin pituisen
näytelmän. Näytelmä pilkkasi kristinuskoa ja kun
komendantin ympärillä olevat upseerit taputtivat tai
nauroivat, yleisö teki samoin.

Kun se oli ohi, pyysi komendantti Alexandrescu kor-
kealla äänellä myönteisiä tai kielteisiä kommentteja.
Ei riittänyt pelkkä hyväksyntä, piti myös perustella.
Toinen toisensa perään tulivat miehet esiin toistaen
iskulauseita uskontoa vastaan. Tullessaan takaisin
riviin, jotkut tarttuivat minuun kyynelsilmin sanoen:
"Meidän täytyy sanoa näin, kunnes kaikki on ohi!"

Kun komendantti huusi minua, muistin mitä vai-
moni oli sanonut monta vuotta sitten uskontokun-
tien kongressissa: "Mene pyyhkimään tämä häpeä
Kristuksen kasvoilta!"

Minut tunnettiin hyvin Gherlassa, olin ollut mo-
nessa sellissä.

Sadat silmät oli luotu minuun ja ne kaikki tuntui-
vat kysyvän: "Ylistääkö hänkin kommunismia?"

Majuri Alexandrescu huusi: "No niin! Puhukaa!"
Hän ei pelännyt vastausta. Kun härkäpäisimmätkin
murtuivat — ja se oli heidän mielestään vain ajan
kysymys — se osoitti puolueen voiman.

Aloin varovasti: "On sunnuntaiaamu, ja vaimomme,
äitimme ja lapsemme rukoilevat puolestamme kir-
kossa ja kotona. Me olisimme myös mielellämme ru-
koilleet heidän puolestaan... sen sijaan olemme kat-
selleet tätä näytelmää."

Puhuessani heidän perheistään vankien silmiin tu-
li kyyneleitä. Jatkoin: "Täällä monet ovat puhuneet
Jeesusta vastaan, mutta mitä teillä sitten on häntä
vastaan? Te puhutte proletariaatista, mutta eikö
Jeesus ollut puuseppä. Te sanotte: 'Joka ei tee työtä,
sen ei pidä syömänkään', mutta tämän sanoi Paavali
aikaa sitten tessalonikalaiskirjeessään. Te puhutte
rikkaita vastaan, mutta Jeesus ajoi rahanvaihtajat
temppelistä ruoskalla. Te tahdotte kommunismia,
mutta unohdatte, että alkukristityt elivät yhdessä

pitäen kaikkea yhteisenä. Te haluatte korottaa köyhät, mutta neitsyt Maria sanoo Jeesuksen syntymän yhteydessä ylistyslaulussaan, että Jumala korottaa köyhät rikkaitten yläpuolelle. Kaikki, mikä kommunismissa on hyvää, tulee kristityiltä!"

"Marx on sanonut, että kaikkien proletaarien on liityttävä yhteen", jatkoin. "Mutta jotkut teistä ovat kommunisteja, jotkut sosialisteja, jotkut kristittyjä, ja jos me pilkkaamme toisiamme, emme voi yhdistyä. En koskaan pilkkaisi ateistia. Marxisminkin kannalta tämä on väärin, sillä pilkaamalla proletariaat hajotetaan."

Lainasin Marxin sanoja "Pääoman" esipuheesta, että kristinusko on ihanteellinen uskonto synnin tuhoaman elämän uudistamiseksi. Kysyin oliko paikalla ketään synnitöntä, edes kommunistia. Sillä jos joku ei ollutkaan rikkonut Jumalaa vastaan, hän oli rikkonut puoluetta vastaan. Lainasin monta kohtaa heidän omilta kirjailijoiltaan. Majuri Alexandrescu liikahteli tuolissaan ja potki maata varpaillaan, mutta ei keskeyttänyt.

Vangitkin olivat vaiti, ja nähdessäni heidän liikuttuvan, unohdin missä olin ja aloin saarnata avoimesti Kristuksesta, ja siitä mitä hän oli tehnyt meidän hyväksemme ja mitä hän meille merkitsi. Sanoin, että niin kuin ei ollut koulua vailla kokeita, eikä tehdasta vailla laaduntarkastusta, samoin emme mekään vältä omaa, tovereittemme ja Jumalan tuomiota. Katsoin komendanttiin sanoen: "Teidätkin tuomitaan, majuri Alexandrescu."

Hän antoi senkin mennä, ja kerroin, kuinka Jeesus opettaa rakkautta ja antaa iankaikkisen elämän. Lopussa vangit alkoivat yht'äkkiä osoittaa suosiotaan.

Palatessani paikalleni, Miron sanoi: "Olet tehnyt tyhjäksi koko heidän työnsä". Mutta tiesin, ettei asia ollut niin. Gaston kuiskasi: "Kuulitko huudot?" Vastasin: "He hurrasivat sille, mitä olivat sydämistään löytäneet, eivät minulle."

Tähän mennessä oli vasta äänekäs pappien vähemmistö taipunut aivopesun uhriksi. Meitä vastustajia-kin oli vähän, mutta monet olivat myötätuntoisia,

vaikka heillä ei ollut rohkeutta tai kykyä taistella vastaan.

Se ei ollut helppoa. Tämän puheen takia menetin sairaalapaikkani ja minut lähetettiin takaisin pappien huoneeseen.

Kuulimme poliittiselta upseerilta, että Daianu ja Radu Ghinda olivat vapaaehtoisesti alkaneet kirjoittaa yksityisille kansantasavallan ihanuuksista, joista kumpikaan ei ollut nähnyt edes vi-lausta 12 vuoteen.

He saivat kynän ja paperia ja kaiken tarvitseman-sa puoluekirjallisuuden tai matkailupropagandan. Miehet käyttivät tilaisuutta todella hyvin todistaakseen uudesta vakaumuksestaan, sillä muutaman viikon kuluttua he pääsivät vapaiksi. Se oli ankara isku vastarinnallemme. He olivat ensimmäiset uuden systeemin puitteissa vapautetut, emmekä silloin tienneet, että he olivat myös viimeiset.

Poliittinen upseeri luutnantti Konja toi pappishuoneeseen sanomalehden ja kutsui Isä Andricua. "Lukekaas ääneen", hän sanoi, "niin että kaikki kuulevat".

Andricu luki otsikon: "Naurava maa ja iloitseva sydän". Se oli Radu Ghindan kirjoittama artikkeli, jonka vieressä oli hänestä ennen pidätystä otettu kuva.

Luutnantti Konja sanoi: "Haluamme teidän tietävän, että teillä on sama mahdollisuus vapauteen ja työhön, kunhan vain luovutte mielettömästä vanhan-aikaisesta uskostanne ja liitytte Romanian kansaan!"

"Laulava sydän!" Kaikki muistivat Ghindan luukasana. Tiesimme, että hänen perheensä oli vaikeuksissa ja hänen lapsensa erotettu koulusta.

Daianukin liitti nimensä sosialistisen Romanian vapauden yllistykseen. Mutta niin kuin oppikirjansa töhrineet ranskalaiset lääketieteen ylioppilaat saivat merkinnän "bon pour l'Orient" — "kelpaa itään", kelpasivat Daianun ja Ghindan tuotteetkin vain länteen. Siellä ne tehosivat niihin tietämättömiin, jotka eivät tunne maatamme. Heidän kirjoittamansa artikkelit ilmestyivät erikoislehdissä, joita lähetettiin tu-

hatmäärin ulkomailla asuville romanialaisille, mutta Romaniassa itsessään niitä ei voinut ostaa!

Näiden miesten vapautus kosketi jokaista. Moni joka oli perään antamatta kärsinyt julmuutta ja nöyryytystä jo vuosia, alkoi nyt horjua. Mutta ne jotka taipuivat, eivät päässeet vapaiksi, vaan joutuivat todistamaan kääntymyksensä tekemällä 14-16 tuntisia työpäiviä vapaaehtoisesti. Palattuaan selliehinä heidän piti kuunnella uusia luentoja tai pitää niitä. Heidän täytyi kirjoittaa poliittinen terveydentilaraportti, joka merkitsi, että kunkin piti kirjoittaa toveriensuhteesta kommunismiin, oliko se penseä, kylmä vai jopa vihamielinen.

Viranomaiset eivät varmaankaan saaneet hyviä raportteja minusta. Luutnantti Konja toi minulle kaksi uutista. Ensiksi, että vaimoni oli vankilassa, oli ollut jo jonkin aikaa. Toiseksi, että minut ruoskittaisiin kello kymmeneltä sinä iltana jatkuvasta uhmas-tani ja röyhkeydestäni, jotka huipentuivat puheessa-ni näytelmän jälkeen.

Uutinen Sabinasta oli kauhea järkytys. Siitä aiheutunut tuska lisäsi tulevan pieksännän pelkoani. Meitä kaikkia hirvitti tämä odotusaika. Aika mateli ja kului kuitenkin liian nopeasti kuullessani askeleita käytävällä. Saappaitten poljento meni ohi. Joku toinen vietiin viereisestä sellistä. Kuulin silloin käytävänpäässä olevasta huoneesta iskujen äänen ja valituksen. Sinä iltana kukaan ei tullut hakemaan.

Seuraavana aamuna minua varoitettiin taas. Epävarmuutta jatkettiin kuusi päivää. Sitten minut kuljetettiin käytävälle. Iskut polttivat kuin tuli. Kun se oli ohi, tarkastamassa ollut luutnantti Konja huusi: "Muutama lyönti lisää!" En päässyt jaloilleni kyllin nopeasti. "Kymmenen lisää!" sanoi Konja. Minut raahattiin selliin, jossa kovaääniset toivot-tivat:

Kristinuskko on typerää

Kristinuskko on typerää

Kristinuskko on typerää

Luovu pois

Luovu pois

Luovu pois
Luovu pois
Kristinusko on typerää
Kristinusko on typerää
Luovu pois...

Joskus vartijat panivat selleissä toimeen pieksen-
nän "vähäisemmästä kurittomuudesta".

"Housut alas pieksentää varten!"

Laskimme ne.

"Mahallenne maahan!"

Makasimme mahallamme.

"Kääntykää selällemme ja jalat ylös."

Vierähdimme ympäri.

Yritimme yhä rukoilla. Joskus pappi saattoi sanoa: "Me huudamme 'Isä meidän', mutta minkälainen isä hän on. Mikä Jumala antaa minut tällaisten vihollisten käsiin?" Me muut rohkaisimme: "Älä anna periksi! Sano edelleen 'Isä meidän'! Pidä pintasi. Kestämällä uudistat uskosi!" Meitä hän pystyi kuuntelemaan, koska meillä oli samat kärsimykset.

Kun vartijat kyllästyivät hakkaamiseen, he tarttuivat parlin vankiin. "Hyvä!", he sanoivat, "lyö ystävääsi kasvoihin!" Jos hän ei tehnyt niin, he sanoivat: "Menetit vuorosi", ja käskit toista miestä lyömään ensimmäistä. Tämä löi sokeasti. "Nyt anna takaisin!" He löivät toisiansa kasvoihin, kunnes veri virtasi. Vartijat ulvoivat naurusta.

Eräänä iltana luutnantti Konja käski minun kerätä tavarani. Koska käsittely ei ollut vaikuttanut minuun, saattaisi kausi erityisosastolla auttaa. Tästä vankilan osasta kuultiin paljon huhuja. Sieltä palaavia oli vain vähän. He kuolivat tai alistuivat aivopesuun ja pääsivät pois. Jotkut liittyivät opintutustajiin ja oppivat aivopesemään toisia.

Ylitimme pihan, käännyimme monessa kulmassa ja pysähdyimme ovirivin eteen. Yksi ovi aukaistiin ja pantiin perässäni kahteen lukkoon.

Olin yksin valkotiiliseinässä sellissä. Katto heijasti upotettujen lamppujen häikäisevää, valkoista valoa. Oli täysi kesä, mutta höyrylämmitys, joka ei

toiminutkaan muualla Gherlassa, oli täysillä. Konja jätti minut käsirautoihin, niin etten voinut maata kuin kyljelläni tai selälläni. Olin läpimärkä hiestä. Tirkistysreikä kilahti auki ja vartija irvisti ulkona: "Onko lämmityksessä jotakin vikaa?"

Vatsaani särki, ruuassa oli ollut outo maku ja luulin taas saaneeni rohtoja. Täällä oli koväänisissä uusi sanoma:

Kukaan ei enää usko Kristukseen
Kukaan ei enää usko Kristukseen
Kukaan ei enää usko Kristukseen
Kukaan ei käy kirkossa
Kukaan ei käy kirkossa
Kukaan ei käy kirkossa
Luovu
Luovu
Luovu

Kukaan ei enää usko Kristukseen...

Konja tuli aamulla takaisin ja viileä ilma tulvi avoimesta ovesta. Käsirautani aukaistiin. Ojentelin jäykkiä käsiäni. Ja totellen hänen käskyjään seurasin häntä käytävälle.

Minua odotti uusi selli ja puhtaat vaatteet. Vuoteessa oli lakanat ja pöydällä liina ja maljakossa kukkia. Se oli liikaa: istuuduin ja aloin itkeä. Konjan lähdettyä selvisin. Katsoin pöydällä olevaa sanomalehteä. Se oli ensimmäinen vankilavuosina näkemäni. Yritin löytää siitä uutisia Gherlassa levinneestä huhusta, että USA:n kuudes laivasto oli siirtynyt Mustalle merelle vaatimaan vapaita vaaleja orjuutetuissa maissa. Mutta sen sijaan löysin artikkelin kommunistidiktatuurista, joka oli saanut valan Kuubassa ja uhmaili Amerikkaa sen etuovella.

Ensimmäinen vieraani oli komendantti Alexandrescu. Hän sanoi uuden ympäristöni olevan esimakua minulle avoinna olevasta hyvästä elämästä. Hän alkoi moittia uskontoa. Hän sanoi, että Kristus oli apostolien keksimä unelma, jolla harhautettiin orjat toivomaan vapautta paratiisissa.

Otin lehden käteeni ja annoin sen hänelle: "Tämä on painettu puolueen kirjapainossa", sanoin. "Siinä

on päivämäärä heinäkuu 1963. Se merkitsee 1963 vuotta hänen syntymästään, joka teidän mukaanne ei ole koskaan ollut olemassa. Ette usko Kristukseen, mutta hyväksytte Hänet sivistyksemme perustajaksi."

Alexandrescu kohautti olkapäitään: "Ei se mitään merkitse, on vain tapana laskea noin."

"Mutta jos ei Kristus ole tullut maailmaan, mistä tämä tapa sitten lähti?" kysyin.

"Jotkut valehtelijat aloittivat sen".

Sanoin: "Jos te kertoisitte minulle, että venäläiset ovat laskeutuneet Marsiin, ei minun tarvitsisi uskoa Teitä. Mutta jos käännän radion New Yorkin asemalle ja kuulen amerikkalaisten onnittelevan heitä, silloin tiedän sen olevan totta. Samoin meidän täytyy hyväksyä Kristuksen olemassaolo historiallisena tosiasiana, koska Talmudissa sen tunnustavat Hänen pahimmat vihollisensäkin, fariseukset, jotka ilmoittavat myös Hänen äitinsä ja muutaman apostolin nimen. Ja senkin täytyy vaikuttaa meihin, että fariseukset myöntävät Kristuksen ihmeet, väittäen niitä tosin mustaksi magiaksi. Monet pakanakirjailijatkin tunnustavat Hänet. Vain kommunistit kieltävät tämän selvän tosiasian, yksinkertaisesti siksi, ettei se sovi heidän teorioihinsa."

Alexandrescu ei ryhtynyt väittelemään. Sen sijaan hän lähetti minulle kirjan. Oli hienoa saada kirja käsiinsä niin monen vuoden jälkeen, vaikkakin se oli vain "Ateistin opas". Tämä lännessä tuntematon käsikirja oli keskeistä luettavaa niille, jotka haluavat itselleen uran rautaesiripun takana.

Saamani kirja oli hyvin sidottu, kuvitettu ja tarkkaan harkittu. Uskonnon alkuperästä se eteni hindulaisuuteen, buddhalaisuuteen, konfutselaisuuteen ja islamiin. Sitten oli vuorossa kristinusko, yksi luku kustakin tunnustuksesta. Katolisuus esiteltiin rumasti, luterilaisuus paljon paremmin (Luther oli uhmannut paavia), mutta kaikki todistettiin petokseksi. Tämän oli tiede osoittanut, siksi kirkko oli aina vainonnut tiedettä. Yksi luku kertoi kirkosta kapitalismin aseena halki vuosisatojen; Kristuksen

kehotus vihollisten rakastamiseen merkitsi vain riistäjiensä kumartamista. Erityinen osa oli varattu Venäjän papiston mädännäisyydelle (kirja oli ilmeisesti käännetty venäjältä). Kuva toisensa jälkeen osoitti harhaan johtavasti, että kristilliset tavat perustuivat pakanalliseen taikauskoon. Loppuluku eritteli "ateistisen propagandan muotoja" ja luetteli lopuksi neuvostojulistuksia uskontoa vastaan. Tähän kohtaan nukahdin.

9.

Muutaman seuraavan viikon ajan vuorottelin lupauksen ja uhkausten, kukitetun yksityishuoneeni ja sokaisevan kovaaäänissellin, hyvän — ilmeisesti lääkkeillä käsitellyn — ruuan ja nälkäkuoleman, väitteen ja rangaistuksen välillä. Ollessani kuumuuskäsittelyssä sain kumppanikseni eräänä aamuna isä Andricun, entisen "punapapin", joka oli tehnyt parannuksen. Hän istui ja läähätti, kunnes ei enää kestänyt. Hypäten pystyyn hän takoi hurjasti ovea pyytäen päästä ulos. Juuri silloin komendantti ilmestyi.

"Voi tulla vielä kuumempaa", sanoi Alexandrescu. Tai pääsisimme vapaiksi, jos niin valitsisimme, hän toisti. "Mutta miten käyttäytyisitte ja minkälaisia saarnoja saarnaisitte vapaiksi päästyänne? Kirjoitakaapa luonnos." Hän antoi meille kynän ja paperia ja lähti ulos.

Istuimme ja kirjoitimme. Lopetettuani annoin paperini Andriculle ja luin hänen paperinsa. "Tuollaisia saarnoja kuulee joka sunnuntai", hän puolusti. "Edistyksellisiä, tieteellisiä, marxismin tapaan."

Sanoin: "Älä petä itseäsi, isä Andricu! Huomaat kai peruuttavasi tässä kaiken, minkä uskot. Jos pappi menettääkin uskonsa, hänen pitäisi valeta. En nyt puhu Jumalan tuomiosta. Mitä seurakuntalaisesi, ystäväsi ja perheesi ajattelisivat, jos he kuullisivat sinun saarnaavan tätä roskaa? Älä anna kommunistien taas pettää itseäsi. He ostavat sinut lupauksilla, joita eivät ikinä pidä."

Väittelin pitkään Andricun kanssa, sanoin että hän sydämessään yhä tiesi kristinuskon totuuden. Lopulta hän sanoi: "Anna saarnani takaisin", ja repi sen palasiksi.

10.

Uusi sarja "taistelukokouksia", joihin sadat vangit osallistuivat, alkoi päähallissa, ja meidät lähetettiin erityisosastolta kuuntelemaan. Nyt useimmat luennoitsijat olivat miehiä, jotka vasta äsken olivat olleet sellitovereitamme. Koulutuksen jälkeen he tulivat takaisin julistamaan ylistystä kommunismille, joka oli pannut heidät vuosiksi kärsimään. Heidän hyökkäyksensä uskontoa vastaan perustui usein uusiin teologeihin, jotka kieltävät Raamatun, mm. "Jumala-on-kuollut"-teologikoulun propagandisteihin. "Tutkikaa omia ajattelijoitanne" meitä kehoitettiin. "He ovat todistaneet, ettei kristinuskossa ole objektiivista totuutta."

10—12 tuntia päivässä kuuntelimme luentoja, osallistuimme keskusteluihin, imimme nauhoitettuja iskulauseita. Aivopestyt luennoitsijat vetosivat "se"-osaamme tiheämmin ja irstaammin kuin viralliset puhujat. Ja heidän vapauden, rahan ja pysyvän työpaikan kuvauksena — "egon" mielistelyt — olivat vakuuttavampia.

Joka sellissä muutama mies raportoi toisten poliittisesta terveydentilasta. Tähän alistuvat olivat koko lailla turvassa. Jotka eivät alistuneet, päätyivät yleensä erikoisosastoon. Ilmianto kosketti jokaista kuumeen tavoin. Muuan mies valitti upseerille, että vartija oli tarkastanut hänen lavitsansa katsomatta sen alle.

Elokuun 23:na, Venäjän kanssa solmitun aselevon vuosipäivänä useimmat vangit uskoivat aullisti, mitä heille kerrottiinkin. Majuri Alexandrescu avasi suuren kokouksen päähallissa. "Meillä on hyviä uutisia", hän aloitti.

Talonpojat, joiden tilat oli anastettu, hymyilivät hänen ilmoittaessaan, että heidän maansa kukoisti kolhooseissa. Entiset kauppiaat ja pankkiirit taputtivat, kun hän sanoi kaupan voimistuneen. "Jotkut

teistä", komendantti sanoi, "tajuavat vihdoin järkeä. Toiset ovat typeriä. Te idiootit! Olette istuneet vankilassa 10 tai 15 vuotta odottaen amerikkalaisten tulevan vapauttamaan teidät. Saanen kertoa uutisen, että amerikkalaiset ovat tulossa, ei teitä vapauttamaan, vaan hieromaan kauppaa kanssamme!"

Alexandescu sanoi puolueen pääministeri Gheorghiu-Dej'n johdolla ryhtyneen saavuttamaan taloudellista suosiota lännessä. Lainoja otettiin, tehtaita rakennettiin, ydinvoimalat toimivat, kaikki Lännen avulla.

"Te hupsut", sylkäisi hän sanansa taas. "Elätte harhakuvissa. Tuntemme amerikkalaiset paremmin kuin te. Jos heiltä pyytää, ei saa mitään. Jos heitä loukkaa ja pilkkaa, saa kaiken mitä haluaa. Olemme olleet ovelampia kuin te."

Kuului jonkun kovaäänistä naurua, johon toiset yhtyivät. Pian koko sali tärisi. Meteli oli muuttumassa hysteeriseksi komendantin valentaessa sen kättä kohottaen. Koska emme kyenneet juhlimaan "Vapauden päivää", komendantti ilmoitti, että korvaukseksi hän oli järjestänyt paikalle television tätä tapausta varten.

TV-ohjelma alkoi Gheorghiu-Dej'n ja toisten puheilla fasistihallinnon kukistumisesta Romanianassa. Yksikään puhuja ei tietenkään maininnut nuoren kuningas Mikaelin, Kansallisten Talonpoikien valtiomiehen Juliu Maniun ja kommunistien oikeusministerin Patrascanun näytelleen tärkeätä osaa elokuun 23:na 1944. Kuinigashan oli karkotettu maasta, ja muut olivat kuolleet vankilassa.

Muistin, että kommunismin alkuaikoina ihmiset yrittivät välttää vuosipäivän paraattia, mutta nyt ohimarssin alettua hämmästyin Marxin, Leninin ja Dej'n kuvien ja tuulessa liehuvien punalippujen ohi marssivia loputtomia jonoja. Kuulimme torvimusiikkia ja kansan suosion huutoja: "Elokuun 23. tuo vapauden!"

"Ei se ennen tällaista ollut", sanoin isä Andriculle, joka istui vieressäni.

Hän kuiskasi takaisin: "Kun tytölle tehdään ensi

kertaa väkivaltaa, hän taistelee vastaan. Toisella kertaa hän esittää vastalauseen. Kolmannella kerralla hän nauttii siitä."

Kun esitys päättyi, alkoi toinen.

"Keskustelemme nyt juhlan vietosta", sanoi Alexandrescu.

Yleisö todisti, kukin vuorollaan. Entiset sotilaat, poliisit, maanomistajat, talonpojat, tehtailijat. Kukin päätti osansa huudolla: "Elokuun 23. on tuonut vapauden!"

Tuli minun vuoroni. Aluksi myötäilin päivän tunnelmia.

"Jos elokuun 23. on jollekulle antanut vapauden, niin ainakin minulle", sanoin. "Fasistit vihasivat minua, ja jos Hitler olisi voittanut sotansa olisin nyt saippuanpalanen. Mutta olen elossa, ja Raamatussa sanotaan: 'Elävä koira on parempi kuin kuollut leijona'."

Jatkoin hyväksyvän hyminän päälle: "Mutta toisessa mielessä olin vapaa ennen elokuun 23:tta. Saa-nen kertoa miten. Muinoin Syrakusan tyranni luki filosofiorjan Epictetuksen kirjan ja ihaili sitä niin suuresti, että tarjoutui vapauttamaan hänet. 'Vapautta itsesi!' vastasi Epictetus. Hänen vieraansa esteli: 'Mutta olenhan kuningas!' Filosofin vastasi: 'Omien himojensa hallitsema tyranni on kahleissa; intohimojaan hallitseva orja on vapaa. Kuningas, vapauta itsesi!'"

Sali oli nyt hiljaa. "Vaikka olen vankilassa, olen vapaa. Jeesus on vapauttanut minut syyllisyydestä, mieleni pimeydestä. Voin kiittää elokuun 23:tta fasismin vapautumisesta, mutta tästä vapaudesta, kaikesta katoavasta ja kuolemasta vapauttamisesta, kiitän Jeesusta."

Komendantti oli jaloillaan. "Puhu tuota roskaa Gagarinille. Hän on ollut avaruudessa, mutta ei nähnyt jälkeäkään Jumalasta!" Hän nauroi. Vangit nauroivat hänen kanssaan.

Vastasin asiallisesti: "Jos muurahainen kävelisi kengälläni, se voisi sanoa, ettei nähnyt jälkeäkään Wurmbrandista."

Rangaistukseksi jouduin uudestaan erityisosastoon. Siellä Alexandrescu haetti minut kertoakseen vartavasten, että Amerikan Yhdysvaltojen presidentti on murhattu.

"Mitäs siitä ajattelette?" hän tiedusteli.

Sanoin: "En usko sitä."

Hän näytti minulle sanomalehteä, joka kertoi Kennedyn kuolemasta yhdellä palstalla.

"No?" hän tiukkasi. Tällaisten kysymysten esittäminen kuului menettelytapaan, jolla pyrittiin saamaan selville, miten vankien aivot toimivat.

Kun vastasin, että jos Kennedy oli kristitty, hän oli nyt onnellinen taivaassa, niin Alexandrescu käveli ulos.

Olin myöhemmin sellissä isä Andricun kanssa, kun vartijat hakivat meitä. Meille pantiin silmälaput ja käsiraudat ennen kuin meidät vietiin — tiesimme, että voisimme joutua teloitettaviksi.

Vartijat sanoivat: "Kääntykää oikealle. Nyt vasemmalle!"

Vankilan toisessa päässä silmälaput poistettiin. Olimme puhtaassa, lämpimässä toimistohuoneessa. Andricu vietiin toiseen osaan tätä keskustelua. Jäin oven ulkopuolelle yksin vartijan kanssa, joka oli aikaisemmin kuunnellut kun puhuin hiljaa Kristuksesta. Hän kuiskasi: "Ystävä parka! Sinulla on vaikeaa, mutta Jumalan nimessä, jatka!"

Hän siirtyi muutaman askeleen päähän ilmeettömästi, mutta hänen sanansa lämmittivät minua.

Oven auettua minut johdettiin kenraalin puvussa olevan miehen luo. Hän oli Negrea, sisäasiainministerin sijainen, jonka älykkyys oli verrattavissa hänen voimakkaiden mustalaiskasvojensa leiskuvaan tarmoon. Hänen vierellään istui poliittinen upseeri ja jokunen viranomainen Bukarestista.

Negrea sanoi kohteliaasti: "Olen tutkinut tapaus-tanne, herra Wurmbrand. En pidä näkemyksistäsi, mutta minua miellyttää mies, joka pysyy asemissaan. Me kommunistitkin olemme härkäpäitä."

Olen itse ollut usein vankilassa ja mieltäni yritettiin muuttaa monin keinoin, mutta pysyin lujana.

Uskon, että nyt on aika kohdata puolitiessä. Jos te olette valmis unohtamaan kärsimänne, me unohdamme teidän vastustuksenne. Voisimme kääntää sivua ja tulla vihollisista ystäviksi. Ette suinkaan joutuisi toimimaan vakaumustanne vastaan, vaan sen mukaisesti ja silti käydä hedelmällisen yhteistyön kauteen."

Pöydällä oli avoin mappi. "Olen jopa lukenut saar-nojanne. Selitätte Raamattua loistavasti, mutta ymmärrättehän, että elämme tieteen aikakautu..."

"Mitä nyt?" kysyin itseltäni, kun Negrea siirtyi puolueen tieteelliseen opetukseen. Oliko korkea ministeri matkustanut 300 km tämän takia?

Kuin Tonava, joka mutkitellen halkoo tasankoja, mutta lopuksi saavuttaa meren, hänenkin esitelmänsä johti loppumäärään. "Tarvitsemme teidän-laisianne! Emme kaipaa eduntavoittelijoita, vaan niitä, jotka näkevät entisen ajattelunsa mielettömyyden. Jos olette valmis auttamaan meitä taistelussa taikauskoa vastaan, saatte alkaa uuden elämän heti. Saatte hyvin palkatun aseman ja asutte mukavasti ja turvallisesti perheenne kanssa. Mitäs sanotte?"

Vastasin että jo silloisessa elämässäni oli iloa, mutta että puolueen auttamisesta puheen ollen olin ajatellut erästä tapaa, jos pääsisin vapaaksi.

Poliittinen upseeri nousi seisomaan. Negrea sanoi: "Tarkoitatteko työskentelyä meidän hyväksemme?"

"Ehdotan, että lähetätte minut kaupungista toiseen ja kylästä kylään parhaan marxismin opettajan kanssa. Minä esittäisin aluksi tietämättömyyttäni ja taantumuksellisen kristinuskon tyyröyksiä, sitten marxistinne selittäköön omia teorioita ja kansa saakoon valita näiden kahden välillä."

Negrea muljautti vihaisesti. "Ärsytätte meitä, herra Wurmbrand. Juuri siitä pidän teissä. Juuri noin me kommunistit vastailimme pomollemme muinoin. Ei siis väitellä. Ehdotan vielä parempaa. Ei kukaan halua teistä ateismin propagandistia. Jos olette todella niin kiintynyt vanhentuneeseen us-

koonne, vaikken voikaan ymmärtää kuinka sivistynyt mies voi hyväksyä tuollaista roskaa, niin pitääkää se. Pitäkää mielessänne myös, että meillä on valta! Kommunismi on valloittanut kolmanneksen maailmaa, kirkon täytyy alistua ehtoihimme.

Puhutaan kerrankin asiat haki. Rehellisesti sanon olen kyllästynyt kirkonjohtajiin, jotka tekevät kaiken, mitä käsketään ja joskus enemmänkin. He ovat saattaneet itsensä huonoon valoon kansan silmissä. Heillä ei enää ole kosketusta siihen, mitä todella tapahtuu."

Negrea luetteli yksitellen jäljelle jääneet piispat. Kaikki olivat voimattomia tai puoluemiehiä, ja jokainen tiesi sen.

"Jos Teistä tulisi piispa, voisitte pitää uskonne ja silti olla lojaali hallitukselle. Raamattunnekin sanoo, että pitää alistua esivallan alle, koska se on Jumalasta. Eikö se tarkoita myös meitä?"

En sanonut mitään. Negrea käski toisten virkailijoiden poistua ollaksemme hetken kahden. Hän oli varma, että hyväksyisin tarjoukset, ja usko minulle jotakin, mitä muut eivät saaneet kuulla.

"Puolue erehtyi", hän aloitti, "hyökätessään teidän Kirkkojen Maailmanneuvostoanne vastaan. Aluksi se oli vakoilurengas. Mutta mukanaolevat pastorit ovat usein lähtöisin köyhälistöstä. He eivät ole niin sanoakseni osakkaita, vaan ylempiä palvelijoita. Emme saisi vastustaa heitä, vaan voittaa heidät omalle puolellemme, niin että itse Neuvostosta tulee meidän työväljemme."

Hän kumartui pöydän yli: "Herra Wurmbrand, juuri tässä te voitte auttaa. Te olette ollut työssä Kirkkojen Maailmanneuvostossa. Teidät tunnetaan laajalti ulkomailla, yhä vielä monet kyselevät teistä. Piispana voisitte auttaa muita KMN-liittolaisianne rakentamaan meille linnakkeen, ei ateismille, vaan sosialismille ja rauhalle. Tunnustatte varmaan rynnistyksemme takana olevan yleisinhimillisen aatteen joka tähtää aseistariisuntaan ja sodan kieltämiseen. Ja te saatte mielin määrin palvoa Jumalaa, siihen emme puutu."

Mietin hetkisen. "Kuinka pitkälle vietyä tämä yhteistyö olisi? Teidän kanssanne työskennelleet piispat ovat joutuneet ilmiantamaan pappejaan. Odotetaan-ko minulta samaa?"

Negrea alkoi nauraa: "Virkanne ei velvoittaisi teitä mihinkään erityisvaatimuksiin", hän sanoi. "Jokainen, joka tietää valtiota vahingoittavista toimista, on velvollinen ilmiantamaan tekijän, ja piispana kuulisitte varmasti sellaisista asioista."

Nykyinen Romanian luterilainen piispa on hyvin vanha. Te olisitte varapiispa ja todellisuudessa kirkon johtaja Romanian heti alusta."

Pyysin miettimisaikaa, ja Negrea suostui. "Tapaamme ennen Bukarestiin lähtöäni, jossa kirjoitan vapautusmääräyksenne!" hän sanoi.

Minut vietin takaisin eristysseleihin, jossa makasin mietiskellen monta tuntia.

Muistin vanhaa juutalaista tarinaa eräästä toisesta, joka oli pyytänyt miettimisaikaa: Inkvisitioon joutunutta rabbia, jota käskettiin kieltämään uskonsa. Seuraavana aamuna rabbi sanoi: "En käänny katolilaiseksi, mutta viimeinen pyyntöni on: Ennen kuin poltatte minut roviolla, leikatkaa kieleni irti, koska se ei heti vastannut. Sellaiseen kysymykseen on 'Ei!' ainoa vastaus."

Tämä oli asian toinen puoli; toisaalta tiesin, että kommunistimaassa virallinen kirkko voi säilyä vain antaen jonkin verran periksi. Sekin on kompromissi, kun kristitty maksaa veroja ateistiselle valtiolle. Oli helppoa sanoa, että kirkko voi mennä "maan alle", mutta maanalainen kirkko tarvitsee työnsä julkisivun. Ilman tätä julkisivua miljoonat jäisivät vaille jumalanpalveluspaikkaa, saarnaavaa pastoria, kukaan ei kastaisi heitä, vihkisi, hautaisi kuolleita — vaihtoehtoa, jota ei voinut ajatellakaan kun minä voisin välttää sen sanomalla muutaman sanan kollektivisoinnin ja ns. rynnistyksen puolesta.

Ja sitten: en ollut nähnyt vaimoani ja lastani vuosiin. En tiennyt elivätkö he vielä. Poliittinen upseeri oli sanonut, että Sabina oli vankilassa. Miten kävisi hänelle ja Mihaille, jos kieltäytyisin ehdotuksesta?

Tarvitsin kieltävään vastaukseen voimaa ylhäältä, kun sen antaminen merkitsi yhtätoista vuotta lisää, perheeni uhraamista ja melko varmaa kuolemaa kauheissa olosuhteissa. Mutta sillä hetkellä olivat Jumalan kasvot minulta peitossa, ja uskoni horjui. Näin edessäni kommunismin valtavan hahmon, joka peitti jo niin suuren osan maailmaa ja uhkasi peittää loputkin. Mielikuvitukseni valtasi kuoleman ja yhä uusiutuvan pieksämisen vaara sekä nälkä ja orpous, johon tuomitsin vaimoni ja poikani. Sieluni oli kuin heittelevä laiva jota raju myrsky keinuttaa, yhdessä hetkessä suurissa syvyyksissä, seuraavassa taivaan korkeuksissa. Noina tunteina join Kristuksen maljan. Se oli minulle Getsemanen puutarha. Ja Jeesuksen lailla heittäydyin kasvoilleni maahan ja rukoilin katkonaisin huudoin Jumalaa auttamaan tämän kauhean kiusauksen voittamisessa.

Rukoiltuani olin tyynempi. Näin edessäni Nichefor Daianun ja Radu Ghindan ja monet muut uskonsa turmelleet, myös patriarkan, heitä oli tuhansia ja nyt minustakin oli tullut uskossa kehno ja lihani heikkous nielisi minutkin. Aloin ajatella tapauksia, jolloin olin puolustanut kristinuskon totuutta. Toistin itselleni yksinkertaisimmat kysymykset. Onko rakkaus parempi tie kuin viha? Onko Kristus nostanut harteiltani synnin ja epäilyksen taakan? Onko hän Vapahtaja? Lopuksi ei ollut lainkaan vaikea vastata "On", ja niin tehtyäni tuntui kuin sydämeltäni olisi nostettu suuri paino.

Makasin tunnin vuoteellani sanoen itselleni: "Yritän nyt olla ajattelematta Kristusta." Mutta yritys epäonnistui: En voinut ajatella mitään muuta. Ilman kristillisyyttä sydämessäni oli sekasorto. Vielä kerran ajattelin Negrean ehdotusta. Ajattelin tyranneja Nebukadnessarista, joka asetti juutalaisille kuninkaan, Hitleriin, joka pani sätäkynukkensa Eurooppaan. Käyntikortissani lukisi: Richard Wurmbrand, Romanian luterilainen piispa, salaisen poliisin virkaan asettama. En olisi Kristuksen piispa pyhällä paikalla, vaan poliisin vakoilija valtion laitoksessa.

Rukollin jälleen ja sen jälkeen tunsin mielenrauhaa.

Seuraavana päivänä minut haettiin taas. Komentantti Alexandrescu oli paikalla useiden muiden kanssa Negrean ympärillä, ja sanottuani, etten suostuisi, koko kysymys käytiin uudestaan läpi. Vasta päästyämme Kirkkojen Maailmanneuvostoon Negrea taas käski muitten poistua. Sitten hän kehotti vielä ajattelemaan kieltoani.

Sanoin: "En pidä itseäni piispan arvoisena — en ollut edes pastorin arvoinen ja jopa yksinkertaisena kristittynä oleminen oli minulle liikaa. Alkukristityt menivät kuolemaan: "Christianus sum!" — "Olen kristitty!" Ja minä en tehnyt niin, vaan sen sijaan harkitsin häpeällistä ehdotustanne. Mutta en voi hyväksyä sitä."

"Löydämme kyllä toisen, joka hyväksyy", hän varoitti.

Vastasin: "Jos uskotte voivanne todistaa, että olen väärässä tuokaa minulle ateistiset perusteenne! Minulla on perusteet uskoni puolesta ja minä etsin vain totuutta."

Hän kysyi minulta: "Tiedätte varmaankin, mitä tämä merkitsee tulevaisuudellenne?"

"Olen harkinnut tarkkaan ja punninnut vaarat ja iloitseen kärslessäni sen puolesta, mitä pidän lopullisena totuutena."

Negrea katsoi minuun kuin mies, joka tajuaa hukanneensa alkaa. Viimeiseen asti kohteliaana hän nyökkäsi minulle, sulki salkkunsaa, nousi seisomaan, käveli ikkunan luo, mistä hän katseli ulos vartijoiden pannahsa minut käsirautoihin ja viedessä minut pois.

3.

Jäin pitkäksi alkaa "erikoisosastoon", en tiedä kuinka pitkäksi. Aika on tiivistänyt vankilajaksojeni kaikki päivät yhdeksi valtavaksi päiväksi. Aivopesu voimistui, mutta ei paljon muuttunut.

Kovääninen sanoi nyt:

Kristinuskoo on kuollut

Kristinusko on kuollut

Kristinusko on kuollut

Muistan selvästi erään päivän. Meille oli annettu postikortteja, joilla kutsuimme perheemme tulemaan ja tuomaan tullaista. Sovittuna päivänä partani ajettiin, peseydyin ja sain puhtaan paidan. Tunnit kuluivat. Istuin sellissä tuijottaen hohtavan valkoisia tiiliä, mutta kukaan ei tullut. Ilta toi tullessaan vain vartijan vaihdon. En saanut silloin tietää, ettei postikorttiani ollut koskaan lähetetty. Samaa keinoä käytettiin muihin itsepäisiin vankeihin. Kovaääninen sanoi:

Kukaan ei rakasta sinua enää

Kukaan ei rakasta sinua enää

Kukaan ei rakasta sinua enää

Aloi itkeä. Kovaääninen sanoi:

He eivät halua enää tuntea sinua

He eivät halua enää tuntea sinua

He eivät halua enää tuntea sinua

En kestänyt kuulla näitä sanoja enkä voinut sulkea niitä pois.

Seuraavana päivänä oli raaka "taistelukokous" — pettyneitä miehiä varten suunniteltu. Monien vaimot olivat tulleet, sanoi luennoitsija. Me olimme hulluja. Meidät oli hyljätty. Naisväkemme makasi toisten miesten kanssa juuri sillä hetkellä. Hän kuvaili mitä heidän välillään tapahtui, niin rivosti kuin taisi. Missä olivat lapsemme? Kaduilla. Ateisteja kaikki! Heillä ei ollut halua tavata isäänsä. Kuinka typeriä olimmekaan!

Erikoisosastossa kuuntelin kovaäänistä päivästä toiseen:

Kristinusko on kuollut

Kristinusko on kuollut

Kristinusko on kuollut

Ja lopulta uskoin kaiken, mitä melle noiden kuukausien aikana oli kerrottu: Kristinusko oli kuollut! Raamattu ennustaa suuren luopumuksen ajan, ja uskoin sen nyt tulleen.

Ajattelin sitten Maria Magdalena, ja ehkä tämä enemmän kuin mikään muu pelasti minut alvopesun

viimeisen ja pahimman vaiheen kuolettavasta myrkystä. Muistin kuinka hän oli uskollinen Kristukselle silloinkin, kun tämä huusi ristillä: "Jumalani, miksi minut hylkäsit?" Ja kun Jeesus oli ruumiina haudassa, Maria itki lähistöllä ja odotti kunnes hän nousi kuolleista. Kun siis lopulta uskoin kristinuskon kuolleen, sanoin: "Olkoon niin! Minä aion uskoa siihen ja itkeä sen haudalla, kunnes se nousee jälleen, niin kuin varmasti nouseekin."

9. OSA

1.

Kesäkuussa 1964 kaikki vangit kerättiin päähalliin. Komendantti saapui upseereineen ja me valmistauduimme "taistelukampanjan" uuteen vaiheeseen. Sen sijaan majuri Alexandrescu ilmoittikin, että hallituksemme myöntämän yleisen armahduksen nojalla kaikki poliittiset vangit piti vapauttaa.

En voinut uskoa sitä. Katsellen ympärilleni näin vain ilmeettömiä kasvoja. Sitten Alexandrescun käskystä koko halli räjähti suosionhuutoihin. Jos hän olisi sanonut: "Huomenna teidät kaikki ammutaan", he olisivat silti hurranneet ja huutaneet: "Se on oikein! Emme ansaitsekaan elää!"

Ilmoitus ei ollutkaan, kuten aluksi luulimme, uusi juoni. Sen vuoden kesä toi vapautuksen lukemattomille tuhansille vangeille. Tästä saimme kiittää Idän ja Lännen välille syntynyttä "suojasäätä", ja myös, vaikken sitä silloin tiennyt, pääministeri Gheorghiu-Dej'n todellista sydämenmuutosta. Epäiltyään monta vuotta kommunistien dogmeja hän oli palannut siihen uskoon, jossa hänen äitinsä oli hänet kasvattanut ja itse pysynyt koko ikänsä. Dej'n oli kääntynyt hänen kotiapulaisensa ja tämän setä, vanha kunnan mies, joka usein kertoi hänelle Raamatusta. Kristin-usko, jota hän ei kuitenkaan julkisesti tunnustanut, antoi hänelle voimaa uhmata neuvostoherrojansa. Piittaamatta heidän uhkauksistaan, hän avasi uudet suhteet länteen ja siten antoi esimerkin toisille or-

juutetuille maille. Valitettavasti hän kuoli muutaman kuukauden kuluttua. Väitetään neuvostoagenttien jouduttaneen hänen kuolemaansa.

Minun vapautukseni vuoro tuli. Huomasin olevani melkein viimeisenä käytävälle kerätyssä sadan miehen ryhmässä. Olimme Gherlan viimeiset vangit. Outo hiljaisuus oli laskeutunut käytäville. Tukkamme leikattiin, ja saimme kuluneita, mutta aivan puhtaita vaatteita.

Miettiessäni, mitä puvun alkuperäiselle omistajalle oli tapahtunut, kuulin huudon: "Veli Wurmbrand!" Mies tuli luokseni sanoen tulevansa Sibiusta, joten oletin hänen olevan sikäläisen seurakuntamme jäsen.

"Poikasi on kertonut minulle sinusta paljon", hän lisäsi. "Olimme samassa sellissä."

Sanoin: "Poikani — vankilassa? Ei, ei, olet erehtynyt!"

"Etkö tosiaan tiennyt?" mies jatkoi. "Hän on ollut vankilassa jo kuusi vuotta." Käännyin pois ja hän lähti. Isku oli melkein sietämätön. Mihain terveys ei ollut koskaan ollut hyvä. Se ei kestäisi pitkällisen vankeuden räsytystä.

Mieleni oli yhä tuskan ja järkytyksen jäätämä komentantti Alexandrescun tullessa luo. "No Wurmbrand", hän kysyi uteliaasti. "Minne menette nyt vapauduttuanne?"

Vastasin: "En tiedä. Olen virallisesti kuollut, että vaimoni on vankilassa, ja nyt kuulen, että poikani on myös. Minulla ei ole ketään muutakaan."

Alexandrescu kohautti hartaitaan: "Ai poikakin! Miltäs tuntuu, kun poika on häkkilintu?"

"Olen varma siitä, ettei hän ole vankilassa varkaudesta tai muusta rikoksesta, ja jos hän on siellä Kristuksen tähden, olen hänestä ylpeä."

"Mitä!" hän huusi. "Olemme käyttäneet niin paljon rahaa pitäessämme Teitä vuosikausia, ja Teistä on tuollaisista syistä vangittu perhe ylpeyden aihe!"

"En ole halunnut teidän käyttävän yhtään rahaa minuun", sanoin. Me erosimme. Kävelin ulos vankilasta toisen miehen vaatteissa. Gherlan kadut tuntuivat

häikäisevän. Autot jyrisivät ohi ja naisen takin, kukkakimpun värit sävähtivät silmiini. Ikkunoiden läpi radioista kuuluvassa laulussa oli liian makean kahvin tuntuiset sanat. Ilma tuoksui puhtaalta ja raikkaalta aivan kuin heinää olisi kärrätty pikkukaupungin ulkopuolella. Mutta kaiken teki surulliseksi ajatus, että vaimoni ja poikani olivat vankilassa.

Menin linja-autolla läheiseen Glujin kaupunkiin, jossa minulla oli ystäviä, mutta he olivat muuttaneet. Astelin talosta toiseen tukahduttavassa keskikesän kuumuudessa, kunnes vihdoinkin löysin heidät. He tarjosivat kakkuja ja hedelmiä ja kaikenlaista hyvää. Mutta pöydällä oli kaunis, ruskea sipuli. Halusin vain sen. Olin niin usein kaivannut sipulia saadakseni vankilan maun pois. Mutta en tohtinut pyytää sitä.

Soitin Bukarestissa asuvalle naapurillemme. Vastauksen ääni oli Sabinan!

"Richard täällä!" sanoin. "Luulin, että olit vankilassa!" Kuului helinää, Mihai tarttui kuulokkeeseen. "Äiti pyörtyi, jatka vain!" Kuului taas merkillisiä ääniä. Sitten hän sanoi: "Äiti on kunnossa. Luulimme sinun kuolleen!"

Ei Mihai ollut koskaan ollut vankilassa. Saamani väärä tieto oli viimeinen vaihe aivopesun tuloksien tutkimisessa.

Menin junalla Bukarestiin. Sen kolistellessa asemalle näin joukon miehiä, naisia ja lapsia. Heidän sylinsä olivat täynnä kukkia, ja aprikoin, kuka onnellinen sai tuollaisen vastaanoton. Sitten tunsin kasvoja kurottauduin vaunun ikkunasta vilkuttamaan. Kiivetessäni alas, tuntui kuin koko seurakuntamme väki olisi juossut minua vastaan. Ja sitten käteni kietoutuivat vaimoni ja poikani ympärille.

Sinä yönä Sabina kertoi saaneensa jo vuosia sitten tiedon kuolemastani. Hän kieltäytyi sitä uskomasta, vaikka entisiksi vangeiksi esittäytyneet vieraat soittivat hänelle ja väittivät olleensa hautajaisissani.

"Minä odotan häntä," hän sanoi.

Vuodet kuluivat, eikä sanaakaan kuulunut ennen

puhelinsoittoani. Hänestä tuntui kuin olisin noussut kuolleista.

2.

Eräänä sunnuntaina monta kuukautta vapautumiseni jälkeen vein koululaisryhmän kävelyille. Salainen poliisi seurasi aluksi, mutta nähdessään, että me nimme eläintarhaan, hän jätti meidät.

Vein lapset leijonahäkille ja keräsin heidät ympärilleni, että voisin puhua heille hiljaa.

Sanoin: "Kristillisen uskonne esi-isiä heitettiin tällaisten petojen eteen. He kuolivat iloisesti, koska uskoivat Jeesukseen. Saattaa tulla aika, jolloin tekin joudutte vankilaan ja kärsitte kristityn nimenne takia. Nyt teidän tulee ratkaista oletteko valmiit tuohon päivään."

Kyynelisin vastasi kukin vuorollaan: "Kyllä!" En kysynyt mitään muuta tältä rippikoululuokaltani, joka oli viimeinen ennen maastalähtöäni.

Esipuheessa kerroin, miksi päätin lähteä maastani, ja kuinka tulin länteen. Haluan vielä lisätä jotakin. Erään Washington D.C.:ssä olevan monumenttirakennuksen seinällä on suuri kuparilaatta, johon on taitavasti kaiverrettu Yhdysvaltain perustuslaki. Ensiksi katsoja näkee vain perustuslain kaiverretut sanat, sitten, hänen astuessaan pari askelta taaksepäin, niin että valon kulma vaihtuu, ilmestyy esiin tekstiin kaiverretut George Washingtonin kasvot.

Tämän kirjan suhteen tulisi olla samoin. Siinä on tapahtumia erään miehen elämästä ja kertomus hänen vankitovereistaan. Näiden kaikkien takana seisoo näkymätön olento, Kristus, joka piti meidät uskossa ja antoi voimaa voittoon.

Donations to help late Reverend Richard Wurmbrand missionary work may be sent to: The Richard Wurmbrand Foundation, PO Box 4124, Torrance, CA 90510, USA
<http://richardwurmbrandfoundation.com/>

or to: Help For Refugees, PO Box 5161, Torrance, CA 90510, USA,
<http://helpforrefugees.com>

